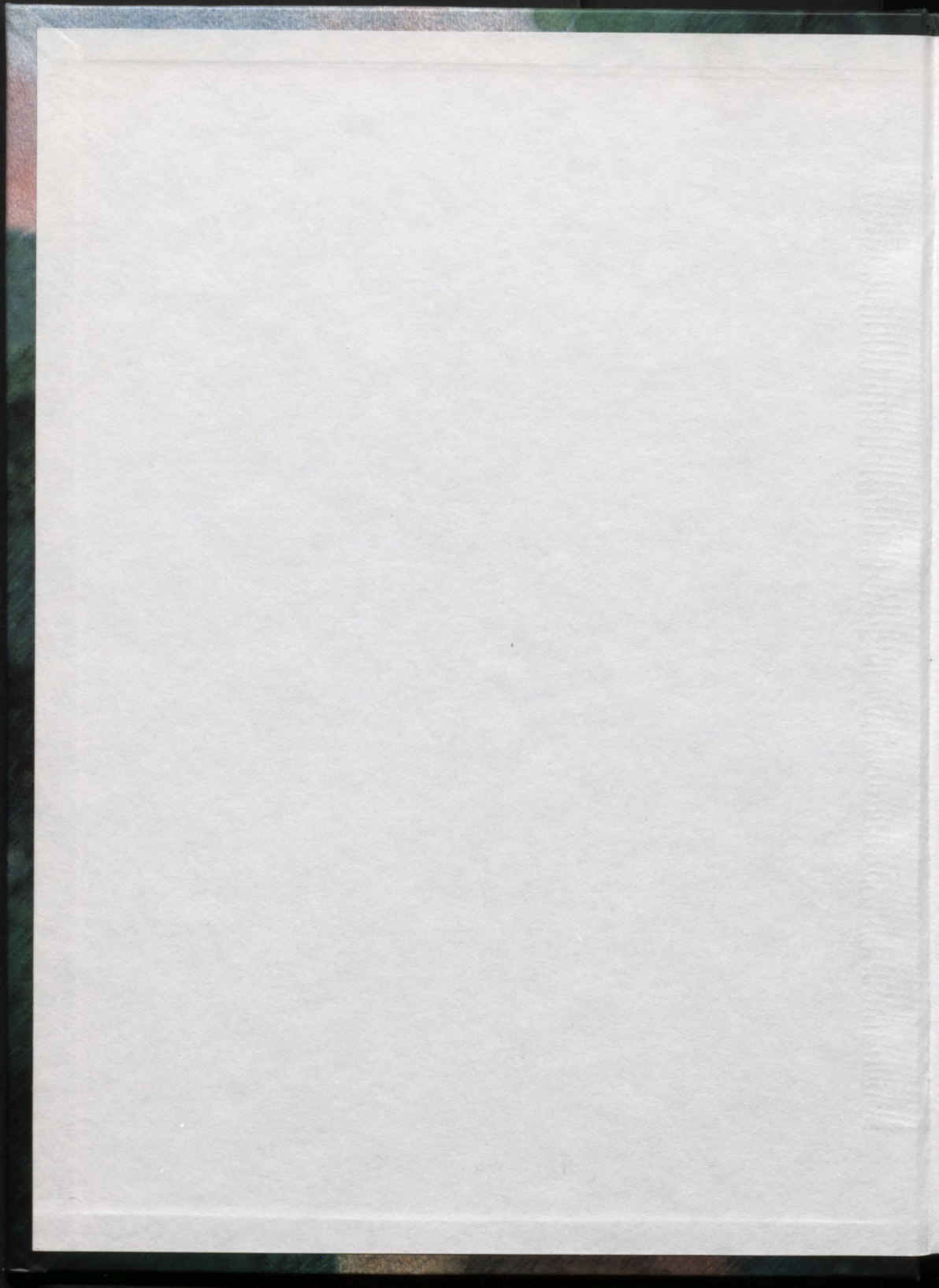
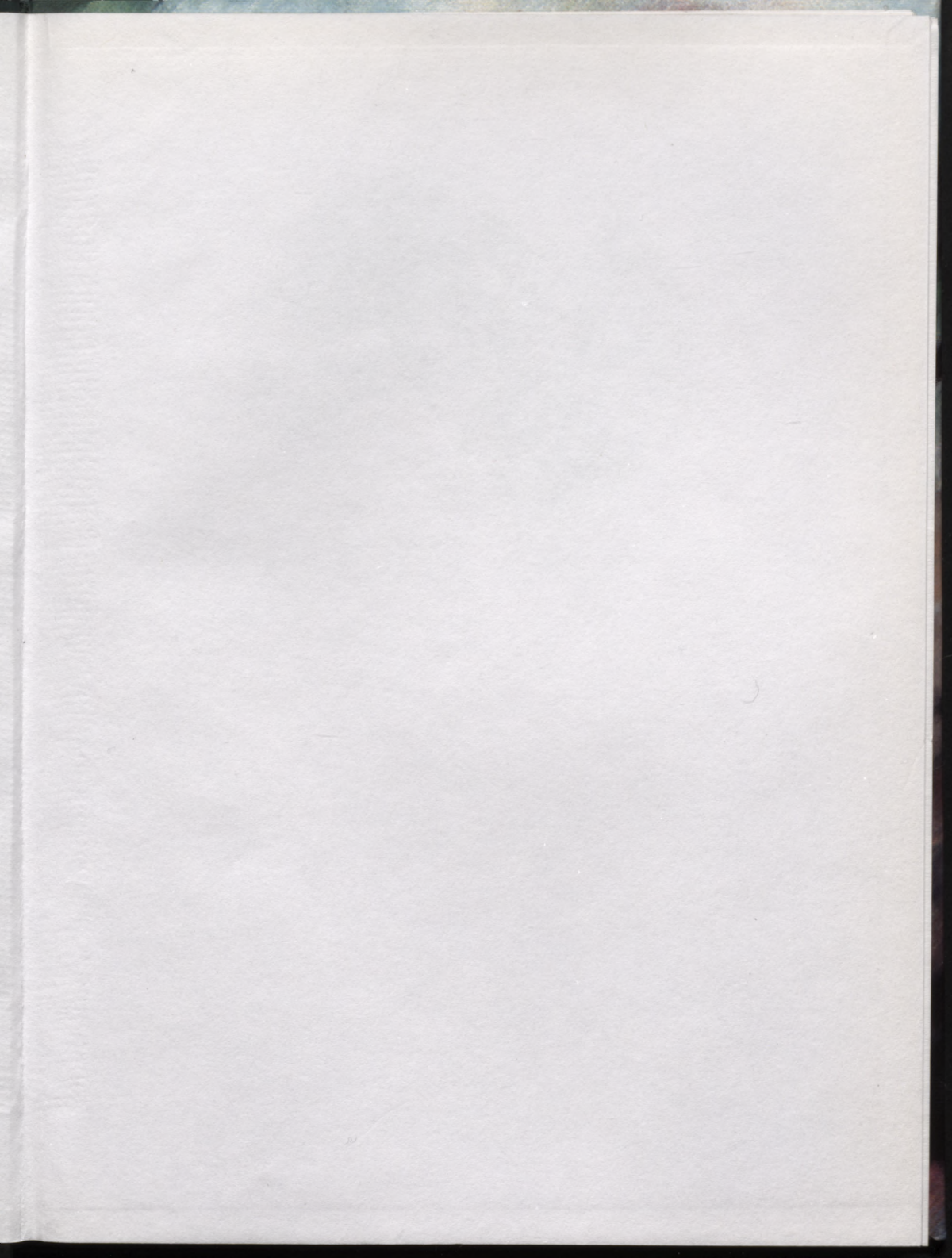

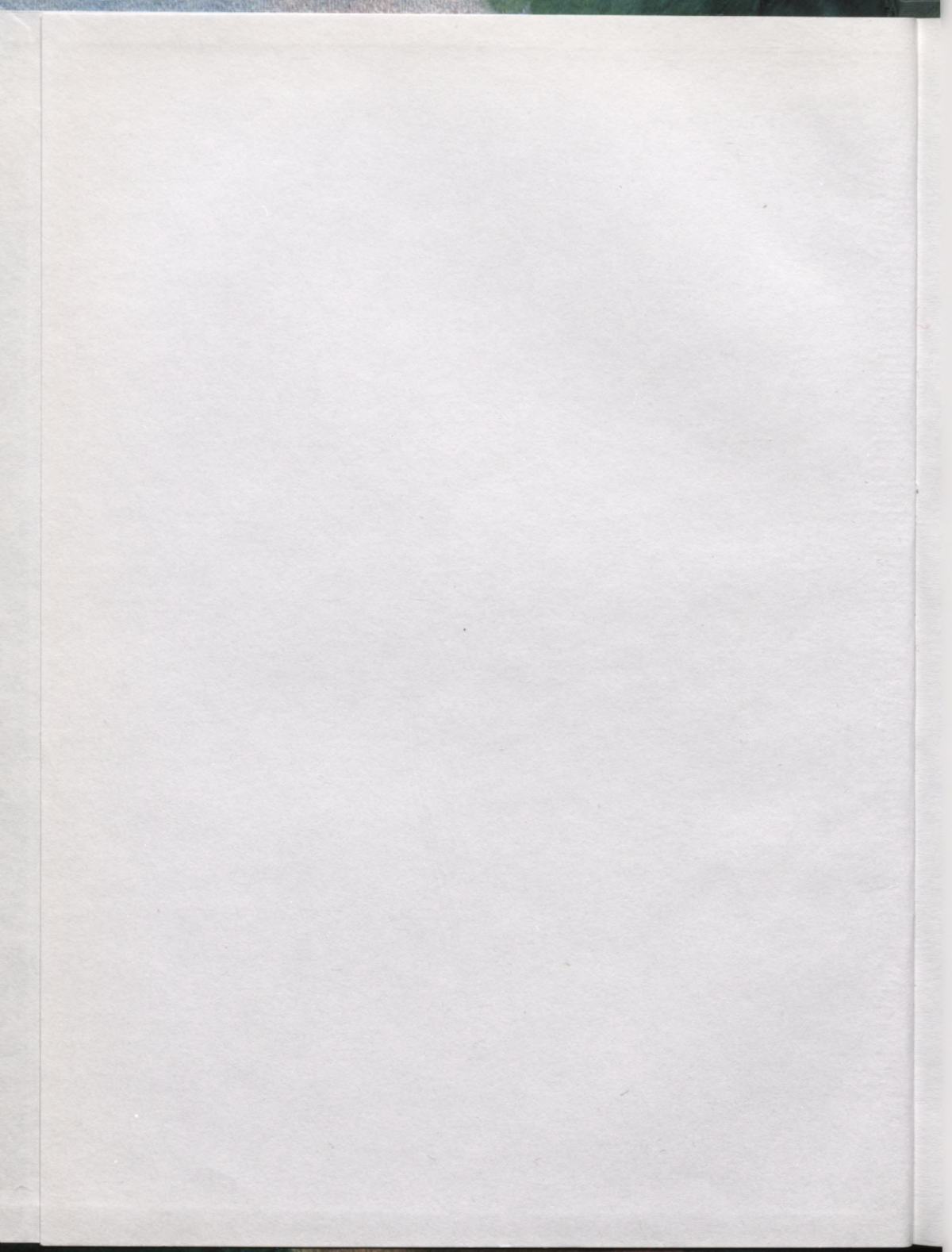
The background of the cover is a painting of a large, two-story wooden building, possibly a school or a church, with a prominent gabled roof. The building has several windows, some of which are arched. It is surrounded by dense green foliage and trees. The sky is a mix of light blue and pinkish tones, suggesting a soft, hazy atmosphere. The overall style is impressionistic, with visible brushstrokes and a focus on color and light.

Alfrēds Leja

***Reiz bija
Aizvīķu pagasts***

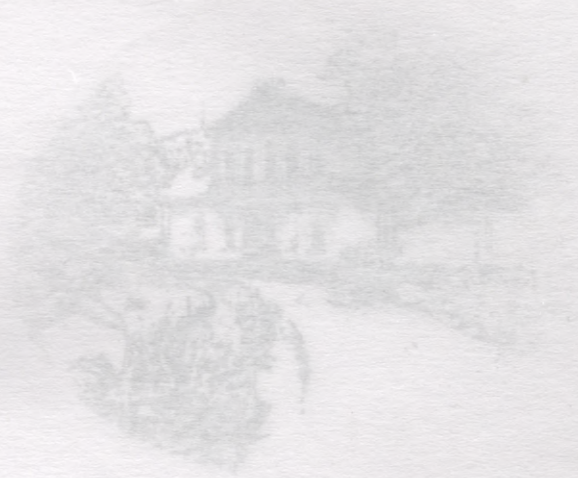

L
9

2

2004-3

707

Latvijas Nacionālā
bibliotēka

0301021218

ISBN 9984-734-233-8

L
9

Alfrēds Leja

REIZ BIJA AIZVĪĶU PAGASTS

Liepāja, 2004

0304081548

E-4008
707

ISBN 9984-754-27-8

Latvijas Nacionālā
bibliotēka

Alfrēds Leja REIZ BIJA AIZVĪĶU PAGASTS

9 789984 754277

Vāka mākslinieki
IMANTS LIEPIŅŠ
INDRA VOROBJOVA

Izdevējs LPA izdevniecība LiePA,
Baseina iela 9, Liepāja
Reģistrācijas apliecība Nr.2-0463

© Alfrēds Leja, 2004
© LiePA, izdevējs, 2004
© Imants Liepiņš, vāka ilustrators, 2004
© Indra Vorobjova, vāka ilustratore, 2004

*Tā zeme ir mūsu, tās pilsētas mūsu,
Un mūsu šī Baltajā jūra mūždien;
Mūsu tēvi šē cieta, mūsu asins te lieta,
Viss, viss pie šīs zeme simtu saitēm mūs sien
Vilis Plūdonis
(Tēvzemes balvas laureāts)*

Ievads

Aizvīķu pagasts atrodas mūsu valsts dienvidos Kurzemes nomalē pie Lietuvas robežas, tālu no lielām pilsētām un satiksmes maģistrālēm. Tomēr katram novadam, pagastam, ciemam, lai arī cik nomaļus tas atrastos, ir sava vēsture, neaizmirstami notikumi, lieliski cilvēki, kuri šeit dzīvojuši, strādājuši, līdumus līduši, karojuši, mīlējuši un veidojuši ne tikai šī pagasta, bet arī visas mūsu tautas vēsturi.

Neizdevās noskaidrot pagasta dzimšanas precīzu gadu un dienu, vien zināms *miršanas* laiks, kad to pievienoja Gramzdas pagastam. Tas ir neatgriezenisks attīstības process. Pirms pāris simts gadiem šai nostūrī bija Diždāmas, Mazdāmas, Smaīžu un Raužu pagasti, kurus šodien nez vai kāds atceras. Drīz izmirs Aizvīķu vecā paaudze, kurai lēnām zūd ne tikai mati un zobi, bet arī ilūzijas un atmiņas. Skarbais dzīves vējš matos sabēris gadu sudrabu. Pievakarēs, gurdeni sēdot uz *zopā*, sirmgalvji mazbērniem stāsta kā pasaciņu, kas sākas ar: „Reiz bija... un nekad vairs nebūs Aizvīķu pagasts.”

Lai saglabātu novada vēsturisko atmiņu, ir rakstīta šī grāmata kā neliels piemineklis aizgājušiem laikiem. Katra pagasta dzīve ir cieši saistīta ar visas valsts un tautas dzīvi. Tieši pēdējās simtgadēs ir bijuši ļoti nozīmīgi notikumi, strauji dzīves attīstības tempi. Ir pārdzīvoti dažādi krievu cari, vācu ķeizari un viņu pakalpiņu – baronu laiki, 1905. un 1917. gada revolūcijas Krievijā, kas ļoti būtiski skāra arī Latviju. Ir pārciesti divi pasaules kari, Latvijas pirmās valstiskās neatkarības 22 gadi ar Pētera Stučkas, Andrieva Niedras un tautā populārajiem Kārļa Ulmaņlaikiem. Ir izturēti sarkano komunistu un brūno fašistu okupācijas gadi, kad mūsu tautu pazemoja, slepkavoja un izmētāja pa visu pasauli. Nu atkal sagaidīts brīvības saules lēkts!

Šodienas paaudze stāv uz tā pjedestāla, kurai pamata grodus lika un cementēja mūsu tēvu tēvi ar nodomu, lai pēcnācēji piedzīvotu skaistāku, turīgāku un brīvāku dzīvi nekā priekšgājēji. Vecā paaudze lēnām virzās

krematorijas virzienā. Mūsu vietā stājas jaunā paaudze, kas, nezinot mūsu tautas vēsturi, joņo pāri mūsu kapu kopiņām, kā tas redzams ne vienā vien vientuļā kapsētā.

Katrai paaudzei jānodzīvo tā, lai aiz tās nepaliktu tikai tukšu pudeļu grēdas, nosūkāti *končiki* vai izlietotu pūdernīcu kaudzes, bet kaut kas paliekošāks nākamajām paaudzēm – akmenī kalts, dabā veidots, grāmatās rakstīts vai iepotēts savu bērnu dvēselēs. Ikviens no mums dzīvo sabiedrībā tik cieši kā patrona aptverē. Jaunajai paaudzei priekšā ir daudz skaisti gadi, visa dzīve, kurā, skaidra prāta, cēlu jūtu vadīti, ir jāpaveic tas, ko nespēja senči. To spēs tad, ja cienīs mūsu tautas vēsturi un neturēs rokas kabatās nedz klēpī. Vēsture nesākas un nebeidzas reizē ar mums. Tā turpināsies mūžīgi!

Par palīdzību grāmatas satura pilnveidošanā izsaku pateicību ASV zinātniekiem Jānim Plostniekam un Ilmaram Dāliņam, aizvīkņiekiem Aidai Otaņķei-Sudmalei, Vilmāram Aļeckim, Ilmāram Šteinam, Veltai Pūķei-Būmanei, Ainai Auziņai-Sudmalei, Lilijai Lejai, Ritai Šenfeldei-Endolei, Ausmai Palapei, Valijai Lundbergai, Arnoldam Kliestam, Voldemāram Kļavam, Dzidrai Glagovskai, Almai Dūksteniecei-Cimers (Zviedrija), Emīlijai Bružei-Freimanei, Leontīnei Amerikai (Mālpils), korektorei Mirdzai Birzniecei (Aizpute), Gramzdas pagasta pašvaldībai, SIA „Kings”, SIA Lukas-Lutz, kā arī tiem, kuri nevēlējās, lai viņu vārdi tiktu minēti.

Dziļā cieņā un siltās jūtās zemu noliecu galvu pret savu bērnības sapņu zemi. Šī grāmata, lai ir kā pateicības vainags Aizvīķu kapsētai, kurā atdusas mans tēvs Gustavs, skolas pārzinis Nikolajs Grinbergs un vienīgais bērnības draugs Imants Sudmalis. Šie vīri ielika stiprus pamatus manai dzīvei, veidoja morāli un pasaules uzskatus.

Alfrēds Leja

*Kurzemīte, Dievzemīte,
Brīvās tautas auklētāja!
Auseklis*

Kurzemīte – Dievzemīte!

Kopš hercoga Jēkaba laikiem Kurzeme saukta par Dievzemi.

Kā rakstīja *Latviešu Avīzes*, tas ir Kurzemei augstākais goda nosaukums. Kurzemes ievērojamais vācu tautības mācītājs, zinātnieks un rakstnieks, tā sauktais Vecais Stenders (1714-1796), nodēvēja Kurzemi par Dieva zemīti. Tā rakstīja arī Auseklis (1850-1879) savā dzejā „Gaismas pils”. To apstiprināja arī pirms pusotrasimta gadiem sens latviešu dzejnieks Juris Bārs:

Mīlotā zemīte, kas tu mūs nesi,
Kas tu mūs dzemdēj' se, audzēj' se esi!
Cieti tev apkampjam, mēs, tavi dēli,
Dziedam tev priecīgi agri un vēli.

Jauki grezno mūs ielejas tavas,
Zaļāki izliekas meži un pļavas,
It kā iekš Ēdenes dārza mēs esam,
Kad mēs, vismīlotā, sirdi tev nesam.

Patiešām, Dievs Kurzemi ir pasargājis no briesmīgiem šļūdoņiem, vulkāniskās lavas izvirdumiem, zemestrīču plaisām, sniega lavīnām, taifūniem, orkāniem un citām dabas stihijām, ko tik daudz lasām avīzēs par svešām zemēm. Nebūsim vien paši bezkaunīgi, izlaidīgi un ķildīgi, kurus Dievs no Ēdenes dārza izraida.

Mēs esam pievilcīgas zemes stūrītis, tā ka daudzas svešas varas mūs iekārojušas un iekarojušas. Nevis, lai mūs balstītu un koptu, bet iznīcinātu, laupītu un pazemotu, bet mēs esam sīksta tautiņa, kā neciešama nezāle, kuru nevar *nojīptēt* nekāda inde un zobens. Kādreiz šajā zemes stūrīti pie Baltijas jūras dzīvoja arī senprūši, jātvingi un galindi, kas tagad izmiruši. No baltu tautām esam palikuši leiši un latvieši, saglabājot baltu pirmvalodu, kuras runātājus par katru cenu gribēja pārvācot un pārkrievot, un cīņa nebūt nav galā!

Senlatvijai samērā agri sāka uzmākties svešas varas, lūkodamas to iekarot. Pirmie sāka izceļotāji un Gotlandes salas, tad dāņi, milzīgs zviedru

karaspēks ķēniņa Olava vadībā. Nākamajos gadsimtos dāņiem un zviedriem pievienojās norvēģi un pat islandieši, bet kurši bija vareni karotāji un nepadevās svešinieku tīkojumiem. Senā Kursā bijusi bagāta zeme. Kurši nebaidījās stāties pretim vikingiem.

Ap 12. gs. vidu Baltijā sāka nostiprināties vāci, līdzīgi vedot katoļticību un krusta karus. Latgalei savukārt uzmācās poļi un krievi. Kurzemi atkal ieņēma zviedri.

Nozīmīga diena visai Kursai bija tā Kunga 1253. gada 4. aprīlis, kad Livonijas ordenis ar Kurzemes bīskapu pārdalīja zemi.

Vēsturnieki uzskata, ka tā nebija nekādu pamatu likšana, bet Kursas brīvvalsts utrupes gads, tajā rakstītie dokumenti ir gluži kā liķa sekcijas protokols.

Kurzemes likteni stipri izmainīja Durbes kauja 1260. gada 13. jūlijā, kad kurši kopā ar žemaišiem iznīcināja ordeņa bruņiniekus. Kuršu brīvības cīņas beidzās 1267. gadā, kad nācās padoties ordeņa mestram O.Luternergam.

Ziedu laikus Kurzeme piedzīvoja hercoga Jēkaba valdīšanas gados (1642-1682). Kurzeme bija maza valstiņa, kurai allaž nācās meklēt lielo valstu aizvēju. Šo laiku Kurzemē vēl joprojām atceras ar labpatiku. Hercoga Jēkaba kara kuģi ar flotes karogu – melns vēzis sarkanā laukā – braukāja pa tālām jūrām un ieguva pat divas kolonijas – Gambiju Rietumāfrikā un Tobago salu, uzbūvēja cietokšņus, un latviskus nosaukumus tur joprojām vēl var atrast.

1659. gadā Kurzemē iebruka poļu armija. Karš plosījās visā Kurzemē. Iedegās ķīviņš starp divām karaļvalstīm – Poliju un Zviedriju. Kurzemei nebija glābiņa, kad divi karaļi kārtoja savus rēķinus mūsu zemītē. Kurzeme bija kā graudiņš starp diviem dzirnakmeņiem. 1700. gadā starp Krieviju un Poliju no vienas puses un Zviedriju no otras iedegās Ziemeļu karš. Kurzeme atkal iekļuva neapskaužamā stāvoklī.

1709.-1711. gadā Kurzemē plosījās mēra epidēmija. Plašā apkārtne izmira cilvēki. Kilometriem tālu pa retam varēja sastapt kādu cilvēku. Mirušos neveda apglabāt kapsētās, lai slimība neizplatītos tālāk, bet veidoja ģimenes kapsētas pie atsevišķām mājām. Tādas kapsētas vēl joprojām var atrast daudzās vietās Kurzemē. Aizauga tūrumi, pļavas, māju pagalmi. Kurzeme uz ilgiem gadiem kļuva par pirmatnēju mežu. Vilki un lāči medīja savvaļā klīstošos mājlopus. Liepājā un tās apkārtne mēris parādījās 1710. gada janvārī un intensīvi plosījās līdz februāra beigām. Pavisam mēra laika upuru skaitu Kurzemē rēķina ap 200 000, tie galvenokārt bija latvieši, jo

starp vāciešiem mirstība bija mazāka. Viņiem bija pieejamāka veselības aprūpe. Muižās palika pavisam maz zemnieku: Bojās 6, Kalvenē 10, Purmsātos 7. Priekules apkārtnē no 216 mājām apdzīvotas palikušas tikai 60. Cilvēki nevēlējās iet strādāt muižas laukos, jo baidījās no saslimšanas. 1710. gada 14. jūlijā Liepājā hercogs izdeva pavēli, ar kuru muižniekiem bija tiesības piespiest strādāt uz lauka jebkuru cilvēku. Zviedru karaspēka papildināšanā dienestā pieņēma latviešu zemniekus. Daudzi labprāt gāja, lai izvairītos no bada un vajāšanām. Atbilstoši laikmetam bija arī kara tiesas likumi, kas sastāvēja no 141 panta.

Daži interesantākie panti:

1. Elka dievam, burvim un ieroču apmānītājam nebūs ieredzētam tapt starp otriem karaļaudīm, bet nomaitātiem.
2. Kas to Dieva tā Kunga vārdu, jeb dzēris jeb nedzēris, zaimo, tam būs bez visas žēlastības mirt.
13. Kad kāds slikts zaldāts pie pātariem jeb baznīcā piedzēries nāk, tad būs tam augošā dienā un naktī kakla dzelzī ieslēgtam stāvēt.
15. Nevienam markenteram būs vaļas baznīcas laikā alu, vīnu jeb brandvīnu kroģēt, pie apsodīšanas tās trešās daļas tā visa, kas viņam ir.
34. Kad kāds zaldāts savu unteroficieri, kaprāli jeb rotmistru draudē ar dūri jeb bišķin pretī turas, tad būs tādām nomaitātam tapt.
35. Kas savu virsnieku un valdītāju ar zobenu ievaino, tas ir savu kaklu noziedzis.
48. Kas jeb dienā jeb naktī pa ielām daudzās un akmeņos cērt, tam būs caur rīkstēm tecēt.
50. Kas liedzas kroņa darbos strādāt jeb pretī spiežas, tam būs mirt.
51. Kas aizkavējas uz kroņa darbu iet, tam būs uz koka zirga sēdēt jeb uzslēgtam tapt, jeb cietumā pie ūdens un maizes sēdēt.
56. Kas, vakti turēdams, uz sava posteņa guļ, tam būs nošautam tapt.
88. Kas vienu sievišķi ar varu piespiež, tam būs mirt.
96. Kas nešķīstības grēkus svaiņu starpā dara, tam būs tos ar kaklu atbildēt.
97. Kas divas sievas tur, tam būs caur zobenu mirt.
108. Kas no kroņnamiem, kur labība, lielpabali un cita ķēniņa karalieta top glabāta, jebkādu lietu zog, ja kas pie kararatiem blēdību dara, tam būs mirt, lai tā būtu zādzība adatas lielumā.

109. Kas savu saimnieku jeb saimnieci kuļ, grūž jev skādi dara, tam būs nolūgties jeb, ja tā vaina lielāka top atrasta, caur rīkstēm tecēt jeb ar citu sodību nostrāpētam tapt.
139. Kas pie karoga saiešanas, visiem dzirdot, mēnešnaudu prasa, tam būs kā dumpja cēlājam kakla tiesā nomaitātam tapt.
140. Kas vienu apskādētu paslēpj, liek nobēgt jeb nost palīdz, tam būs ar to pašu sodītu, ko tas grēcinieks pelnījis ir, tapt sodītam.

Tomēr par spīti visām svešām varām, pazemojumiem un mērim mūsu tautiņa neiznīka. Pēc neilga laika atkal visur skanēja cilvēku balsis, skraidīja bērņeļi, atkopās daba un tauta. Tikai daudzu veco cilvēku stāsti bieži sākās ar vārdiem – pirms mēra laika. Daudzas vietas nesa nosaukumus *mēra kapi, mēra lauki*.

Legendārais krievu cars Pēteris I jau Ziemeļu karā vēlējās *izcirst logu uz Eiropu*. To viņš arī panāca 1721. gadā. Šis jēdziens joprojām nav zaudējis jēgu pat mūsdienās!

1795. gadā Krievija anektēja Kurzemi. Gāja bojā Kurzemes hercogiste.

1812. gadā Krievija karoja ar Napoleonu. Šajā karā Kurzeme īpaši cieta. *Spranči* pārstaigāja Kurzemi. To tik te vēl trūka! Patiesībā franču ierašanos gaidīja daudzi latviešu dzimtļaudis, jo bija dzirdējuši, ka iekarotās zemēs viņi atcēluši dzimtbūšanu, bet arī šoreiz iekarotājiem vismazāk rūpēja *iedzimto* bēdas. Okupācija ilga piecus mēnešus, bet pietiekoši, lai savu sēkliņu temperamentīgie zaldāti tomēr atstātu mūsu draiskulēm. Tādēļ nebrīnīsimies, kādus vien uzvārdus ciltsrakstos varam atrast, kādas vien asinis plūst mūsu dzīslās. Nekādu laimi un labklājību nevieni iekarotāji nav mūsu Dievzemītei atnesuši. Latviešiem pašiem vien bija jā rūpējas par savām tiesībām, brīvību, neatkarību un jāatbrīvojas no visiem, kas sevi dēvēja par *atbrīvotājiem*.

19. gadsimta pirmajā pusē sākās nacionālās atmodas laiks. Krišjānis Valdemārs (1825-1891) bija pirmais īstais tautiskās kustības vadonis, kura vadībā latvieši atjaunoja cīņu ar seniem *atbrīvotājiem* – vāciešiem par savām tiesībām uz tēvzemi. Viņam piebiedrojās Juris Alunāns (1832-1864), Krišjānis Barons (1835-1923) un daudzi citi mūsu tautas gaišākie prāti.

Tad nāca gan visai pasaulei, gan mūsu zemītei lielie satricinājumi 1905. gadā, Pirmā un Otrā pasaules karā. Jau no pašiem pirmsākumiem, kad mūsu senči pirms apmēram 4500 gadiem sāka ieplūst Dienvidkurzemē un kurši izvēlējās palikt šajā nostūrī, neejot līdz zi zemgaļiem un latgaļiem,

gan bīskapijas gados, gan Kurzemes hercogistes laikā, gan Pirmā pasaules kara gados, kad ienaidnieks jau bija līdzi Ventai atnācis un Ulmaņa valdība paglābās Liepājā uz kuģa, gan Otrā pasaules kara gados, kad Kurzemes katls palika neiekarots, Kurzemei pienācās savdabīga loma mūsu tautas un valsts vēstures gaitā.

Šobrīd Kurzemīte Dievzemīte atkal ir brīvās tautas auklētāja ar cerībām, ka sveši kara kalpi nebradās pa mūsu druvām, ka mūsu tauta atdzims tāpat kā pēc mēra laikiem un grūti iegūto brīvību nezaudēsīm nekad.

Nodaļu noslēgsim ar Vecā Stendera dzejas rindām:

... un mīļā Dieva zemīte
ir pilna veselības,
kas viņu tikai labi kop,
tam tā par svētu zemi top.

Leposimies, ka esam kurzemnieki!

*Ir kāda vieta pasaulē,
Kura mums jāzin vislabāk,
Kuru citas malas cilvēki
Mums neatklās.*

Imants Ziedonis

Aizvīķu pagasts

I. Ziedonis arī uzskata, ka sava novada vēstures nezināšana ir sabiedriska debilitāte. Lai pasargātu aizvīķniekus no debilitātes, mēģināsim izdarīt nelielu dziļurbumu vēstures dziļēs. Caur nodzeltējušo avīžu un atmiņu izdilumiem kā caur vecu seģeni palūrēsim pagātnē.

Neizdevās atrast tādus vēstures ruļļus un hieroglifus, kuros pirmo reizi būtu minēts Aizvīķu pagasts. Laiku pa laikam zeme no savām dziļēm izdod kādu senmantu, kas liecina par seno kulta un senkapu vietām. Droši var teikt, ka Gramzdas novadā jau 8.-9. gadsimtā dzīvojuši kurši. Varonīgi ļaudis, kuri cēluši pilskalmus un aizstāvējuši savu zemi. Šādu dzīvi kurši dzīvoja līdz tam laikam, kad Kursu iekaroja vācieši. Savā starpā plēsās ordenis un virsbīskaps. Strīdu centās noskaidrot 1253. gada 4. aprīlī zemes dalīšanas aktā, kurā pirmo reizi minēti daudzi Liepājas rajona pagasti, kuri 2003. gadā svinēja savas pastāvēšanas 750. dzimšanas dienu. Šajā dokumentā pirmo reizi minēti Gramzdas (Grunste), Trekņu (Trecner), Kalētu (Kalaten), Dames un citi pagasti, bet to vidū nav Aizvīķi, Mazaizvīķi, Smaizi, Rauži, Mazdāmas, un citi mazāki pagasti. Gramzdu ieguva Livonijas ordenis.

Pagastu robežas ir daudzkārt mainījušās. 1891. gadā notika tā sauktā *pagastu sakausēšana*, kad pagastus apvienoja.

1931. gadā Gramzdas pagastā pie Dārznieku mājām Birsteles upes krastā atrada senos kuršu ugunskapus, kas deva daudz interesantu atradumu. 1940. gadā Aizvīķu pagasta Tiltiņos, rokot aku, arī atrada senmantas, kas liecināja par ugunskapu vietu 11.-12. gadsimtā.

Daudziem vietu nosaukumiem ir savdabīga izcelsmes vēsture. Tāda ir arī Aizvīķiem. Sena teika vēsta, ka senos laikos pilskungs sastapis kādu sievu, kura nesusi lielu nastu ar saplūktu zāli. Kungs jautājis: – Kur tu to saplūci?

– Aiz vīķiem! – atbildējusi sieva un norādījusi vietu, kas piederējusi pilskunga īpašumam. Kungs nastu atņēmis un sievu nopēris. Tā cēlies

nosaukums – Aizvīķi. Daudzi pagasti savus nosaukumus ieguva, pateicoties kādam gadījumam vai ar pagastu saistītam cilvēkam.

Pagasta jēdziens Latvijā zināms kopš viduslaikiem un sākotnēji saistās ar t.s. mielasta nodevām valdniekam jeb pagasta mielastu, kas bija jākārto vairākas reizes gadā t.s. pagasta dienās. Ar laiku šis jēdziens sāka apzīmēt lauku pārvaldes un pašvaldības vienību ar savu nosacīti norobežotu novadu, tiesu un administrāciju. Pagasts bija teritoriāls iedalījums, pretstats muižai un muižkungam.

Pirmo reizi vārds *muižnieks* pie mums minēts tikai 1468. gadā. Muiža pagastā neietilpa, nodokļus nemaksāja. Pat vācu muižniecības labākā daļa pret mūsu senčiem izturējās nicīgi un rīkojas zemiski. Latvieši pārtiekot no tik riebīga ēdiena, ko Vācijā pat cūkas neēdot.

Senā Kursā bija sadalīta deviņās zemēs: Vanene, Ventava, Bandava, Piemare, Duvzare, Ceklis, Megava, Pilsāts un zeme starp Skrundu un Zemgali. Aizvīķi (vāciski – *Aiswicken*, krieviski – *Asvikenskaja*) varēja robežoties ar Bandavu, Duvzari un Cekli (Lietuvā). Sīkāk Latvijas teritorija bija iedalīta pēc pilīm (tagad – pilskalni) t.s. tiesās jeb pils novados. Zemnieku sētas bija administratīvi apvienotas ciemos un feodāļu rentes maksātāju iecirkņos – vakās jeb pagastos. Mainoties dažādām varām, līdzī mainījās arī teritoriālie iedalījumi. Līdz 1816. gadam Kurzemē pastāvēja virspilskungu apriņķi ar pilskungu iecirkņiem. Pēc Piltenes iekļaušanas Kurzemes gubernā tā tika sadalīta piecos virspilskungu apriņķos ar diviem pilskungu iecirkņiem katrā: Sēlpils, Jelgava, Tukums, Kuldīga un Aizpute ar Aizputes un Grobiņas pilskungu iecirkņiem. 1819. gadā pilskungu iecirkņus pārdēvēja par apriņķiem un Kurzemē izveidoja desmit apriņķus. Pēc zemnieku brīvīšanas bija nepieciešams radīt jaunu zemāko administratīvo iedalījumu. Sākumā pagasti bija cieši saistīti ar muižu, un tikai saskaņā ar 1866. gada 19. februāra likumu tie ieguva lielāku patstāvību. Pagasta pārvaldi realizēja pagasta sapulce, kurā varēja piedalīties visi saimnieki, kalpi, iebūvieši. Pagasta sapulce ievēlēja pagasta vecāko, viņa vietniekus un *runas vīrus*, raugoties pēc iedzīvotāju skaita. Pagasta sapulci sasauca ne retāk kā reizi gadā, un tā izlēma visu svarīgākos pagasta saimnieciskos un sabiedriskos jautājumus. No muižas kontroles atbrīvojās pagasta lāde, policija un magazīna.

1881. gadā Kurzemē pazīstamais zemnieku aizstāvis, rakstnieks, žurnālists, laikrakstu *Baltijas Zemkopis* un *Tiesu Vēstnesis* redaktors Māteru Juris izdeva noteikumus „Kas ievērojams pie pagastu amatu vīru celšanas”. Tie pasniegti kā cienīšanas zīme Kurzemes un Vidzemes pilnām

sapulcēm un vietnieku pulkam. Tur atgādināts, ka ķeizara vārdi allaž jāsaprot un jāpilda tā, kā tie sacīti. Jaunie likumi darbojušies un pagasta pašvaldības pastāvējušas jau 15 gadus un tādēļ prasās pēc papildinājumiem. Cirkulārā teikts, ka pretlikumīgu partiju latviešos – gods Dievam – nav. Uz trīs gadiem jāieceļ nesaimnieku, t.i., kalpu un vaļinieku šķiru delegāti jeb sūtņi, kā viņu aizstāvji pagasta pilnsapulcē. Doti norādījumi, kā jārikojas pagasta vecākam, pagasta priekšniekam, vietniekam, pagasta tiesas priekšsēdētājam un piesēdētājiem. Lones visiem jāmaksā atkarībā no pagasta iedzīvotāju skaita.

Pirmais pasaules karš mainīja Latvijas administratīvi teritoriālo iedalījumu. 1915. gadā ķeizariskās Vācijas karaspēks okupēja gandrīz visu Kurzemi. Okupācijas vara iekaroto teritoriju iedalīja divos policijas apgabalos: Jelgavas un Liepājas ar pieciem iecirkņiem katrā. Liepājas apgabalā bija Liepājas, Grobiņas, Aizputes, Kuldīgas un Ventspils iecirkņi. Tika saglabāti agrākie apriņķi un pagasti.

Revolūcija Krievijā 1917. gadā pavēra ceļu Baltijas valstīm pasludināt savu neatkarību. Lietuva to paveica 1918. gada 16. februārī, Igaunija 24. februārī, Latvija 18. novembrī. Drīz pēc Latvijas neatkarības proklamēšanas, jau 1918. gada 4. decembrī, Tautas padome pieņēma „Latvijas pagastu satversmes pagaidu likumu”, kuru vēlāk uzlaboja un papildināja.

Gramzdas un Aizvīķu pagasti līdz 1920. gadam piederēja Aizputes apriņķim, kad Gramzdas, Kalētu un Purmsātu pagastus pievienoja Liepājas apriņķim. 1925. gadā Liepājas apriņķim pievienoja arī Aizvīķu, Asītes, Bātes, Embūtes un Vainodes pagastus.

1922. gadā pagastam piešķīra no valsts zemes fonda bijušo Aizvīķu krogu pagasta nama izbūvei, ko paveica 1930. gadā. Nespējnieku patversmei piešķīra bijušās Ozolu pusmuižas kalpu māju, ko arī pārbūvēja veco ļaužu vajadzībām.

1929. gadā Liepājas apriņķī bija 29 pagasti. Trijos no tiem nebija telefona: Aizvīķos, Krotē un Rāvā. Sākās aktīva sarakste ar Pasta un telegrāfa departamentu par sakaru centrāles iekārtošanu Aizvīķos. 1930. gadā jaunceltajā pagasta namā iekārtoja telefona centrāli ar komutatoru. Līdz 1940. gadam pagastā ievilka telefonu 38 klientiem. Centrāles komutatorā atkrita līpiņa, no kura numura zvanīja. Centrāliste *iešpeseļēja*, uzklausija prasību un ar otru *špeseļi* savienoja runātājus, ar roku pagriežot kloķi, izsaucot vēlamo sarunu partneri. Toreiz tā skaitījās moderna

padarīšana. Centrāles darbiniecēm bija reāla iespēja noklausīties visas sarunas!

1929. gadā par apriņķa pagastiem ir šādas ziņas:

	Pagasts	Iedzīvotāju skaits	Platība ha	Nekustamās mantas vērtība (Ls)
1.	Rucava	5200	28 000	1 150 339
2.	Nīca	4714	21 054	1 187 038
3.	Vainode	3548	14 714	1 890 201
4.	Ezere	3300	2725	2 042 435
5.	Dunika	2712	17 463	419 810
6.	Grobiņa	2544	19 367	1 287 862
7.	Bārta	2493	11 661	618 309
8.	Medze	2480	8568	1 108 481
9.	Vecpils	1873	7140	1 162 533
10.	Nīgrande	1836	6666	1 227 801
11.	Asīte	1800	8417	1 228 327
12.	Tadaikī	1732	5752	975 136
13.	Pērkone	1619	2929	376 550
14.	Kalēti	1613	8115	736 709
15.	Gavieze	1560	12 280	1 142 964
16.	Durbe	1547	6408	1 072 579
17.	Embūte	1306	7526	1 004 978
18.	Priekule	1300	5484	1 079 842
19.	Gramzda	1296	7051	757 491
20.	Vērgale	1275	5824	512 250
21.	Aizvīķi	1205	6077	654 496
22.	Tāši	1118	6087	788 538
23.	Virga	1050	4800	816 305
24.	Bunka	1003	3610	594 324
25.	Purmsāti	935	3395	438 634
26.	Ziemepe	800	4530	202 359
27.	Krote	618	2528	318 601
28.	Aistere	610	2378	351 146
29.	Rāva	554	517	76 427

Visā Liepājas apriņķī 53 655 iedzīvotāji. Apriņķa valdes priekšsēdētājs Eduards Līcis.

Pagasta 1927./28. gada budžets 11 003 Ls, kuru izlietoja: administrācijai 3755 Ls, nespējniekiem 3107 Ls, izglītībai 1193 Ls, apriņķim 2380 Ls. Pagastā darbojās lauksaimniecības biedrība „Vārpa”

(dib. 1922) ar 33 biedriem, lopkopības pārraudzības biedrība (1927) – 30 biedri, mednieku biedrība (1926) – 15 biedri, bibliotēka ar 620 sējumiem.

1935. gadā, atzīmējot Liepājas apriņķa pašvaldības 15 gadu darbību, par Aizvīķiem sniegtas šādas ziņas: pagasta vecākais Fr.Spraudē („Karuļos”), padomes priekšsēdētājs Fr.Šteins, revīzijas komisijas priekšsēdētājs Ž.Ozols, darbvedis Fr.Plostnieks, kārtībnieks Arvīds Jankevičs, vēlāk Jānis Saulītis, padomē ievēlēti 15 locekļi. Platība 5819 ha, no tiem valsts mežu un zemju 1477 ha. Nekustamās mantas ienesīguma vērtība pēc 1928.-1930. gada novērtējuma 762 914 Ls. Zeme – smilts un māls. Iedzīvotāji 1935. gadā 1001, t.sk. 462 vīrieši, 539 sievietes. Pēc tautības – latvieši 86%, vācieši 1%, krievi 5%, leiši 8%. Pēc citiem datiem 1751 iedzīvotājs.

Nodarbošanās: zemkopībā 90%, tirdzniecībā 2%, rūpniecībā un amatniecībā 2%, dažādās profesijās 6%. Lasītpratēji 93%. 166 saimniecības, no tām 59 vecsaimniecības ar 2062 ha, 57 jaunsaimniecības ar 2220 ha. 1933./34. gada budžets 10 800 Ls. Ieņēmumi: 95% nodokļi, pārējie 5%. Zemes ceļi: 2. šķiras 18,5 km, 3. šķiras 3 km, 4. šķiras 84 km. Mežzinis Kārlis Mednis. Tiesas priekšsēdētājs Miķelis Trumpenieks.

Pašvaldības īpašumi: pagastmāja, nespējnieku nams, skola ar trīs skolotājiem un 115 skolēniem.

Pagastā darbojas Bātes – Smaižu piensaimniecības sabiedrība ar pienotavu, privāta siernīca, pārtikas preču veikals, pasta un telefona nodaļa, lauksaimniecības biedrība „Vārpa”, lopkopības pārraudzības biedrība, 45. Aizvīķu mazpulks, Jaunatnes savienība (priekšsēdētājs O.Eidiņš), veikals „Birzmaļos”.

Muižas: Aizvīķu, sadalīta 35 vienībās, Diždāmas – 37, Mazdāmas – 18, Mazaizvīķu – 6, Smaižu 11 vienībās.

Senvietas: Dāmas un Aizvīķu pilskalns, ļoti skaistā vietā Vidvides upītes krastā. Pagastā ietilpst kādreizējie pagasti: Aizvīķi, Diždāma, Mazdāma, Smaiži, Mazaizvīķi un Raužu, kas apvienojušies ap 1845. gadu, bet Dāmas pagasts pievienots 1875. gadā.

Pagastā 460 zirgi, 1309 govīs, 778 cūkas un 1906 aitas.

Pagasts robežojas ar Lietuvu, Gramzdu un Vaiņodes pagastu.

Upes – Apšupe, Vidvide, Sprecele, Ruņa kā glodenas locās uz jūru.

Tuvākā dzelzceļa stacija Elkuzeme (14 km), tuvākā pilsēta (no pagastmājas līdz stacijai) – Priekule (22 km). Tūristu apmešanās vieta „Tiltiņu” mājās (Mārtiņš Ernestsons).

Vācu okupācijas gados (1915-1917) visi pagasta ģimeņu saraksti un vēsturiskie dokumenti iznīcināti. Tanī laikā galvenais pašvaldības vadītājs bija barons Korfs.

1929. gadā Aizvīķu pagasta tiesu atdalīja no Gramzdas tiesas. Pagasta valdes priekšsēdētājs bija Ernests Aļeckis. Pagasta padomē darbojās 12 cilvēki: Fr.Spraude, Ž.Eidiņš, M.Trumpenieks, F.Grietēns, M.Ernestsons, P.Inķis, A.Aniss, F.Pūce, J.Purviņš, F.Šteins, E.Aļeckis. Padomes priekšsēdētājs O.Līguts.

Zīmīgi, ka Liepājas apriņķa valde pēc pagasta padomes lūguma piešķīra no žūpības apkaršanas fonda 600 Ls žūpības apkaršanai pagastā. Lai to paveiktu, skolā nodibināja Žūpības pulciņu, bija jāiegādājas vēlām literatūra, jālasa lekcijas, jārīko tējas vakari bez ugunsdzērieniem.

Nespējnieku patversmē, kuru tautā dēvēja par nabagmāju, Jēkaba Zālīša apkopšanā atradās pieci vīrieši.

Tika pieņemts lēmums gadskārtējo Dāmas tirgu no 8. novembra pārcelt uz siltāku laiku, un turpmāk tas notika katru gadu pirmā trešdienā pirms 8. oktobra. Dāmas tirgus nekad nespēja konkurēt ar plašajiem gadatirgiem Priekulē, Skodā vai Vaiņodē, jo nebija tradicionālie karuseļi, cirka būda ar ugunsvēmējiem, vēderdejoņiem, spēka mitriķiem, klauniem, dresētiem sunīšiem, iekšā rāvējiem un pūtēju *orķestēri*. Parasti bija 5-6 būdeles ar barankām, siltiem cīsiņiem, pneimatisko šautuvi, pēperkoku sirsniņām, žīdu andelēm, čigānu zīlniecēm un veco čigānu zirgu mīšanu, kuras rezultātā ne viens vien lētticīgāks zemnieciņš laba zirgeļa vietā ieguva slimu kleperi ar ienāšiem, būšlaku, vīvelēm, klibu vai citādi nederīgu.

Dažādu lietu kārtošanai nebija motorkarietes (automašīna), bet braukšanai uz apriņķa centru vai citu pilsētu norīkoja šķūti. Divzirgu pajūga takse bija 30 sant. par vienu kilometru.

Caur Aizvīķiem gāja un joprojām iet Gramzdas – Ilaiķu ceļš. Ar kaimiņu pagastu Lietuvas pusē bija draudzīga sadarbība.

LZS (Latviešu zemnieku savienība) Aizvīķu nodaļu vadīja K.Ģībietis.

Pagasts sarīkoja Pļaujas svētkus ar dievkalpojumu, kora dziesmām, tējas galdu un sadancošanu.

0304081548¹⁷

*Pagasta runas vīri pie jaunceltā pagastnama (ap1931.g.).
Sēž (no kreisās): skolas priekšnieks Būmanis, mežzinis Mednis,
pagasta vecākais Spraude, skrīveris Plostnieks,
mežsargi Šteins, Ozols, zemnieks Klāsons.
Otrā rindā: Kalnenieks, Sudmalis, Dižgalvis, Eidiņš un zemkopji*

1928. gadā pagasta darbveža pienākumus pārņēma Fricis Plostnieks. Dzimis 1905. gadā Kalētu *Būdžānos*. Pēc Kalētu pamatskolas beigšanas sāka strādāt pašvaldībā. Bērībā slimoja ar bērnu trieku, kas lika viņam klibot visu mūžu. Jaunībā piemeklēja plaušu tuberkuloze. Abas šīs slimības tajos gados bija grūti ārstējamās. Pēc divu gadu pazīšanās 1930. gadā Plostnieks salaulājās ar pamatskolas skolotāju Annu Grundmani un laulībā aizvadīja vairāk nekā 50 gadus. 1933. gadā ģimenē piedzima vienīgais dēls Jānis. Darbveža pienākumus F.Plostnieks apzinīgi veica līdz liktenīgajai dienai 1944. gada 8. oktobrī, kad devās trimdā. 16 gadus Plostnieks praktiski bija īstais pagasta dzīves vadītājs, jo diendienā atradās pagasta mājā. Bez saviem tiešajiem pienākumiem Plostnieks aktīvi piedalījās pagasta sabiedriskajā dzīvē. Nodibināja un piecus gadus vadīja nozīmīgāko jaunatnes organizāciju pagastā – 45. Aizvīķu mazpulku. Ar sevišķu patiku darbojās vietējā teātra grupā gan kā aktieris, gan režisors. Viņš piedzīvoja Aizvīķu pagasta dzīves skaistākos gadus. Pēc raibas dzīves bēgļu gaitās

Vācijas pilsētā Vircburgā 1949. gada 9. augustā pirmo reizi ieraudzīja Amerikas krastu. Bija jāpaiet daudziem gadiem, lai apgūtu valodu un dzīvi pilnīgi svešos apstākļos. Mūža pēdējos gadus pavadīja Klīvlendā. Pēc pensionēšanās pārcēlās uz dzīvi Keikertaunas pilsētiņā, kur 1982. gadā 79 gadu vecumā mira skolotāja Anna Plostniece, bet 1985. gada februārī arī Fricis Plostnieks. Annas un Friča mazmeitas Dainas un Julia 1989. gadā pirmo reizi skatīja savu vecvecāku darbavietas – skolu un pagastnamu.

Jānis Plostnieks pēc Klīvlendas vidusskolas beigšanas iestājās vietējā *Nestern Reserve* universitātē svešvalodu un medicīnas sagatavošanas kursā, bet vēlāk pārgāja studēt ķīmiju. Beidzis Klīvlendas universitāti, iestājās Jēlas universitātes (Konektikutas štatā) doktorantūrā. 1959. gadā sāka strādāt lielās medicīnas produktu firmas Džonsons un Džonsons laboratorijā Maknīlas filiālē Filadelfijā. Aktīvi iesaistījās Filadelfijas latviešu baptistu draudzes un Brīvo latvju biedrības darbā. Pēc darba ķīmijas laboratorijā saņēma paaugstinājumu vadīt bioķīmijas departamentu. Pēc tam bija vairākus gadus atbildīgs par visiem pētniecības departamentiem farmakoloģijā, toksikoloģijā, farmaceitiskā un bioķīmijā. 1990. gadā nāca piedāvājums pārcelties uz firmas štābu un strādāt nodaļā, kas pārzināja visu lielās firmas pētniecību. Tas deva iespēju apciemot Padomju Savienību un iepazīt tās zinātnisko darbu, tanī skaitā atbraukt uz Latviju. Latvijai bija izcila vieta PSRS zinātnē. Par „Ieguldījumu Latvijas farmācijas attīstībā” Grindeksa vadība 1996. gadā J.Plostniekam piešķīra Dāvida Hieronīma Grindeļa medaļu. Dzīvesbiedre Gunta Ķere ir kalētniece. 1999. gadā „Par augstvērtīgiem sasniegumiem mūzikā” viņai piešķīra Pasaules Brīvo latviešu apvienības Goda diplomu. Viņas un vecākās meitas darba lauks ir mūzika. Saite ar Dzimteni ir cieša.

Klusi un viegli, bez asins izliešanas Kārlis Ulmanis 1934. gada 15./16. maija naktī pārņēma varu Latvijā. Bija beigušies Saeimas un demokrātijas laiki. Saeimā valdīja ķildas un korupcija. Vajadzīgās balsis varēja nopirkt par 1000 latiem. Partijas plēsās savā starpā, maz domāja par valsts labklājību. Daudzi pārmeta Ulmanim, ka viņš nodibinājis autoritāru režīmu, bet tas bija vadonības laikmets. Diktatori valdīja: Padomju Savienībā – Staļins, Vācijā – Hitlers, Itālijā – Musolini, vēlāk arī Franko Spānijā. Mūsu kaimiņi – Konstantīns Pets 1934. gada 12. martā padzina parlamentu Igaunijā, arī Anatnas Smetona Lietuvā autoritāru režīmu atzina par labāku nekā parlamentāru valsti. 1934. gada Eiropa piedzīvoja nemierus un atentātu vilni. Vācieši sāka žvazdināt ieročus. Diktatūra bija arī Polijā, Bulgārijā, Turcijā un citur.

*Anna Grundmane un Fricis Plostnieks drīz pēc kāzām.
1931. gads.*

*Jānis Plostnieks kopā ar vecākiem pie Niagāras ūdenskrituma.
1958. gads*

*Jānis Plostnieks ar meitām Dainu, Guntu, Julia.
1995. gads*

*Jānis Plostnieks (stāv pa labi) ar dzīvesbiedri Guntu un
viņas brāli Gati. Sēž (pa kreisi) Guntas vecāki
Ernests un Anna Ķeri (kalētnieki)
un Jāņa vecāki Fricis un Anna. Ap 1969. gadu*

Latvijā pašvaldību darbība kļuva mazāk demokrātiska. Pagastos sašaurinājās padomes, bet paplašinājās valdes funkcijas. Pagasta valde bija ne tikai izpildītājinstitūcija, bet arī lēmēj institūcija. Lai nedublētu pienākumu izpildi, ar 1934. gada 17. jūlijā pieņemto likumu pagasta valdes priekšsēdētājs tika pārdēvēts par pagasta vecāko, un viņa tiesības paplašinājās. Pagasta vecākais bija Fricis Spraude, kuru pēc vienpadsmit darbības gadiem 1939. gadā nomainīja Eduards Ķipsts.

Neapšaubāmi, ka K. Ulmaņa valdīšanas laikā Latvija piedzīvoja savus ziedu laikus ne tikai lauksaimniecībā, kas īpaši bija tuva prezidentam, bet arī tautsaimniecībā, kultūrā un sportā. Ulmanis augstu vērtēja tautas vienotības un nacionālā gara izpausmes. 1935. gadā viņš ieviesa Draudzīgo aicinājumu, nodibināja Tēvzemes balvu, kuru ik gadus 15. maijā, sākot no 1937. gada, piešķīra izciliem zinātniekiem, māksliniekiem sportistiem par nopelniem tautas un valsts labā. 1936. gadā atvēra Vēstures institūtu. Ļoti plašus valsts pabalstus piešķīra sekmīgākiem studentiem. Visur, kur Ulmanis ieradās, cēla goda vārtus, bērni kaisīja ziedus viņa ceļā. Tauta viņu dēvēja par Vadoni, kas sāka pārvērsties pompozā slavināšanā, līdz Prezidents kļuva aizvien neiecietīgāks pret citādi domājošiem.

Mūsdienās viņa valdīšanas laiku uzskata par pretrunīgu, bet skaidrs ir viens – neviens valstsvīrs līdz 1940. gadam tautā nebaudīja tādu popularitāti kā Ulmanis. Viņam nerūpēja personīgais labums, bet viņš visu sevi ziedoja tautai, Latvijai.

Tādi Ulmaņi nedzimst bieži! Viņš radīja pārliecību tautā – **mēs varam!**

Pirms padomju okupācijas Latvija bija augsti attīstīta valsts, kas daudzos rādītājos bija vadošās vietās Eiropā.

Pirmā vietā: aramzemes ha uz vienu iedzīvotāju (1,7 ha), gaļas patēriņš kg uz vienu iedzīvotāju (8,5 kg), piena patēriņš gadā uz vienu iedzīvotāju (566 l), studējošo skaits no 10 000 iedzīvotāju.

Otrā vietā: zirgu skaits uz 100 iedzīvotājiem – 19 (aiz Lietuva), govju skaits uz vienu iedzīvotāju (aiz Dānijas), iespiesto grāmatu skaits uz 100000 iedzīvotāju (aiz Dānijas).

Trešā vietā: cūku skaits uz 100 iedzīvotājiem – 36 (aiz Dānijas un Lietuvas), sviesta eksports gadā kg uz vienu iedzīvotāju (aiz Dānijas un Igaunijas), skolotāju skaits uz 1000 bērniem 5-14. g.v., labības raža kvint. uz 100 iedzīvotājiem (aiz Dānijas un Lietuvas).

Latvijas labklājības līmenis līdzinājās Zviedrijas, Somijas, Dānijas līmenim. Piecdesmit gadu vēlāk tas bija ievērojami zemāks. Daudzas mazās valstis apzinājās, ka jauns pasaules karš atsviedīs Eiropas kultūras attīstību par vairākiem gadu desmitiem atpakaļ.

Pēc Latvijas okupācijas un iekļaušanas PSRS sastāvā 1940. gadā un arī vācu okupācijas laikā (1941-1945) par reālām pašvaldībām nevarēja būt ne runas. Arī visā pēckara periodā, kad Latvija bija PSRS sastāvā, nebija īstu pašvaldību. Lai arī formāli iedzīvotāji ievēlēja vietējās padomes, taču viņu lemtspēja bija niecīga. Visas nozīmīgākās direktīvas pagastos nāca no apriņķa (rajona) padomes, un vietējās padomes deputātu sesijās atlika tikai *lielā vienprātībā un pacilātībā* vienbalsīgi nobalsot. Pārvalde Latvijā tika veidota saskaņā ar totalitārisma mērķiem un principiem. Lai labāk varētu kontrolēt okupēto teritoriju, veikt lauksaimniecības sociāli saimniecisko organizāciju un tautsaimniecības politisko vadību 1940.-1941. gadā un laikā no 1945.-1956. gadam, tika vairākkārt radikāli mainīts Latvijas administratīvais iedalījums. Reformu mērķis bija Latvijas PSR teritoriālā dalījuma ziņā pielīdzināt *vecajām brālīgajām* republikām.

Jau 1941. gada pavasarī bija izstrādāts projekts par jaunu republikas administratīvo iedalījumu, bet tā realizāciju pārtrauca vācu okupanti. Kaut arī Latvijas PSR Konstitūcijā bija formāli deklarēts, ka republikā politisko pamatu veido vēlētas darbaļaužu deputātu padomes, nekāds juridisks pamats, piemēram, vietējo padomju vēlēšanu likums, netika radīts un nekādas padomju vēlēšanas pagastos nenotika. Tika veidota padomju vara bez pašām padomēm. Demokrātisko vietējo pašvaldību vietā komunistiskās partijas funkcionāri veidoja vietējās pārvaldes sistēmu.

1940. gadā pagasta vadību uzņēmās Žanis Sudmalis, pārņemot vadības grožus no Eduarda Ķipsta. Ierodoties vācu varai, Aizvīķos notika *rokāde* atpakaļ. Apriņķu

Žanis Sudmalis baudīja cieņu
pagasta zemnieku un
sabiedrisko darbinieku vidū

un pagastu iedalījuma struktūra tika saglabāta. 1942. gada 30. jūnijā tika izdoti noteikumi „Par pagasta pašvaldību darbību”. Pašvaldības darbu vadīja tās vecākais, bet viņa iecelšanai amatā bija nepieciešama vācu okupācijas iestāžu piekrišana. Pašvaldību vecāko kompetence bija visumā plaša, ciktāl to pieļāva kara apstākļi, jo bez agrākos likumos noteiktām tiesībām tagad viņiem bija jāveic arī valdes funkcijas. Ņemot vērā pieaugušo darba apjomu, pašvaldību vecākajiem bija vairāki palīgi, darbojās arī vairāki padomnieki. Tāda kārtība bija spēkā vēl gandrīz gadu pēc padomju pārvaldes režīma atjaunošanas 1944. gadā.

1945. gadā tika pieņemti Latvijas PSR Augstākās Padomes Prezidija dekrēti par ciemu padomju nodibināšanu. Latvijas 510 pagasti tika sadalīti 1362 vienībās, kuras blakus ciema padomju nosaukumam tika dēvētas par ciemiem. To galvenā funkcija bija kolhozu dibināšana, un sākumā nebija būtisks šo administratīvo vienību teritoriālais veidols. Nozīmīgs bija centrs, kur organizējama vietējā pārvalde ar grūti nosakāmām robežām. 1945. gada 1. martā, vēl pirms ciema padomju dibināšanas, AP Prezidijs apstiprināja dekrētu „Par pagastu nolikumu par ciema izpildu komitejām”, kur bija teikts: „Ciema izpildu komitejas nodibināmas Latvijas PSR apdzīvotās vietās un lauku apvidos kā padomju varas pirmorgāni.” Ar ciema padomju nodibināšanos pagasti kā vietējās pārvaldes vienība netika likvidēti. Latvijā radās visai savdabīgs *miču-maču*, kur vietējo pārvaldes līmeni pārstāvēja divas paralēlas struktūras, un tās nebija savstarpēji pakļautas, respektīvi, ciema padome nebija pakļauta pagasta padomei. Faktiski ciema padomes bija komunistiskās partijas pirmorganizācijas politiskās darbības teritoriālās pamatvienības, toties pagastu padomēm bija jārisina galvenokārt saimnieciskie un citi pārvaldes uzdevumi. Augstākās Padomēs 1. marta dekrēts Aizvīķos vēl nevarēja darboties, jo šeit vēl bija frontes līnijas tuva aizmugure.

Tūlīn pēc vermahta kapitulācijas 1945. gada 9. maijā Aizvīķos iestājās līdzīgs *bezvaras* jeb *interregnum* periods kā 1941. gadā. Tikai pretējā virzienā. Toreiz brūnie fašisti padzina sarkanos, tagad bija otrādi – sarkanie fašisti padzina brūnos. Šis tukšuma periods dažādos pagastos ilga no pāris dienām līdz pāris nedēļām. Tas bija laiks, kad katrs centās parādīt, kas īsti viņš ir. Daudzi bija gatavi joņot uz priekšu, tikai īsti nesaprazdami, kur tā atrodas. Tā, bezprātīgi joņojot, varēja ieskriet pretējās puses caurumā. Laiku pārmaiņās cilvēki it kā apjūk. Dažs īsti nesaprot, uz kuru pusi spļaut, uz kuru klanīties!

Varas kāriem bija iespēja tikt pie varas, ļaunprātīgiem tikt pie legālas atriebības. Iemesli atriebībai netrūka. Pārmaiņu laikos vienmēr parādās zemiskas īpašības, kas citkārt rāmā dzīvītē netiek pamanītas. Vētru laikā dzīves jūra allaž mēslus izskalo krastā.

Pirmās amatpersonas un algu saraksti parādījās 1945. gada jūlijā. Aizvīķu pagasta izpildu komitejas priekšsēdētājs Jānis Radums, mēnesi vēlāk Žanis Sudmalis, tad atkal J. Radums. Sekretāre Mirdza Strēle, darbvede Dzidra Reinfelde, ziņnese apkopēja Anna-Emīlija Zēns.

Ozolu ciema padomē ar centru *Ceļmalniekos* priekšsēdētājs Kārlis Runiks, sekretāre Dzidra Plostniece. Viesturu ciema padomē ar centru Līgotu mājās priekšsēdētājs Eduards Gailis, Zinaīda Šmeļeva, sekretāre Ausma Zvagulis. Kad izrādījās, ka tāds Viesturu ciems ir arī citā Liepājas apriņķa pagastā, ciemam piešķīra Jāņa Krūmiņa māju vārdu – Velēnas. Vēlāk priekšsēdētājs kļuva Konrāds Matvējovs, Miķelis Kopštāls, sekretāres Īda Strēle, Līna Kurše, Alfrēds Rozentāls, Malvīne Šalma. No algām atvilka kara, ienākuma un bezbērnu nodokli.

Būtu svētīgi, ja bezbērnu nodokli atvilktu arī mūsdienās. Demogrāfiskā situācija neapšaubāmi uzlabotos un apturētu latviešu tautas pašiznīcības katastrofālo stāvokli!

Jāatzīmē, ka vadošo kadru mainība ciemu padomēs bija ļoti liela un tādēļ iespējamās neprecizitātes. Priekšsēdētāju amatos pabijuši Fricis Luķevics, Žanis Ruperts, Vēra Eglīte, Alfrēds Gaiķis, Fricis Trumpenieks un citi.

Cara laikos valdošais lozungs bija „Par ticību, caru, tēvzemi”. Padomju laikā bija līdzīgs sauklis: „Par Dzimteni, par Staļinu, par *gaišo nākotni* – komunismu”. Tas bija jāiedzen pauros visiem *durakiem*. Uzrunu *kungs* un *kundze* nomainīja *biedrs* un *biedre*. Ulmaņlaikos par biedru saucām to, ar kuru ganu gaitās čurājām vienā bedrītē un kopā gājām kaimiņu ābeļdārzā.

Sākums bija cerīgs. Ar Latvijas PSR Tautas Komisāru Padomes un Latvijas K(b)P CK lēmumu par kokmateriālu sagādes un izvešanas plāna izpildi pirms termiņa 1945./46. gada rudens un ziemas sezonā Aizvīķu pagasts (pagasta izpildkomitejas priekšsēdētājs b. Radums) tika ierakstīts republikas *Goda sarakstā*. No Liepājas apriņķa šajā sarakstā iekļuva arī Nīcas, Tāšu, Embūtes, Dunikas un Vaiņodes pagasti.

Padomju varas nostiprināšanās nolūkos 1945. gadā tūliņ tika organizēti iznīcinātāju bataljoni (*istrebiķeļi*) no vietējiem iedzīvotājiem, saglabājot viņu darbavietas. Parasti tie bija cilvēki ar zemu izglītību,

šaurām pierūtēm. Iestāties dažādos amatos, iznīcinātajos stimulēja arī ar pārtikas kartīšu sistēmu, uz kurām (A,B,C) izsniedza daudz vairāk maizes un labākus produktus, kamēr daudzi iedzīvotāji cieta trūkumu, jo sevišķi pilsētās. Kartīšu sistēmu Latvijā oficiāli atcēla 1947. gadā, bet neoficiāli partijas nomenklatūras *uzbarošana* sistēma pastāvēja līdz pat M.Gorbačova pārbūvei astoņdesmito gadu vidū. Specveikalos, specklīnikās, specsanatorijās vadošie partijas un padomju darbinieki baudīja daudz lielākas ērtības un priekšrocības nekā parastie ierindas darbinieki. Sludinātā vienlīdzība starp valdošo šķiru un zemākiem slāņiem bija tikai vārdos, bet ne praktiskā dzīvē. Pirmajos pēckara gados vēlēšanu reizēs bufetēs *izmeta* pa desas luņķim un konfekšu tūtai, lai pievilinātu vēlētājus pie balsošanas urnām, kur parasti jau stundu pirms iecirkņa atvēršanas veidojās rindas ar tašām, lai baudītu *laimīgās* dzīves priekšrocības. Visiem varēja nepietikt!

Pēc *brīvprātīgās* piespiedu vienlaidu kolektivizācijas pabeigšanas LPSR AP Prezidijs 1949. gada 31. decembrī pieņēma dekrētu par pagastu likvidāciju. Dekrēta formulējums bija interesants:

„Pagasti un apriņķi neapmierināja tautas, padomju varas prasības. Tanīs daudz aplamību un trūkumu. Tā varēja strādāt buržuāziskā iekārtā, jo valdošā šķira – bagātņieki un lielsaimnieki apspieda tautu administratīviem līdzekļiem. Tautai varas iestādes bija tālas, pagasta valdes nestrādāja darbaļaužu gribai, vajadzībām un interesēm, tādēļ nevarēja iegūt tautas masu līdzdalību.”

Tā bija kārtējā klajā padomju propaganda, kas varēja iedarboties tikai uz tiem, kuri nebija Latvijā dzīvojuši. Šo piecdesmit gadu smadzeņu skalošanas sekas mēs joprojām turpinām izjust. Tai tic tie, kuri, neviena neaicināti, te ievācās un uzmetās par padomdevējiem un saimniekiem svešā zemē.

No 1950. gada 1. janvāra Latvijā izveidoja 58 rajonus ar 1229 ciemu padomēm. Tā rezultātā izveidojās jauns Priekules rajons ar 23 ciemu padomēm: Asītes, Aizvīķu, Bārtas, Bunkas, Dunikas, Dēseles, Embūtes, Elkuzemes, Gramzdas, Kalētu, Kalšu, Krōtes, Mazgramzdas, Nodegu, Ozolu, Priekules, Priednieku, Purmsātu, Sudmaļu, Vaiņodes, Veldes, Velēnu un Virgas.

Laikam tomēr jaundibinātās padomes bija pārāk... tuvas darbaļaudīm, jo sākās atsevišķu ciemu un rajonu apvienošanās lielākās vienībās. Bija savairojušās pārāk daudz sīku vienību ar daudziem ierēdņiem un kantoriem, kas darbu nesekmēja.

Ar 1954. gada 14. jūnija AP Prezidija lēmumu ciemu padomes tika apvienotas tā, lai katras padomes teritorijā atrastos viens kolhozs. Palika 708 ciemu padomes. Mazāk nozīmīgas pārkārtošanās notika arī turpmākajos gados, kad izveidojās un stabilizējās 26 rajoni, kas saglabājās līdz astoņdesmito gadu beigām.

Nupat mēs atkal esam jaunu teritoriālo reformu priekšvakarā, kad gatavi atkārtot 1950. gada kļūdu un vēl vairāk sadrumstalot valsts teritoriju. Vai tagadējās valdības runas vīri kāds ir iepazinies ar 1950. gada pieredzi, un kādēļ pavisam drīz nācās no tās atteikties? Vai 102 novadi būs īsti dzīvotspējīgi?

Cienu padomes ievēlēja uz 2,5 gadiem. Padomes izpildu orgāns bija izpildkomiteja, ko veidoja priekšsēdētājs, vietnieks, sekretārs un deputāti. Parasti vēlēšanās kandidātus saskaņoja ar komunistiskās partijas birojiem un komitejām. Turklāt jau iepriekš bija noteikts, kādas sociālās grupas, profesijas, dzimums, dažkārt arī vecuma kandidāts ir jāizvirza, lai PSRS līmenī rādītāji neatšķirtos no noteiktajiem. Izvirzītajiem deputātiem vēlēšanās konkurentu nebija.

Demokrātiskākas vēlēšanas notika tikai 1989. gadā, kad padomes ievēlēja uz pieciem gadiem.

1954. gada 14. jūnijā Velēnu ciemu pievienoja Aizvīķu ciemam, bet **savukārt 1961. gada 29. jūlijā Aizvīķu ciemu pievienoja Gramzdas ciemam.** 1959. gada 11. novembrī Priekules rajonu pievienoja Liepājas rajonam.

Padomju vara tīksminājās par sasniegumiem, pamācīja, kā dzīvot, ceļot komunismu pēc Maskavas nospraustām direktīvām. *Maskavā nopirdās, Latvijā ostīja!* Rūpnīcām bija jābūt varenām, cilvēkiem priecīgiem, vadoņi fotogrāfijās Sarkanos stūrīšos nedrīkstēja būt krunkaini, bez dzērāju maisiņiem zem acīm, traktoristi un slaucējas bija nedzērāji. Padomju Savienībā nebija ugunsgrēku, katastrofu, lidmašīnas nekrita, lipīgas slimības nebija, prostitūcija un alkoholisms nebija. Toties tas viss bija pūstošajā kapitalismā! Mums bija bezmaksas izglītība un medicīniskā aprūpe! Amatos ievēlēja tikai ar tīrām biogrāfijām cildenas personas, kas nebija aptraipījušies vācu laikā. Varenais *GLAVLIT* rūpīgi sekoja, lai presē parādītos tikai pareizie viedokļi. *GLAVLIT* (Galvenā literatūras pārvalde) strīpoja bez žēlastības jebkuru divdomīgu domu un teikumu! Jūs saprotiet! Pareizā ideoloģija piederēja vienīgajai partijai. Tautai bija jābūt *daudznacionālai!* Ja kāds novirzījās no ģenerālās līnijas, dabūja pa pakaļu – aizrādījumu, norādījumu, aizliegumu, partijas sodu. Daudzu izcilo

saimniecību vadītāji darīja tomēr pēc sava prāta un partijas sodu uzskatīja par apbalvojumu!

Neviens vēl nav mēģinājis saskaitīt, cik kambarsulaiņi bija Hercogam Jēkabam, cik baroniem Latvijas muižās, cik Kremlī un Latvijā!

Pašreiz bijušā pagasta vārdu saglabā 1957. gadā dibinātais pansionāts *Aizvīķi*, kas uztur dzīvību bijušajā barona Korfa pilī un nodrošina kaut nedaudz darbavietas. Kamēr būs pansionāts, tikmēr būs arī Aizvīķi. Kā laiki mainās! Kādreiz pilī saimniekoja barons, tad mežkungs un aizsargi, kultūras darbinieki, tagad – veselības iestāde.

Par pansionāta direktoriem strādājuši: A.Danenbergs, A.Mahts, Ā.Ziemele, F.Šenfelds un J.Lūšis. Ap 80 slimniekus apkalpo apmēram 50 darbinieki.

Skumīgi, ka Aizvīķos lēnām aizmirstībā aiziet Lejaskurzemes areālam rakstūrīgās valodas iezīmes, vietvārdi, kurus vēl prata mūsdienu sirmās paaudzes vectēvi un vecmammās, bet nezina mūsu bērni un mazbērni, kā bambals (vabole), apguģināt (apsiet, aptīt), bass (kails), bīstāklis (koks ogļu maisīšanai krāsniņā), blenzt (raudzīties), bļauris (nikns), bruzdēt (trokšņot), danga (kakts), dātala (dāvana), dicele (divriči), dunkurēt (maisīt), jauņuve (vedekla), kavāties (slēpties), kumpelis (neliels duncītis), ķenkle (ciska), ķirināties (karāties), lipt (kāpt), pakacēt (padot), krante (krasts), riķis (zedenis), skutuls (bļoda), stalgs (izlepis), subene (sēžamvieta), dumbēris (neliels dīķītis) un daudzi citi, kuri bija sastopami arī Gramzdā, Kalētos un citur pierobežā.

Aizvīķu pagasta iedzīvotāju uzvārdi un vietvārdi 19. gadsimta vidū

Aizvīķu pagasts (savien.) – aizvīķnieki

- A. azvīķu nuovads – azvīķnieki
- B. damas nuovads – damenieki
- C. raužu nuovads – rauženieki
- D. smaižu nuovads – smaiženieki

1. mājas:

A. azvīķnieki (avzīķnieki)

- a) lauķenieki: baubļa mājas, bēŗķa -, kadiģa – kunkuļa -, nārķa -, preimaņa – jeb pļudura-, silenieka -, siliņa -, šveŗksta -, upenieka -, vēveru -, žvaguļa -, žvieda – jeb janča -,
- b) mežgalnieki: bēta mājas jeb grietēna -, bieznieka – jeb mežkārļa jeb trumpja -, braža -, jauģieda – kārzūna -, klabja – kūrnēlija -, ķeruža -, ķiviļa -, pampālija -, pupaiņa -, pūces -, rūogas -, šteina -, timbara -, trūbišķu -, utukalna -, veču -, zitišķa-.

B. dāmenieki:

- a) diždāmenieki: kalnenieka mājas, maža -, priednieka -, uozuola -, zariņa -;
- b) mazdāmenieki: degšņa -, kalnenieka -, klaiša -, pēŗkuona -, pušiņa -.
- c) rauženieki: beķera mājas, bēter, jauģieda -, utukalna -, zitišķis.
- d) smaiženieki: celmenieka mājas, egliena -, eidiņa -, graikša -, greijera – jeb mižuika -, piķeļa -, ribenieka -, ruicēnu -, tiliba -, velēnu -.

2. muižas:

dižazvīķu, mazazvīķu, uozuolu muiža, vidus m., [azv.]; annas m., diždāma, mazdāma [dām.]; [nunau muizcha], raužu m., gusteberģe, smaižu m., [sm.].

3. skūolas: azvīķu pagasta skūola.

4. krūogi: azvīķu krūogs, kadiģu k. [āv.], rudzu krūogs – [rž.]

5. ceplī: gustenberģes stiģeļu ceplis.

6. kalni: iškārtas kalns, pilskalna [āzv.], pilskalns[dām.], [apaļais k.], [gaŗais k.], [jāņu k.], [krista k.], [priedes k.], [ragan k.], [sāmeļa k.], [žīdu k.].

7. gravas: ausumolauble.

8. upes: dāmas upe [āzv., dām.], [karpikupite], lietavas ruobežupe [āzv.], [sahrte, spraude, spricele], [šaupene upe], [treknišķe], [witwite], [8a strauti: juhdupe, lapenischķe, rozchene, triwale].

9. ezeri: bezdubenis [āzv.].

10. dīķi: bieznieka dīķis, diedenišķes d. lēndums, meža kalpu d., prilātišķes d., šķēndene [āzv.], [zirģine].

11. bedres: rūogas grāntu bedres.

12. purvi: pužu peļķe, rūdiņa, šķendenes, vaidu peļķe, [āzv.], [melnais purvs], [velēnu purvs], [12a awoti deimats, stulbais viņģis, schaltinis, schwingulinis].

13. pļavas: daūba, dubēja, [eķinischke], [elderis], garā pļava, judlīekne, [kahpostine], kaķmilže, kalnu, dīķu, krievaplūoks, kurtene, [ketrkaj], [ķirschine], laūrene, likupe, lielā pļ., lielais likums, liepiens, [lendum], [lugna], [makschtine], [motija], mūrceklis, pasārte, [pileles viņģis], pīveles, riežu pļ., [pustele], sala, [zlihscha], stlilas, svarišķe, treknišķe,

ūozuol pl., vaidlaņķe, [krista plavele], [lauķene], [pabērze], [paclurve], [paupji], [rūzē], [traušliene], [schagwite], [triwane], [wiņģe].

14. **meži**: iškaetas, ķepulene, plešķine, stilģene, [āzv.], [deģīnes m.], [francene, ķerpe], [kapu m.], [priediens], [robežu priediens].

14. a) **lauki**: dzenap, smukaļi, spiģenes, wiņģa gabals.

15. **alas**: rūdijas, āpšu alas [āzv].

16. **kapi**: āzviku jaunie un vecie kapi, dāmu k., mazdāmu k., raužu k., smaižu k.

16. a) **Tilti** [laurenēs tolts], [vecupes t.].

17. **pavardes**: bieznieks, daukants, grietēns, jauģietis, kārzūns, kļava, ķeris, ķeružis, ķipsta, priednieks, pūce, spraude, sudmalis, sviķis, švirksts, timbars, trumpis, jeb trumpenieks, visgauža, žvieds [āzv.], cīdiņš, kalnenieks, mamis [dām.].

18. **pielikums**: A) 1835. g. revīzijas listē Āzvīķos atzīmēti vēl: a) 'sekojoši pavārdi: akmen, anies, baltcer, bauben, bence, birse degge, deimant, gaile, grawe, gruddel, jekste, jenskis, kaddieke, kallneneek, kalwe, karull, kasper, kasche, kiddele, kiwille, klabbe, klaische, kruming, kunkel, lellege, masche, mezcheneek, mutceneek, narwill, nunau, ohzeling, perkon, pludder, prasdeike, puppain, pettekle, raibe, rages, saule, sausklan, swipste, swesting, semel, wiste, cabell.

a'') sekojoši māju vārdi: daukante, jerțe, casber jeb simon, mazche jeb narwille, mutneek, nunau, pludder jeb spraude jeb ewald, sausklau jeb spronge jeb schaule, schimkuss jeb deimant jeb grabe [apriķa, birzneeki, lajnieki, pricela, wilaschi, sweije].

B) 1858. g. revīzijas listē Dāmas pag. minēti vēl: b) 'dīzdāmas pag. aa) sekojoši pavārdi: august, ballod, bruzche, bruwer, bunke, dimma, dizchgalu, eiding, gaile, kaire, kiddnl, klest, knese, leije, mamme, nozchncke, ruppein, sammat, smikste, spiggen, spraude jeb sprude, swarre, sakke, schubber.

ab) sekojoši māju vārdi: bruwer, gailis, jaunzemm, mames, mezchepruk, samat, spiegen, swarre, sirnick, schilder.

b'') mazdāmas pag. ba) sekojoši pavārdi: kiddul, kinkārt, paupe, piksche, runge, sawell, semel, tilib, timber, tuska.

bb) sekojoši māju vārdi: paupe, piksche, seemel, timber.

C) 1850. g. revīzijas listē raužu pagastā minēti vēl

c') sekojoši pavārdi: ballod, beete, behrzing, birzneek, gahzche, grauding, jaunzemm, kappeneek, karell, mizsing, pauzser, spurre, strasde, straupeniek, straute, seemel, uksting.

c'') sekojoši māju vārdi: ehrmann, siemel.

D) 1850., 1858. g. revīzijas listēs smaižu pagastā minēti vēl: a') sekojoši pavārdi: bittit, breede, bruhsel, bruze, bulwan, dahrsneek, dambi, daukant, eglit, ettik, graiste, grauding, grawe, jankait, jaunzemme, kabill, cahbel, kaure, lukte, maazche, ohzol, isteneek, paule, paupe, puttekke, sprucke, schulnse, taback, tillgal, tillib, timber, tuska, uksting, ulpe, cehlau.

b'') sekojoši māju vārdi: bruze, cristop, jankait, maazche, mikkal, marke, pauli, sausche, spanke, semel, timber.

*Iesākumā radīja Dievs to Debesi un to Zemi.
Un tā Zeme bija neietaisīta un tukša, un
Tumsība bija pār tiem Dziļumiem, un
tas Dieva gars lidinājās pa Ūdens Virsu.*

*No latviešu Bībeles
„Tās pirmās Mozus Grāmatas”*

Reliģiskā dzīve

Vecos vēstures ruļļos vissenākās ziņas par kristīgās ticības sākumiem Kurzemē sniedz Brēmenes Ādama hronika, kur minēts, ka 1072. gadā nodibināta pirmā kristīgā baznīca Kurzemē. Tā varēja pastāvēt, pateicoties vienīgi svešzemju tirgotāju karavīru kolonijām Kursā. Acīmredzot daļa koloniju tuvumā dzīvojošo kuršu ir pieņēmuši kristīgo ticību.

Ap 1180. gadu pie Ikšķiles lībiešiem ieradās kopā ar vācu tirgotājiem dievbijīgs mūks Meinards, lai sludinātu Kristus mācību. Viņš ļautiņus kristīja ar Daugavas ūdeni. Tomēr lībiešiem jaunā mācība nepatika, un viņi nosprieda, ka no tās var atbrīvoties, nomazgājoties Daugavā. Pāris gadus pēc Meinarda nāves viņa sāko darbu turpināja bīskaps Alberts, pievēršot latviešus katoļu ticībai.

Kad Kristus mācību sāka ieviest Gramzdas pusē, grūti spriest, jo baznīcas grāmatas gājušas zudumā 1905. gada revolūcijā. 1941. gada 5. martā padomju vara konfiscēja visas baznīcas metriskās grāmatas. Pēc komunistu padzīšanas, saplēstas un netīrumiem notraipītas, daļu draudze saņēma atpakaļ. 1941. gadā vācieši baznīcu nodedzināja un atlikušais arhīvs vēlreiz gāja bojā.

Luterāņu ticību Rīgā ievazāja arī no Vācijas ap 1517. gadu. Ap 1524. gadu tā sāka izplatīties plašāk Latvijā un atklīda arī Kursā. Mārtiņa Lutera korālis „Dievs Kungs ir mūsu stiprā pils” kļuva par luterticīgo himnu. Pirmo reizi to iespieda Rīgā, un katoļticība saka zaudēt savas pozīcijas.

Nedaudzie dokumenti liecina, ka 1560. gada 1. augustā ordeņa mestrs hercogs G.Ketlers atļāvis Gramzdā pieņemt mācītāju. Šo gadu var uzskatīt par evaņģēliskās luterāņu draudzes dibināšanas gadu. Jādomā, ka toreiz esošā koka būves baznīca bija novecojusi un barons Gethards Nolde 1567. gadā uzcēla jaunu. Draudzē ietilpa Gramzdas, Kalētu, Purmsātu, Aizvīķu un vēl daži mazāki pagasti, kas vēlāk apvienojās. Arī jaunā baznīca bijusi koka būve un atradies pie Žvaguļa saimniecības robežas. Hercogs

G.Ketlers 1570. gadā izdeva Kurzemes baznīcu likumu. 1659. gadā, poļu armijai iebrūkot Kurzemē, baznīcu nopostīja.

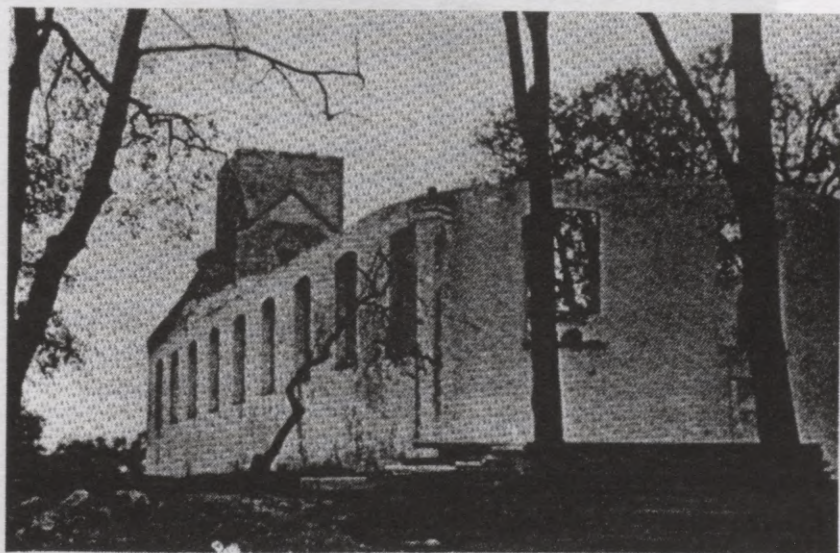
Ērģeles un kora balkons ar svētbildēm

Trešo baznīcu Gramzdā uzbūvēja 1740.-1744. gadā. 1874. gadā to pamatīgi pārbūvēja, uzlika kārniņu jumtu, uzbūvēja torni. 1927. gadā paplašināja ērģeļu balkonu tā, ka tur varēja novietoties baznīcas koris un arī nedaudz dievlūdzēju. Arī baznīcas ērģeles vairākkārt pārbūvēja. Pēdējo reizi tās pārtaisīja meistars Andrejs Sūnāklis no Jēkabpils, nomainot vecās mehāniskās traktūras ar 17 skanošiem registriem. Tās bija vienas no labākajām Lejaskurzemes baznīcu ērģelēm. 1937. gada 27. novembrī pārpildītajā baznīcā tās iesvētīja ev. Luterāņu arhibīskaps Teodors Grīnbergs. Svētrunu teica docents A.Freijs, jaunās ērģeles spēlēja prof. N.Vanadzīņš, dziedāja Latvijā populārais dziedonis prof. Pauls Sakss.

Tik krāšņus svētkus Gramzdas baznīca vairs nekad nepiedzīvoja! 1941. gada 1. jūlijā, Otrā pasaules kara pirmajās dienās vācieši baznīcu barbariski nodedzināja. Pāri palika tikai kaili mūri.

Gramzdas baznīca (celta 1740-1744.g.)

Baznīcas drupas 1941. gada 1. jūlijā

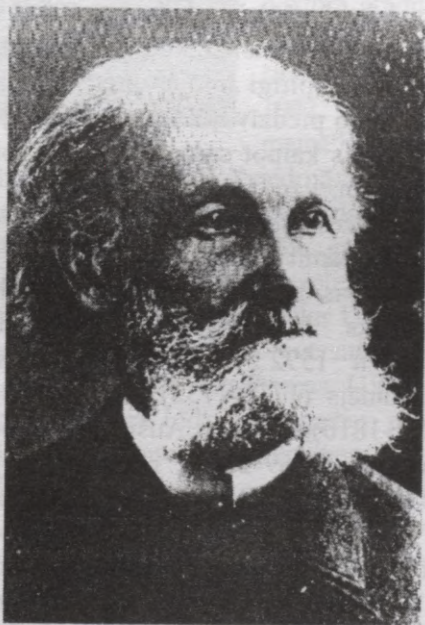
Atjaunotā baznīca 1941. gada novembrī

Baznīcas ērģeļu greznojumi 17.gs.

Baznīcas kulta piederumi

Mācītājs Fr. Štēgmans (1834-1914)

Jau otrā nedēļā draudze ķērās pie baznīcas atjaunošanas. Ar Priekules vācu komandanta atļauju draudze saņēma dažādus būvmateriālus no krievu atstātajiem krājumiem Paplakā un Dāmas lidlaukā nozāģētos kokus. Četru pagastu zemnieku ar zirgiem nepārtrauktā straumē visu vasaru un rudeni, pašā karstākajā ražas novākšanas laikā gāja mežā, strādāja pie gatera un baznīcas laukumā gatavoja būvmateriālus. Būvuzņēmējs Žanis Pērkons no Liepājas apņēmās darbus veikt līdz 15. novembrim. Noslēdza līgumu, kuru parakstīja draudzes mācītājs H.Biezais, draudzes priekšnieks M.Grietēns, Gramzdas pagasta vecākā v. A.Garoza, Kalētu pagasta vecākais A.Piziks, Purmsātu pagasta vecākais K.Biģelis, Aizvīķu pagasta vecākais E.Ķempis. Vienojās, ka neatkarībā no saimniecību skaita pagastā darbā iesaistīs no Kalētiem – 100, Gramzdas – 90, Aizvīķiem un Purmsātiem pa 60 saimniekiem.

Dažos mēnešos bija paveikts milzīgs darbs, un novembrī baznīcēni varēja pulcēties uz dievkalpojumiem iecienītajā vietā. 1944. gada 27. maijā pēdējo reizi iesvētīja 50 jaunus draudzes locekļus mācītāja Oskara Birkmaņa vadībā.

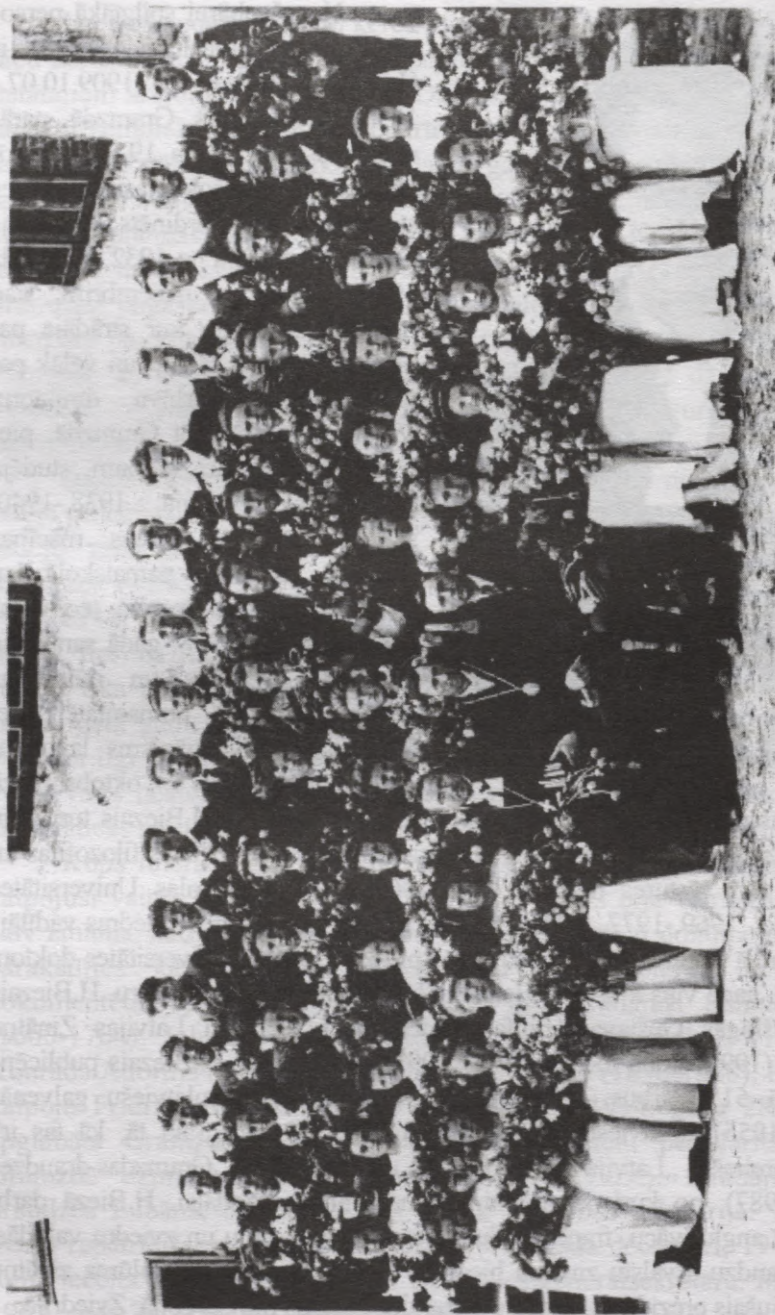
1944. gada 8. oktobrī, ka Lejaskurzemē atkal ieplūda *atbrīvotāju* armija, tieši baznīcas apkārtnē vācieši raka aizstāvēšanās tranšejas. Baznīca vēlreiz tika pakļauta svešu varu iznīcībai. Nošķiebtais baznīcas tornis ar krustu galā gadu desmitiem spītīgi turējās pretī skarbajiem vējiem, visai pasaulei ilgi vēstot postu, ko piedzīvojis Dieva templis, lai nekad baznīcas zvani vairs neaicinātu ļaudis kalpot savai ticībai. Padomju laikos neviens neuztraucās par ticību lietām.

Kopš luterāņu draudzes dibināšanas 1560. gadā Gramzdas baznīcai kalpojuši vairāk nekā divdesmit mācītāji. Pirmais bija Gerhards Tranzējs. Nav zināms, kad viņš uzsācis darbu Gramzdā. Ir tikai dokuments, kur viņš parakstījies kā liecinieks 1582. gada 6. septembrī, bet pēdējais dokumentētais paraksts ir 1592.29.02. Ilgi strādājuši Samuēls Ranējs (1660-1704), Johans Ranējs (1715-1732), Gotfrīds Bekels (1735-1763), Konrāds Adolfs (1781-1810), Augusts Aušickis (1836-1868), bet visilgāk kalpoja Fridrihs Štēgmans (1869-1914), miris 1914. gada 28. jūnijā un apglabāts Gramzdas baznīcas labajā pusē. Lielu popularitāti baudīja Gramzdā dzimušais Arturs Voiteiks (1878.17.09.). Strādājis dažādās draudzēs Lubānā, Straupē, Cēsīs, vēlāk Izglītības ministrijā. 1941. gada martā repatriējās uz Vāciju, atgriezās 1941. gada decembrī, 1942. gada 1. jūlijā iecelts par ev. lut. Baznīcas virsvaldes ģenerālsekretāru. Miris Vācijā 1962. gada 23. februārī. Gramzdā strādāja 1920.-1922.

Neapšaubāmi spilgtākā persona draudzes mācītāju plejādē ir Haralds Biezais (1909.10.07.-1995.18.05.), kurš Gramzdā parādījās jau 1931. gada 19. septembrī, vēl būdams Teoloģijas fakultātes students. Kā ordinēts mācītājs Gramzdā strādāja no 1932. gada līdz 1941. gada 31. decembrim, kad pārcēlās uz Rīgu, kur strādāja par pilsētas iecirkņa vikāru un vēlāk par Ķimeņu lietu arhīva direktoru. Vienlaicīgi, strādājot Gramzdā, pievērsās zinātniskam darbam, studēja Šveicē un Francijā, 1938.-1940. strādāja arī par ticības mācības skolotāju Gramzdas pamatskolā. Jau 1939. gadā Rīgā ieguva teoloģijas doktora grādu. 1938. gadā sarakstīja grāmatu „Dzīvības un mīlestības sintēze kristīgajā humanitātē”, bet 1942. gadā „Kristiānisms laikmetu maiņā”. 1944. gada 13. oktobrī mazā

laiviņā devās pāri Baltijas jūrai trimdā Zviedrijā. Zviedrijā H.Biezais turpināja virzīties pa zinātnes ceļu. 1948. gadā beidza Upsalas Universitātes filozofijas un 1950. gadā arī vēstures nodaļu. 1945.-1969. gadā ir Upsalas Universitātes mācību spēks. 1969.-1977. gadā profesors un reliģiju vēstures katedras vadītājs Obu akadēmijā Somijā. 1955. gadā viņas piešķir Upsalas Universitātes doktora grādu. 1980. gadā viņš kļūst par Helsinku Universitātes goda doktoru. H.Biezais ir arī Ķēnišķīgās Gustava Ādolfa akadēmijas (1972) un Latvijas Zinātņu akadēmijas (1990) goda loceklis. Līdz 1993. gadam prof. H.Biezais publicējis vairāk nekā 515 darbus, ieskaitot 20 grāmatas, kā „Senlatviešu galvenās dievības” (1955), „Latviešu reliģijas dieva tēls” (1961), „Saki tā, kā tas ir” (1986), „Kurelieši”, „Latvija kāškrusta ēnā”, un citas, kā arī „Gramzdas draudzes vēsture” (1987), no kurienes ņemti arī materiāli šai nodaļai. H.Biezā darbi publicēti arī angļu, vācu, franču, itāļu, dāņu, norvēģu, poļu un zviedru valodās. Viņš bija daudzu ārvalstu zinātņu biedrību biedrs, Natāna Sederblūma zinātņu biedrības bijušais prezidents. Profesors Haralds Biezais miris Tēbijā, Zviedrijā.

1944. gada 27. maijā notika pēdējās iesvētības Gramzdas baznīcā.
50 jaunieši pirmo reizi pulcējās pie dievgalda. Vidū sēž (no kreisās) mācītājs O. Birkmanis,
draudzes priekšnieks M. Grietiens un kordirģents M. Karelis

Iesvētāmo mācības 1935. gadā. Vidū mācītājs H.Biežais

*Iesvētāmo gājiens no baznīcas uz mācītājmāju. No kreisās: mācītājs
J.Zavickis, O.Birkmanis un M.Grietēns. 1944. gads*

Jauniesvētītie aizviķnieki. No kreisās: meitenes – Štrausa, Reinfeldē, Leja, zēni – Bunka, Vilsons, Dāliņš, Grietēns, Leja. Nav Līna un Arvīds Janaiši. 1944. gads

H. Biezā dzimtā puse ir Lestenē. Savā grāmatā „Saki tā, kā tas ir” viņš raksta:

„Gramzdas draudze bija Latvijas nomalē, pie Lietuvas robežas. Tā bija trūcīga materiāli un garīgi nabadzīga. Pa četriem pagastiem bija tikai viena sešklasīga pamatskola, vēlāk gan katrā pagastā. Visu šo pagastu zemnieki bija gadu simtos bargu muižkungu – Noldes, Korfu, Šternbergu apspiesti un izsūkti. Vecsaimniecības, salīdzinājumā ar Zemgales turību, bija vājas, daudzas atradās tālu no kultūras centriem. Trūka satiksmes, tuvākā dzelzceļa satiksme bija 12 km. Bet tiešā kontrastā ar to bija neparasti prāvais akadēmiski izglītoto skaits. Gramzdas draudze šinī ziņā bija ļoti reta parādība. No tiem visilgāk Gramzdā bija dzīvojis virsmežzinis Klēvers, cēlies no Kalētiem. Tēvs bijis Kadeģis, bet dēls pārvācojies. Bijis dažādo: augstos amatos. Dzīvoja agrākā barona Korfa Mazgramzdas muižā, kur bieži pulcējās viņa draugi un priecājās pie klātiem galdiem. Tur bija advokāts Valters, kapteinis Hasmanis, pa retam tur ieradās pagasta darbvedis Treijs, aptiekārs Jansens, kas pārstāvēja akadēmiskās izglītības vācisko grupu. Latviskās grupas nozīmīgākā un markantākā persona bija

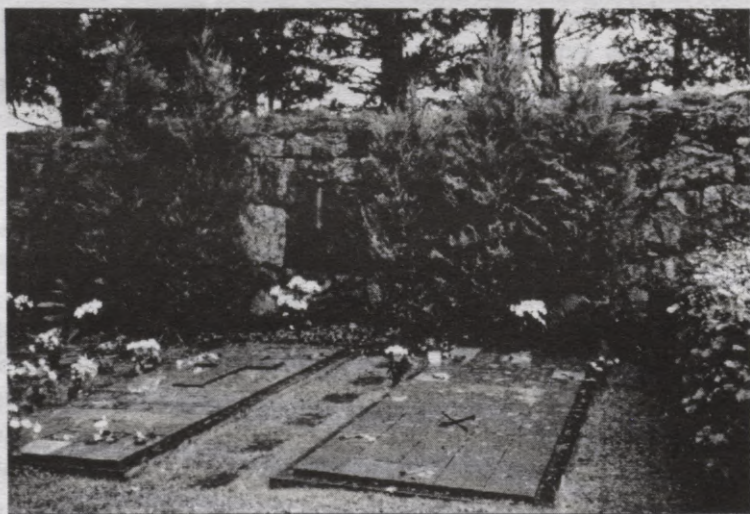
Jānis Liepiņš. Viņš bija ļoti inteligents cilvēks, kas sekoja sava laika medicīnas jaunākām atziņām un ļoti nopietni ņēma savu ārsta atbildību. Pats ieguvis izglītību ļoti grūtos apstākļos kā atraitnes dēls, audzis lielākā ģimenē, viņam bija ļoti pozitīva attieksme pret trūcīgiem cilvēkiem. Pēdējos gados viņš strādāja pāri saviem spēkiem, dienā pieņemot ap 50-60 cilvēku no ļoti tālas apkārtnes, kas sniedzās pāri viņa apkalpojamai teritorijai. Viņa slava kļuva leģendāra pat Lietuvas pusē. Ar savu darbu Liepiņš popularizēja Gramzdu.”

Viņš bija aizsargu ārsts, tādēļ dažkārt redzēju aizsargu saietos. Personīgi ieradās mājās, kad mamma slimoja, bet palīdzību pie viņa meklēju vienu reizi. Govis ganot Aizvīķu Berķu mājās, sāka sāpēt kāju pēdas. Tās kļuva sarkanas, piepampa, bija ar dedzinošām sāpēm. Saimnieces pūles ar tautas zālītēm un ārstniecību nedeva uzlabojumus. Nācās iejūgt veco ķēvīti ratos un klidzināt uz Gramzdu. Kā parasts, tur sagaidīja gara rinda un ilga gaidīšana. Ārsts mūs ar saimnieci sagaidīja labvēlīgi, apskatīja vainu, uzklausīja žēlabas un teica, ka būs jāizdara urīna analīze, lai precizētu kaiti. Medmāsa Liepiņa nolika baltu ķebliņi ar nierveidīgu caurumu vidū, tajā ielika baltu trauciņu, kurā man bija jāiečurā. Abi mediķi pieklājīgi atstāja telpu. No ilgās gaidīšanas man bija krietni ierietējis. Būdam kautrīgs lauku kņāģītis, svešā vietā nemeklēju iespēju atvieglināties. Nu tā negaidīti radās. Mērens fontāns strauji pildīja trauciņu, bet nespēju to apturēt. Sāka jau iet pāri malām, kad ienāca abi mediķi un ieraudzīja manu veikumu. Kautri iejautājos: – Vai pietiks?

Dakteris, viegli smīnēdams noteica: – Pietiks, jau pietiks! – Ļoti apmierināts aizpogāju savu ķūli. Ārsts izrakstīja recepti baltas ziedes iegādei, aizliedza staigāt pastalās un apavos bez papēža. Veidojoties slimība, ko tautā dēvēja par plakano vai pilno pēdu. Pēc dažām dienām mana sāpe un sārtums pazuda, pilnā pēda neizveidojās tālāk un netraucēja būt par Latvijas izlases dalībnieku soļošanā pēc daudziem gadiem. Sīks, bet būtisks apliecinājums ārsta augstai profesionalitātei. Slavenais ārsts gāja bojā drausmīgā nāvē, sadegot krogus mājas pagrabā, kur bija iekārtots viņa kabinets, kad 1941. gada 1. jūlijā vācieši nodedzināja Gramzdas centru.

*A. Dūksteniece-Cimers ar dēlu pie
dzīvesbiedra Rūdolfa piemiņas vietas Meža kapos.
Ar diviem krustiņiem atzīmēta H. Biezā piemiņas plāksne*

*Ar krustiņu atzīmētā H. Biezā piemiņas plāksnīte
Stokholmas Meža kapos*

Pēc H. Biezā Gramzdā strādāja Oskars Birkmanis, vienlaicīgi būdams Grobiņas iecirkņa vikārs un Nīcas draudzes mācītājs līdz 1942. gadam. Kad 1944. gada rudenī krievi vēlreiz sagrāva Gramzdas baznīcu un draudze bija frontes joslā, Birkmanis to atstāja. Miris 1981. gada 16. maijā Ventspilī, kur arī apglabāts. Padomju laikā draudzes dzīve apsīka, stabila mācītāja nebija. Ap 1970. gadiem draudzes vikārs bijis Jānis Deģis. Miris 1973. gada 23. janvārī un apglabāts Liepājā. Ap 1980. gadu sākumu Priekules baznīcā kā Vainodes, Priekules, Gramzdas, Nīgrandes un Krūtes mācītājs kalpojis aktīvs komunistu partijas biedrs Aivars Beimanis.

Pēdējos gados samazinoties iedzīvotāju skaitam Aizvīķos, luterāņi pārgājuši baptistu ticībā un apmeklē baznīcu Aizvīķos.

Draudzes dzīvē nozīmīga loma bijusi ērģelniekam. Gramzdā tādi bijuši 15. Pirmais bijis Kurcena baums, strādājis no 1762. līdz 1768. gadam. Divdesmit gadus ērģelējis Jēkabs Zīle (1768-1787). Vēl ilgāk strādājis Ernests Šenberģis (1845-1876). Pēc viņa nāca Kārlis Voiteiks (1876-1908). Viens no spējīgākiem ērģelniekiem visā Lejaskurzemē bijis Fricis Jauģietis, kurš strādāja 1910.-1914. gadā, vienlaicīgi būdams Gramzdas pagastskolas priekšnieks. Tad devās bēgļu gaitās. Atgriezās 1920. gadā un spēlēja līdz 1933. gadam. Draudze viņu atceras kā enerģisku baznīcas mūzikas kalpotāju. Viņš arī ierosināja atjaunot novecojušās ērģeles un pats ziedoja daļu savas naudas šim mērķim, ko papildīja tikai 1937. gadā, kad pats no šī darba jau bija aizgājis. Gramzdas pamatskolas pārziņa vietu atstāja 1938. gadā un pārcēlās uz savām lauku mājām Cīravā.

1915.-1920. gadā ērģelnieku atvietoja Aizvīķu pagastskolas pārzinis Kārlis Būmanis. Pēdējie ērģelnieki bija Andrejs Stirna (1934-1937), Voldemārs Spēlmanis (1937-1939). Vienīgā sievietē šajā darbā bija Gramzdā dzimusī Līna Inte (1939-1940), kas, būdama vienkārša laukstrādniece, centīgi apguva ērģelnieces prasmi, pa vakariem mācoties Liepājas Tautas konservatorijas ērģelnieku klasē. Pēdējais ērģelnieks bija Purmsātu pamatskolas pārzinis Miķelis Karelis. Ērģelnieka pienākumus uzņēmās 1940. gada janvārī, bet, nodibinoties komunistu varai, bija spiests šo darbu pārtraukt. Viņš bija apdāvināts koru vadonis, kas svētku reizēs ar savu kori piedalījās dievkalpojumos.

Ērģelnieki bija pastāvīgi baznīcas darbinieki. Viņu veiktais darbs bija atbildīgs un nopietns, kas baudīja baznīcēnu cieņu. To sevišķi izjuta padomju laikos, kad labu ērģelnieku bija grūti atrast. Ir jābūt labai ērģelnieka un mācītāja sadarbībai, lai īstā reizē atskaņotu īsto gabaliņu.

Baznīcai bija vajadzīgi arī priekšdziedātāji jeb ķesteri. Ķestera darbs bija maznozīmīgs. Daudzos gadījumos ķestera pienākumus veica ērgelnieki un saņēma abas algas. Ērgelnieki prata rakstīt un kārtoja mirušo apzvanīšanas naudas sarakstus, bet ķesteri ne vienmēr bija rakstīpratēji.

Draudzes vecāko (pērminderu) amatu Gramzdā ievada 1834. gada 6. oktobrī saskaņā ar jaunizdoto Krievijas baznīcas likumu. To parasti izvēlēja no krietnāko saimnieku kārtas, kuri bija stipri savā ticībā, ar nevainojamu morāli. Katram pagastam bija savs draudzes vecākais, bieži vien pat vairāki vienā pagastā.

Draudzei bija sava pārvalde. Patronāta laikā, kopš draudzes dibināšanas 1560. gadā, tās pārvaldē ietilpa visu draudzē esošo muižu īpašnieki – muižnieki, kuri faktiski arī baznīcu uzturēja. Tie no sava vidus izvēlēja baznīcas priekšniekus reizi divos gados. Šajā amatā ilgi darbojās Trekņu barons F.Korfs – 38 gadus (1834-1872). Pēc tam desmit gadus Mazgramzdas barons J.Nolde (1872-1882). Viņam bija silta sirds un dzīva interese par baznīcu un pastorātu. Viņa laikā ievada biktslūgšanu, ko noturēja pirms dievgalda. Tā bija vecajā latviešu dziesmu grāmatā minētā *grehku suhdseschana*. Pēc J.Noldes šo pienākumu veica Aizvīķu barons E.Korfs.

Jauns posms draudzes pārvaldē sākās 1920. gadā, kad brīvās Latvijas apstākļos ievēlēja pirmo draudzes padomi un valdi 30 locekļu sastāvā. Par pirmo priekšnieku 1920. gada 8. aprīļa sēdē ievēlēja vēl baronu G.Noldi, bet 1922. gada jūlijā viņam nācās atstāt amatu. Latvieši paši vēlējās kārtot savas lielas bez barona ieteikumiem, kuri ne vienreiz vien centās amatos virzīt vāciski noskaņotus cilvēkus. Barona vietā ievēlēja Miķeli Pērlī no Mazkalētu muižas, bet par vietnieku Žani Jekstu no Gramzdas Jekstiem. Līdz 1941. gadam šajā amatā vēl strādāja J.Kliests (1923-1926), F.Grietēns (1926-1933), F.Ērpe (1933-1937), F.Klēvers (1937-1938), K.Ķipsts (1938-1941) un pēdējais – M.Grietēns. Draudzes pārvaldē 19 gadus nostrādāja F.Sprūde no Purmsātiem, 13 gadus Ž.Jeksts no Gramzdas, A.Grīnbergs no Gramzdas, J.Ruņģis no Kalētiem un J.Freibergs no Gramzdas.

1765. gada 28. februārī pieņēma Gramzdas baznīcas kārtības noteikumus ar 37 punktiem, kurus labi derētu atjaunot arī mūsdienās. Kaut daži piemēri.

1. Tā kā vācu dievkalpojumiem jāsākās plkst. 11.00, tad zemniekiem baznīcā jāierodas agrāk, jo sevišķi dievgaldniekiem.
2. Ļaudis nepavisam nedrīkst dievkalpojuma laikā atstāt baznīcu. Viņiem jāizturas klusu. Baznīcu atstājot, nedrīkst grūstīties,

spiesties un jokoties, tādēļ sievietēm jāiziet pa sānu durvīm, vīriešiem pa zvana torņa durvīm, lēni un prātīgi.

3. Kad sāk dziedāt svētīšanas vārdus, tad draudzei klusi jādzied līdzi, bet nekādā gadījumā nav jāpārkliedz.

8. Baznīcā nedrīkst būt piedzēruši ļaudis un ubagi.

9. Pilnīgi aizliedzama ļaužu paraža piedzerties ar stipriem dzērieniem pēc tam, kad tie bijuši pie dievgalda.

10. Suņus nedrīkst ievest baznīcā.

12. Visas baznīcas nodevas jānodod labā naudā.

14. Mācītāja kungu nedrīkst svētdienas rītos izvest pie slimniekiem, jo tad dievkalpojums var aizkavēties un dzērājiem būtu iespējams galīgi piedzerties un piedauzīgi uzvesties. Slimie un vājie jāatsūta sestdienās, nevis gaidīt pēdējo stundu.

21. Līķu lietu kambara atslēgas katrā gadījumā jāizsniedz, tādēļ, mācītājam promesot, tās jāizsniedz priekšdziedātājam.

24. Par lielu dižciltīgu līķi, ko grib baznīcā apglabāt, vienalga, kurā velvē, jāmaksā 15 fl cour.

25. Par dižciltīgu mazu līķi, ko apglabā baznīcā, - 9 fl cour.

26. Par lielu vai mazu vācu līķi, ko apglabā baznīcā, - 9 fl cour.

Un tā tālāk...

Kā redzams, ar pļēgurošanas sērgu baznīca jau sākusi cīnīties no pašiem pirmsākumiem. Cīņa ar *velna siekalu* turpinājās neatslābstoši! Ticība un netiklība gāja roku rokā. Blakus baznīcām cēla krogus, kurus tā arī dēvēja par baznīckrogiem. Baronu laikos visa sabiedriskā dzīve veidojās ap baznīcu un krogu, kur varēja rast nelielu pārmaiņu ikdienas sūrajā dzīvē. Te satikās kaimiņi, iemetot pa čarkai mierinājumam bēdu brīdī. Te zemnieks jutās brīvs, uztina pašaudzētu tabakas *zaķakāju*, pasūkāja ļulķīti un jutās omulīgi. Kaut sievas protestēja un sūdzējās baronam par šādu netiklības perēkli, tur līdzēt neko nevarēja. Sūri grūti pelnīto dālderus nodzēra krogā.

Te iepazinās arī jaunieši ziemas laikā, kad brīvā dabā nevarēja pameklēt papardes ziedu. Sestdienas vakaros krogos spēlēja arī mūziku. No mūzikas instrumentiem iecienītākie bija kokle, vēlākajos laikos vijole.

Piesper kāju, lai rīb grīda,

Katrs savu mīlo mīl!

Oksai rīdi, oksai rīdi, oksai rīdi rallal lā...

Jaunās sirdis sapinās mīlas valgos, un dibinājās ģimenes.

Puskortel' uz pusēm dzersim,
Četras ciskas kopā spersim!
Ekstrā, cik viņa skaista,
Pie loga stāvēja un matus ķemmēja!

Pamatīgs mūra krogs ar zirgu uzturēšanos stadulu bija arī Gramzdā. Krogu nodedzināja 1941. gada 1. jūlijā kopā ar baznīcu, ērgelnieta un mācītāja māju. Pavisam Gramzdas centrā nodedzināja 17 ēkas.

1844. gadā uzdriķēti seno prūšu-lietuviešu-latviešu likumi, kuros arī daudz interesantu pantu par tikumīgās dzīves ievērošanu. Daži piemēri.

1. Dievus būs godā turēt un tiem paklausīt, jo no viņu žēlastības valdām zemi, uz kuras dzīvojam un kura mums dod pārtiku. Dievi mums sola turpmāk piešķirt vēl plašākas zemes.
8. Kas ir pārkāpis laulību – vīrs vai sieva -, to sadedzināt uz sārta, viņu pelnus izkaisīt pa vējiem, bet viņu pēcnācējiem nav tiesības kļūt par vaidelošiem.
9. Ja sieva neklausa vīram, tad viņš var likt to sadedzināt uz sārta, un uz sadedzinātās māsām krīt mūžīga kauna lāsts, jo viņas nav iemācījušas savu māsu būt padevīgai Dieva un vīra priekšā.
10. Kas rupji apkaunojis sievieti, to viņa var likt sadedzināt, ja viņš laupījis sievietes godu.
11. Kas pavedis godīgu jaunavu, tam viņa jāņem par sievu, bet ja pavedējs ir precējies, tad viņu norīdīt suņiem, jo viņš aizskāris dievus, kas arī ir precējušies un neprecēti.
12. Kas nokauj cilvēku, to atdod nokautā radnieku rokās. Viņi drīkst slepkavu sodīt ar nāvi vai arī dāvāt tam dzīvību.
13. Kas nozog, tad ar pirmo zādzību to nopērt, par otro sodīt ar pātagu, par trešo – norīdīt ar suņiem.
14. Par dižciltīgu atzīts katrs, kurš prot labi jāt ar zirgu.
15. Neviens nedrīkst otru piespiest pie darba citādi kā vienīgi uz abpusēju līgumu pamata.
16. Kam nomirusi sieva, tam nekavējoši jāmeklē jauna, jo nav labi ilgi sērot pēc nelaiķes.

Kā redzams, cilvēka dzīvē reliģija ienāca pirms izglītības. Vispirms uzcēla baznīcas un tikai pāris simts gadus vēlāk slēja augšā pirmās skolas.

Baznīca veidoja cilvēku morālo un tikumisko dzīvi. Pie baznīcām sāka dibināt draudzes skolas, kurās mācīja katķismu, *boksterēt* un *štoderēt* lasīšanu, rakstīšanu, arī rēķināšanu un *ceiķināšanu*. Daudziem lasīšanu mācīja nevis no ābece, bet dziesmu grāmatām. Tās bija lielākas un biežākas, tādēļ cienīgākas. Ar irbuli vilka pa vārdu strīpām, kur bija rakstīts, ka „Iesākumā Dievs radīja debesis un zemi”, un aicināja „Man pakaļ visi kristīti”. Pamatskolas tipa draudzes skolas Rīgā atvēra 1678. gadā un pakāpeniski dibināja arī laukos.

Gramzdā kā pirmais *Schulmeister* minēts Dāvīds Mamis (1820-1832), vēlāk Jēkabs Siksa (ap. 1835. g.), Samelis Buncis (1872-1903), kas bijis stingrs un mācītāja Štegmaņa uzdevumā prasījis katram zināt visu Katķismu no galvas. Viņa darbu turpināja dēls līdz 1922. gadam.

Daži ieraksti kases grāmatā rāda, ar kādiem līdzekļiem toreiz cīnījies pret tikumības pārkāpumiem.

Piemēram. „Pēc tam, kad šejienes krodzinieka Feldmaņa kalpone Grieta ir dzīvojusi netikli, tad soda nauda pienākas baznīcai 12 gr.”

Citā gadījumā: „Šejienes mirušā „Meddan Clave” atraitne Līze ir dzīvojusi netikli, tādēļ baznīcai jāmaksā 6 gr.”

Redzams, ka krogs ir sekmējis netiklību, bet vienā gadījumā sods ir bijis divas reizes lielāks nekā otrā. Vai atraitnes Līzes grēks bija mazāks par kalpones Grietas prieciņu? Mūsdienās no netiklības baznīcai nekāda peļņa neatlec. Žēl!

Jaunā stadijā nonāca visa baznīcas dzīve ar 1875. gada skolu likumu un no jauna uzceltajām skolām. Lai gan dažās muižās jau pastāvēja skolas, tomēr tās bija pilnīgi atkarīgas no muižas kalpu labās gribas vai iegribām. Tās parasti bija domātas muižas kalpu bērniem, lai sagatavotos iesvētībām, nevis kalpotu bauru šlakai.

Draudzes darbā jaunu atgrūdienu deva jaunā mācītāja Haralda Biezā ierašanās 1932. gadā. Draudzes locekļu skaits dažos gados pieauga no 1847 līdz 2471. Savā darbā ieviesa daudzas jaunas idejas, kas piesaistīja cilvēkus baznīcai. Savus draugus un studiju biedrus aicināja dažādos baznīcas svētkos kuplināt dievkalpojumus, Gramzdas parkā sāka rīkot Bērnu svētkus, kuros piedalījās visu četru pagastu bērni. Svētki sākās ar dievkalpojumu un gājieni uz parku. Viņš aktivizēja agrākā mācītāja Jāņa Zavicka nodibinātās Dāmu komitejas darbu. Komiteju vadīja kalētniece Anna Sause no *Žagariem*, Johanna Kuduma no *Poļiem*, Minna Čere no *Rudeniekiem* un pēdējos gados ar labām sekmēm gramzdeniece Z. Vīksne

no *Pumpuļiem*, kurai draudze daudz pateicības parādā par daudziem svētku sarīkojumiem, dāvanām baznīcai u.c. labdarībām.

1938. gadā septembrī Dāmu (sieviešu) komiteja nosvinēja 10 gadu pastāvēšanas svētkus, godināja J.Eidiņu no Aizvīķu *Birzniem*, kura visus desmit gadus bija strādājusi komitejā. Aizvīķniece Vilhelmīne Lēmane (Leja) izšuva un dāvināja baznīcai pašdarinātu altāra segu.

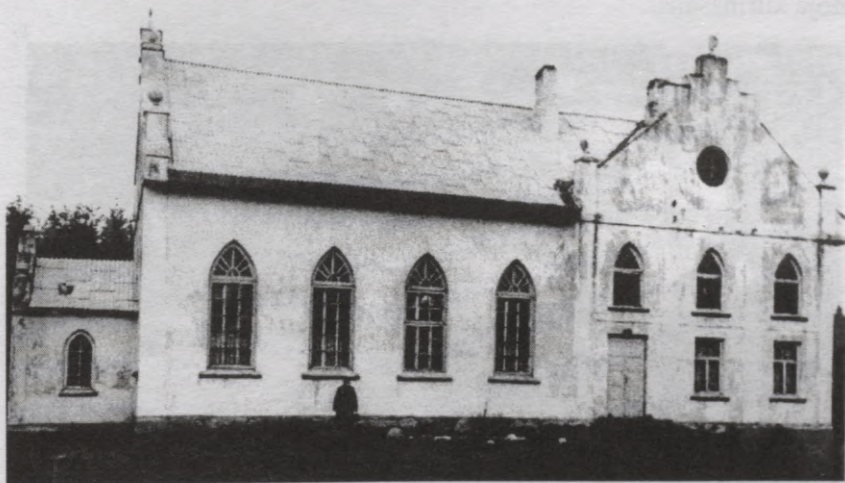
H.Biezais jaunus impulsus deva arī baznīcas korim, kuru vadīja darbīgais E.Reinfelds no Aizvīķu *Arājiem*. Tikai privātās dzīves nesaderība ar baznīcas prasībām spieda viņu atstāt kori. Kora vadību par nelielu atlīdzību uzņēmas Rūdolfs Kliests no Aizvīķu *Kliestiem*. Viņš korī radīja labu disciplīnu, taču jau dziedātāju trūkuma dēļ 1935. gadā koris pārtrauca darbību. Svinīgākos sarīkojumos kora trūkumu aizlāpīja Purmsātu pagasta koris skolas pārziņa M.Kareļa vadībā.

1934. gada decembrī valdība pieņēma likumu, kas ierobežoja sīko sektu darbību, taču kristīgās baznīcas uzdevumos ierakstīja *tautas vienošanas idejas īstenošanu*. Ateismu aizliedza un baznīcu pasludināja par vienotu ar valsti.

Luterāņi bija galvenā ticība Aizvīķos. Pēc 1935. gada tautas skaitīšanas datiem no pagastā 1001 iedzīvotājiem 65% bija luterticīgi, 13% baptisti, 10% katoļi, 7% pareizticīgie, 5% pārējie. Nelielajā pagastā vadošās tomēr bija luterāņu, baptistu un brāļu draudzes. Netrūka arī katoļu, adventistu un evaņģēlistu, kas savstarpēji nebija draudzīgās attiecībās. Katoļticīgie galvenokārt bija lietuvieši (tā bija vadošā ticība Lietuvā) un nedaudzie Dāmā dzīvojošie krievi. Luterāņi pārējās ticības dēvēja par sektām. Brīžam likās diezgan dīvaini – viens Dievs, viena Bībele, viena dziesmu grāmata, visi sludināja debesu valstību, bet savā starpā satikt nevarēja. Katrai ticībai bija savas tradīcijas iesvētībās, dažas citas ierašas, piemēram, baptisti galīgi noliedza brandava lietošanu un tikai pa retam atļāvās ieraut pa pingērotam *velna siekalu*, tā sakot, acu gaišumam. Vispārēju jautību pagastā izraisīja gados vecāka cienīga izmēra vīra Štēbeļa kristīšana. Līdz kristīšanas brīdim baptistu baznīcā Štēbelis allaž padevās nelabā kārdinājumam. Kaimiņi ar interesi gaidīja, ko *pagāns* darīs, nonācis baptistu ticībā. Tomēr no vecā netikuma pavisam atteikties nevēlējās, bet atrada savdabīgu attaisnojumu. Kristīšanas procedūrā mācītājs uz brīdi pabāž jauniecērēto *avi* zem ūdens. Vecākām dāmām tāds brīdis izraisīja uztraukumus ne pa jokam. Kristot Štēbeli, dievticīgie vērotāji bija konstatējuši, ka iemērķšanas brīdī Štēbeļa kuplais vēders

pilnībā nebijis zem ūdens, un tieši šajā nesvētītajā vēderrūmē varot arī atļaut ieliet grēcīgo ugunsdziru!

Lai nu kā, Aizvīķos baptistu darbība bija krietni aktīvāka nekā pārējos kaimiņu pagastos un Gramzdas baznīcas apkārtnē. Jau 1869. gadā Lietuvas Jutkaišu baptistu draudzes locekļi meklēja pulcēšanās vietu Latvijā un Aizvīķos noturēja pirmos dievkalpojumus. Draudzi nodibināja 1888. gadā. Gadu vēlāk nodibināja baptistu kori. 1895. gadā uzcēla pirmo baznīcu, 1903. gadā otro, bet 1933. gadā uzcēla jaunu glītu dievnamu, kas ir no skaistākajām lauku baznīcām un necieta arī kara gados. Baznīcu cēla pēc inženiera I.Šmidres projekta. Altāri rotā skaista O.Cintiņa glezna „Klusu. Mierā”. Lūgšanu zāles vienā galā ir paaugstinājums korim, virs ieejas daļas balkons. Kā mācītāji strādājuši F.Ulberts (1888-1901), J.Karzens (1906-1930), A.V.Meija (1931-1939), J.Tarvits (1966-1971), H.Kalns (1972-1973), G.Lemaiķis kopš 1979. gada.

Aizvīķu baptistu draudzes baznīca ap 1975. gadu

Latvijas pirmās brīvvalsts gados pie baznīcas darbojās arī svētdienas skola, kuru apmeklēja skolas vecuma bērni. Katram bērnam bija izdalīta maza apliecība, kurā ielīmēja pantiņus, kurus bija jāiemācās uz attiecīgo nodarbību. Ja pantiņus neprata, bet tas bija reti, tad dievvārdu apliecībā neielīmēja.

Draudzei bija tradīcija katru gadu atzīmēt dibināšanas gadaskārtus, līdzīgi kā cilvēki atzīmē savas dzimšanas dienas. Piemēram, 1934. gada 30. septembrī atzīmēja 46. jubileju.

Smaižos aktīvu darbību veica brāļu (hernhūtiešu) draudze. Hernhūtisms ir protestantisma novirziens, kas Latvijā parādījās pēc Ziemeļu kara (1700-1721). Līdzīgi katoļu un luterāņu ticībai arī hernhūtismu *ievizināja* no Vācijas. Kurzemē hernhūtiešu darbība sākās 19. gadsimta 60. gados.

Brāļu draudzes Smaižu baznīcu sāka būvēt 1929. gadā uz Pētera Jankaiša *Piķeļa* mājas zemes. Tāpēc daudzi Smaižu baznīcu dēvēja par Piķeļa baznīcu. Visi draudzes locekļi kopīgi baznīcu būvēja desmit gadus. Kad sākās Otrais pasaules karš, baznīca bija pilnā plaukumā. Virs durvīm bija no ģipša izliets jēriņš, kas pār plecu nesa karogu. Kara gados krievu zaldāti šāva pa jēriņu kā mērķi. Baznīcā izvietoja zirgus, koka daļas izlietoja kurināšanai.

*Smaižu brāļu draudzes koris 1944. gada jūlijā.
Pirmā rindā vidū (no kreisās) sēž mācītājs P. Jankaitis un kordiriģents J. Lapiņš.*

P. Jankaitis bija liels kolekcionārs. Viņš pirka un veda mājās dažāda materiāla figūras, krīzus (katoļu krucifiksi), gleznas, krāsainus kuģu modeļus, pat palielu laivu. Kara gados visu šo bagātību iznīcināja

atbrīvotāji. Pēc kara izpostīto baznīcu atjaunoja Jānis Lapiņš tā, ka vienā galā varēja noturēt dievkalpojumu.

1933. gadā Latvijas valdība izdeva „Noteikumus par Latvijas evaņģēliskām brāļu draudzēm”, kas bija draudžu darbības tiesiskais pamats. Tajos gados Latvijā darbojās 14 brāļu draudzes ar apmēram 600 locekļiem. Pēc kara padomju vara skaitliski mazām draudzēm neļāva reģistrēties un brāļu draudzes locekļiem nācās pāriet luterāņu un baptistu ticībā. 1948. gadā Liepājas apriņķi bija palikušas astoņas draudzes, bet četras no tām (Dunikas, Nīcas, Priekules un Aizvīķu) iekļāva luterāņu ticībā kā filiāles.

Padomju laikos Dievu noliedza un baznīcu darbību ierobežoja. Par mācītājiem – svētiem tēviem ņirgājās un ironizēja. Dievs ir labestība, bet, ja to noliedz, tad zūd arī labestība. Ticība sludina draudzību, satiecību, taču bieži vien Dieva vārdu izmantojam ļaunos nolūkos. Pat vācu kara pūli ieradās ar uzrakstiem uz karavīru jostām *Gott mit Uns*. Slepkavoja Dieva vārdā! Arī paši ticīgie bieži vien ar Dieva vārdu uz lūpām veica grēcīgus darbus. Ne tikai dievticīgā Oļiņiete vien nolādēja savu meitu Lieni „Mērnīeku laikos”, bet arī mūsdienās netrūkst līdzīgu piemēru. Draudzība dažādu konfesiju locekļu vidū nebūt nebija praktiskā dzīvē tik spilgta kā vārdos.

Komunisms sludināja: reliģija – opijs tautai. Labāk tā vietā *iespricēt marksisma degmaisījumu* tautas apdullināšanai.

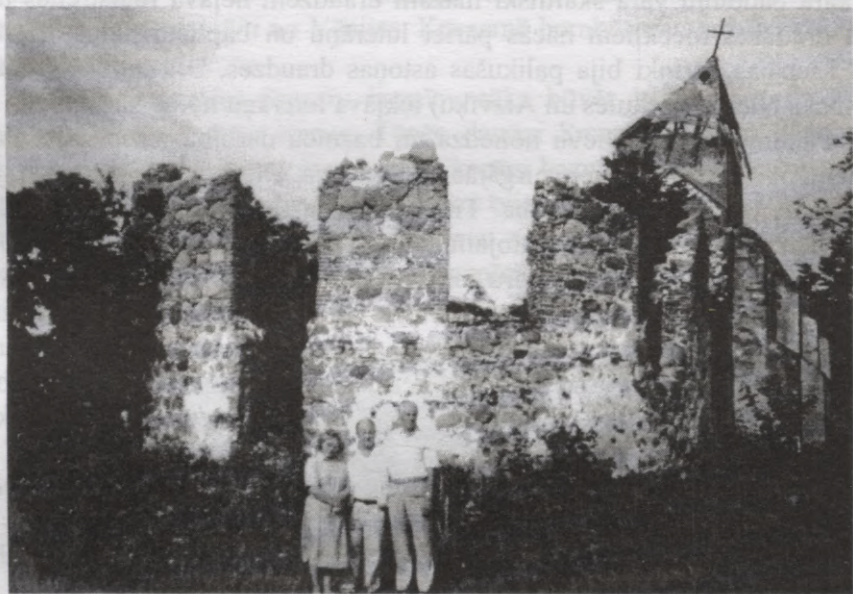
Padomju vara tomēr no mācītāju deportācijām atturējās, jo ļoti labi saprata ticības lielo ietekmi tautā un baidījās iegūt tautas naidu pret sevi.

1941. gadā Jāņu priekšvakarā caur Skodu Gramzdā iejonoja vācu baronu pēcteči, lai *atbrīvotu* mūs no boļševiku jūga. Baznīcās bija jānotur **pateicības dievkalpojumi**. Tāds jūlijā notika arī Gramzdā mācītāja H.Biezā vadībā, cildinot vāciešus ar pestītāja vārdiem no Lūkasa evaņģēlija (12,49): „Es esmu nācis uguni mest uz zemi, un es gribētu, ka jau degtu”.

Saulainā vasaras dienā nodegušās baznīcas pagalmā pulcējās daudz ļaužu, bet tas nebija iecienītā mācītāja ierastais dievkalpojums.

Gramzdā jaunās varas nesēji savu grēka darbu jau bija paveikuši. Baznīca, mācītājmāja, baznīckrogs, skola jau bija nosvilināti. Tā nu iznāca, ka baznīca viena gada laikā aizlūdza par nacionālpatriotu Ulmani, komunistu Staļinu un fašistu Hitleru! Būtībā baznīca visos laikos centās kalpot valdošajai varai, vismaz no baznīcas kanceles, lai nenonāktu konfliktā ar pastāvošo iekārtu. Ko mācītāji nesa savās dvēselē, to baznīcēni ne vienmēr īsti zināja. Kāda gan varēja būt pateicība par Dieva tempļa nosvilināšanu? Dievs nav mazais bērns, bet kāpēc Viņš pieļāva savas

svētnīcas nopostīšanu? Baznīcas lietas fašistiem jau nu vismazāk interesēja. Viņiem vairāk rūpēja cilvēku iznīcināšana nekā dvēseles atpestīšana no grēka. H.Biezā noskaņojums bija drūms, un tādu noskaņu viņš savā sprediķī radīja arī klausītājiem. Tā bija viena no pēdējām H.Biezā tikšanās ar savu draudzi Gramzdā.

Pussagrautais baznīcas tornis un krusts gadu desmitiem plašai apkārtnī vēstīja par piedzīvotajām kara šausmām, sīksturoties pretī vētrām un negaisiem dabā un cilvēku dzīvē.

Priekšplānā (no kreisās) L.Leja, I.Dāliņš un A.Leja. 1991 gads

Vācieši bija kā apmāti: - *Russisch kaput! Vorwärts, nur vorwärts! Schneller, schneller! Alles klar!*

Pēc divām nedēļām solījās būt Maskavā, bet... pietaisīja bikses!

Interesantas domas par reliģisko dzīvi Gramzdas pusē savās atmiņās pauž profesors Haralds Biezais, parādot savas personības lielumu, kas stāvēja pāri dažādu ticību brāļu savstarpējām intrigām:

„Gramzdas pusē bija reliģiski interesantas parādības. Četrdesmit gadu ilgajā, stingrā un vāciskā mācītāja Štēgmaņa laikā, viņam bija radusies liela latviešu opozīcija. Kā protests katrā pagastā izveidojās baptistu draudzes. Gramzdā tieši pretī baznīcai, otrā pusē nelielam ezeram,

bija baptistu lūgšanu nams, otrs tālāk Kalētos. Visaktīvākā un skaitliski lielākā baptistu grupa bija Aizviķos. Viņiem bija arī skaisti uzbūvēta baznīca. Baptisti Kurzemē, bija asā opozīcijā luterāņu baznīcai. Ar interesi viņi vēroja manu nostāju, un piedzīvoja lielu pārsteigumu. Manas darbības laikā ar baptistiem man nekādas cīņas nebija. Biju liberāls mācītājs un nekādos asumos ar baptistiem neielaidos. Tas laikam viņiem likās simpātiski. Bija tikai viens vienīgs izņēmuma gadījums lielajos Aizviķu kapusvētkos. Tie nebija vietējie baptisti, bet iebraukušie sludinātāji.

Baptisti Kurzemē bija sašķēlušies divos grupējumos – sadarbspējie un agresīvie. Kapusvētkos bija aicināti runāt arī pārējo reliģisko grupu dalībnieki. Šoreiz runāja agresīvākās baptistu grupas sludinātājs, asos vārdos nosodot kristiešus, kas nav baptisti. Savā uzrunā norādīju, ka te ir kapi un ka nāves un Dieva priekšā mēs visi esam vienādi kā kristīgi cilvēki. Ja kapus gribam pārvērst par vietu, kur meklējam savas ticības taisnību, tad patiesībā esam pazaudējuši savu kristieša vārdu.

Mana runa bija atstājusi dziļu iespaidu, un turpmāk kapos bijām kopā bez strīdiem. Tiku aicināts uzstāties arī baptistu baznīcās. Baptistu vidū bija ļoti ievērojams vīrs – J. Ģibietis, kas bija arī Saeimas deputāts no Zemnieku savienības. Ar viņu tikāmies darīšanās Liepājas aizsargu pulkā, kur viņš bija 3. pulka komandieris, bet es tā mācītājs. Viņš bija sirsnīgs un jauks cilvēks, kas mani aicināja sadarboties ar baptistiem. Baptistu draudzēm bija savi dziedāšanas pulciņi, kas kopējos kapusvētkos nedziedāja savas kulta, bet vispārēja satura reliģiskas dziesmas.

Arī Aizviķu pagastā bija viens interesants cilvēks. Kurzemē brāļu draudze bija izveidojusies par separātistu kustību, kas neiekļāvās luterāņu draudzē kā Vidzemē. Aizviķu pagastā brāļu draudzei bija vadonis vecais P. Jankaitis. Sīks vīriņš, bet liels gudrinieks un grāmatnieks. Viņš reiz apciemoja mani mācītāja mājā, lai mani pārlicinātu, ka viņa draudzei ir īstā un pareizā ticība, bet luterāņu baznīca stāv uz aplamiem pamatiem. Tas bija patīkams apciemojums!

Ar savu akadēmisko izglītību es varēju stāvēt pāri šī vecā vīra agresīvajiem izteikumiem un noskatīties no augšas. Es to nedarīju. Bija patīkami ar viņu aprunāties. Galda otrā pusē redzēju cilvēku, kas ar visdziļāko nopietnību risina savas reliģiskās dzīves problēmas.

Vairākus gadu desmitus vēlāk, vadot Obu akadēmijā starptautisku simpoziju par mūsdienu reliģiskām kustībām, tā sauktajām jaunajām reliģijām, atcerējos Aizviķu Jankaiti. Viņš bija viens no daudzajiem kristīgās baznīcas izaudzinātajiem revolucionāriem, kura dziļāko būtību

toreiz vēl nesapratu un ierindoju viņu parastajā sektantu grupā. Viņš domāja citādāk, nekā luteriskā tradīcija prasīja. Viņš protestēja pret vācieša Štēgmaņa stingro luterisko garu.

Toreiz brāļu un baptistu draudzēm īstais centrs bija Liepājā, kur vienkopus dzīvoja vairāk cilvēku nekā laukos. P.Jankaiša draudze bija ļoti maza. Jankaitim blakus kaimiņos dzīvoja Fr.Grietēns, kuru ievēlēja par Gramzdas luterāņu draudzes priekšnieku. Abi kaimiņi dzīvoja nemitīgos reliģiskos strīdos. Blakus Jankaitim jāmin vēl viens interesants īpatnis, vecais Pāvils. Mazs vīriņš ar garu baltu bārdu. Viņš zināja Bībeli labāk nekā viens otrs mācītājs. Gramzdā sāku organizēt Bērnu svētkus, kuri iesākās ar dievkalpojumu un gājienu pa kalnu lejā uz mācītāju māju, kur bija plašs laukums iecerētām nodarbībām. Bērnu svētkos ar prieku piedalījās simtiem bērnu. Pēc tam Pāvils man atrakstīja garu vēstuli ar Bībeles citātiem un pierādījumiem, cik aplam esmu rīkojies. Viņš sēdējis pie baznīcas sienas un ar skumjām noskatījies, kā mācītājs ved bērnus uz izpriecu laukumu, pavedinot tos grēkā un pazušanā.”

Baznīcai visos laikos jāprotas iet līdzī laicīgajai dzīvei! Miers virs zemes un cilvēkiem labs prāts!

Dzīvodams Zviedrijā, H.Biezais šķīrās no savas sievas, kura Gramzdā strādāja par zobārsti. Ļaudis bija pamanījuši, ka mācītājs satiekas ar kādu krievu virsnieka atraitni, kas bija palikusi dzīvot Dāmas Birzmaļos. Tā bija daudz slaidāka nekā dūšīgā auguma dzīvesbiedre. Daudzi trimdas latvieši atzīst, ka H.Biezais trimdā kļuvis daudz savādāks, nekā to savās atmiņās atceras Gramzdas draudzes locekļi. Klaida latviešu vidū H.Biezais ieguva opozīciju, kad kāda latviešu zinātniece Upsalas universitātē aizstāvēja disertāciju doktora grāda iegūšanai. Visi akadēmiskās izvērtēšanas komisijas locekļi bija piekrituši, ka aspirante ir izpildījusi visas prasības doktora grāda iegūšanai, vienīgi H.Biezais pateicis, ka aspirantes darbs ir „skudras darbs” un nav pietiekoši augsts akadēmiskā līmenī. Latviešu bēgle grādu neieguva, bet H.Biezais ieguva tautiešu nosodījumu uz visu mūžu.

Tā Kunga ceļi ir neizdibināmi!

Zem kristīga cilvēka ādas aizvien mīt arī tīri cilvēciskas un neizprotamas vājības, kad paši svētie tēvi neturas pie savas sludinātās mācības: ticības, cerības, mīlestības un eņģeliskās šķīstības gaisotnes, izaicinot Jērikas bazūņu trokšņošanu. Āmen!

*Skola ir svēta vieta, un viņai jāpaliek mūsu sirdīs,
kamēr vien dzīvojam.
Kārlis Ulmanis*

Skolā ieti man (ne)gribas!

1840. gadā Krievijā izdeva jaunu skolu likumu. 1841. gadā Kurzemes muižnieku maršals sniedza pārskatu Krievijas izglītības ministram. Šajā pārskatā redzams, ka Gramzdas baznīcas draudzē bijušas šādas *tautskolas*:

	zēni	meitenes	kopā
Dižgramzdā	22	20	42
Trekņos	11	10	21
Mazgramzdā	14	11	25
Kalētos	58	52	110
Aizvīķos	12	10	22
Gaļķintos	4	4	8
Smaižos	4	3	7
Diždāmā	9	7	16
Mazdāmā	5	4	9
Kopā	139	121	260

Vēl septiņi bērni mācījās mājās Raužos. 1850. gada pārskatā minētas sešas *zemnieku skolas*: Mazgramzdā, Kalētos, Gaļķintos, Smaižos, Diždāmē un Mazdāmē, kurās kopā mācījās 163 bērni (81 zēns un 80 meitenes). Trekņos – 24, Gramzdā – 71, Aizvīķos – 60, Raužos – 6, mājās mācījās pavisam 161.

Tās bija parastās zemnieku skolas, kurās strādāja viens skolotājs, un tās atradās pie muižām. Tajās īpaši mācīja lasīt, lai bērni spētu lasīt Bībeli un dziesmu grāmatu.

Pēc dzimtbūšanas atcelšanas 1861. gadā cara valdība izglītības lietas Baltijas guberņā sāka kārtot aktīvāk, atverot pareizticīgo draudzes skolas un izvirzot prasības skolās mācīt krievu valodu. Arī latviešu inteliģence vērsās pret baltvācu muižnieku kundzību latviešu skolās un prasīja organizēt tautskolu tīklu, lai celtu plašo masu zināšanu līmeni.

Minēto prasību iebiedēta, muižniecība 1865. gadā apstiprināja „Nolikumu par Vidzemes pagasta skolām”. Saskaņā ar šo nolikumu bija paredzēts atvērt vienu pagastskolu uz katriem 500 vīriešiem.

Kurzemē skolu sistēmu nosacīja 1875. gada instrukcija, kur viena skola bija paredzēta uz 1000 iedzīvotājiem. Lauku skolu izdevumus kā Vidzemē, tā Kurzemē vajadzēja pilnīgi segt zemniekiem, bet skolu vadību un mācību saturu noteica vācu muižniecība un luterāņu garīdzniecība. Tomēr par pieņemto lēmumu izpildi neviens nerūpējās, un tautas izglītība necēlās tik strauji, kā varēja gaidīt. Skolu skaits vēl 1881. gadā bija gaužām niecīgs.

Pagastskolas sāka apmeklēt bērni, kuri sasnieguši 10 gadu vecumu. Varēja iestāties arī agrāk, bet obligāti vajadzēja būt priekšzināšanām – prast rēķināt, zināt reizesrēķinu, 2-3 katķisma gabalus. Mācības notika trīs ziemas no 15. oktobra līdz 15. aprīlim latviešu valodā. Parastie mācību priekšmeti bija Bībeles stāsti un baznīcas dziesmu dziedāšana, kā arī lasīšana, rakstīšana, rēķināšana un vienkāršākie jautājumi ģeogrāfijā.

Raksturīga tautas izglītības īpatnība Latvijā vēl 19. gadsimtā bija plaši izplatītā māj mācība. Tā bija pakļauta stingrai baznīcas uzraudzībai. Mācītāji braukāja pa mājām, bērnus pārklaušinādami. Parasti mācīšanās notika ziemas vakaros kopējā saimes istabā, strādājot mājas darbus un ierādot bērniem lasītmākas pirmos soļus. Pazīstamākā metode bija, ka pieaugušais lasīja priekšā vārdus, bet pēcnācēji skaļi balsī atkātoja, bieži vien iekaļot no galvas veselus tekstus, nepazīstot ne burtu. Rakstnieki brāļi Kaudzītes atzina, ka no šādas *pakaļrunāšanas* liela labuma nebija, un secināja, kāds virs zemes prāta bads.

Bērni sildījās uz krāsns kopā ar kaķēniem, kasīja pakaušus vai kādu citu jauku vietīņu un bezdēdami dzina galvā smagnējos vokābuļus, kurus skalu gaismā nemaz tik viegli nevarēja saboksterēt. Ābece mācīšanās bērnos nekad nav izraisījusi sajūsmu ne pirms simts gadiem, ne tagad. Pagasta skolās mācīšanās līmeņa paaugstināšana tika apzinīgi kavēta, lai *bauru šlakai* nedotu izglītību visā pilnībā, kas neatbilst materiālajam pamatam. Tā, piemēram, Liezēres barons Šulcs uztraucās:

„Ko tad vācu bērni darīs, ja visi latviešu ganu zēni sāks mācīties!”

Tādēļ skolu sasniegumi bija gaužām niecīgi. Patstāvīgas skolu ēkas bija retums. Par mācību telpām izmantoja zemnieku istabas, muižas saimniecības ēkas, krogu telpas, kur vakara pusē papuči brandavu iedzēra, bet dienā bērneļi pamācījās. Baroni sludināja: vācietim būs kungam būt, latvietim – kalpam.

Skolotāji bieži vien strādāja vairākās skolās. Trīs dienas mācīja bērnus vienā vietā, tad devās kādu sētu tālāk. Galvenais ēdamais bija kartupelis, ko ēda rītā, pusdienā un vakarā, jo maize bija retums. Draudzes skolām uzdevums bija sagatavot skolotājus, pagasta rakstvežus un muižu ierēdņus. Tās nebija obligātas, bet brīvprātīgas, ar nelielu skolēnu skaitu (10-15). Audzēkņi bija turīgāko zemnieku vai muižas kalpotāju bērni, kuriem vecāki spēja nodrošināt labu izglītību.

Tā kā latviešu literatūras attīstība risinājās galvenokārt Vidzemē un Kurzemē, tad arī izglītības jautājumā uzmanību saista tieši ŠIE apgabali. Kurzemes pusē darbojās atmodas laikmeta gaišākie *lukturi* jeb tā saucamie jaunlatvieši, kā Kronvaldu Atis (1837-1875) Mazkrotē un Durbē, Krišjānis Valdemārs (1825-1891) Talsos un Ēdolē, Fricis Brīvzemnieks (1846-1907) Kazdangā, skolotājs Andrejs Spāģis (1820-1871) Durbē, Dzērvē, Dunalkā. Kazdangā dzimis un mācījies pagasta skolā Māteru Juris (1845-1885). Gramzdas skolā par pārzini strādājis rakstnieks Sudrabu Edžus (1860-1941), īstā vārdā Morics Eduards Zilbers. Tieši Gramzdā sarakstījis savu populāro darbu „Dullais Dauka” (1900).

Tajos gados latviešu literatūra un skolotāji bija pabērna lomā. Latvju tautskola bija jauna, tādēļ to piemeklēja dažādas kļūmes. Vietumis skolās bija tāda atpalcība, ka tajās, kā Auseklis saka: „Gaisma bija pat ar maisiem jānes iekšā.” 1876. gadā iznāca dzejnieka Ausekļa „Paidagoģiskā gadagrāmata”, kuras ievadā ir vēl tagad populārais dzejolis „Uz skolu”.

Pāršķirstot nodzeltējušos laikrakstus, liekas, ka tieši ap 1876. gadu sākusies plašāka skološanās kustība, jo „Latviešu Avīzes” veltī daudzas lappuses skolas dzīves noteikumiem un prasībām. Interesanti, ka dažas nodaļas itin labi derētu atsvaidzināt arī mūsdienās, piemēram LA 1876. gada 18. februārī (1.mercā) Nr.7 rakstīts:

Kārtība skolā

Skolas iztabās visiem beņķiem un galdiem vajag stāvēt nesagrožītiem, bet savā jaukā kārtībā. Bērni sēž uz tiem tā, ka gaisma krīt no kreisās puses. Tie bērni, uz kuriem skolotājam visvairāk uzpasēt, sēž viņam visklātāk; tā kā vispārākais skolēns sēž pašā viņā galā pa kreisai rokai un tas viszemākais pašā priekšā pa labai rokai.

Skolas bērnam skolas iztabā ienākot, būs pie durvīm uz kāju notrināmā savus apavus skaidrot, lai putekļi neklājas skolas istabās. Cepures, uzvalkus tie noliek ierādītā vietā. Ģimjiem un rokām vajag tīriem būt, matiem nogludinātiem.

Skolotājiem ienākot skolā, visiem bērniem būs piecelties. Skolēni, kas kavējas un pēc pulksteņa sišanas, kamēr rīta pātarus tur, tiem būs ārpus durvīm nogaidīt. Kas vēl nāk, tam par strāpi brīdis jāstāv skolas iztabā aiz durvīm.

Tāda aptuveni izskatījās vispārējā aina izglītības druvā Latvijā pašos skološanās pirmsākumos. Par šo periodu pravietiskus vārdus teica dziesminieks Ansis Līventāls kādā vārsnā:

Pēc simts gadiem latvju dziesmas
Augstā pulkā skandinās,
Citas tautas sveicinās
Apskaidrota prāta liesmas.

Pagastskola bija pirmmācības skola zemnieku bērniem. Mācību laiks trīs gadi. Tā atradās pagasta valdes apgādībā, bet pārraudzīja muižnieks un mācītājs. Pēc tam pagastskolas beidzēji varēja divas ziemas turpināt izglītību draudzes skolā. Te mācījās bērni no plašāka novada. Šādu skolu pārraudzīja mācītājs, tā atradās draudzes apgādībā. Tajā gatavoja 13-15 gadus vecus jauniešus pieaugušo kārtai, iesvētīšanai par draudzes locekļiem.

Citiem vārdiem, pagasta un draudzes skolas bija tās pašas tautskolas jeb laukskolas divas pakāpes. Tikai krievvalodīgie ierēdņi šīs skolas sauca par laukskolām, vācu ierēdņi – par tautskolām.

Kopš cilvēce izgudroja skolu, mācīšanās tajā vienmēr saistījusies ar lielu nepatiku. Tādos ieskatos bija un joprojām ir dažādu sociālo grupu bērni, kā arī daudzi vecāki. Bērnu elle – tāds jēdziens klīda pa pasauli. Mācīšanās – īstā mocība. Vecās hronikās raksta: „Ejot uz skolu, viņi vilkās gausi, prieks bija svešs. No skolas bēga kā cāļi no vanaga.”

Valdīja uzskats: ja pietiek naudas un mantas, tad dzīvē vienmēr varot tikt uz priekšu bez kādām skolām. Sākumā mācījās tikai zēni, meitenēm neļāva. Protams, – vācu puīšēļi, nākošie baroneļi. Bija milzīgs skolotāju trūkums. Bieži skolotāju lomu uzņēmās aizdomīgi vīri, kuri degvīnu vērtējuši augstāk nekā gudrību. Skolotājiem ieteica sadzīvot miermīlīgi, bez ķildām un ķengāšanās savā starpā, lai neradītu sliktu iespaidu audzēkņos. Jāmāca skolēniem tikai tas, ko mācītājs uzrakstīja priekšā, nedrīkstēja skaidrot kaut ko citu. Kad jauno skolotāju ievada skolā, viņu apdāvināja ar rīksti – audzināšanas simbolu.

Kā notika mācības skolu pirmsākuma gados, apraksta savās atmiņās Latvijas PSR Nopelniem bagātais kultūras darbinieks Jānis Grete (1876-1951):

„Ap 1885. gadu notika lūzums skolu dzīvē. Līdz tam skolas gaitas noteica un revidēja mācītājs. Kas tur augšā to lēma, to mēs nezinājām. Mēs jutām tikai mācītāju vai atsevišķos gadījumos prāvestu, kas mūs drebināja. Bet tad sāka drebināt pašus drebinātājus. Krievu valdība sāka runāt līdz skolu lietām. Ieveda krievu valodu skolās, iecēla inspektoros, dibināja ministrijas skolas. Gāja klusa, bet asa cīņa starp vāciešiem un krieviem. Notika kaut kas brīnišķīgs. Mācītāji, kas garāk uzstājās kā stingri varas nesēji, kļuva mīksti. Ne tikai mīksti, bet kā ieziepēti.

Attiecības starp krievu un luterāņu mācītājiem bija asas. Tie nepazina viens otru, bet abi gribēja būt draugos ar latviešiem. Krievi tādēļ, lai latvieši pārietu no luterticības pareizticībā, bet mācītāji gribēja to apturēt.

Vienu laiku skolā bija divas valdīšanas: inspektors interesējās, cik sekmīgi iet krievu valodas mācīšana, bet mācītājam bija tiesības revidēt ticības mācīšanas lietas. Saprotams, ka nekad abi skolā reizē neieradās.

Katru dienu pulksten deviņos zvans. Vispirms rīta lūgšana. Skolotājs teica vārdus priekšā, mēs dziedājām. Mācības sākās ar ticības mācības stundām. Vienu dienu mācījāmies Bībeles stāstus, otru – katķismu. Šī kārtība bija negrozāma. Tās bija tā saucamās mācāmās stundas. Pēc tam nāca vakarlūgšana. Divas klases sanāca pie ērgelēm. Viens skolotājs vārdus teica priekšā, otrs spēlēja ērģeles. Tad mēs dziedājām vai nu „Tas saules spožums nogājis” vai „Jau tie mani acu vāki top no miega raustīti”. Tā tas gāja līdz astoņiem vakarā.

Kādi sodi bija tanīs laikos? Stiprākais – tupēt uz ceļiem. Pakāpe augstāk – ceļgalos uz zirņiem. Lika kaktā, atstāja bez pusdienām, ja nebija mācījies. Smags sods bija palikt skolā ilgāk, kad citi devās mājās. Ja nemācēja pāršas skaitīt vai baušļus atsacīt, tad solīja vuicīt. Tas nozīmēja – plēst matus. Vienam skolotājam bija īpašs paņēmiens. Viņš matus neplēsa, bet nolika pirkstu uz pakauša kakla bedrītē un rāva uz augšu. Tur stipri sāpēja. Tad nāca sodi ar lineālu. Sita pa plaukstu. To varēja izturēt, bet, kad saņēma visus pirkstus kopā, skolotājs tos saturēja plaukstā un sita pa pirkstu galiem un nagiem, tas sāpēja pamatīgi.

Toreiz nebija ne direktoru, ne pārziņu, bet pirmais un otrais skolotājs. Pēdējo sauca arī par palīgu.

Kam labi padevās lasīšana, tie sāka interesēties par laicīgām grāmatām. Tās bija interesantāks nekā bībelstāsti. Bez skolotāju ieteikumiem sākām lasīt „Bālā grēfiene”, „Par velti mūlēts”, „Seškārtīga slepkavība”, „Zelts un briesmas”, „Kara lielkungs Eistāķiuss”, „Grāfa lielmāte Genoveva”, „Dūšīgais Jānītis” un kur nu vēl Žila Verna „Ceļojums ap zemeslodi 80 dienās”.

Tāds vārds kā sports nebija pazīstams. Mūsu sportošana bija citāda: nostāties uz rokām un piesviest kājas pie sienas (galva uz leju), uzlikt uz grīdas sērkokociņu kastīti, izplest kājas un bez rokām – ar lūpām saņemt kastīti, notuities uz vienas kājas un piecelties bez roku un otras kājas palīdzības, tāllēkšana pāri grāvim, skriešanās īsās distancēs, zirga vecuma noteikšana pēc zobiem, koka augstuma mērīšana ar paštaisītām ierīcēm.

Skolotājus mēs vērtējām nevis pēc svētulīgās sejas, piepūstiem vaigiem, izgāztām krūtīm un skaļas rīkles, bet prasmes ar mums apieties. Ne pedagogijas, ne psiholoģijas zināšanas bija svarīgas, bet vienkāršība attiecībās pret skolēniem. Ticības mācības gala pārbaudījumā prasīja, kādas dziesmas es zinot?

– Es dziļās bēdās nosaucos, Kungs, manu lūgšan' klausī: Nu gribam mēs to līķi rakt!

– Labi, vari iet!”

Aizvīķu pagasta robežās darbojušās vairākas skolas: Aizvīķos, Smaizos, Raužos un Diždāmā, kuru vietas vairs nav nosakāmas. Nav zināmi arī skolotāju vārdi, bet lielāko tiesu tie bija turienes zemnieki, kas kādā veidā iemācījušies lasīt un tad arī šo mākslu deva tālāk citiem. Tie arī apmierinājās ar ielauzīšanos lasīšanā.

1845. gadā dibināta Gramzdas ērgelnieku skola, kuru dibināja jaunatnākušais ērgelnieks E.Šēnbergs. Tā bija privātskola, kurā mācījās maz bērnu, galvenokārt vācu kolonistu pēcnācēji. Pirmās dibinātās skolas ilgi nespēja pastāvēt, un jau 1862. gada guberņas valdes statistiskās ziņās nav minēta neviena Gramzdas draudzes skola. Rosība par skolu dibināšanu atsākās pēc 1895. gadā izdotā skolu likuma. 1875. gadā tiek arī iecelts pirmais Gramzdas draudzes skolu inspektors – barons Bistrams no Mežiniekiem.

1876. gada 23. augusts ir liktenīga diena visiem Gramzdas draudzē esošajiem pagastiem, jo sanāca skolu darbinieku komisijas uz sēdi. Aizvīķu pagastā bija divas šādas skolu komisijas: Aizvīķu un Diždāmas. Sēdē piedalījās Gramzdas baznīcas priekšnieka kungs barons J.Nolde, Gramzdas

mācītājs F.Štēgmans un pagasta vecākais M.Eidiņš. M.Eidiņš ziņoja, ka Diždāmā ir 268 dvēseles ar 30 bērniem. Par skolas vecāko ievēlēts Diždāmas mežsargs Lapiņš Svare. Jāmeklē skolai piemērotas telpas. Tās varētu būt Svaru mājās. Par skolotāju varētu būt Diždāmas zemnieks Jānis Eberšteins.

No protokoliem redzams, ka no 1875. līdz 1878. gadam Diždāmā katru gadu mainījušies gan skolotāji, gan skolas telpas. Vairākkārt apspriests jautājums par Diždāmas skolas pievienošanu Aizvīķu skolai. Aizvīķos par skolotājiem strādājuši Māže un Kusmanis.

23. augustā Gramzdas kunga muižā sanākusī skolas komisija arī sprieda par Aizvīķu, Smaižu, Raužu un Mazdāmas pagastu skolu stāvokli. Sanāsmē piedalījās savienoto pagastu vecākais Jānis Maže (Pūce). Komisija uzdeva pagasta vecākajam noskaidrot, cik bērnu varētu būt šajos pagastos, jāmeklē skolas rūme un kāds derīgs skolmeistars. Tā kā Aizvīķu pagastam vēl nav sava skolas nama, nolēma lūgt to cienīgu Aizvīķu gruntskunga baronu von Korfu kādas pāris rūmīgas istabas Aizvīķu muižā atvēlēt. Barona kungs savu piepalīdzību rādīja un trīs istabas atvēlēja. Par Aizvīķu skolas vecāko tas zinīgs Jauģietu māju saimnieks Jānis Jauģietis ievēlēts tapis.

Šādi un citi līdzīgi protokoli no draudzes arhīviem rāda, cik grūtos apstākļos tapušas Gramzdas skolas. Ir zināms, ka 1877./78. gadā skola bijusi Rogu mājās, laikam Raužu gala bērniem. Šajā gadā Diždāmā bērniem telpas devis Jānis Inķis, bet vēlākajos gados skola no Svaru mājām pārcelta uz Muižas kalpu māju, kur barons atļāvis izmantot divas istabas.

Beidzot 1878. gadā Aizvīķu pagastā sāka celt jaunu skolas namu pie lielceļa, kas veda no Gramzdas uz Lietuvu, pa kreisi no tā. Ēku cēla uz neliela uzkalniņa, kur atradušies seni kapi. Rokot pamatus, atrasti miroņu kauli. Trīs pūrvietas zemes skolotājam un pagasta rakstvedim lietošanā deva muižas īpašnieks barons Arturs Korfs. Cēla divstāvu ķieģeļu mūra ēku skolas un pagasta valdes vajadzībām. Celtniecības materiālus dāvināja Aizvīķu, Mazdāmas, Smaižu un Raužu pagasta muižu īpašnieki. 1879. gada rudenī Gramzdas mācītājs Fridrihs Štēgmans iesvētīja jauno skolu. Tā izmaksāja 6703 rubļus. Tajā bija paredzētas vietas Aizvīķu pagasta 1252 iedzīvotāju 80 bērniem. Skolas uzturēšana gadā izmaksāja 607 rubļus un 13 asis malkas. Saimnieks maksāja 2,34 rubļus, sagādāja 1/15 asis malkas un saskaldīja to. Kalps maksāja 1,54 rubļus, brīvnieks 1,14 rubļus. Barons skolas uzturēšanā nepiedalījās, bet dāvināja vienu pūrvietu dārza zemes, kas vēlāk palielināta līdz 9 ha.

Skola sāka darboties 1879. gada 14. novembrī. Par skolotāju no 10. augusta bija ievēlēts Kārlis Kiršteins (dzim. 1856.g.), beidzis Jelgavas skolotāju semināru. Alga sākumā bija 360 rubļu. Skolas nama apakšējā stāvā bija skolotāja dzīvoklis un skolnieku telpas. Augšstāvā ziemeļu galā bija klases un pagasta ziņneša dzīvoklis. Otrā galā bija rakstveža un pagasta valdes telpas.

Kiršteins pie skolas ierīkoja plašu augļu koku dārzu, ap skolas pagalmu iedēstīja liepas. Viņa vadībā daudz koku iestādīja parkā, liepu aleju gar kapiem. Skolotājs bija ievērojams dārzkopības veicinātājs savā pagastā. Ar viņa gādību daudz saimnieku iekārtoja savus augļu dārzus. Dēstus ieguva no skolas kokaudzētavas.

Skolā mācījās:	1880.	57 (30 z, 27 m) bērni, t.sk. 19 saimn. bērni
	1881.	68 (41 z, 27 m) bērni, t.sk. 20 saimn. bērni
	1882.	70 (36 z, 34 m) bērni, t.sk. 19 saimn. bērni

Visi bijuši skolas skolnieki, kas skolā gulējuši pa nakti un ēduši savu maizīti.

1883. gada 20. oktobrī Mārtiņa Lutera 400. dzimšanas dienā skolai krietnas ērģeles dāvināja barons un saimnieki.

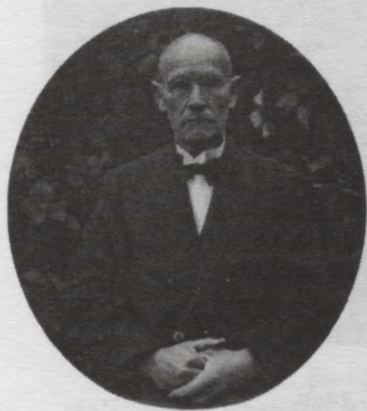
Kiršteins skolā strādājis 17 gadus, līdz 1896. gada 1. oktobrim, kad viņu atcēla no amata skolu inspektors. Aizvīķu skolas komisija protestēja pret šādu rīcību, bet visi iesniegumi palika bez ievēribas.

Tā paša gada 1. oktobrī par skolotāju ievēlēja Baltijas skolotāju semināra (Kuldīgā) audzēkni Aleksandru Sīli, kas te strādāja sešus gadus, līdz 1903. gada februārim. Viņa laikā ierīkoja skolnieku bibliotēku ar latviešu un krievu grāmatām. Viņš pagastā noorganizējis un vadījis pieaugušo kori. Sīlis nav bijis pa prātam skolu komisijai. Mācītājs Štēgmanis pieprasījis Aizvīķu skolas komisijai ziņas, kas tas Sīlis tāds esot par putnu, vai viņš maz esot skolotājs. Sīlis esot tikai provizoriski apstiprināts, bet skaidru ziņu neesot. Jādomā, ka Sīlis iecelts amatā ar inspektora atbalstu, kurš atcēlis Kiršteinu ar pagasta ziņu, nevis ar baznīcas vadības gādību.

Pēc A.Sīļa aiziešanas 1903. gada februārī par skolotāju ievēlēja Baltijas skolotāju semināra audzēkni Sīmani Kārkliņu, kas nostrādāja trīs gadus, līdz 1906. gada janvārim. Viņu kopā ar pagasta rakstvedi Antonu Šveini apsūdzēja par piedalīšanos 1905. gada revolūcijā. Tos abus soda ekspedīcija arestēja, aizveda uz Vaiņodi un tur nošāva.

1906. gada oktobrī par skolotāju ievēlēja Jāni Muceniek, kas arī nostrādāja trīs gadus. 1910. gada februārī viņš nomira.

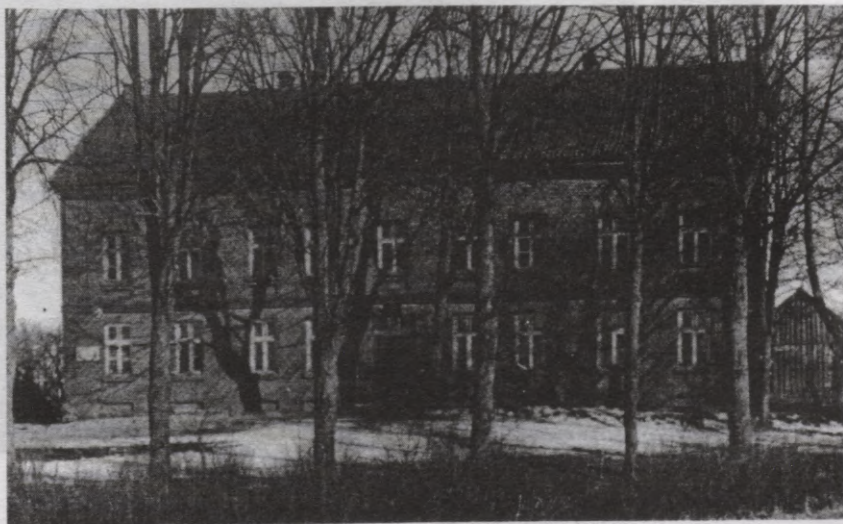
Viņa vietā nāca Eižens Grauss, kas nostrādāja līdz 1913. gada septembrim. 1914. gada februārī darbu skolas priekšnieka amatā sāka Kārlis Būmanis. Dzimis 1874. gada 8. aprīlī Valkas apriņķī Ērgemes pagastā. 1895. gada novembrī ieguvis tautskolotāja tiesības. 1895./96.

*Skolas priekšnieks Kārlis
Būmanis*

mācību gadā strādājis par skolotāju Veckārķu pagastskolā. Pēc tam vienu gadu Ērgemes pagastskolā un tikpat ilgi Vilzēnu skolā. No 1898. gada oktobra līdz 1913. gada novembrim bijis par skolas priekšnieku Omuļu pamatskolā. Visu Pirmā pasaules kara laiku strādājis viens. 1920. gadā palīgā nāca otrs skolotājs Ernests Kamerovskis, kas bija beidzis piecas klases Pētera ģimnāzijā un ieguvis 1. pakāpes pamatskolas skolotāja tiesības.

Normālu darbu skolas varēja uzsākt tikai pēc Pirmā pasaules kara 1919. gada rudenī. Jaunā valstī noteica obligāto bezmaksas sešgadīgas pamatskolas izglītību bērniem no 6 līdz 16 gadiem. Daudz bērnu nevarēja apmeklēt skolu trūcīgo apstākļu dēļ.

Aizvīķu skola pēc Pirmā pasaules kara

*Aizviķu skolēni ap 1917. gadu.
Vidū K. Būmanis ar dzīvesbiedri*

*Grupa skolēnu ap 1925. gadu ar
skolotājiem A. Grundmani un K. Būmani*

Skolas saime 1932. gadā ar skolotājiem A.Plostnieci, A.Gobu un K.Būmani (trešā rindā no apakšas)

1935. gadā ar skolotājiem Plostnieci, Bitermani, Eidiņu

Свидѣтельство.

№ 243

Педагогическій совѣтъ Газенпотскаго трехкласснаго городского училища сими удостоверяетъ, что Машко Туртовъ Судманъ, ев.-лютеранскаго исповѣданія, родившагося 1го мая 1894 года, приписаннаго къ Асвитиской волости Газенпотскаго уѣзда, успешно окончилъ курсъ медицинскаго тѣлеснаго военическаго училища.

Выдано 14го сентября 1909 года.

Предсѣдатель педагогическаго совѣта Фридрихъ Ив. Вильсонъ

Члены:

Н. Турковъ

К. Шиндлеръ

А. Копольманъ

И. Штальманъ

СВИДѢТЕЛЬСТВО

объ успѣхахъ и поведеніи ученика Жані зими IV отдѣленія

Девяцкенаго волостного училища

Судмалъ Жанно

за 1908/9 учебный годъ.

ПРЕДМЕТЫ	Успѣхи	
Законъ Божій { Bibeles itabsti } { Kattisimms }	5	Поведеніе, Usvēstums 5.
Русскій языкъ, Krievu valoda . . .	4+	Прилежаніе, Tīksallums 5.
Латышскій языкъ, Latviešu valoda .	5	Вниманіе, Uzmanība 5.
Арифметика, Aritmētiskāšana	4-	Прочтеніе, Nokav. // учеб. дн.
Географія, Ģeogrāfija	5-	
Исторія, Vēsture	5-	
Численіе, Skaitļiņšana	4	
Рисованіе, Sīmešana	3+	
Пѣніе, Dzešana	4	
Гимнастика, Vingrošana	-	
Руководяіе, Roku darbi	-	

Нумери пошѣме: 5 — ļoti labi; 4 — labi; 3 — peeteļošāji; 2 — puļļāji; 1 — ļēli.

Šolās teigība ar meģatū parakstu školā

ceļstājoties jaufrāhda.

Учитель А. Муссевицъ

18083

*Cara un baronu laiku liecība apstiprina, ka Žanis Sudmalis
1908./09. mācību gadā beidzis Aizputes apriņķa Aizviķu četrgadīgo skolu*

Aizviku

pamatskolas liecība

izdota ^{IV} klases skolnie *ai*

Veltai Būmanis

par 1932. 33. mācības gadu

No kupa laika Itz kuram	Sekmes mācību priekšmetos																		Cik stundu nokavēja	Vēcāku paraksts							
	Valodas						Matematika						Citas mācības														
	Beidzī vārds	Lat- viešu	ma- ks	Valu	Krievu	Valodu	Ģeogrāfija	Reģistrācija	Algebrā	Ģeometrijā	Dabas zinātnes	Apburības mācība	Zīmēšanas- veidoj.	Dziedāšana	Viņģrošana	Rocharbora	Mājtariņa	Giltināšanas			Zemkopība	Kooperācija	Uzvedība	Uzmanība	Uzturība	Ķerība	Atdarboj.
12. - 22. 31.	4+	4+	4+	3+	-	4+	4+	4+	-	4+	-	4+	-	4+	3+	4+	-	-	-	-	5	4	4	4	-	-	-
9. 1. - 1. 10.	4+	4+	4+	3+	-	4+	4+	4+	-	4+	4+	-	4+	4+	3+	4+	-	-	-	-	5	4+	4+	4+	-	-	-
1. 11. - 1. 12.	4+	4+	4+	3+	-	5-	5-	4-	-	4-	4-	-	4-	5-	3+	4+	-	-	-	-	5	4+	4+	4+	-	-	-
Caur- mērt	4+	4+	4+	3+	-	4+	4+	4+	-	4+	4+	-	4+	4+	3+	4+	-	-	-	-	5	4+	4+	4+	-	-	-
Atzīmju paskaidrojums: 5 = teicami, 4 = labi, 3 = apmierinoši, 2 = vāji.																											
Paidag. padomes lēmums	Pārcelta pīkstā klase.																										
Piezīmes																											
Mācības sākies:											Skolas priekšnieks: <i>A. Būmanis</i>																
193... g. janvārī; 193... g. septembrī											Klases pārzinis: <i>A. Plostniecs</i>																

*Veltas Būmanes pamatskolas liecība 1932./33. mācību gadā.
Atzīmes ar toreiz populārām plus un minus zīmēm*

1921. gada janvārī pagasta valdes telpas un rakstveža dzīvokli no skolas pārvietoja pilī, bet atbrīvotās telpās ierīkoja otru klasi. Skolu pārkārtoja par 1. pakāpes pamatskolu ar četrām klasēm. Oktobrī E. Kamerovskis aizgāja no darba. 30. oktobrī par otro skolotāju ievēlēja asonpadsmitgadīgo jaunkundzi Annu Grundmani, kas arī bija beigusi Pēterpilī piecas klases ģimnāzijā, beigusi skolotāju sagatavošanas kursus un ieguvusi 1. pakāpes pamatskolas skolotājas tiesības. Laulībā ieguva Plostnieces uzvārdu. 1939. gadā ieguva sešklasīgās pamatskolas skolotājas tiesības.

Liepājas apriņķa skolu valde 1931. gadā atļāva Aizvīķu skolu pārvērst par 6 klasīgo pamatskolu un ievēlēt trešo skolotāju. Par to kļuva Velta Grava, kas 1931. gadā bija beigusi Rīgas Skolotāju institūtu. Pēc gada viņa aizgāja, bet viņas vietā ieradās Annna Goba, kas bija beigusi Cesvaines vidusskolas pedagogisko klasi. Pēc vairākiem gadiem viņa ieguva Eidiņa uzvārdu.

1931. gadā skolā atvēra 5. klasi, bet 1932. gada 1. septembrī arī sesto. Nu bija pilnvērtīga sešklasīga pamatskola. Skolotājs K. Būmanis kļuva par pirmo skolas pārzini.

1933. gada septembrī Kārlis Būmanis (1874-1951) aizgāja pensijā. Viņš sāka strādāt skolā ļoti smagos apstākļos Pirmā pasaules kara laikā. Bija vajadzīgs daudz spēka un pacietības, lai iejustos šādos apstākļos. 19 darba gados skolu izveidoja par sešklasīgu mācību iestādi. Viņam daudz palīdzēja dzīvesbiedre Emma (1890-1958), kura bija beigusi Valkas meiteņu ģimnāziju.

Par šo periodu interesantas atmiņas stāsta Būmaņa meita Velta Pūķe:

„Mani vecāki prata krievu un vācu valodu. Tēvs mācīja latviešu valodu, reliģiju (ticības mācību) un dziedāšanu. Tēvs bija kluss, noslēgts cilvēks. Viņam galvenais bija skola un bērni, kuriem viņš veltīja savu mūžu. Viņš izpildīja arī mācītāja, daktera, tirgotāja un bibliotekāra pienākumus. Daudz aizvīknieku tēvs pavadīja pēdējā mūža gaitā Aizvīķu kapsētā. Dakteris bija tikai Gramzdā, tādēļ nācās izpildīt arī dažādas bērnu potēšanas un citas medicīniskas procedūras. Mūsu istabā stāvēja liela lāde ar dažādiem skolēnu mācību piederumiem. Skolā darbojās skolēnu kooperatīvs. Preces tēvs veda no Vaiņodes grāmatnīcas tirgotāja Reneslāča. Tēvs veda sīku rēķinu grāmatu, mēneša beigās pārbaudīja bilanci.

Bieži apmeklēja Gramzdas baznīcu un, ja vajadzēja, izpildīja arī ērģelnieka pienākumus. Katru rītu un vakaru reģistrēja gaisa temperatūru un vēja virzienu. Skolas darbiniekiem bija piešķirta zeme, bet viņš zemes darbos nepiedalījās.

Lielajā klasē stāvēja klavieres, pie kurām tēvs bērniem mācīja kora dziesmas, ko izpildīt svētkos. Vēlāk pagasta valde nopirka harmoniju, kas labi papildināja rīta lūgšanas pirmdienas rītos visam skolas kolektīvam. Nedēļu beidzot, lūgšanu skaitīja skolotāja Grundmane vai kāds no vecāko klašu skolēniem.

No attālākām mājām bērni visu nedēļu pavadīja skolā. Bija meiteņu un zēnu guļamistabas un ēdamistaba. Pirmdienas rītos vecāki saveda noteiktu produktu daudzumu, un bērni dabūja siltu ēdienu trīs reizes dienā. Kuri nepiedalījās krogaldā, tiem lādē glabājās nedēļai līdzdotā paika (līdzīgi kā Buņģim un Cibiņam). Bija reizes, kad izlūdzos, lai man atļauj pārgulēt pie meitenēm. Tā vairāk gan bija domāta priekš izdamelēšanos ar teātra spēlēšanu, pārgērbšanos un izsmiešanos, līdz tēvs nāca ar petrolejas lampu rokā un pārbaudīja, lai viss būtu kārtībā. Tika stāstīti spoku stāsti,

jo paši Aizvīķi ir spoku pilni. Dažkārt zēni, palagos ģērbusies, nāca mūs baidīt pie logiem, baterijas spīdinādami, līdz palika bail ne pa jokam.

Jaukos laika apstākļos daudzjāmies pa lauku, sitām kazu, spēlējām bumbu spēles, ziemā cēlām sniega vīrus un cietokšņus. Vēlākajos gados skolas priekšā uzcēla vingrošanas līdztekas, trepes un kārtis, pa kurām rāpties un lejā laisties. Eļļotās grīdas bija jāslauka pašiem. Skolas apkalpotājas pienākumus veica Ernstsoni, kuru mazais Fricelis prasījis mammai: – Pačulis glib maiželi. – Vēlāk Fricis kļuva par skolotāju. Vēlāk apkalpotāju pienākumus veica Šilderu un Milleru ģimenes.

Lielā klasē bērni sēdēja garos solos pa 5-6, skolotājs uz augstā katedra. Pēc mācību laika bērni spurdza pa trepēm lejā uz visiem nepieciešamo vietu – ateju. Tik smalks vārds kā tualete vēl nebija pazīstams. Arī pats iestādījums nebūt nebija tik smalks. Tur pie durvīm notika grūstīšanās, kur zēni nelaida meitenes savā kambarītī. Tas visiem bija liels amizieris.

Sevišķi gaidīti bija Ziemassvētki. Parasti tos svinēja 22. decembrī. Dienā saņēma liecības par pusgada veikumu un tad sāka posties vakaram, ik pa brīdim skrienot skatīties, vai nebrauc tuvinieki ar svētku drānām. Cik laimīgs bija sagaidītājs, redzot, ka, pa balto sniegu gurkstot, tuvojas kamanas ar smagos kažokos tērptiem mīļajiem vecākiem.

Lielā klase pārvērtusies. Uz ķebļiem uzliktie dēļi veido skatuves paaugstinājumu. Uz stieplēm uzvilktie palagi – priekškaru. Skatuves priekšā līdz griestiem izgreznota eglīte. Baltās marles kleitiņās un krekliņos veidojas dzīvā eglīte: priekšā paši mazākie, tad lielākie, uz pakāpieniem pašā augšā viena meitiņa izlaistiem gariem matiņiem, mirdzošu vainadziņu un eņģeļa spārniem. Bērni dzied „Klusa nakts, svēta nakts”. Seko deklamācijas, teātra izrāde „Ansītis un Grietiņa”, kurus aizkustinoši tēlo Gosiņš, Grietēnu Emma. Svētku paciņu tukšošana un kakao dzeršana. Tad rotaļas „Kumeliņi, kumeliņi...”, „Es tev lūdzu, lakstīgala...”. Vaļi kā gribējās, lai mani arī pamana un uzlūdz! Šī svētku gaisotne joprojām spilgti dzīvo mūsu atmiņās.

Pirmajos gados bērni skolu apmeklēja pastalās, bet pēdējās klasēs jau lepojās ar velosipēdiem. Mums, knīpām, ļoti patika lielie zēni, un mēs centāmies pievērst sev uzmanību..., izskrūvējot ventiļus, izlaist gaisu. Ja lieliem zēniem bija labs prāts, viņi ņēma uz stangas un vizināja līdz Ludviķiem. Tā bija svētlaieme!

Vingrošanas stundās daudz skraidījām pa mežu.

Pagasta gudrās galvas nolēma, ka jāiet laikam līdzī un atļāva iegādāties skolai radio. Tas bija notikums! To novietoja lielā klasē speciālā skapī. Cilvēki no tuvākās apkārtnes nāca klausīties un vērot jauno brīnumu. Tēvs uzticēja man godu grozīt pogas, lai klausītāji labāk varētu dzirdēt raidījumus. Klasē atradās divi skapji ar grāmatām. Bērni ar interesi lasīja „Mazās jaunības tekas”. Te varēja iepazīt, kas tas ir – romāns. Uzdūros uz Ivandes Kaijas „Iedzimtais grēks”. No tā brīža bērnu grāmatas mani vairs neinteresēja!

Precīzi nepateikšu, kad Aizvīķos parādījās otrais brīnums – telefons, bet 1927. gadā tas jau bija, jo šī gada februārī caur Tumšo gaņģi bijīgi soļoju līdzī tēvam uz pili pie muižkunga Medņa, lai zvanītu uz Liepāju. Pasaulē bija jāparādās manai māsiņai un bija jāmeklē vecmāte, kas to varētu palīdzēt izdarīt. Man bija liela bijība pret šo Medņa kungu, viņa pili un parku, kur neviens nedrīkstos kāju spert. Viņa telefona numurs bija Nr.1, vēlāk skolā parādījās Nr.7. Pagastmājā bija iekārtota telefona centrāle. Ļoti nopietna un atbildīga persona sprauda dažādos caurumos vadus, grieza kloķīti un paklausījās, vai iecerētā saruna notiek. Man pa telefonu nepatika runāt. Bija kauns, ja kāds prasīja: kas runā? Manai māšelei bija skaidrāka valoda. Reiz viņa atbildēja: - Mamma kauj cūku, bet papa aizgāja pastaigāties.

Skolā bija jāiet līdz 16 gadiem, bet viens otrs šajā laikā tālāk par trešo klasi netika, toties sevi centās parādīt dažādās nerātībās. Viens no tādiem bija E.Gailis, kuram galva bija pilna ar visādām muļķībām, tādēļ varbūt neiznāca rūme vajadzīgām zināšanām. Viņš bija noskatījies, ka tēvs pie sava dzīvokļa durvīm ārpusē atstāj kalašas. Gailis tās pienagloja pie grīdas. Tēvs grūsta kāju kalašā, bet no grīdas atraut nevarēja.

Tā pienāca 1933. gada vasara, kad tēvam no iemīlotā darba bija jāatvadās, kuru viņš veica pēc labākās sirdsapziņas, mācot bērniem lasīt, rakstīt, saskatīt darba un dzīves skaistumu. Pagasta šķūtnieki mūs aizveda uz Vaiņodi.”

Pagasta padome 1933. gada 15. septembra sēdē par jauno skolas pārzini ievēlēja Valmieras skolotāju semināru beigušo Nikolaju Grinbergu.

1933. gada pavasarī pilnu sešklasīgās pamatskolas kursu beidza pirmie absolventi: Marija Mikānova un Erna Grietēna, zēni Fricis Ernestsons, Arnolds Kliests, Alfrēds Gosiņš, Voldemārs Ruperts un Teodors Grietēns. Toreiz audzēkņiem sekmes vērtēja arī ar plus un mīnus zīmēm, piemēram: 5-, 4., 3+ un līdzīgi, kas pastiprināja vai pazemināja

atzīmes vērtību. Audzēkņu valodā bija sava terminoloģija: pieci ar šinu, asti vai ilksi (5-); čoris ar divām ilksīm (4=) tomēr bija augstāka nekā trulis ar krustu vai kruķi (3+), cālis ar putraimu (2.).

Skolās mācību un audzināšanas darbs bija virzīts nacionālā garā, sekmējot tautas pašlepnuma jūtas, tikumisko un morālo īpašību ieaudzinašanu jaunatnē. „Lai patriotisma gaišās liesmas deg mūsu siržu ziedokļos,” tā skolas pārzinis N.Grinbergs lika dziedāt skolas saimei rīta lūgšanu brīžos. Šis gaišās patriotisma liesmas joprojām deg vēl dzīvajos tā laika bērnos!

Spēcīgu iespaidu atstāja latviešu valodas mācību grāmata *Tēvu valoda*, kuru apgūstot, nevarēja vienaldzīgs palikt pat visrāmākais trusītis. Pozitīvu lomu veica ticības mācība ar saviem desmit baušļiem. Skolās iedibināja tradīciju skaisti svinēt ne tikai Ziemassvētkus, Lieldienas un Jāņus, bet nacionālos svētkus – 18. novembrī, Lāčplēša dienu 11. novembrī, pēc 1934. gada 15. maija apvērsuma, kad varu pārņēma prezidents Kārlis Ulmanis, šo dienu atzīmēja katru gadu kā tautas vienotības svētkus. Mārtiņdienās skolēni dāvināja skolotājiem zosis, izpušķoja tās ar krāsainām lentām. Gā, gā!

1934. gadā pieņēma jaunu izglītības likumu, kas akcentēja latviskas izglītības apgūšanu.

1935./36. mācību gadā skolās ieviesa militāro mācību. Pasaulē brieda jauna kara draudi. 5. un 6. klasēs militāro mācību pasniedza bijušais Latvijas armijas kapteinis Oskars Krampis. 1939. gada beigās pēc baltvāciešu repatriācijas uz Vāciju valdība ieteica tautiešiem latviskot uzvārdus. To izmantoja ne tikai tautieši ar vāciskiem uzvārdiem, bet arī daudzi citi, kuriem nepatika baronu laikos ieliktie uzvārdi, kas daudzos gadījumos bija pat rupji un pazemojoši. To izmantoja arī skolotājs Krampis, pieņemot uzvārdu Banga.

Ar katru gadu skolēnu skaits auga. 1935. gada rudenī tas pirmo reizi sasniedza simtu. Bija beidzies grifeles un mazo tāfelīšu laiks, kuras skolēni katru dienu nēsāja līdz uz skolu savās somās. Tās atvietoja krīts un „Burtnieka” zilā tinte, dažādas formas spalvaskāti un spalvas. Tintes pudelītēm bieži atgāja vaļā korķi un zilais šķidrums piekrāsoja skolēnu somas, solus, grāmatas, grīdu un bija grūti nomazgājams. Arī skolēnu pirksti un plaukstas bija zilganā krāsā. Ļoti nozīmīgs priekšmets bija glītrakstīšana. To joprojām apliecina daudzu veco ļaužu rokkraksti. Tiem ne tuvu nestāv mūsdienu ārstu, žurnālistu, pat skolotāju un valstsvīru rokkraksti.

1936. gada rudenī skolēnu skaits jau bija 107, tāpēc aprīnča skolu valde atļāva pieņemt darbā ceturto skolotāju. Tā bija Jelgavas skolotāju institūta absolvente Milda Petrovska. Jauna un izskatīga, viņa ienesa skolā jaunas vēsmas sabiedriskā dzīvē. Atzinīgi jāvērtē, ka visās skolotāju sagatavošanas mācību iestādēs skolotāji apguva kādu mūzikas instrumentu, ieskaitot blumīzeru. Stundās skolotāji vienlaicīgi strādāja ar divām klasēm. Spēja visu iemācīt un uzturēt labu disciplīnu. No šodienas augstumiem raugoties, šos skolotājus varēja apbrīnot.

1934. gada 15. maijā Kārlis Ulmanis noorganizēja valsts apvērsumu un pārņēma varu savās rokās. To tautā vēlāk atzīmēja par Ulmaņlaikiem. Daudzi vēsturnieki uzskata, ka valsts zaudējusi demokrātisko iekārtu un sācies autoritārs režīms, Ulmani dēvēja par diktatoru, bet nezinu nevienu citu prezidentu Latvijā ne pirmās, ne otrās neatkarības gados, kurš tautā būtu atstājis tik nozīmīgas atmiņas kā Kārlis Ulmanis. Viņš savu dzīvi ziedoja tautas labā un ne reizi neizmantoja varu sava personīgā labuma vairošanā. Sevišķi viņš rūpējās par tautas nacionālo vērtību un gara ieaudzināšanu jaunatnē. Skolu dzīvē nozīmīgs bija 1935. gada 28. janvāris, kad viņš savā vārda dienā – Kārļos vērsās pie tautas ar *Draudzīgo aicinājumu ziedot* skolām grāmatas, mācību līdzekļus, mēbeles, lai pilnveidotu mācību un audzināšanas darbu. Katru gadu *Draudzīgā aicinājuma* dienā skolas papildinājās ar daudzām vērtīgām mantām.

Skolās ļoti populāras kļuva Jāņa Jaunsudrabiņa „Baltā grāmata”, brāļu Grimu pasakas, Ernesta Birznieka-Upīša „Pastariņa dienasgrāmata”, Kārļa Skalbes pasaka „Kaķīša dzirnaviņas”, Rūdolfa Blaumaņa noveles, Viļa Plūdoņa un Edvarta Virzas dzejoļi, Aleksandra Grīna patriotiskais „Dvēseļu putenis” un daudzas citas grāmatas, kuras, liekas, izlasīja ikviens skolēns, veidojot savu pasaules uzskatu. Neaizmirstams kļuva bērnu žurnāls „Jaunības Tekas”. Spēcīga grāmata bija Annas Brigaderes „Dievs. Daba. Darbs” cietos vākos. Reiz kāda freilene nerātņam puīšķānam ka vilka ar to pa pakausi, tas bija gar zemi! Stiprs drukas darbs!

Trīsdesmito gadu beigās skolās ieviesa skolēnu formas tērpus. Meitenēm melni priekšautiņi, svētku reizēs balti, zilas kleitiņas ar baltu apkaklīti. Zēniem melni svārki, žakete ar augstu apkaklīti, kuras iekšpusē svētku reizēs iešuva baltu oderīti. Gan zēnu, gan meiteņu formas cepurītēm apkārt bija sudraba lentīte. Daudzas skolas izgatavoja arī savu nozīmīti, kuru nēsāja pie formas cepurītes. Forma vienoja un disciplinēja skolas dzīvi. Bērni lepojās ar šo tērpu.

Karstajās vasarās pagastā trūka piemērotu peldvietu, kur atveldzēties un iemācīties peldēt kraula stilā. Zēni izmantoja Eglīša, Rozenbaha, Piķeļa, Dāmas un citus dīķus savu prieku apmierināšanai. Reiz kādā svelmīgā dienā skolas pārziņa N.Grinberga *troņmantnieks* Ojārs kopā ar citiem puīškāniem suņa stilā plunčājās no skolas netālajā dīķīti, kurš bija tik pat netīrs un dūņains kā visi dīķi pagastā, bet zēnu priecīgiem pietika. Nejauši caur krūmiem zēni novēroja aizkustinošu *dabas skatu*, par ko pagastā slepus sačukstējās allaž visu zinošās tenku vāceles – pārziņa kundze *salaiž* ar Eglīšu Frici! Saules veselīgo staru apmirdzēti krūmmalē gozējās Emīlija Grinberga, skolas apkalpotājas Milleres meita Olga un kavalieris Fricis. Visi pilnā dabas dotā krāšņumā – Ādama kostīmos! Pa vidu nūdistiem itin omulīgi šiverēja pārziņa piecgadīgā meitiņa Inta, apbrīnojot Friča cilvēku taisāmo pulķīti. Par mammas vaļību īpaši nelikās zinis dēls Ojārs.

Katrā ziņā šādas brīvdabas izrādes sabiedrībā necēla skolas pārziņa un viņa ģimenes autoritāti, kaut pagasta iedzīvotājos skola un skolotāji baudīja nedalītu cieņu... ar maziem izņēmumiem. Bet vai tas varēja būt par iemeslu, ka kara pirmajās dienās tika savākts un bez vēsts pazuda F.Eglītis? Uzmini nu!

Pateicoties ev. luterāņu Gramzdas draudzes mācītāja Haralda Biezā ierosmei, sāka rīkot četru pagastu (Kalēti, Gramzda, Aizvīķi, Purmsāti) skolu Bērnu svētkus. Svētki sākās ar dievkalpojumu baznīcā, kam sekoja gājiens uz mācītājmuižas parku, kur bērniem notika dažādi priekšnesumi, masu vingrojumi pēc vienotas programmas visām skolām, dažādas rotaļas, konkursi, sacensības. Bērni sabrauca ar velosipēdiem un zirgu pajūgiem.

Lai celtu jaunatnes nacionālpatriotisko audzināšanu, iekvēlinātu Dzimtenes mīlestības jūtas, K.Ulmanis ierosināja dibināt un ziedot skolām karogus, piešķirt skolām, tautā populāru cilvēku vārdus, kuri dzīvojuši vai mācījušies attiecīgajā skolā. Skolu pedagogi izvēlējās devīzi un māksliniecisko noformējumu. Aizvīķu skolai karoga metu izgatavoja bijušais Latvijas Lauksaimniecības kameras zīmētājs Rolands Knapē. Karoga labajā pusē uz gaiši dzeltenas zīda drānas bija izšūta grāmata ar izplūstošiem gaismas stariem. Kreisajā pusē – liepu un ozolu zari. Liepas un ozoli rotāja daudz organizāciju karogus. Tie simbolizēja mūsu tautas sievu daiļumu un vīru stiprumu. 1939. gada 28. maija svinīgajā skolas izlaiduma aktā karogu nodeva skolai ar devīzi – *Mūžam nebeidzama gaismas straume līst.*

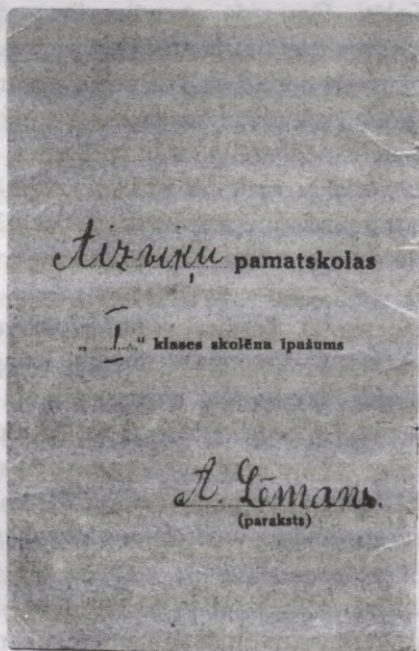
Svinīgajos sarīkojumos pie karoga stāvēja labāko skolēnu un mazpulcēnu godasardze. Patiešām, cauri ķermenim plūda šī karoga gaismas

staru radītās biostrāvas lepnuma jūtas. Karoga iesvētības ar savu klātbūtni pagodināja skolas absolvents Liepājas pilsētas galva Ēvalds Rimbenieks, kurš atļāva savam šoferim ļaut baudīt lauku bērniem vēl nepiedzīvotus prieku – pavizināties vieglā automobīlī līdz Dāmas priedei un atpakaļ. Skolēni šo ceļa gabalu veica vienā stundā, kungu limuzīns piecās minūtēs! Ko zvirbulis pa gadu, to zirgs uz reizi!

Diemžēl, karoga mūžs bija īss un nežēlīgs. Pēc gada PSRS izvaroja Latviju! Iznīcināja nacionālās vērtības, sadedzināja karogus, cilvēkus pazemoja, nacionālnoskaņotos nomocīja, daudzus izsūtīja Krievzemes bezgalīgajos plašumos.

K.Ulmanis pilnībā izprata izglītības lielo nozīmi tautas kultūras pilnveidošanā. Jau 1934. gada 12. jūlijā valdība pieņēma likumu par tautas izglītību, pievēršot tai lielāku uzmanību, nekā tas bija parlamentārās republikas laikā. 1935. gadā izmainīja skolotāju algu kategorijas. Skolotāji – praktikanti ar augstskolas izglītību saņēma algu pēc 14. kategorijas, bet, paaugstinoties darba stāžam, palielinājās arī likme. Skolotājs ar stāžu virs 15 gadiem saņēma algu pēc 9. kategorijas, kas nebija mazāka par 242 latiem un lielāka par 333.

Cik jauki būtu, ja mūsdienās skolotāji saņemtu tādu loni!

Skolas kārtības noteikumi.

(Izdoti uz Likuma par tautas izglītību 9. un 207. p. pamata.)

Nosaukta skolas šādu kārtību, kas obligatoriska skolēniem un audzinātājiem skolotājiem, skolotājiem vai audzinātājiem un arī skolēniem un audzinātājiem vai skolotājiem.

Noteikumi skolēniem.

1. Skolēniem visur jāievēro pieklājība, pašsavaldīšanās, nosvērtība un citas sabiedrisku pienākumu prasības.
2. Katram skolēnam jāpazīst un jāsviecina valsts vadītāji, savas skolas priekšnieks un skolotāji. Tāpat jāsviecina pazīstami un savas skolas skolēni.
3. Skolēniem visur jābūt palīdzīgiem un pakalpiņiem, sevišķi pret maziem bērniem un viņu mācītājiem, sirmgalvjiem un nevarīgiem.
4. Darbā, sabiedrībā un savstarpējās sarunās skolēniem vienmēr jāsaņem savs un skolas gods un cieņa.

1936. gada 3. februārī Izglītības ministrija pieņēma *Skolas kārtības noteikumus*, kas bija obligāti un saistoši skolēniem, skolotājiem, vecākiem vai viņu vietniekiem. Katram skolēnam izdeva šādu noteikumu grāmatiņu ar 24 punktiem un Izglītības ministra prof. A.Tentēļa parakstu. Liels satraukums bija 1938. gada vasarā, kad Augusts Tentelis reidā pa Lejaskurzemes skolām bija paredzējis ierasties arī Aizvīķos. Skolā valdīja neparasta rosība, kāda parasti vasarās tur nebija. Formās tērpti mazpulcēni stāvēja skolas pagalmā svinīgā līnijā pie sava karoga un gaidīja augsto viesi. Taču telefona zvans no Vaiņodes vēstīja, ka ministram sabojājies braucamais un līdz Aizvīķiem netiks. Toties prezidentam K.Ulmanim limuzīns nesabojājās, un viņš ieradās Aizvīķos ar savu svītu pāris motociklistu pavadībā un lielu putekļu mākonī aiz sevis.

1937. gads. Vidū skolotājas Eidiņa, Petrovska, Plostniece

1940. gadā pagasta pašvaldība piešķīra 20 000 latus manāmi paplukušās skolas remontam, taču padomju okupācija iecerēto remontu atcēla.

Liekas, ka pats svarīgākais mācību priekšmets skolā bija ticības mācība. Tas bija liecībās rakstīts kā pirmais. Varbūt tieši tāpēc to arī pasniedza pats skolas pārzinis. Šajā priekšmetā retam kādam atzīme bija zemāka par 4, vairums 5. Ticības mācība ielika mums morāles pamatus – Tev nebūs grēkot. Tādēļ bija jāmacās visi desmit baušļi. Tos iekalt nebija

grūti. Grūtāk bija izskaidrot: - Kas tas ir? Tomēr nez vai būs kāds ticīgais visu mūžu nodzīvojis ne reizi nenogrēkojies. Mācība par iedzimto grēku un tēvu grēku piemeklēšana pie bērniem bija grūti izprast, jo dzīvojam citādā tiesiskā apziņā nekā Mozus laikā. Bez grēka, it īpaši bez iedzimtā grēka, grūti pamatot pestīšanu. Bet kāda vajadzība atturēties no grēka, ja var aiziet pie mācītāja izsūdzēt grēkus, tas visu pieder un var grēkot atkal no jauna.

Padomju laikā baznīcu atdalīja no valsts un sāka sludināt karojošo ateismu. Arī šis jēdziens skolēniem bija pasvešs un bērnu iztēlē saistījās ar... atejām ar mazu kaplodziņu!

1940. gada 29. maijā notika pēdējais skolas izlaidums neatkarīgās valsts apstākļos, kurā piedalījās pagasta inteliģences zieds.

Pirmā rindā sēž (no kreisās): A.Eidiņa, A.Plostniece, N.Grinbergs, Izglītības ministrijas pārstāvis, M.Petrovska, pagasta vecākais E.Ķipsts, Vainodes patērētāju biedrības pārstāvis. Otrā rindā: aizsargu priekšnieks K.Ķipsts, K.Mednis, policists J.Saulītis, F.Plostnieks. Aizmugurē stāv absolventu vecāki. Priekšā sēž absolventes V.Lapiņa, L.Eidiņa, L.Leja, Z.Klaiše, V.Anīss

Skolas sabiedriskā dzīvē visaugstāko mutuli sita Ziemassvētki. Tie bija vismīļākie svētki, tādēļ tiem gatavoties sāka laicīgi. Pārzinis cītīgi iestudēja kādu lugu, kurā labsirdīgie rūķīši ar garām pakulu bārdām, krāsainās cepurēs un bieza kartona čibiņās tērpti, cīnījās ar ļauniem gariem un citiem mošķiem, vienmēr palikdami uzvarētāji. Uzdrošinājās iestudēt

pat tādu A.Brigaderes klasiku kā „Sprīdītis”, kurā galveno lomu tēloja Ilmārs Dāliņš. A.Gobas vadībā koris mācījās dvēseli aizkustinošas dziesmiņas „Jūs, bērniņi, nāciet ar priecīgu prātu”, „Klusa nakts, svēta nakts”, „Es skaistu rozīti zinu no sīkas saknītes”, „Ak, eglīte, ak, eglīte” un citas.

Bez mūsu valsts svētkiem atzīmēja arī Lietuvas (16. februārī) un Igaunijas (24. februārī) valsts dibināšanas gadadienas, kad skolā bija iekārtotas izstādes ar šo valstu prezidentu A.Smetonas un K.Petsa ģimētnēm, rotātas ar nacionālajiem karodziņiem un ģerboņiem. Mācījāmies šo valstu himnas un uzskatījām tos par mūsu tautas draugiem, kurus vieno likteņgaitas. Tā bērniem tika radīti pirmie pasaules uzskati, kas nebūt nebija mazsvarīgi. Brīvā laikā bērni daudz rotaļājās – *Namiņš deg, Pēdējais pāris, ārā, Divi par maz, trīs par daudz, lēkāja klases...* Bērns aug rotaļā, cilvēks darbā! Sacensību gars veidojās sporta spēlēs *Tautas karš*, volejbolā un citos sporta veidos.

Nezinu, kā citās skolās, bet Aizvīķu skolotājas valkāja melnus, spīdīgus atlasa ķiteļus ar baltu krādziņu, kas viņām piestāvēja kā zaķim līpa. Tērps piedeva cienīgāku izskatu.

Pārzinis mācīja praktiskos darbus, dabas mācību, ticības mācību un vingrošanu, kuru vēlāk pārņēma kapteinis O.Krampis. A.Plostniece galvenokārt mācīja matemātiku, arī angļu valodu. A.Goba-Eidiņa pasniedza latviešu un angļu valodas, dziedāšanu, rokdarbus, zīmēšanu. M.Petrovska – latviešu valodu.

Skolas labi nostādīto mācību un audzināšanas darbu, nacionālo noskaņu izjauca 1940. gada jūnijā PSRS varmācīgā okupācija. Nevienam neienāca prātā, ka maijā notiks pēdējais skolas izlaidums neatkarīgas valsts apstākļos. Skolu beidza piecas meitenes: Valīda Anīsa, Lonija Eidiņa, Zenta Klaiše, Valija Lapiņa un Lilija Leja. Četras saņēma apliecības ar tiesībām iestāties vidējās mācību iestādēs. Šīs tiesības uz bezmaksas izglītību izmantoja klases labākā skolniece V.Lapiņa, kura iestājās Ilģu divgadīgā lauksaimniecības skolā. Svinīgos apstākļos V.Anīsa nodeva skolas karogu 5. klases skolniekam A.Lejam. Absolventus sveica pagasta vecākais E.Ķipsts, Vainodes patērētāju biedrības un citu organizāciju pārstāvji. Sekoja goda mielasts un rotaļas. Ļoti reti kāds no Aizvīķu skolas absolventiem aizgāja tālāk mācīties kādā no vidējām mācību iestādēm. To spēja turīgāko vecāku bērni.

16. jūnijā Dāmas parkā notika mazpulku pēdējie organizētie sporta svētki un balle.

Dienu vēlāk Latvijā norietēja brīvības saule. Iestājās pusnakts pusgadsimta garumā.

*Sešklasīgās pamatskolas atestāta vāks 1940. gada 2. jūnijā.
Pēc 15 dienām izgaisa tautas vienības un mūžīgās Latvijas ideāli. Vien absolventu
apziņā tie saglabājās mūžīgi!*

★ LIECĪBA ★

Aizsaku Fr. tautskola
(Skolas nosaukums)

*III. klases
skolniece*

Sudmale Aina
(Vārds un uzvārds)

*1943./1944. mācības
gads*

Rudenī skolā mācības uzsāka nedēļu agrāk nekā parasts – 23. septembrī, skolēnu rekordskaits – 131 *cālītis*. Šodien grūti iedomāties, kā šajā *sērkokocīnkastītē* varēja satilpt tik daudz bērnu. Pirmajā skolas dienā visā Latvijā plkst. 9.00 bija jānoklausās radio pārraide, kurā tautai apskaidroja lielās pārmaiņas izglītības sistēmā. Tā bija gudra rīcība, citādi daudzās skolās lietas varēja nostādīt pavisam aplamā virzienā. Tagad visiem bija jādomā vienā virzienā, jāsāk saprast, cik slikti mums bija *buržuāziskā* sabiedrībā un cik labi nu būs sociālisma saulītē. Visiem jāsāk cīnīties par Ļeņina – Staļina *taisno lietu*! Bija jādzird pavisam jauni jēdzieni: kā strādnieku šķira cīnās nīstajās kapitālisma zemēs par savām tiesībām, proletārisko internacionālismu, padomju patriotismu, un nezin vēl ar kādām gudrībām sāka skalot smadzenes. Traks varēja palikt, par visu to domājot! Cilvēku domāšanā nosprauda pilnīgu jaunu *ģenerālo līniju*.

Ievērojami pārkārtoja mācību programmas. Ticības mācības vietā bija jāmacās PSRS Konstitūcija ar pavisam citiem *baušļiem*. Dievu nodeva arhīvā, viņu aizvietoja Ļeņins. Mums iecienītā **tēvu valoda** bija nederīga, jo tagad bija pavisam cits *tēvs un skolotājs* – Josifs Visarionovičs Staļins, kurš neprata latviešu valodu, pat ienīda to. Angļu valodas vietā bija jāmacās visai pasaulei vienīgi derīgā krievu valoda. Galīgi aplam līdz šim bija mācīta vēsture un ģeogrāfija. Tagad būs jāmacās par varenās *matuškas* plašumiem, bagātībām, kur cilvēki dzīvo brīvi un laimīgi. Galīgi izrevidēja skolas bibliotēku, kaitīgo literatūru aizveda makulatūrā pārstrādāšanai kartonā un papīrā jaunas *pareizās* ideoloģiskās literatūras iespiešanai. Bija tāds iestādījums *SOJUZUTIL*, kas pārstrādāja makulatūru papīrā. Daudzas tautā iecienītas grāmatas, kā A.Grīna „Dvēseļu putenis”, Janševska „Dzimtene”, jo tagad dzimtenei bija pavisam cits plašums, saturs un morāle, pat Blaumaņa Indrāntēvs bija apšaubāms tips, nemaz nerunājot par Pumpura eposu „Lāčplēsis” un citām, kuras kļuva par aizliegto literatūru.

Skolotāji staigāja drūmi un nospiebtā garastāvoklī, tika noliegts viņu mūža darbs, ko viņi ar sirds asinīm centās iepotēt mūsu dvēselēs un morālē. Viss bija aplam darīts!

Skolās bija jāizdod sienas avīzes, kuras augšējā labajā stūrī bija jābūt lozungam *Visu zemju proletārieši, savienojieties!* Tāda prasība bija arī visiem laikrakstiem. Tauta to izteica pa savai modei – *Visu zemju prostitūtas, kopojieties!* Mazpulku organizācijas vietā bija jādibina pionieru pulciņi, kuru forma bija meitenēm balta blūzīte, zēniem balts kreklis, ap kaklu sarkans trīsstūra lakatiņš. Bija attiecīga nozīmīte ar Ļeņina portretu. Skolās bija jāiekārto sarkanie stūrīši ar Ļeņina un Staļina bildēm, pionieru

karogu. Tur bija jākarājas pionieru sienas avīzei, un tās arī karājās! Dziedāšanas stundās steidzīgi bija jāmācās Internacionāle, Staļina mīļākā gruzīņu tautas dziesma „Suļiko”, drūmās krievu stepju dziesmas par Baikālu un citiem plašumiem, populārā „Biedri, nu celieties kājās” un citas, kas atvietoja mūsu mīļās tautas dziesmas.

Pēc gada pūliņiem viss bija atkal jāpārkarāto uz jaunām sliedēm. 1941. gada jūnijā Hitlera karapūļi skolās ieviesa jaunas prasības. Komunistu ideoloģiju nomainīja fašistu fanātisms, kas būtībā un saturā daudz neatšķīrās no komunistu varmācības pret mazākām tautām. Skolotājiem atkal bija jāmaina sava pārlicība un jāmēģina to iestāstīt bērniem. No skolas aizgāja R.Bude un F.Ernestsons, bet viņu vietā stājās praktikanti – liepājnieks Ernests Žvagulis un Alfrēds Kliests, kura dzimtā puse bija Aizvīķi. Krievu valodu nomainīja vācu valoda, rusifikāciju – ģermanizācija. Skolā pierima ārpusklases darbs. Valdošajai varai mazāk rūpēja tautas izglītošana, bet gan tās iznīcināšana. Bija jādomā, kā nodrošināt Hitlera kara mašīnu ar svaigu lielgabalu gaļu un vermahta (vācu bruņotie spēki) apgādi.

1944. gadā Aizvīķu septiņklasīgo tautskolu beidza 11 skolēni – 5 zēni un 6 meitenes. Pārziņa dēla Ojāra mudināti, absolventi uzdrošinājās izlaidumā *uzņemt uz krūti* ugunsdzērienu, kas līdzšinējā skolas vēsturē nebija novērots. Uz Liepājas pedagoģisko skolu mācīties aizgāja Ojārs Grinbergs, Alfrēds Dobelis un Zigfrīds Berķis. Ojārs tā arī netika vaļā no *zaļā pūķa*, kas viņu ievada pašnāvībā, bet Alfrēds un Zigfrīds kļuva par priekšzīmīgiem pedagogiem Liepājas rajonā Kapsēdē un Krotē.

1944./45. gada kara ziemā skolā bija iekārtota padomju armijas lazarete. Tūlī pēc kara izbeigšanās – 1945. gada maijā darbu sāka direktors N.Grinbergs, skolotājas A.Eidiņa un jaunpieņemtā Olga Medne, kā arī apkopējas Elvīra Millere un Auguste Mame. Mācības sākās 1. oktobrī. No 126 skolas vecuma bērniem pagastā mācības uzsāka 93. Daudziem trūka apģērbi un apavu, lai apmeklētu skolu. Skolotāji dažkārt strādāja vienlaicīgi ar trīs klasēm. 6. klasē mācījās tikai 4 skolēni – Kārlis Janaitis un trīs meitenes – Ausma Mikānova, Erna Jansone un Dzidra Buka, bet 7. klasē bija tikai Velta Eidiņa un Ruta Rimbenieks. 15 audzēkņi vecumā līdz 15 gadiem nebija tikuši tālāk par 4. klasi. Novembrī darbā pieņēma Māru Sanderi un Ziedoni Mami, kurš uzņēmās pionieru vadītāja pienākumus.

Novembrī nomira direktors Nikolajs Grinbergs un viņa pienākumus uzticēja pagaidu direktorei Annai Eidiņai.

Kara gados bija iznīcināts skolas inventārs, mācību līdzekļi, bibliotēkā no 1450 grāmatām palikušas bija tikai 50. Lielā bibliotēkas tīrīšana šoreiz atkrita. 1940. gadā to veica pamatīgi. Daudz skaistu grāmatu ar cietiem vākiem un

zeltītiem burtiem uz tiem bija jānodod iznīcībai. Daudzi vēlējas tās iegūt. Nevarēja teikt: – Žēl tādas labas grāmatas! – Bet bija jāsaka: – Tā būtu laba krāsns iekuršanai vai *ķemberķinā!* – Līdzīgi notikumi bija 1941. gadā, kad bija jāmet arī komunistiskā *daiļliteratūra*.

Bija iznīcināts virtuves inventārs, skolas ābeļdārzs un ļoti vērtīgais skolas arhīvs. N.Grinbergs vēl paspēja iesniegt aprinķa Tautas izglītības nodaļā krietni garu sarakstu par zudušām vērtībām, zīmogus ieskaitot. Internātā dzīvoja ap 60 audzēkņus. Šaurajās telpās no rītiem bija ļoti smags gaiss! Tas bija tik *stiprs*, ka nomērdēja pat slimību bacilus, un reti kāds slimoja!

Tāpat kā daudzās skolās, arī Aizvīķos trūka kvalificētu kadru, tādēļ nācās pieņemt darbā bijušos skolas absolventus, kā Z.Mami ar divu klašu Liepājas tehnikuma izglītību. Pēc gada pionieru vadītājas amatā viņu nomainīja Dzidra Jansone ar Aizvīķu skolas 7. klašu izglītību. 1946. gadā darbā pieņēma Mirdzu Eidiņu un drīz vēl vienu aizvīķnieku Vilmāru Aļecku. 1948. gadā par pionieru vadītāju kļuva Jānis Jankovskis. Grūti bija uzņemties šādu ideoloģiski atbildīgu darbu, ja pašam skolotājam nebija vajadzīgās pārlicības. Otram iedot nevar to, kā pašam nav! 1947. gada rudenī darbu sāka Marta Kvāše.

Ar piemērotu kadru trūkumu cīnījās visās skolās. Vēl 1949. gadā Liepājas aprinķa Tautas izglītības nodaļas vadītājs J.Mežģirts ziņoja partijas komitejai, ka vēl nav pabeigta kadru tīršana no buržuāziskiem nacionālistiem, kuriem skolas nebūtu īstā darba vieta. 1948./49. mācību gadā no darba atbrīvoti 19 skolotāji. No 265 skolās strādājošiem skolotājiem tikai 14 ir augstākā izglītība, 6 nepabeigta augstākā, 63 vidējā pedagoģiskā izglītība. Zemo izglītības līmeni noteica apstākļi, ka padomju laikā neatzina Latvijas laikā iegūto augstskolu diplomus. Visiem bija spēlīte jāpārspēlē no jauna un jāiegūst daudz *spēcīgāks* padomju augstskolu diploms. Tikai viens skolotājs visā aprinķī bija VK(b)P (Vissavienības komunistiskā (boļševiku) partija) biedrs! 6 kandidāti, 16 komjaunieši, 242 bezpartejiskie, kuriem steidzīgi jāpaaugstina sava politiskā izglītība. Kara gadā aprinķī bija nopostītas 10 skolas, daļēji bojātas 6.

Skolās mācības bija stingri jāievirza dialektiskā materiālisma un zinātniskā komunisma *veselīgā* gaisotnē. Skolotājiem bija jāiestellē pareizās smadzenes un valstij nekaitīga domāšana. Īpaša uzmanība bija dabas mācībai, kurā bija jānāca dabas pārveidotāja Ivana Mičurina mācība, akadēmiķa T.D.Lisenko darbi sociālistiskajā lauksaimniecībā, akadēmiķa V.R.Viljamsa gudrības, K.Timirjazeva zināšanas par augu dzīvi. Tas nekas, ka pēc gadiem šīs mācības tika caurskatītas un noliegtas. Visos priekšmetos bija īpaša uzmanība jāveltī *pareizām* politiskām nostādnēm. Jāsāk realizēt pilnīga 7-gadīga izglītība kā obligāta prasība.

Skolas saime 1948. gadā

Jaunais skolotājs V. Aļeckis darbā ar bērniem. 1949. gads

1949. gada izlaidums.
Vidū skolotāji (no kreisās): J.Jankovskis, A.Eidiņa un M.Hartmane

7. klases audzēkņi 1951. gadā

1954. gada izlaidums. Skolotāji (no kreisās):
S.Jankovska, O.Medne, A.Eidiņa, V.Smurģis, R.Plostnieks

*Starp abiem pasaules kariem ļoti populārs satiksmes līdzeklis kļuva
velosipēds, kuru izmantoja arī skolotāja A.Eidiņa, lai dotos uz skolu.
Moderniem renneriem priekšā bija gaismas baterija un
aizmugurējam ritenim sānos dubļu uztverošs tīkliņš*

*Draudzības ugunskurs Lietuvas pusē ar kaimiņu skolas bērniem
1958. gada pavasarī. Stimulēt tautu draudzību padomju laikā bija populāri*

*Ap 1950. gadu pirmajā klasē meitenes ieradās
baltos priekšautiņos un... lellītēm*

1949. gada 1. septembrī skolā bija 119 audzēkņi. Strādāja 6 skolotāji: A.Eidiņa, O.Medne, M.Hartmane, R.Plostnieks, V.Aļeckis un J.Jankovskis. 1950./51. mācību gadā tika sasniegts pēckara gados skolēnu rekordskaits – 122. Turpmākajos gados šis skaitlis sāka pakāpeniski samazināties.

LATV.
IZGLĪTĪBAS
МИНИСТЕРСТВО
ЛАТВ.

PSR
МИНИСТРИЈА
ПРОСВЕЩЕНИЯ
ССР

APLIECĪVA СВИДЕТЕЛЬСТВО

Endola Endra
(parādīt, citēt no šīra vārda)

Endra Endra, dzim. 1934. g. 17. maijā

mācījās Beceču vidusskolas
(skolā, rajonā vai skolā pilnātrās)

skolā apgūstot noteiktus

uzvedas labu un beidza septiņgadīgās

skolas pilnu kursu ar šādām sekmēm:

Latviešu valoda	<u>labi</u>	(4)
Krievu valoda	<u>labi</u>	(4)
Svešvaloda	<u>angļu, labi</u>	(4)
Aritmetika	<u>atbilstoši</u>	(5)
Algebra	<u>atbilstoši</u>	(5)
Geometrija	<u>labi</u>	(4)
Dabaszinības	<u>labi</u>	(5)
Vēsture	<u>labi</u>	(5)
PSRS Konstitūcija	<u>labi</u>	(5)
Ģeogrāfija	<u>labi</u>	(4)
Fizika	<u>labi</u>	(5)
Ķīmija	<u>labi</u>	(5)
Dziedāšana	<u>atbilstoši</u>	(5)
Fizkultūra	<u>labi</u>	(5)
Rasēšana	<u>labi</u>	(5)

1951. g. 11. jūnijā.

Skolotāji: [Signatūras]

Skolas direktors: [Signatūra]

Настоящее свидетельство выдано Endole Endre
(именем или от имени)

Endra Endra, родившийся в 1934 г.

17 мая, в том, что он... обучался в Beceču vidusskolā
(школы, района, города или района)

Beceču vidusskolā
(школы, района, города или района)

окончил... полный курс семилетней школы и обнаружил при отличной

поведении следующие знания:

по латышскому языку	<u>хорошо</u>	(4)
по русскому языку	<u>хорошо</u>	(4)
по иностранному языку	<u>английский</u>	(4)
по арифметике	<u>отлично</u>	(5)
по алгебре	<u>отлично</u>	(5)
по геометрии	<u>хорошо</u>	(4)
по естественным наукам	<u>отлично</u>	(5)
по истории	<u>отлично</u>	(5)
по Конституции СССР	<u>отлично</u>	(5)
по географии	<u>хорошо</u>	(4)
по физике	<u>отлично</u>	(5)
по химии	<u>отлично</u>	(5)
по пению	<u>удовлетворительно</u>	(5)
по физкультуре	<u>отлично</u>	(5)
по черчению	<u>отлично</u>	(5)

E.Endola liecība

Audzēkņu skaita samazināšanos sekmēja Smaižu pamatskolas atvēršana. Pateicoties Martas Petrovas enerģiskai rīcībai, kura, rūpējoties par sava dēla Anatolija mācīšanos tuvāk mājām, apstaigāja mājas, kurās dzīvoja pirmskolas vecuma bērni, un panāca, ka šai nostūrī atvēra savu skoliņu. Par pārzini strādāja Velta Gūtmane, vēlāk Elvīra Bigača, par skolotājiem Velta Lauva, Helēna Skrinda, Zigmunds Lejnietis, Astrīda Studente, Ādolfs Bigačs un citi. Audzēkņu skaits skolā bija niecīgs, piemēram, 1954./55. mācību gadā tikai 9 bērni. Tas nespēja nodrošināt vispusīgu un pilnvērtīgu bērnu apmācību. Kaut arī skolā centās organizēt sabiedrisku darbu, iesaistīt bērnus dažādos sarīkojumos, teātra izrādēs, Jaungada ballēs, tomēr 1957. gadā skola beidza pastāvēt.

Padomju laikā par vienu no galvenajiem skolas darba kritērijiem kļuva visuvarenais *nesekmības procents*. Visiem sliņķiem bija jāsaliek trijnieki. Par šo nejdzīvu klīda visādas anekdotes – trīs raksti, divi prātā un tamlīdzīgi. Skolotājs bija nostādīts neērtā situācijā. Daudzi pieredzējuši pedagogi nevēlējās iet pret savu sirdsapziņu. Nesekmības procents cēlās, bet bērnu zināšanas kritās! Par to īpaši satrauktas bija vidējās mācību iestādes, kurās ieplūda pedagoģiskā darba brāķis. Bija jāmacās *lakot* dzīvi, slēpt patiesību! Arī skolu darbā ieviesa sociālistisko sacensību, kas sekmēja... pierakstījumus līdzīgi saimnieciskās ražošanas procesiem.

Skolotājus uzskatīja par ideoloģiskās frontes cīnītājiem, kuriem jāatrodas pirmajās līnijās, nevis jāsed ierakumos. Tādēļ skolotāju politiskai pārliecībai pievērsa īpašu uzmanību. Ne visi skolotāji vēlējās *līst uz ambrazūras*. Partijas komiteja tomēr lika saprast, ka padomju jaunatni drīkst audzināt kadri ar pareizi *notēmētiem* komunistiskās morāles *dižgabalū stobriem*.

Skolotājiem palīgā iesaistīja vecāku komitejas, kas nāca palīgā skolai malkas sagādē, disciplīnas uzturēšanā, materiālās bāzes nostiprināšanā, sekmības līmeņa paaugstināšanā. Lielākos sliņķus un dauzoņas *izsauca uz tēju* vecāku komitejā. Skolu darba sekmēšanai visām skolām piestiprināja šefus, kas būtībā nostādīja skolas nevienādos attīstības apstākļos. *Bagātie radi* spēja dot savām šefības skolām krietnu materiālo atbalstu mācību bāzes pilnveidošanā. Bet ko varēja dot skolām kolhozi, kuri paši tikko spēja dzīvību vilkt? Drīzāk bija otrādi, skolām bija jāiet talkā ražas novākšanas un citos kampaņu darbos kolhozos. Komunistiskais skaistais lozungs – katram pēc viņa spējām un vajadzībām – nedarbojās. Vajadzības bija krietni vairāk nekā spējas tās apmierināt.

Izglītības ministrija ierosināja skolās organizēt konkursu *labākā klase*. Pionieriem katru dienu skolā bija jānēsā nozīmīte, bet sarkano kaklautu tikai svētku reizēs. No 1958./59. mācību gada skolās atkal ieviesa formas tērpus – zilā krāsā kleitas meitenēm ar melnu priekšautiņu, zēniem zilās krāsas uzvalks. Meitenēm neļāva staigāt garās biksēs un treniņtērpos. Skolotājiem ieteica nevalkāt laulības gredzenus kā nevēlamu pagātnes palieku.

Ārpusklases darbā skolā darbojās fizikultūras kolektīvs, dramatiskais pulciņš, pionieru organizācija, kura veiksmīgi sadarbojās ar Lietuvas Ilaiķu pionieriem. Aizvīķu skolā mācījās apmēram desmit lietuvieši, 4-5 krievu tautības bērni. Aktīvi darbojās jauno naturālistu pulciņš skolotāja J.Jankovska vadībā. Audzēja jauno lopbarības kultūru – topinambūru, kuru labi izmantoja cūku barošanai. Stādīja jauno augļu dārzu. Sekmīgi strādāja arī pusmilitārā DOSAF organizācija.

1956. gada izlaidums. No kreisās sēž skolotāji:
J.Jankovskis, O.Medne, S.Jankovska, A.Eidiņa, V.Smurģis

1955. gada vasarā no amata aizgāja direktore A.Eidiņa. Ilggadējās skolotājas darbu vislabāk raksturo skolotāja Valda Smurģe, kas skolā strādāja 1954.-59. gados:

„Skola pagastā baudīja nedalītu autoritāti, kas galvenokārt bija direktores nopelns. Viņa bija ļoti godprātīgs cilvēks, lielisks pedagogs, ar augstām prasībām pret sevi. Reiz, runājot par jauno skolotāju autoritāti, viņa sacīja: – Tā atkarīga no paša skolotāja stājas un zināšanām. Ilgajos darba gados skolā mani neviens nav saucis par Anniņu, t.i., vārdā, bet tagad es dzirdu – Dzidriņa, Mildiņa. Eidiņa skolā bija izstrādājusi pamatīgu dežūru sistēmu. Katru nedēļu sestdienās pēc stundām visi pulcējās lielākajā klasē uz sanāksmi. Objektīvu ziņojumu sniedza nedēļas virsdežurants, pēc kura pat dežūrskolotājam nebija daudz ko piebilst. Sekoja dežūru nodošanas ceremonija. Sapulces bija autoritatīvas, tajās neviens nemēģināja zirgoties vai kā citādi izklaidēties. Skolas dzīvi atspoguļoja sienas avīzē un satīriskajos izdevumos. Skolas apkārtne vienmēr bija apkopta. Pedagoģiskās sēdēs direktore neļāva lieki izplāpāties, bet lūdza turēties pie dienas kārtībā apspriežamiem jautājumiem.

Aizvīķos nostrādātie gadi man palikuši atmiņā. Tur skolas dzīve ritēja lietišķā atmosfērā bez īpašas uzspēles, dižošanās kāres. Ar bērniem daudz strādāja arī ārpus stundām, lika iemācīties uzdoto. Darba atmosfēru skolā noteica direktores cilvēcīgums, pašlepnums, bet ne godkāriba.

Reiz direktore jutās nepelnīti aizskarta. Gadskārtējā skolotāju augusta konference notika Vaiņodē. Uz turieni pa izdangāto ceļu visi skolotāji gāja kājām un ieradāmies ar novēlošanos. Priekules rajona TIN vadītājs J.Mežģirts, to redzēdams, secināja: – Re, Eidiņa ar savu saimi tikai tagad ir klāt, algas dienās gan viņa pamanās pirmā.”

Direktores pienākumus no 1. septembra sāka pildīt skolotāja Silvija Vītiņa, kura drīz apprecējās ar skolotāju Jankovski.

1957./58. mācību gadā 82 skolēnus apmācīja 9 skolotāji. Tas bija lielākais skolotāju skaits, kāds vienlaicīgi strādājis Aizvīķu skolā. 1958. gadā – 61 skolēnu apmācīja 8 skolotāji: S.Jankovska, M.Dima, A.Eidiņa, O.Medne, V.Smurģe, J.Jankovskis, R.Plostniece, V.Smurģis.

1957. gada izlaidums.

*Vai nebija skaisti, kad meitenes izlaidumos ieradās
skolas formas tērpos ar baltu apkaklīti un glītu priekšautiņu?
Mūsdienās izlaidumi atgādina nepieradinātās modes skates ar
dziļiem dekoltē un augstiem šķēlumiem*

Tajos gados skolā vēl turpināja strādāt pie petrolejas apgaismojuma. Bērni nepazina tādu kultūriestādījumu kā klozetpods ar paraustāmu šnorīti. Gan skolā, gan lauku mājā bija sirdsmājiņa, kur vējš dupsī pūta gan ziemā, gan vasarā. Grīdas eļļa tāpat kā pirmskara gados. Skolā veidojās savdabīgs smaržs, kur kopā jaucās eļļas, atejas un zilā „Burtnieka” tintes smarža. To lēnām nomainīja modernāki rakstāmdaikti – lodīšu pildspalvas. Mācības joprojām notika divām klasēm kopā, bet sekmes no tā necieta.

Savās atmiņās par Aizvīķu skolu V. Smurģe stāsta:

„Strādāju arī par internāta audzinātāju. Aizvīķos sastapos ar interesantu parādību, un nebija jādomā par brīvā laika organizēšanu. Vecāko klašu skolēni mīlēja spēlēt teātri. Paši sameklēja nelielas ludziņas, paši dramatisēja tautas pasakas vai vienkārši kaut ko sacerēja, organizēja

mēģinājumus. Šādām izdarībām vienmēr bija viens vai vairāki iniciatori. Izmantoja gultas segas un visu citu, ko vien varēja sameklēt un izmantot. Maldīgi domāt, ka priekšnesumam būtu kāds augstvērtīgs līmenis. To visu atsvēra bērnu pašiniciatīva un darbošanās griba, izdoma un aizrautība. Skolā darbojās arī deju un dramatiskais pulciņš, bet šī bija pašu bērnu radītā pasaule un fantāzija bez skolotāju iejaukšanās. Bija vakari, kad notika lielā dziedāšana. Dziedāja visi un visu, kas tik ienāca prātā un mājās dzirdēts. Neizpalika arī rotaļas. Esmu strādājusi internātos arī citās skolās, bet nekur nebiju sastapusī šādu bērnu darbošanās gribu. Bērnos bija daudz patstāvības, kas izpaudās arī mācību procesā.

Starp skolotājiem bija interesanta personība – matemātikas skolotājs Plostnieks. Strādāja ļoti pamatīgi. No vidusskolām saņēmām labas atsauksmes par mūsu bērnu zināšanām matemātikā. Skolotājs skolā ieradās jau plkst. 7.00, tā ka bieži uzmodināja internāta audzinātāju, kas gulēja skolotāju istabā uz tahtas. Līdz stundu sākumam viņš strādāja ar tiem skolēniem, kuriem bija kaut kādas neskaidrības mājas uzdevumu risināšanā, noprasot, kurā vietā radusies neizpratne. Savā raksturā Plostnieks bija neatkarīgs, patstāvīgs un rīkojās tikai pēc saviem ieskatiem, tādēļ allaž radās domstarpības ar inspektoriem un dažādiem revidentiem. Ģērbās viņš laucinieckiski, smagnēji, savai ārienei vērību nepiegrīza. Kārtot eksāmenu institūtā Rīgā ieradās laucinieka kažokā. Kāds pienāca pie viņa un jautāja: – Saimniek, vai streņģes nevajag? – Viņš bija tipisks lauku skolotājs, bet strādāja ar lielu atbildības sajūtu, bērniem iedeva vairāk nekā smalki šleifēta, cakīgi lakota, šplīnīga pilsētas jaunkundze.”

Zīmīgi, ka V.Smurģes stāstītais par skolēnu pašiniciatīvu un skolas savdabīgo auru sakrīt ar V.Būmanes atmiņām pirms 30 gadiem, kaut skola atradās dažādās politiskās iekārtās, ar pavisam citu skolotāju sastāvu.

1961./62. mācību gadā skolā mācījās 49 skolēni, strādāja 5 skolotāji: S.Jankovska, A.Eidiņa, M.Dima, J.Jankovskis un R.Plostnieks. Skolā abonēja 17 preses izdevumus!

Lūk, kādas atmiņas glabā Latvijas PSR Izglītības darba teicamiece, Aizputes vidusskolas skolotāja metodiķe Aida Otaņķe-Sudmale:

„Man bērniņa pagāja Aizviķos, un, kaut arī tur pavadīts tikai dzīves sākumposms, tomēr atmiņas par šo laiku ir neizdzēšamas. Pamatā tās saistās ar Aizviķu septiņgadīgo skolu, kuru pabeidzu 1957. gadā. Mana pirmā skola bija Smaižu pamatskola, kas toreiz skaitījās Aizviķu skolas filiāle. Skoliņā bija četras klases, strādāja divi skolotāji. Pirmajos gados

pastāvīgu skolotāju nebija, bet katru dienu nāca pie mums kāds Aizvīķu skolas skolotājs. Spilgta personība bija pārzine V. Gūtmane.

4. klasē sāku mācīties Aizvīķu septiņgadīgajā skolā. Skola no mājām bija 5 km attālumā, ceļš uz skolu bija jāmēro kājām, jo nekādas satiksmes toreiz nebija. Vienīgais pārvietošanās līdzeklis bija velosipēds, to varēja izmantot tikai pavasarī un rudenī, pārējo laiku nācās dzīvot internātā. Sestdienās gan vecāki mūs kādreiz palutināja – atbrauca uz skolu ar ragavām, sasēdināja visus apkārtnes bērnus kulbā un aizvizināja mājās. Tieši internātā dzīve visvairāk no skolas gadiem palikusi atmiņā. Dzīvojam kā viena liela ģimene. Skolas telpās bija divas internāta istabas – viena meitenēm, otra zēniem. Gultiņas ar salmu matračiem vedām no mājām. Ēdamtelpā mūsu pārtikas skapīšos glabājās no mājām līdz iedotā pārtika. Mums ar brāli parasti bija iedots līdzīgs pašceptas maizes klaipiņš, sviests. Kā lielu gardumu atceros cukurbiešu sīrupu, ko rudenos pēc cukurbiešu novākšanas mamma vārīja lielos katlos. Tas bija bērniem gan medus, gan cukura aizvietotājs. Kopgaldā ēdām pusdienas un vakariņas, bet brokastīs tukšojām savus pārtikas skapīšus.

Internātā bija noteikts mācību laiks, kad bija jāatrodas klasē dežurējošā skolotāja uzraudzībā. Pat, ja izmācījāties ātrāk, nedrīkstējām telpu atstāt, varējām nodarboties ar kaut ko sev patīkamu. Galvenokārt lasīju grāmatas. Varbūt tieši tādēļ grāmata kļuva par galveno pavadoni turpmākajā dzīvē. No internāta audzinātājiem visvairāk atmiņā palikusi skolotāja Smurģe. Vienmēr labsirdīga, smaidīga, humoru mīloša, tajā pašā laikā ļoti stingra. Nez kādēļ atceros, ka viņa sacīja, ka cilvēkus var pazīt pēc smiekliem. Skaisti smieklī cilvēku padarot skaistu. Vēlāk skolotāja Smurģe bija ilgus gadus Kalētu skolas direktore. Skolotājs vēlākajā dzīvē paliek atmiņā kā personība, kas atdevusi mums savu dzīves pieredzi un gudrību.

Reizēm, ja vecāki varēja iedot naudu konfektēm, gājām pēc mācību stundām tās pirkt Lietuvā. Veikals atradās apmēram 3 km no skolas. Protas, tad vajadzēja prasīt skolotājiem atļauju, jo bez atļaujas mācības nokavēt nedrīkstējām.

Vienmēr atcerēšos savas klases draudzīgo kolektīvu. Atmiņas par klasi man saistās ar kolektīviem kino apmeklējumiem. Kino rādīja reizi nedēļā Aizvīķu muižā. Klases zēni mums vienmēr centās izmaksāt kino biļetes. Neaizmirsām sveikt klasesbiedrus dzimšanas dienās.

Prātā palikuši skolas sarīkojumi, vēl vairāk gatavošanās tiem. Man ļoti patika spēlēt teātri, skolotāja Medne mums vienmēr iestudēja kādu

ludziņu. Mednīte (tā mēs viņu dēvējām) mums mācīja arī vācu un krievu valodas. Bieži stundās izmantojām savtīgi skolotājas labestību. Tikai daudzus gadus vēlāk spēju novērtēt viņas darbīgumu, gudrību un sapratu, kas viņas mūžs tika ziedots skolai. Skolas sarīkojumos ne tikai dziedājām, deklamējām, dejojām un spēlējām teātri, bet arī taisījām piramīdas. Nezinu, kāpēc šodien no skatuves pazudis šis brīnišķīgais priekšnesums, kurā varēja piedalīties visi – atbilstoši savām spējām, atrodoties virsotnē vai veidojot piramīdas pamatu.

Mana mamma toreiz strādāja kolhozā, mājās bija saimniecība. Tomēr viņa vienmēr atrada laiku visiem skolas pasākumiem, bija pirmā palīdzē virtuvē, gatavojot svētku mielastus, tāpēc bieži nesapratu, kur šodien paliek laiks, kāpēc vecākiem tik maz laika atliek saviem bērniem.

Aizvīķu skolā manā laikā strādāja brīnišķīgi skolotāji. Tikai šodien saprotu, ka viņiem nenācās viegli strādāt tajā melu laikmetā, kurš bija sācies ar manas paaudzes ienākšanu pasaulē. Skolotāji deva mums ne tika stabilas zināšanas, bet mācīja gaiši raudzīties nākotnē un lika saprast, kas ir dzīves patiesās vērtības. Šodien saprotu, ka esam palikuši daudziem pateicību parādā. Bet toreiz paši bijām vēl mazi, un mūsu pašapziņa tik liela. Atceros savu pirmo skolotāju Aļecku, kurš mani mācīja jau Smaīžu pamatskolā. Paša vārdiem runājot, esot nācis klausu gaitās uz šo skoliņu. Pateicību esmu parādā skolotājai Eidiņai. Viņa man mācīja latviešu valodu un literatūru. Atceros viņu kā stingru, prasīgu un saprotošu skolotāju. Varbūt tieši pateicoties viņai, uz mūžu iemīlēju literatūru, īpaši dzeju. Grūtības nesagādāja arī pareizrakstība. Ja savā profesijas izvēlē esmu gājusi viņas pēdās, tad droši vien tas ir netiešs skolotājas nopelns.

Par savu skolotāju esmu uzskatījusi skolotāju Plostnieku. Sadzīvē ļoti vienkāršs, ārēji zemniecisks, toties mācību stundās skolotājs ar lielo burtu. Stundās vienmēr bija veselīgs humors, kārtība, jo skolotājs bija ļoti stingrs prasībās, un milzīga precizitāte. Vismaz man viņš pavēra acis uz daudziem tik nesaprotamo skaitļu pasauli, padarīja to interesantu. Vienmēr atceros, ka skolotājs precīzi, atskatot zvanam, vēra klases durvis, lai sāktu stundu, tikpat precīzi skolotājs ievēroja stundas beigas, reizēm teikums palika nepabeigts, piemērs līdz galam neatrisināts, bet, atskatot zvanam, skolotājs aizvēra grāmatu, un stunda bija beigusies. Šo precizitāti esmu centusies ievērot arī savā darbā, kaut arī ne vienmēr tas izdodas.

Arī vēlāk, turpinot izglītību Vaiņodes vidusskolā, matemātika un latviešu valoda palika man mīļākie mācību priekšmeti un grūtības nesagādāja. Aizvīķu skola spēja ielikt stabilus pamatus zināšanās.

Mans klases audzinātājs bija skolotājs Jankovskis, vēlāk Bārtas skolas direktors. Pēc septītās klases beigšanas mūs skolotājs veda ekskursijā uz Rīgu. Tad arī pirmo reizi Rīgu ieraudzīju. Pirmo reizi arī biju Nacionālajā drāmas teātrī. Skatījāmies R. Blaumaņa „Skroderdienas Silmačos”.

Kopīgu izbraucienu mums toreiz bija daudz – gan ekskursijas, gan piedalīšanās ar priekšnesumiem dažādās skatēs, arī draudzība ar tuvējo Lietuvas skolu. Braucām smagajā mašīnā, kuras kravas kastē solu vietā bija salikti dēļi. Jumta virs galvas nebija, bet mums bija jautri. Vienmēr braucot skanēja dziesmas.

Tikai šodien spēju novērtēt savu skolotāju devumu, bet šodien jau arī zinu, ka vislielāko gandarījumu skolotājiem dod skolēnu sasniegumi, un Aizvīķu skola var lepoties ar daudziem saviem audzēkņiem.

Gribas pieminēt vēl dažus cilvēkus, bez kuriem dzīve šajā ciemā nebija iedomājama. Viens no tiem – mans brālēns Imants Sudmalis. Kaut arī viņš nestrādāja skolā, bet vadīja ciema bibliotēku, tomēr gribu viņu pieskaitīt saviem skolotājiem. Ar Imantu kopā vienmēr bija interesanti. Uz bibliotēku gājām ne tikai pēc grāmatām, gājām vienkārši tāpēc, lai satiktu Imantu. Viņš vienmēr pajautāja, kā esam sapratuši izlasīto, zināja mūsu gaumes. Man Imants mācīja arī izteiksmīgo runu. Vēl šodien varu norunāt no dzejoļa, ar kuru guvu atzinību rajona skatē. Skolas sarīkojumos Imants spēlēja akordeonu, mēs dejojām, tāpat viņš vadīja rotaļas, mācīja mums dažādās spēles. Imantam patika bērni, mums, bērniem, Imants.

Aizvīķu dzīves centrā bija arī veikalnieks Markus. Viņš mūs, bērnus, reizēm norāja, reizēm pārbaudīja, kā protam galvas rēķinus. Veikalā jau vienmēr vienkopus satek visa pagasta dzīve, īpaši, ja tas ir vienīgais pagastā.

Mani skolas gadi – tas bija padomju laiks. Bet mūsu paaudze jau citu laiku nezināja. Nedomājot apsējām sarkanos kaklautus, jo tā darīja gandrīz visi. Tā prasīja skola, mēs paklausījām, un mūsu vecāki klusējot ļāva mums ritēt līdz laika straumei, baidoties, ka varētu sagādāt mums un ģimenei liekas raizes. Nemaz jau tik tālā pagātnē nebija 1949. gads. mana mamma bija ticīgs cilvēks, savu ticību Dievam apliecināja, neatteikdamās no Baznīcas līdz mūža beigām. Kā šodien atceros viņas teiktos vārdus: „Es dzīvošu savā laikā, jums jādzīvo savā, negribu, lai jums būtu nepatīkšanas.” Būt pionierei man nozīmēja aktīvi darboties, būt skolas dzīves centrā par politiku mēs toreiz nedomājām.

Ja salīdzina toreizējo skolēnu dzīvi ar tagadējo, tad šķiet, ka tā bija rāma, mierīga, bez šodienas drudzainās steigas. Toreiz mēs nepazinām televizorus, datorus, nepazinām pildspalvas, uz soliem bija spalvaskāti un tintes pudelītes, pie griestiem mācību telpā lielas lampas, elektrības toreiz Aizvīķos vēl nebija. Mūsu skolas kleitīnām, tuvojoties mācību gada nobeigumam, piedurknes prasījās pēc ielāpa. Tā bija mūsu bērnība, un mēs jutāmies laimīgi, neapjauzdami, cik daudz pūļu tas prasīja no pieaugušajiem, lai mēs tādi būtu, nedomādami, ka cilvēki ir dzīvojuši un kādreiz nākotnē dzīvos citādi.

Zitišķu mājas, kurās pagāja mana bērnība, atrodas tagadējā Vaiņodes pagasta robežās. Mājās kopš 1973. gada saimnieko sveši cilvēki. Sāp sirds, ka mana bērnības mītne šodien ir pārvērtusies par graustu, kādreizējās bērnības takas nezālēm un dadziem aizaugušas.

Mani vecāki atdusas Aizvīķu kapsētā, tā ir arī vieta, kas mani joprojām saista ar Aizvīķiem. Kapsētas glabā atmiņas par daudziem man tuviem cilvēkiem, katra kapu kopiņa ir atsevišķs stāsts par dzīvi, kas pulsējuši Aizvīķos.

Neesmu izdarījusi savā dzīvē neko ievērojamu, tikai piepildījusi savu bērnības sapni – esmu skolotāja. Zinu, ka tas sniedza gandarījumu arī maniem vecākiem, jo skolotāja vārdam manā bērnībā bija gaišāka skaņa nekā šodien. Ar smaidu vienmēr saku – esmu uzaugusi pašā Leišmalē, esmu uzaugusi Aizvīķu mežos, manas saknes ir Aizvīķos.”

No 1962. gada 1. septembra beidza pastāvēt 7-gadīgā skola. Palika četrklasīga pamatskola ar pārzini Mildu Dimu un skolotāju Āriju Pūri un vairākiem veciem skolotājiem. Pēdējo gadu strādāja Anna Eidiņa. Viņa aizgāja no darba 1963. gadā pēc Aizvīķos nostrādātiem 31 darba gadiem. Tik ilgi Aizvīķos neviens skolotājs nebija izturējis! Par centīgo darbu saņēma vienu no padomju varas visaugstākajiem apbalvojumiem – Darba Sarkanā Karoga ordeni, kuru pedagogiem piešķīra ļoti reti. 1960. gada 27-28. decembrī Rīgā notika LPSR skolotāju kongress. Rajona skolotāju delegātu sastāvā piedalījās arī A.Eidiņa, kas skolotājai bija liels pagodinājums, jo uz kongresiem ļāva braukt tikai labākiem no labākajiem,

sevišķi izciliem. Mūža miegā skolotāja aizmiga 1970. gada 9. janvārī. Viņas audzēkņi Dāmas kapsētā guldīja 18. janvārī.

LPSR SKOLOTĀJU KONGRESS RĪGĀ, 27. - 28. XII 1960.G.

*Dažādu padomju laiku prezidijos zem Ļeņina tēvišķās bārdas
sēdēja iespaidīgas personas, kas uzmanīgi klausījās,
lai no tribīnes kāds drosminieks aplam neizrunātos*

Skolas ēka 1950. gadā

Pēdējos gados par pārzinēm strādāja Elvīra Bigača, Ārija Pūre, Elza Valkovska, arī atvietotājs Ādolfs Bigačs. Pēdējā 1968./69. mācību gadā skolā vēl mācījās 12 bērnu. Pārzinei E.Valkovskai palīdzēja E.Bigača, Ā.Bigačs un pagasta bibliotekārs Imants Sudmalis.

Visu savu darba mūžu, no Ulmaņlaikiem sākot, nostrādāja apkopēja Elvīra Millere ar dzīvesbiedru Kārli, kurš dažkārt pildīja lietveža pienākumus un palīdzēja uzturēt skolā elementāro kārtību, vienmēr klusi dzīvojot savā šaurajā stūra istabiņā otrā stāvā.

Tā pēc 90 gadiem (1879-1969) beidza darboties kultūras un gaismas pils leišmalītē! Sarkanā ķieģeļu ēka turpina vēl pastāvēt, sadrupusi un nesakocta kā visa dzīve Latvijas laukos, atgādinot ikvienam bijušajam skolas audzēknim un skolotājam par neaizmirstamiem gadiem un notikumiem, kas šeit aizvadīti, saņemot bagātīgu zināšanu pūru. Paldies skolotājiem par pašai dziedzīgu un nesavtīgu darbu!

Par skolas priekšniekiem - pārziņiem – direktoriem strādājuši:

1.	Kārlis Kiršteins	1879-1896
2.	Aleksandrs Silis	1896-1903
3.	Sīmanis Kārkliņš	1903-1906
4.	Jānis Mucenieks	1906-1909
5.	Eižens Grauss	1909-1913
6.	Kārlis Būmanis	1914-1933
7.	Nikolajs Grīnbergs	1933-1945
8.	Anna Eidiņa	1946-1955
9.	Silvija Vītiņa-Jankovska	1955-1962
10.	Milda Dima-Glāzere	1962-1964
11.	Elvīra Bigača	1964-1965
12.	Ārija Pūre	1965-1967
13.	Elza Valkovska	1967-1969

Zīmīgi, ka pirmajos skolas izveidošanas gados bērnu izglītošanu vairāk uzticēja vīru gabaliem, lai sievas vairāk šiverē pa virtuvi. Pēc Otrā pasaules kara padomju vara savukārt vairāk uzticējās sievietēm un aizvien vairāk pedagogiskā darbā sievietes ņēma virsroku. Pēdējos gados skolotājs vīrietis kļuvis par retumu un gandrīz izsludināms par saudzējamu eksemplāru skolu dzīvē.

Veltījums Aizvīķu skolas absolventiem!

Toreiz, savā izlaiduma dienā, zāles malā vīstošo meiju, ziedošā maija, saņemtās gatavības apliecības un liegās mūzikas sentimenta apdvesti, mēs izjutām kaut ko skumju, aizejošu, neatkārtojamo, kuru vērtību tā pa īstam nemaz neapjēdzām. Tikai pēc gadiem sāka pārņemt karsta vēlēšanās - kaut vai caur durvju spraudziņu palūrēt savā bērniības sapņu zemes, pirmās skolas dzīvē. Varbūt paša neapjausts, bet tas jau bija kaut kas vairāk, kas lika meklēt savu skolu, skolotājus, bijušos klases biedrus, aizvadītos pārdzīvojumus. To varētu saukt par kopības sajūtu, par savu sakņu apzināšanos. Nav jau tik svarīgi, kas palīdz mums saglabāt šo izjūtu un apziņu – bērniība, skola, skolotāju personības, Tumšais gaņģis, ārpusklases nebēdības, Aizvīķu parka skaistā daba, dzimtās lauku sētas burvīgums, varbūt pirmās mīlestības neizplaukušais pumpurs vai kas cits – svarīgi, ka tāda ir.

Absolventu vēl dzīvā vecā paaudze ir pārdzīvojusi šausmu laiku, ko atnesa Otrais pasaules karš un svešu varu okupāciju gadi Latvijā, atstājot dziļus nospiedumus mūsu dvēselēs. Daudzus aizpūta kara vētras pasaules plašumos, kur apgūlās svešā zemē ar sapni par Dzimteni pagalvī.

*Grupas Aizviķu skolas absolventu, kuri 1996. gada vasarā piedalījās
Nikolaja Grinberga 50 gadu nāves atceres dienā,
uzstādot piemiņas plāksni kapos.
Pirmā pa kreisi pasākuma organizatore L.Leja*

Ikviens no mums ir izgājis cauri posmus – bērnība, skola, pirmā mīlestība, ģimene, darbs, mazbērni un pat mazmazbērni, veiksmes un neveiksmes brīžus, un katrs no tiem spējjis sagādāt laimīgus brīžus. Ir pienācis laiks, kad gribas biežāk kā citkārt atsēsties, atskatīties pāri gadu kalnu grēdām un ieraudzīt savas pirmās skolas sarkano namu, saprast, kādu bagātību, kādu rūdījumu mēs tur guvām, aizejot dzīvē. Šo gadu vērtību mēs varbūt tikai mūža otrā pusē visā pilnībā sākam saprast, kad bijām ieguvuši kaut kādu dzīves rūdījumu, raduši salīdzināšanas iespējas. Aizviķu skola

mums dārga kļuvusi un tādēļ mēs meklējam tikšanos ar to vietu, ar to laiku, ar tiem cilvēkiem un notikumiem, ar kuriem saulaino bērniību kopā esam pavadījuši, lai vēl un vēlreiz no jauna pārdzīvotu neaizmirstamos mirkļus, kad kopā dziedājām, rotaļājāmies, vasarās kopā ar vardēm, dēlēm, karūsām *džumpojām* un *ņurkas* metām tuvējā dīķītī, bet ziemā ar *kričolēm* pa to skrējām, bet dīķīša tur vairs nav. Cik daudz margrietīņām ziedlapiņas izplūkājām, lai uzzinātu – mīl, nemīl, mīl... Sporta laukumā spēlējām *tautas karu*, bet ziemās Tumšā gaņģī ne pa jokam ar sniega lodēm šaudījās *ivani* ar *fričiem*: – Tankš, tankš, tu esi beigts! – tas bija pa jokam un krietni atšķīrās no tā, ko pa īstam nācās piedzīvot. Kur nu vēl neaizmirstamās *atmiņu klades*, kur, starp it kā nevainīgu vārdu rindiņām, kaismīgs zemteksts apslēpts bija! Ai, cik smeldzīgas ir aizdzijušo atmiņu rētas!

Pateicoties Lilijas Lejas iniciatīvai un absolventu atsaucībai, 1996. gada vasarā Aizvīķu kapos uzstādīja piemiņas plāksni bijušajam skolas pārzinim Nikolajam Grinbergam (1894-1946), atzīmējot viņa nāves dienas 50. gadskārtu un izsakot novēlotu paldies!

Savai skolai

Ne brīdi laiks, kas plaukstās, neapstājas,
Un neapstājas kļavu, bērzu laiks,
Un pirmā skola, pirmā skolotāja
Ir gaismas stars, kas jau aiz mežiem plaiksna.

Bet bērniība, kas katram reiz bija mājas,
Un skolas ceļa puteklainais vaigs,
Un kupenas, ko ziemā gatve krāja,
Vēl manam galdam maizes riecieni maigs.

Jo gaismas stars, kas vieno, stipri austs,
Lūst bērniība, bet bērns ir nesalauzts,
No dzīvām stīgām esam visi vīti.

Pār gadiem tukšiem, gadiem piepildītiem
Es atgriežos uz sarmas pilniem rītiem,
Kur pāri ziemām pirmā skolas aust.

Vitauts Lūdēns

Tā nevar palikt, tā nepaliks:

Līdz pašam pamatam jauns viss tiks!

Rainis

Šalkās trīcošais laiks!

Stāvoklis nobrieda gadu desmitiem ilgā neapmierinātībā ar krievu cara un vācu muižnieku patvaļu. Saspīlējums Latvijā bija tik liels, ka pietiktu ar vienu dzirksteli, lai visa zeme atrastos liesmās. Uz to ilgi nebija jāgaida. 1905. gada janvārī streikoja Pēterpils strādnieki. Pēc pāris dienām atsaucās Rīgas strādnieki. Neatpalika arī liepājnieki! Izgāja ielās ar lozungiem: – Nost ar carismu! Lai dzīvo demokrātiskā republika! – Notika sadursmes ar karaspēku. Muižās sākās kalpu streiki. Augustā augstā valdība izsludināja karastāvokli Kurzemē un dažus mēnešus vēlāk arī Vidzemē.

Ķeizars Nikolajs II beidzot piekāpās un 1905. gada 17. oktobrī izdeva manifestu *Par valsts iekārtas pilnveidošanu*, kas deva tautai vārda un biedrošanās brīvību. Latvieši negribēja kopš dzimšanas dzīvot ar kaklā uzkārtu zemnieka kārtas birku. Viņus žņaudza muižnieku, ierēdņu un krievalodīgo privilēģijas. Skolās gribēja runāt latviski.

Cara tētiņa manifests bija kā no krūkas izlaists džins, kuru nevarēja vairs savaldīt. Nebūtu šī manifesta, nebūtu revolucionāro vaļību, patvarību un nekārtību. Brīvdomība nebūtu spējusi ievilkat jaunu elpu. Turpmākos divos mēnešos latviešu revolūcija sasniedza savu augstāko pakāpi.

Kurzemes jaunieceltā pagaidu ģenerālgubernatora Bekmaņa pavēlē varēja lasīt:

„Iedzīvotājiem dotā tiesība sapulcēties mītiņos top nelietīgi valkāta lauku pagastos, kuros tiek norunāti ne tikai nelikumīgi darbi, bet arī tādi, kuri ir pretim katrai veselai saprašānai, es aizliedzu uz laiku katru mītiņu un sapulci lauku apgabalos un miestiņos, gubernā un atļauju karaspēkam un policijai ar ieročiem izklīdināt katru sapulci.”

Šajā pavēlē ģenerālgubernators par pirmo visbīstamāko noziegumu uzskatīja nodomu ar varu Krievijā mainīt ar likumu noteikto pārvaldes veidu. Šī pavēle deva pilnu vaļu soda ekspedīcijām, atļāva saīsināt lietvedību, tūlītēju atmaksu *nozieguma* vietā.

Cara 17. oktobra manifesta atspoguļojumu mēs piedzīvojām pēc astoņdesmit gadiem mūsdienās ar komunistiskās partijas CK ģenerālsekretāra Mihaila Gorbačova izsludināto PSRS pārbūves programmu, kurai tāpat pretojās vecie boļševiki, čekisti un viņiem

paklausīgi stagnāti. Mūsdienu rezultāti ir pietiekoši svaigi, lai tos zinātu, bet kas notika 1905. gadā Aizvīķos?

Tauta pirmo reizi pēc vairākiem gadu simtiem sāka apzināties savu spēku, sāka saprast, ka tikai pašai bez vācu muižnieku līdźdalības ir iespējams veidot gaišāku dzīvi.

Aizvīķu muižā saimniekoja viens no plašās baronu Korfu dzimtas pārstāvjiem – Egons fon Korfs. Baronu Korfu dinastija Lejaskurzemē sāka saimniekot 1483. gadā, kad iepirka zemi Priekulē, uzcēla muižas Paplakā, Trekņos, Aizvīķos, Virgā, Grobiņā un citur.

Baronu Korfu dzimtas ģerbonis (vapenis) joprojām grezno pils fasādi

Kaut vācu lielās saimniecības sauca par muižām, pirmo reizi vārds *muižkungs* minēts 1468. gadā. Baroni prata muižām izvēlēties skaistas vietas upju, ezeru, parku tuvumā, kur tādi nebija – izveidoja. Pilis bija cita par citu skaistākas, un tās joprojām grezno Latvijas lauku ainavas. Taču cēlāji bija latviešu zemnieki ar savām rokām, sviedriem, vergu darbu. Vārds *muiža* latviešiem skan ar nelāgu piegaršu. Baroni vēlējās: – *Tām latvēš baurem būs to rok mums bučot!* –

Ja to nedarīja, varēja padzīt no muižas, dabūt ar pipku, kas allaž vagaram bija aiz zābaka stulma. Korfu dzimtas ģerbonis: vairogs ar stilizētu liliju, kronis, divas nāras ar cilpā samestu asti un trijām sešstūru zvaigznēm virs tām vēl joprojām rotā Aizvīķu pils fasādi, ikvienam atgādinot par seniem valdniekiem, baronēniem, guvernantēm, sulaiņiem, kučieriem un citiem galma pārstāvjiem, kas šeit dzīvoja pirms simts un vairāk gadiem. Kā veicās Aizvīķu muižkungam fon Korfam, to apraksta Emīls Sudmalis savā grāmatā „Es iegāju pulkā” (1971):

„Apmēram kilometru no muižas lietuvietis Ints uzbūvēja savas dzirnavas. Ar majorātmuižas īpašnieku viņam bija izcēlies naidis Inta skaistās līgavas dēļ, kuru bija sācis lenkt jaunais baronelis. Ints bija meiteni pārsteidzis kopā ar baroneli un nolēma baronam atriebties. Vispirms viņš izrēķinājās ar barona stirnām, zaķiem, lapsām un āpšiem, kuru Aizvīķu mežā netrūka. Tad sāka pazust muižas parkā audzētie fazāni. Nevienā medicīnas grāmatā nebija rakstīts, ka nabaga lietuvieša vēders smalko fazāna gaļu nepanestu. Barons dūsmās lēca vai no ādas ārā. Barons kļiedza uz saviem mežsargiem:

– *Kā tas var nākt, ka man trīs dūšīg mežsarg vīr nevar padarīt nekaitīgs vēn lupat leit!* –

Bet Ints perināja vēl briesmīgāku atmaksu nīstajam ienaidniekam: „Nošvilināšu viņa perēkli ar visu *šetonī* (lietuviski – sātans), bet savu godu atriebsu.”

Staigājot gar Apšupīti, Intam prātā uzliesmoja doma – te var uzcelt dzirnavas. Ja šai vietā upītes ūdeņi pārgrauž šauro zemes strēli, kas to šķir no dziļās ieplakas manā zemītē, ūdens saplūdis pie manis un tad, papriekš apgriezis dzirnratu, atkal aiztecēs atpakaļ.

Kopš tā brīža Ints nedomāja vairs par *sarkano gaili*, bet nemitīgi domāja par dzirnavu būvi barona deguna priekšā. No radiem aizņēmās naudu un uzbūvēja arī. Nekur neredzētu un neparastu, viņš izgudroja pats. Saprātīgi izmantotā ūdens urga pat sausā vasarā grieza dzirnavu ratu bez kāda motora.

Barons trakoja. Robežupes ūdens pēc vecveciem likumiem piederēja abām pusēm, un, to izmantojot, vajadzēja abām pusēm slēgt līgumu. Ints to nezināja. Sākās tiesāšanās, ka Ints nozadzis barona ūdeni. Barona pusē bija vara, nauda, sakari, jo pie Korfa uz medībām brauca pats Kurzemes gubernators Nabokovs. Ints taisnojās, ka nav vainīgs, ka ūdeņi patvaļīgi iegriezuši ceļu un appludinājuši viņa pļaviņu. Pat kažele palikusi bez barības! Augstā tiesa nezināja, ka vētrainā lietūs naktī Ints ar lāpstu palīdzējis ūdenim atrast noziedzīgo ceļu. Viņš, nabaga zemnieciņš, kunga darbos nejaucas. Pirmās tiesas instances nekādi nevarēja atrast pantu, kas spriestu baronam par labu. Barons zvērējās: – Es aiziešu līdz palātai un senātam, bet to *lupat leit dzelžos iekalt uz Sibēriju aidzīs!* –

Barons šķieda naudu advokātiem, meklēja visādus āķus, uz kuriem uzķert *šetoni*, bet tiesas kā par brīnumu barona priekšā neliecās, kā to bija cerējis baronlielskungs. Tiesas vīri izbraukuši vietas kādā lietainā dienā. Barons pārskaities tiesas vīru priekšā kliezjis: – *Tu, lupat leit, domā man pretī stāvēt. Tu, muļķa gabal, tokš redz, kur augšā ir man lepn pil ar baron vāpen. Bet kas tev ir?*

– *Tu lupat baronel! Vai tu, stulben, neredz, kur man lejā stāv mana baltā kaza? Tā ir badīg un iebelzīs pa tav lik stilb, ka tev aiz nobil pieskries pill biks un tu pagalam būs ar vis sav vāpen.* – Ints cirtis pretim. Barons, dusmās rīstīdamies, draudējis Intu iesūdzēt tiesā par lamāšanos un goda laupīšanu.

Bet dzirnavas turpināja rūkt. Uz sudmalām no tālienes brauca mācīti vīri pētīt neredzēto brīnummehāniku. Bija ieradusies komisija no Kauņas, kura deva nedzirdētu atzinumu – *Perpetum mobile!* Gudrie vīri Intam izskaidroja šo vārdu nozīmi – mūžīgā kustība, mūžīgais dzinējs. Tāds vērtējums lietuviešu Arhimedam laupīja miegu un ēstgribu. Ints sāka gudrot mašīnu, kas kustētos pati no sevis un kalpotu kā bagarmašīna dīķa tīrīšanai. Viens cilvēks, braukādams pa dīķiem, ar nelielu piepūli smēla dumbru un izlēja to laivā. Zemnieki bija atkal pārsteigti par šo izgudrojumu. Tas viņiem likās neiespējami, varēja to izskaidrot vienīgi ar paša nelabā līdzdalību. Tāpēc šo ērmīgo mašīnu nodēvēja par *Inta biesus* (*Inta vellu*). Šo vārdu mašīnai deva Ilaiķu katoļu mācītājs Joniks, kurš bija ieradies elles mašīnu aplūkot.”

Jāpiemetina, ka Inta *perpetumbilis* vēl ilgi kalpoja Lietuvas neatkarības gados. Tēva tradīciju turpināja dēls. Dzirnavas bija populāras gan Lietuvas, gan Latvijas pusē, tajās zemnieki mala un bīdēja miltus, grūbas, putrimus un lopbarības miltus. Tās ilgi vēl klabēja un dziedāja

savu rāmo dziesmu par cilvēka prāta spējām, drosmi un darba vareno spēku. Aizvadītā gadsimta trīsdesmito gadu vidū kādā jaukā vasaras novakarē debesis sārtoja uguns liesmas. Nodega leģendārās dzirnavas. Zinātāji stāstīja, ka Ints bijis apdrošinājis dzirnavas par labu naudu, jo tās prasīja pamatīgu remontu. Savlaicīgi izvācis visas derīgās mantas un iedzīvi, Ints izgāja no mājas un ugunsgrēka naktī nebija klāt notikumā, kas satrauca daudzus cilvēku prātus. Pasaulē nekas mūžīgs!

Pēc ugunsgrēka ekskursantu grupa gāja apbrīnot Inta dzirnavu lielo dzenriteni, kuru grieza ūdens straume, pēc svētīgā darba atgriežoties Apšupītē. Ūdens pasargāja riteni no ugunīgā grēka. 1936. gada septembris

Korfs turpināja saimniekot savā pilī, bija neiecietīgs pret saviem padotiem. Reiz viņš sūdzējās kādam zemniekam:

– Tav puik negrib man to rok bučot!

Savu zvēriskumu pret latviešu tautu barons nodemonstrēja 1915. gada vasarā, kad pavasarī caur Nīcu Lejaskurzemē ienāca vācu ķeizara Vilhelma armija. 16. aprīlī (pēc vecā stila) vācieši iesoļoja Liepājā. Cariskā krievu armija pameta pilsētu likteņa varā. Vācieši nodibināja savas pārvaldes orgānus. Visa sabiedriskā dzīve apsīka. Daudzi sabiedriskie

darbinieki bija spiesti aizbraukt uz Krieviju. Vācu varas vīri mēģināja sastingumu klievēt, sarīkojot 1916. un 1917. gadā laukos dažādas izpriecās, pļaujas svētkus u.c., bet latvieši šos sarīkojumus ignorēja. Vācieši ar barona Korfa pavēli nošāva barona istabas meitu Almu Ribeniēks tāpēc, ka viņa nepadevās barona dēla Paula un muižas sulaiņa Baloža nekātrām iegribām.

Barona Korfa dzimtas kapsēta atrodas muižas parkā. Kapliča lēnām gāja bojā pēc Otrā pasaules kara.

Ne visi baroni bija *plēsoņas* un naida pilni pret latviešiem. Trekņos iecienīts bija barons Fridrihs Korfs. Jautrs, laipns, gudrs kungs, augstu un zemu, vecu un jaunu iemīļots. Viņš, ilgu laiku būdams baznīcas priekšnieks (ap 1870. g.), uzcēla labas pastorāta ēkas. Celniecības darbus viņš sāka jau 1840. gadā, uzbūvējot ķestera māju, Gramzdas baznīcas torni, sētu ap baznīcu, zirgu stalli un citas ēkas.

Pēc F.Korfa baznīcas priekšnieka amatā 1871. gadā nāca Mazgramzdas majorāta muižas barons Johans Nolde, kuram arī bija silta sirds, viņš sekmēja baznīcas attīstību un skolu celtniecību visos Gramzdas draudzes pagastos.

Baroni no vīriem iekasēja vienu rubli nezināmām vajadzībām. No sievietēm neprastāja neko!

Barons Korfs dzīvoja Aizvīķu pilī, kas bija celta vērienīgā stilā no sarkaniem ķieģeļiem, kas izcēlās ar visai izteiksmīgu apjomu kārtojumu. Fasādes bija veidotas pārsteidzoši askētiskas – pilnīgi gludas ķieģeļu plaknes pārtrauca stingri ritmizētās sienās asi iegrieztās logu ailes. Muižas kunga mājas semantisko saistību ar muižas mītni būtībā apliecināja vienīgi tās rīzālītā zelmaņa timpanonā ievietotais cilnis ar fon Korfa dzimtas ģerboni.

Pirmā organizētā pretestība baronam izpaudās 1905. gada pavasarī, kad muižas kalpi rīkoja kaut ko līdzīgu streikam: atsacījās kopt lopus, prasījuši palielināt algu, tā kā barona dzimtas locekļiem pašiem nācies slaukt govīs. Kalpus organizējis muižas kalps Kārlis Graudiņš. Progresīvos, revolucionāros uzskatus iedzīvotājos pauda Aizvīķu skolas skolotājs Sīmanis Kārklīņš. Skolotājs baronam bijis kā skabarga acī. Barons vēlējās, lai skolotājs viņam bučo roku, prasot atļauju ganīt govīs muižas ganībās. Skolotājs to nedarīja. Kārklīņa priekšgājējs skolā K.Kiršteins bija liels dārznieks, ierīkoja krietnu augļu dārzu pie skolas un bieži pabalstīja ar padomiem un darbiem arī muižas dārznieku. Kārklīņš baronu neieredzēja, nesveicināja viņu un skolniekiem ieaudzināja tādu pašu garu. Skolā rudenī notika liels mītiņš, klases bija pārpildītas. Bērnu koris dziedāja

revolucionāras dziesmas trīsbalsīgi. Bija redzams, ka skolotājs nebija taupītājs pūļu tās iemācīt. No katedras runāja kāds no Liepājas atbraucis revolucionārs. Nolasīja Jansona-Brauna rakstu „Dienas Lapā” par vecās varas brukšanu. Skolnieku korī dziedāja arī pagasta skrīveris Antons Šveins. Protams, tādus vīrus muižnieki negrasījās taupīt. Viņiem bija sakari ar Gramzdas skolas skolotāju Sudrabu Edžu. Sapulcē ievēlēja revolucionāro rīcības komiteju K.Graudiņa vadībā, par sekretāru A.Šveini, rosīgu sabiedrisko darbinieku un revolucionāro ideju propagandistu. Komitejā ievēlēja pārstāvi no saimniekiem – Ģirtu Sudmali, muižas dienestnieku Strazdu un kādu muižas dārzu puisi.

A.Šveinis bija beidzis Baltijas skolotāju semināru, strādāja Jaunlaicenes pagastā, 1899. gadā pārnāca strādāt Aizvīķu skolā.

A.Šveinis (dzim. 1873. g. 15. martā) un S.Kārkliņu (dzim. 1882. g. 17. janvārī) arestēja. Aizveda uz Diždāmas muižu, pratināja. Aizveda uz Vaiņodi, kur kopā ar citiem revolucionāriem nošāva pie ķieģeļceĶļa barakas. S.Kārkliņš nodzīvoja tikai 24 gadus. Apglabāja Mazpurmsātu kapos, bet A.Šveini Aizvīķu kapos.

1905. gada rudenī Aizvīķu baroni sāka atstāt savas muižas, baidīdamies no atriebības. Rīcības komiteja nozīmēja sargus muižās, lai tās nenodedzinātu.

Aizvīķu barons Egons fon Korfs sev par miesassargu un spiegu bija sadabūjis no Rīgas vācieti Ferdinandu Blūmu. Viņš staigāja, bruņojies ar divstobreni un pipku, mīlēja uzturēties barona fazānu audzētavā. Nežēlīgās un vīzdegunīgās izturēšanās dēļ pret iedzīvotājiem, kurus bieži ar pipku pārmācījis, viņu tautā iesauca ar fazāngaili. F.Blūms slimoja ar krītamo kaiti, 1907. gadā piedevām saslima ar tīfu. Reiz nokritis un zaudējis samaņu. Domādami, ka viņš miris, kalpotāji viņu ielika zārkā. Barons vēl nebija atgriezies muižā. Kad *mirušais* atžirga, nāca pie samaņas un sāka daudzties, kalpotāji viņu izcēla no zārka. Pēc laika Blūms atkal nokrita nesamaņā, viņu atkal ielika zārkā un to aiznagloja. Aizveda uz kapiem pie barona kapličas. Laižot zārku bedrē, *mirušais* atkal sācis daudzties, bet muižas kalpi un mežsargi, kas viņu apbedīja, nīzdami slepkavīgo vācieti un baidīdamies no tīfa, izlikušie klauvējienus nedzirdam un to aprakuši. Runāja, ka vietējais ārsts lietuvietis, kurš Blūmu ārstējis, bijis ar to personīgi ienaidā un nemaz nav centies vācieti izārstēt. Visas Blūma drēbes un mantas sadedzinātas.

Aktīvs revolūcijas atbalstītājs bija Gramzdas skolas pārzinis Sudrabu Edžus (1860-1941), īstā vārdā Eduards Zilbers. Gramzdā nodzīvoja 17

gadus, un tas uzskatāms par viņa radošā mūža auglīgāko laiku. Šai laikā viņš uzrakstīja savus labākos stāstus „Dullais Dauka” (1900), „Čauksts” (1900), „Pusmāsas dēls” (1904) u.c. Revolūcijas laikā bija Rīcības komitejas loceklis, runājis mītiņos, it kā piedalījies Diždāmas muižas dedzināšanā, bet citas ziņas vēsta, ka viņš bijis pret muižas dedzināšanu, jo sapratis, ka tās noderēs kā kultūras centri, kad laiki mainīsies. 1906. gada janvāri, kad Dāmā plosījās *Melnā sotņa*, aizbēga uz Krieviju. Strādājis Baku, no 1924. gada Maskavā. Viņa urna ar pelniem novietota Raiņa kapos Rīgā.

Zīmīgi, ka daudzos pagastos revolūcijas kustības priekšgalā atradās skolotāji. Viņi bija cīņā saucēji pret apspiestību un latviešu tautas pazemošanu. Ļoti daudz gaišu prātu gāja bojā revolūcijas ugunīs. Baroni noteikti nožēloja, ka cēla skolas un izglītoja *bauru šlaku*. Gudri cilvēki nepatīk daudziem varas vīriem, kuriem pašiem ir bleķa pierītes un pūderētas smadzenes. Mulķus vieglāk ir apmānīt un pakļaut!

Decembra vidū Sudrabu Edžus atļaidis ziņu, ka jādodas uz Aizputes karu. Aizputē atradušies caram uzticīgie dragūni un zaldāti. Pilsētu aplenkusi vairāk nekā 10 000 bruņotu revolucionāru. Gramzda bijusi karotāju sapulcēšanās vieta no visa apvidus. Ieradušies muižu kalpi, rentnieki, vaļinieki, turīgie zemnieki. Ieroči – medību bises, dakšas, kramenīcas, berdankas, senlaicīgas pistoles ar sudraba spalvu, kalēju kalti, dažs uzdzinis cirvi garā kātā, lai tālāk varētu kacēt.

Zilbers karotājiem apstāstījis, kas jādara, un brīdinājis, ka ceļā var sastapt kazakus. Tos viņi arī satikuši 15 km no Aizputes un pa dažādiem ceļiem atgriezušies atpakaļ. Sadursmes ar dragūniem notika 16.-19. decembrī, kuru vēsturē dēvē par Aizputes karu.

Sākās revolūcijas atplūdi. Baroni atgriezās ar soda ekspedīcijām, kuras tautā nodēvēja par *Melno sotņu*. Tā noslīcināja asinīs tautas brīvības garu. Tautas nomierināšanas akcijas 1906. un 1907. gadā bija nežēlīgas. Cars Nikolajs II savā vēstulē mātei rakstījis, ka latvieši prātā sajukuši, dedzinot muižas un gribot sagrābt varu savās rokās.

Dāmas muižkungam bijušas divas meitas – dāmas. Tāpēc arī muiža nosaukta par Dāmu. Vienai meitai precinieks bija patīkams vīrs, tā smaidīja, un tāpēc viņai dāvāto muižu nosauca – Smaiži. Otrai meitai izraudzītais vīrs nepatika, un tā raudāja, tāpēc viņas muižu nosauca par Raudu muižu, bet tautā iegājās Raužu muiža.

Dāmas muižas īpašnieks bija Audaras Šrēders. Dāmas muiža bija nodedzināta, tādēļ izrēķināšanās ar iedzīvotājiem notika Smaižu muižā.

Soda ekspedīciju vadīja A.Šrēders, pēc tautības zviedrs. 1919. gadā viņš arī aizbēga uz Zviedriju. Barons vienpersonīgi sprieda tiesu: to nošaut, to nopērt. *Melnā sotņa* sastāvēja no čerkesiem. Soda ekspedīcija te darbojās trīs dienas. Pavisam pērti esot 16 cilvēki, nošauti – 7. Šrēderam aktīvi palīdzējis vācietis mājskolotājs Veidmanis. Galvenais nodevējs bijis Dāmas muižas sulainis Gaiķis. Tam kalpi vairākkārt gatavojās uzbrukt, bet viņam allaž izdevies izmukt. Centīgi palīgi bijuši Virgas barons Korfs, Šrēdera dēls un Kazdangas barons fon K.Manteifelis. Pēc Kazdangas muižas nodedzināšanas Manteifelis bija kļuvis sevišķi atriebīgs un zvērīgs. No revolucionāriem aplenktais muižas Manteifelim izdevās izbēgt, iekrautam siena vezumā, piemānot aplencējus. Kazdangā apgūto pieredzi cilvēku šaušanā un sišanā Manteifelis izmantoja Smaižos. Daudzus cilvēkus Kazdangā nošāva, daudzus izsūtīja uz Sibīriju. 1907. gadā Manteifelis lūdza izsūtītām sievietēm, lai aicina vīrus atgriezties. Kuri atgriezās, tos nošāva! Daži nepaklausīja šai viltībai un pārnāca 1920. gadā, kad Latvija bija brīva un Manteifelis aizlaidies uz savu *Fäterlandi*. Kad 1915. gadā Kurzemi okupēja vācu ķeizara Vilhelma kara puļi, Manteifelis lielījās: – Agrāk savai karietei priekšā jūdzu četrus zirgus, tagad manu karieti vilks seši latvieši! –

Savu dziļo naidu K.Manteifelis parādīja vēl pēc Otrā pasaules kara, uzrakstot grāmatu „Vācija un Austrumi”, kurā nožēlo, ka Hitleram neizdevies gājiens „*Drang nach Osten*”, un izsaka savas slimīgās cerības, ka Vācijas impērijas ērglis nākotnē vēl varētu iedēt olu Baltijas ligzdā pēc gadiem desmit, kaut 50!

Manteifelis uzskatīja, ka daudzkārt vieglāk Kurzemē novietot simts vācu kolonistu, nekā pārvācot kaut vienu latviešu bauri. Austrumu paruna gan saka: – Simts truši nevar aizstāt vienu lauvu! –

Asinspirts Smaižos notika 1906. gada 14. janvārī, kad nošāva 25 gadus veco Smaižu muižas kalpu Jāni Dambi. Apglabāts Smaižu kapos. 18 gadus veco Plepju muižas kalpu Juri Feldmani. Smaižu muiža kalpu Kārli Zēnu nošāva par līdzdalību Diždāmas muižas dedzināšanā un ieroču rekvizēšanā.

Ilgī spīdzināja Diždāmas muižas kalpu Jāni Grauduži (dzim. 1879), dzīvoja *Raudu* mājās. Darbojies par milici. Kā kalpu pārstāvis bija ievēlēts pagasta Rīcības komitejā. Piedalījies gājienā uz Aizputes karu. Nošauts ceļa malā pie muižas vārtiem. Apglabāts Dāmu kapos.

Pirms nošaušanas sists un spīdzināts Dāmas muižas dārza puisis Miķelis Svārs (1875). Apglabāts Smaižu kapos.

Tad A.Šrēdera vadītās ekspedīcijas pārcēlās Kalnmuižā pie Vaiņodes. Uz pratināšanu daži atnāca paši pēc uzaicinājuma, bet parasti žandarmi atveda vainīgos, ar sasietām rokām un kājām ieliktus ratos. Sadzina muižas pagalmā. No turienes pa vienam veda eksekūcijas telpā, kur tos nežēlīgi sita ar pipkām, nagaikām un lokanām rīkstēm. Pēc nopratināšanas aizveda uz ķieģeļu cepli un nošāva. 23. janvārī tur nošāva 19 gadus veco Kārli Graudiņu. Apglabāts Aizvīķu kapos.

Nepilnu kilometru no Kalnmuižas atrodas Vaiņodes kapi, kuros apbedīti vairāki revolucionāri.

Kalēnieks Jēkabs Grietēns piedalījies Diždāmas muižas dedzināšanā, tādēļ 1906. gadā aizbēga uz Minsku, kur dzīvoja līdz 1907. gadam. Taču arī tur viņu atrada un februārī arestēja, atveda uz Kalētiem. Bēgot nošauts 1907. gada 14. februārī. Apglabāts Kalētu kapos.

Runājot Raiņa vārdiem, no šalkās trīcošā laika ir aizritējuši jau simts gadu, bet tuvinieku sirdīs notikumi sūrst joprojām. Pēc gadiem astoņdesmit Ženija Inne atcerējās: „*Man bija grūta bērnība. Tēvu, Aizvīķu muižas kalpu, kā buntavnieku Smaižu baroni sasituši tā, ka visu ziemu gulējis vaidēdams un kliegdams, līdz pavasarī nomiris. Mūs, bērnus ar māti, barons izdzina no kalpu mājas. Mani mazu nodeva pie saimniekiem par ganīti. Pat kājas vēl nepratu pati apaut!*”

Daudzās vietās šiem cilvēkiem nav uzcelti pieminekļi, bet, kur tādi ir, tie stāv nekopti, krusti nopostīti.

Lai šīs skopās rindas būtu neliels piemineklis tiem cilvēkiem, kuri brīvības alkās ziedoja savas dzīves, lai mēs varētu dzīvot. Toreiz brīvības saule vēl neuzlēca, bet Raiņa vārdi piepildījās:

Tu lauzi mūs, naidīgā pretvara,
Vēl cīņa pret tevi nav nobeigta!

Šīs cīņas piepildījums nāca 1918. gada 18. novembrī!

Veltīgi baroni klaigāja par zaudētām pilīm un īpašumiem Latvijā un tīkoja vēl gadiem ilgi pēc to atgūšanas. Latvijas valsts viņiem kārtīgi samaksāja!

*Mūsu zemes varenums un pilsētu stiprums
vienmēr būs atkarīgs no lauku stipruma un
no tā spēka, kas tur valdīs.*

*Jānis Birznieks,
LR zemkopības ministrs
1935.-1940.*

Lauksaimniecība

Mūsu sentēvi jeb pirmbalti, kas apmēram pirms 4000 gadiem ienāca tagadējā Latvijā, bija zemkopji un karavīri. Jaunie ienācēji ar saviem akmens kapļiem uzplēsa nekad vēl neskarto zemi. Arvien vairāk līdumu radās mežu vidū. Zvēri nemierīgi ostīja dūmus, kas cēlās izcirtumos, un atkāpās dziļāk mežu biežokņos. Cilvēku iekoptie lauki bija tikai mazas saliņas. Nebija ne ceļu caur biežajiem mežiem, ne tiltu pār upēm un gravām. Bezgala lēni un reti atklīda kāda vēsts par citām zemēm un ciltīm, par jauniem notikumiem un atklājumiem. Kad zemīte bija iekopta, tad iekārotāju netrūka. Gadsimtu ilgā vēsture rāda, ka Latvija vairākkārt tikusi nopostīta ilgos un asiņainos karos, bet to vienmēr spējis atjaunot sīkstais latviešu zemnieks. Tā tas notika pēc Livonijas kara, pēc Lielā ziemeļu kara, no drupām bija jāsāk dzīve pēc Pirmā pasaules kara.

Mērķtiecīgāka un organizētāka zemes kopšana sākās 19. gadsimtā, kad muižnieki un arī daļa zemnieku sāka Latvijā ieviest tā laika progresīvās lauksaimniecības ražošanas metodes. Tika propagandēta labākā pieredze gan zemkopībā, gan lopkopībā. Šajā darbā piedalījās arī mācītāji. 1809. gadā tika latviski pārtulkota Auces dzimtkunga Medema sarakstītā pamācība lopu kopšanā. 1874. gadā grāmatu izdeva atkārtoti. Tajā rakstīts: „Gadā no ikkatras govīs varēja sakrāt 3 podus sviesta un vairāk nekā simts stopu piena, kad ar to citu labumu nemaz nepieņem. Ja govīs labi koptu, tad patiesi divreiz, ja ne trīsreiz tik daudz piena no ikkatras govīs sakrātu.”

Šī grāmata parāda tā laika govīs ražību. Grāmata aicināja zemkopjus audzēt vairāk kartupeļu. Mācītāja Voltēra hronikā rakstīts, kad šī kultūra sāka audzēt Cīravā un Vērgalē. Kartupelis Latvijā ienāca 1673. gadā.

1844. gadā Nīcas un Bārtas mācītājs Braže sarakstīja pirmo lauksaimnieka rokasgrāmatu: „Kā Palejas Jānis savu būšanu kopis”. Grāmatā stāstījuma veidā parādīja vienas saimes dzīvi, sākot ar kāzām un beidzot ar to, kā dārzs jākopj, par lopu un cilvēku ārstēšanu un lauku apkopšanu. Grāmatā ietvertās domas turpina 1852. gadā Liepājā izdots „Padoma devējs zemes kopējam jeb zelta graudi

sirdsmīļiem arājiem". Te jau ir nodaļas par dabas mācību, mēslojuma veidiem un to pielietošanu, arī saimes vadīšanu. Nodaļā „Darbi, kas krietnai saimniecei jāprot” parādīts, cik daudz cilvēks vienā dienā var padarīt. Piemēram, vīrietis 18-50 gadu vecumā 10-11 stundās var nopļaut 1,5-2 pūrvietas ziemāju, 0,5-1 pūrvietu zirņu, 1-1,5 pūrvietas āboliņa.

Labi augušus kartupeļus viens cilvēks dienā var salasīt: ja vagas izartas, – 15 pūrus, ja rok ar kapli, – 7 pūrus. Nolūzušas vārpas viens cilvēks dienā uzlasa vienu pūrvietu. Labs sējējs dienā var apsēt 14 pūrvietas ziemājus un zirņus, 17 pūrvietas vasarājus, 15 pūrvietas āboliņu. Cilvēks ar zirgu dienā 1,5 pūrvietas uzaris un katru vagu 6 collas platumā ņēmis, ir gandrīz 6 jūdzes nostaigājis, un neklātos no viņa vēl kādus darbus prasīt veikt.

Šie un daudzi citi padomi ne vienmēr tika īstenoti. Pārāk grūti nācās panākt labāku dzīvi. Zemkopība bija smags darbs, kas nekad nebeidzās. Cilvēku uz priekšu dzina griba izdzīvot, naids pret muižnieku un vagaru pletni.

Zemkopju un muižkungu attiecības vēl vairāk saasinājās 1830.-50. gados, kad Latvijā ieviesa kļaušas. Zemniekam muižā bija jāapstrādā tāda pati zemes platība, kāda viņam bija lietošanā. Bez tam bija jāiet muižā strādāt steidzamos darbos. Zemnieka apstrādājamā muižas zeme – rieža pakāpeniski tika palielināta. Vēsturē šie laiki iegājuši kā kļaušu laiki, kas izraisīja zemnieku nemierus, līdz muižnieki bija spiesti atteikties no kļaušām. Baroni cēla pilis, baroneses ar bērmeļiem un guvernantēm vizinājās kalešās un dzīvoja greznu dzīvi no zemnieku sviedriem, kamēr paši zemes kopēji dzīvoja trūkumā, dažkārt badā. Ne velti tautas dziesmā skandēja:

Es domāju lielas domas,
Kur tie kungi naudu ņem?
Ne tie ara, ne tie sēja,
Ne stādīja apinīšu.

Kalpu riežas bija apmēram 6 pūrvietas lielas. Riežās bija sadalītas pļavas, no kurām bija jānodod siens. Riežās bija sadalīti visi muižas lauki, arī papuvei izmantotie. Mēslu vešana un aparšana notika kolektīvi. Vienatnē strādāja tikai gadījuma rakstura darbus. Gandrīz kā kolhozā!

Ap 1890. gadu sāka ieviest 9 lauku augu seku: pirmos trīs gadus āboliņš (zālāji), tālāk papuve, rudzi, vasarāji, trešo gadu ar zālāju pasējā.

Zemnieka maizes devējs bija zirgs. Pēc tā, kādā stāvoklī bija saimnieka zirgs, sprieda par pašu zemnieku. Zirgs apstrādāja ne tikai zemi, tas kalpoja arī kā vienīgais pārvietošanās līdzeklis. Zirgus mēdza naktīs zagt. Tādēļ pastāvēja populārs jēdziens *zirgu zaglis*. Lai zirgus pasargātu, tiem naktīs uzlika kājām saslēdzamus dzelžus, kādus joprojām varam redzēt lauksaimniecības muzejos. Gada tirgos zirgi tika pārdoti un mainīti. Ja zirgs kļuva darba nespējīgs, to centās izdevīgi pārdot. Lai vecu, stīvu vai nespēcīgu zirdziņu pārdotu, tika pielietotas dažādas viltības, uz kurām manīgi bija čigāni.

Lai zirgs neizskatītos vājš, tam caur taisno zarnu vēderā iepūta gaisu. Zirgs izskatījās apaļš, bet, protams, uz neilgu laiku. Lai lopiņš būtu kādu brītiņu tramīgs, tam zem astes iešļāca terpentīnu. Lai šādas nebūšanas novērstu, kalendāros sniedza pamācības, kā pēc zirga zobiem varētu noteikt vecumu. Pārmērīgā darbā zirgi bija nomocīti, jo ne katru gadu varēja savākt pietiekošā daudzumā sienu. Pakāpeniski uzlaboja zirgu šķirni. Tā 1872. gadā *Libauische Zeitung* sludināja, ka Vērgales privātmuižā stacionēts kroņa vaislas ērzelis.

Katrā saimniecībā bija govīs, jo tās deva nepieciešamos kūsmēslus zemes iekopšanai. Minerālmēsli bija dārgi. Izslaukumi bija zemi. Vidēji govīs deva dienā vienu stopu piena. Muižās iekopa melnraibās šķirnes govīs, kuras deva 10-12 stopus dienā. Gan muižās, gan saimniecībās turēja arī cūkas un aitas. Cūkgaļu ieguva maz, jo trūka pilnvērtīgas barības, netika veikts šķirnes uzlabošanas darbs. Dažos gadījumos no gadu vecas cūkas ieguva 3 podus (24 kg) gaļas. Parastā cūku barība ziemā bija zirgu mēsli un plucināti *siena ziedi* – smalkumi no siena panta. Stāvoklis uzlabojās vasarās, kad cūka varēja sauļoties brīvā dabā.

Pirmais pasaules karš vēl vairāk iedragāja smago zemkopības stāvokli Latvijā. Svešu armiju zaldāti nekautrējās aplaupīt zemniekus. Izmantojot nestabilo stāvokli, laukos klejoja zagļu bandas un ņēma no zemniekiem, ko vien varēja paņemt. Tikai neatkarīgās Latvijas valsts nodibināšana ļāva atkopties latviešu zemniekam. Daudzi vēlējās iegūt savu zemes pleķīti. Jaunizveidotā Apsardzības ministrija nodibināja zemes dalīšanas komisiju 1919. gada februārī, kas pavasarī sāka piešķirt zemes vispirms kareivjiem, kuri cīnījās par Latvijas neatkarību, kā arī to tuviniekiem, kuri krituši cīņā, un tikai pēc tam pārējiem. Vēl lielinieki ieņēma Ventspili, uzbruka Kuldīgai, vēl cīņas risinājās Ziemeļu frontē, kad

pirmie jaunsaimnieki jau izgāja druvās. Tauta bija iebiedēta no laupītājiem, kas, tērpušies vācu karavīru formās, siroja pa Kurzemi. Vēl 1920. gadā apmēram puse visas Latvijas zemes piederēja muižniekiem. Zemi vēlējās daudzi, tos varēja apmierināt ar vidēju zemes platības piešķiršanu – 30 pūrvietām (1 ha – 0,365 pūrv.). muižu sadalīšana jaunsaimniecībās saistījās ar saimnieciskās demokrātijas nostiprināšanos, bez kuras stabila dzīve nebija iedomājama. Sava māja nozīmēja brīvību un neatkarību.

*Fricis Šteins cīnījās par
Latvijas neatkarību*

Ap 1922. gadu pat no Latgales Aizvīķos ieradās Jegors un Vasilis Agliši, Aksenija un Vasilis Tolstiji, Jānis un Konrāds Matvejevi, Jefimovu un citas ģimenes, kuri apmetās Smaižu pusē. Te solīja zemi pārdot uz pēcmaksu 99 gados. Līdz padomju okupācijai visi zemes iepircēji arī kārtīgi maksāja. Tomēr vairums no iecelotājiem nebija lojāli valsts nacionālai politikai, ko pierādīja 1940. gadā viņu rīcība. No iecelotājiem palikuši Jefimovu *Mūrnieku* mājas, kurā dzīvo meita Irina Veidmane.

Sākās vērienīgs jauncelsmes darbs. Slējās jaunu ēku spāres ar vainagu kārts galā, apkārtnei vēstot par spāru svētkiem. Bankas piešķīra aizdevumus, pagasta valde iedalīja būvmateriāliem kokus. Vēl 1929. gadā pagasta valde piešķīra 2207 m³ būvkokus 59 saimniekiem, kā Jēkabam Mažim – 250, Jānim Svaram *Eidiņos* – 90, Miķelim Ģibietim – 93, Kristam Kabilim *Pileniekos* – 70, Fricim Aļeckim *Ģentēs* – 60, Jēkabam Strēlim *Graveniekos* – 60, Fricim Grietēnam *Timbaros* – 50, Lapiņam Berķim *Vēveros* – 50, Žanītim Janaitim *Skoliņās* – 50 m³ u.c.

Izšķiroša nozīme lauksaimniecības uzplaukumam Latvijā bija pirmajam Ministru prezidentam un vienlaicīgi zemkopības ministram agronomam Kārlim Ulmanim. Pats dzimis Zemgales vecsaimniecībā Bērzmuižas pagasta *Pikšās*, viņš līdz sirds asinīm bija izjutis zemes kopšanas prieku, sūrumu un nepieciešamību. Viņa iedzimtais nacionālais gars, kvēlās runas un lauksaimnieciskā izglītība spēja aizraut latviešu

zemniekus nesavtīgam darbam. Ja pasaules proletariāta vadonis Ļeņins aicināja padomju jaunatnei mācīties, mācīties un vēlreiz mācīties, tad Ulmanis latviešu jaunatni mudināja strādāt, strādāt un vēlreiz strādāt.

„Kam drosmīgs prāts un skaidra sirds, kam tauta tuvāk par draugu stāv – tas nāk man līdzi!” aicināja K.Ulmanis, un tauta viņam sekoja.

1936. gada septembrī izdeva īpašu likumu lauku māju nosaukumu latviskošanai. Likums par Valsts zemes bankas aizdevumu dzēšanu karā nopostītajām saimniecībām palīdzēja 15 000 saimniecībām izkļūt no parādiem, paglāba daudzus no izputēšanas. Latvijā izstrādātā agroreforma sekvestrēja baronu privātās muižas, mācītājmuižas, un bruņniecības mežu platības pārņēma valsts. K.Ulmanis cēla godā lauku sētu. Lauku māja ir izauklējusi daudzus mūsu pirmās brīvvalsts prezidentus un valstsvīrus. No zemās dūmainās istabiņas, kur karājās viņu šūpulis, tie gāja dzīvē ar saulainu prieku sirdī, ar nesalaužamu gribu un ticību savam darbam, neatkarīgai valstij. Divdesmitā gadsimta trīsdesmitie gadi, kad Ulmanis pārņēma varu valstī, bija neatkarīgās Latvijas uzplaukuma gadi, kurus tautā joprojām dēvē par *Ulmaņa laikiem*. Ja kāds vēl šodien mēģina to neatzīt un noniecināt, tad viņš parāda, ka nezina Latvijas vēsturi. Ulmanis griezās pie tautas ar dažādiem aicinājumiem, kā *Aparsim zemi rudenī, Katram savs kaktiņš, savs stūrītis zemes; Apceļosim dzimto zemi* un tamlīdzīgi. Uz pasta *kuverēm* uzspieda šādu nelielu zīmodziņu, ikvienam atgādinot šī aicinājuma valstisko nozīmi. Cilvēki ticēja un sekoja šiem aicinājumiem.

K.Ulmaņa piekoptā politika sekmēja lauksaimniecības attīstību. Latvijas ražojumi bija populāri visā Eiropā. Īpaši izcēlās bekona audzētāji. Par nodoto bekonu zemnieks 1/3 naudu varēja saņemt tūliņ uz rokas. Svaram un sugai bija jāatbilst eksporta noteikumiem. Bija jāaudzē Jorkšīras un vācu dižciltīgās cūkas. Drīz radās pārprodukcija. Anglija nespēja tik daudz iepirkt, cik Latvija spēja saražot. Zemniekiem bija jāstāv garās rindās, lai pārdotu savu ražojumu, bieži vien bezcerīgi vedot savu cūku atpakaļ. Droši vien, zēla arī sava korupcija un draugu būšana, lai savu bekonu nodotu. Stāvoklis uzlabojās, kad „Bekona eksports” noslēdza līgumu ar Krieviju par speķa cūku iepirkšanu. Krievs nebija izlēpis, viņam pietika ar vodu, speķi un gurķi!

No 1935. gada janvāra darbību uzsāka „Latvijas centrālais sviesta eksports”. Latvijas sviests iekaroja savu vietu Eiropas tirgū ar labiem panākumiem.

1934. gadā Kurzemes apgabala 6. lauksaimniecības izstādē Liepājā 1. šķiras godalgu ieguva Gramzdas piensaimnieku sabiedrība par augstvērtīga eksportsviesta ražošanu. Apbalvojumu saņēma arī vadītājs P. Renckulbergs. Izstādē reprezentēja visas trīs Latvijā ieteiktās govju šķirnes – Latvijas brūno, Latvijas sarkanraibo un Latvijas melnraibo. Izstādē 3. godalgu ieguva Smaižu dārzkopības pārraudzības biedrība.

Radot zemniekiem labvēlīgus priekšnosacījumus, Latvijā izvērta plašu cukurbiešu audzēšanu. Uzcēla trīs cukurfabrikas – Liepājā, Jelgavā un Jēkabpilī. Ulmanis ieteica tējas glāzē bērt trīs karotītes cukuru. Valstij 1 ha cukurbiešu izmaksāja 1000 Ls.

1934. gadā Latvija kļuva par labības eksportētājvalsti un pamazām pārtrauca olu, miltu, cukura un citu ikdienas pārtikas produktu iepirkšanu ārvalstīs. Populārs kļuva sauklis „Pērc Latvijas ražojumus”.

Pasaules tirgū bija liels pieprasījums pēc Latvijas rudziem. No kviešiem sāka tecināt spirtu un izgatavot alkoholisko dzērienu, kuru tautā dēvēja par *Balto dzidro* un kas bija iecienīts visos svētkos. Par dzinējspēku automobiļiem sāka izmantot latolu¹, kas jo sevišķi iecienīts kļuva krīzes laikā, kad 1939. gadā iedegās pasaules karš. Valdība kā pirmo uzdevumu stādīja – lēta maize un labklājība visplašākām tautas masām.

Viena centnera labības cena svārstījās atkarībā no pārdošanas laika un kvalitātes. 1938. gadā vidēji Liepājā centners rudzu maksāja Ls 17,44, kviešu – Ls 22,27, miežu – Ls 15,86, auzu – Ls 14,13, zirņu – Ls 24,51, sarkanā āboliņa sēklas – Ls 143. Tā kā zemniekiem pašiem produkciju nogādāt tālākās un izdevīgākās pārdošanas vietās bija grūti, tad radās iespējas darboties dažādiem starpniekiem, daļu peļņas paturot sev. Rudzi vislētākie bija janvārī, dārgākie novembrī (Ls 17,85). Piens maksāja apmēram 10 sant. litrs. Laba slaucama govys maksāja ap Ls 100 – 125.

¹ Latols savus ziedu laikus piedzīvoja 1930. gada beigās un 40. gadu sākumā, kad Latvija atradās ekonomiskajā blokādē un ar degvielu bija grūti. Satiksmes līdzekļu vadītājiem valdība ieteica lietot latolu dažādu iekšdedzes dzinēju darbināšanai. Latolu gatavoja no benzīna, benzolu u.c. šķidrām degvielām (izņemot petroleju), kas spēj ar spirtu dot homogēnu maisījumu, sajaucot to ar absolūto alkoholu ar tilpuma attiecību vasarā 1:1, ziemas mēnešos 2:1. Pats Vārds *latols* darināts no vārda *Latvija*, pievienojot galotni – ol. Lai jaunai degvielai iegūtu izejvielas, valdība ieteica zemniekiem vairāk audzēt kartupeļus, jo toreiz no tiem ieguva spirtu, varbūt, ka uzņēmīgi cilvēki arī mūsdienās var izmantot aizmirsto pieredzi?

Lēnām auga piena ražība. Izslaukumi sniedzās pāri 2000 litriem gadā, ar tauku saturu ap 4%.

Zirgs vienmēr maksāja dārgāk par govsloupu. Ap 1900. gadu zirgs maksāja Ls 120, tik pat cik velosipēds. Zirga loma kā pārvietošanās līdzeklim mazinājās ap 1850. gadu, kad radīja dzelzs zirgu – dzelzceļa lokomotīves. Īsi pirms Otrā pasaules kara laukos parādījās jau daži motociklu braucēji, dažādiem kooperatīviem un sabiedrībām bija iespēja iegādāties smagās automašīnas.

Saimniecībās strādājošie laukstrādnieki dalījās divās grupās: gada strādnieki, kuri strādāja pie darba devēja visu gadu, un vasaras strādnieki, kuri strādāja tika vasarās. 1939./40. gadā Liepājas apriņķī gada strādnieku vidējās algas puīšiem bija Ls 549, meitām Ls 420. vasaras strādniekiem – puīšiem Ls 344, meitām Ls 268, ganam Ls 174. Dienas strādniekiem Kurzemē 1938. gadā par dienu maksāja Ls 3,7 vīriem un Ls 2,41 sievietēm. Citos apgabalos un apriņķos algas bija savādākas. Tas bija atkarīgs no savstarpēji noslēgtā līguma, kas noteica, ka daļu algas var izmaksāt graudā – vadmalas drēbēs, gultas veļā, apavos un tamlīdzīgi.

Laukstrādniekus dalīja šķirās. Piemēram, par 1. šķiras strādnieci uzskatīja to, kura var izslaukt 10 govus, tīrīt kūti, barot visus mājkuņņus, prot cept maizi, veļu mazgāt, prot zirgu aizjūgt, kraut labību un siena vezumus (pantus). Darba laiks no 23. aprīļa līdz 23. augustam, no plkst. 5 rītā līdz saules rietam.

2. šķiras strādniekam vismaz divus gadus jābūt strādājušam kādā saimniecībā. Jāprot pļaut, sēt, izkapti iesiet, cirvim kātu ielikt, jāspēj pa trepēm uznest 100 kg smagus maisus, dienā izrakt 3,5 pēdu plata grāvja 10 kārtis, jāprot vadīt pļaujmašīna utt.

Katram lauku darbam bija savs knifiņš, sava darba tehnika, kuru pielietojot strādnieks patērēja mazāk laika un enerģijas. Dažkārt likās, ka vecie zemnieki kustas lēni, bet šajā kustībā nebija nekā lieka, katra darbība bija ekonomiski pareizi izpildīta. Vienalga, vai tā bija siena grābšana, zirga iejūgšana, govju slaukšana, labības pļaušana, darbs pie kuļmašīnas un citur, visur bija jāzina šī darba specifika, lai ar mazāku spēka patēriņu ātrāk paveiktu darbu. Iesācējs strādāja melnu muti, vaiga sviedros, bet darbs neveicās, jo trūka šī vienkāršā darba pareizas izpildes.

Sava nozīmīga loma zemnieka sētā bija it kā pēdējam cilvēciņam – ganam, kuru allaž varēja pasūtīt jebkurš katru mīļu brītiņu: „Tev, ganiņ,

viegla un ātra kājiņa, aiztec tur, atnes to, padon šito, izdari to!” Tā līdz bezgalībai! Lauku sētā tādu sīkdarbiņu netrūka. Tikai izdzenot savu pakļauto *armiju* pļavā vai atmatā, gans kļuva patstāvīgs, varēja darboties pēc savas iniciatīvas un apstākļiem. Skolā bērns ir figūra, ar kur rīkojas, kaut kas līdzīgs arī sētā, bet ganībās gans bija pats valdnieks. Viņam piederēja saule, gaiss, putnu balsis, puķes, visa dzīvā radībiņa, kas kustējās, čiepstēja, čivināja un lidinājās visapkārt. Viņam bija tiesības lēkāt, skriet, dziedāt un komandēt sev pakļautos. Ja plecos vēl bija ganu tarba ar siera knipšiti, āboliem, maizes šķēlīti un kādu labu grāmatu, kas mudina un ierosina domu, rokās maršala zizlis – pātaga, tad varēja justies kā visaugstākais virspavēlnieks ar lampasiem gar linu bikšu stilbiem un krāsainu portupejas lentīti pār krūtežu. Šajā sūrajā ēzē rūdījās **atbildība!** Pulksteņa ganam nebija. Laiku noteica pēc savas ēnas. Četras pēdas, tad bija pulkstenis divpadsmit! Vasaras otrā pusē ēna kļuva garāka.

Katram lauku bērnam būtu kaut dažas vasaras jāiziet šī lauku dzīves skola. Tieši ganu gaitās bērns ir vistuvāk dabai, tās priekiem, daudzveidībai, grūtumam, kad salna kož kailās pēdās un jāmeklē svaiga govš kleķene, kur sasildīt pēdas, stāvēt kailā laukā, kad pārkons sper, kad lietus līst un liekas debess ar zemi iet kopā. Galvā drūmas domas vīkšas? Nē! Pakāpies uz lielā laukakmens, bezbēdībā dziedāju: „Čurāj tautu tīrumā, uz akmens stāvēdams, Lai trīc visa tēvu zeme, lai dzird mana māmuliņa!” Tā rūdās raksturs! Pilsētas bērns to nekad nespēs izjust, nedz saprast. Ganu gaitas ir kā bērniības sulu laiks!

Neviena skola manā dzīvē nav devusi tik daudz kā šī dzīves skola ganu gaitās *Berķu* mājās, pie kaimiņa Jansona Osvalda – vēlākā kolhoza priekšsēdētāja – un ganu gaitas *Smaižu Mažu* mājās, kur bija neparasti apstākļi – govīs bija galvenokārt jāgana mežā. Tur nācās sastapties ar glodenu, tikko dzimušu stirniņu, dziļi, dziļi egļu biezoknī apslēptu vanaga ligzdu, manīgiem zaķēniem, meža zemeņu un aveņu plantācijām.

Nav vairs šodien ne *Jansona*, ne *Mažu* mājas, pēdējās dienas dzīvo pussabrukusī *Berķu* māja. Aizauguši ar necaurejamiem džungļiem kādreiz skaistie upju līkumi ar skaistām pļavām un ganībām. Ir palikušas tikai smeldzīgas atmiņas! Mirkļis aizejot ir sevi piepildījis!

Pāri gadu kalnu grēdām esiet sveicinātas manas ganu zēna saulainās, rasotās, miglas palagos tītās, lietainās, ziedu smaržās viļņojošās vasaras,

tērtas sūrstošos dzērvju zābakos! Esiet sveicinātas! Sveicinātas! Mūsdienās šāda profesija ir iznīkusi.

Lauksaimniecības attīstību sekmēja dažādas sabiedriskās organizācijas, kā lauksaimniecības biedrība „Vārpa”, lopkopības pārraudzības biedrība, piensaimnieku sabiedrība, mājturības biedrība.

*Latvijas zemnieku savienības Aizvīķu nodaļas valde.
No kreisās: Liguts, Eidiņš, Šteins, Dima, Siliņš. Ap 1930. gadu.
Padomju laikā gandrīz visi cieta dažādās represijās*

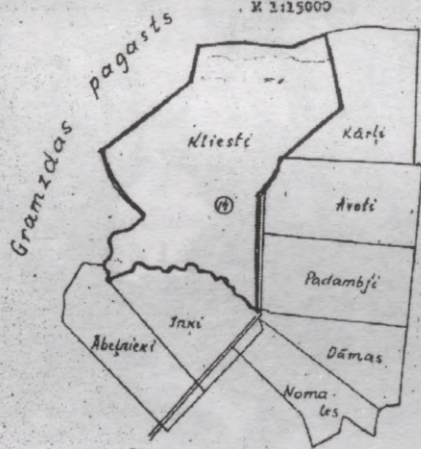
Pakāpeniski smago roku darbu sāka atvietot tehnika. Turīgākie saimnieki sāka iegādāties plaujmašīnas, kartupeļu racējus, linu plūksanas mašīnas, vezumu ceļamās ierīces, sutināmās ierīces. 1939. gadā parādījās jauni arkli maziem traktoriem, dīzeļa un kvēlgalvas traktori ar gumijas riepām.

Laukos valdīja augsta darba kultūra un atbildības izjūta. Tika savākts katrs siena kušķītis, katra kūtsmēslu čupiņa, savāktas nolūzušās vārpas. Neviena atmata nebūtu pārvērsta ziedošā druvā, ja arājs nebūtu ikkatru vagu pacietīgi līdz galam izaris. Zeme tika kopta ar lielu mīlestību. Tika

paveikts milzīgs darbs, lai ražotu mums tik nepieciešamo un vajadzīgo **dienišķo maizīti** ar biezu **aizdara kārtu**. Ikvienā lauku darba rūķī jau no mazotnes ieaudzinaja **svētumu pret maizi**. Pa labības zelmeni nedrīkstēja ar kājām bradāt, kur nu vēl ar zirgu vai traktoru braukāt. Ar maizīti nedrīkstēja mētāties, kā to bieži nācās vērot skolu koptalādos pēckara periodā. Katra garoziņa, katra ēdiena palieka tika lietderīgi izmantota cūku ēdiena gatavošanai. Grēks bija nolauzt zariņu augļu kokam. Barga bija saruna, ja govīs bizojojot ieskrēja rudzu laukā. Labklājība veidojās sūrā darbā no saules līdz saulei, bez atvaļinājumiem saimniekiem visa mūža garumā. Zeme dāsni atmaksāja saviem kopējiem.

Veidojās turīgas un priekšzīmīgas saimniecības.

SAIMNIECĪBAS *Kliesti*.....
 PLĀNA IZKOPĒJUMS
 NO *Priekules*... RAJONA *Aizvīķu* GABALMA
 ZEMES IERĪCĪBAS ĀRĒJO BOHĒŽU NOTĪSĪŠANAS PROJEKTA
 Apstiprināts rajona LDP IR
gada *1929.10.31.*
 Kēnula Nr.
 M 1:15000

Iskopējuma gatavoja "Zemesprojekta" Nr. R Valodnieks
 .24.10.31.

"Zemesprojekta" 1990.Nr.18.100.

Kliestu zemes karte

Viena no tādām bija *Kliestu* saimniecība, kas atradās pie paša Gramzdas – Aizvīķu pagasta robežas. 1929. gadā celtā mājā saimniekoja Jānis un Lavīze *Kliesti* ar savu kuplo desmit bērnu saimi. 72 ha lielā saimniecība bija viena no lielākajām pagastā ar 52 ha aramzemi un dārzu,

plavas 6 ha, mežs 5 ha, ganības 3 ha. Saimniecībā centās pielietot visas progresīvās atziņas ražošanas pilnveidošanai. Šos centienus sekmēja lauksaimniecības biedrība, kas ganāmpulka uzlabošanai iepirka vaislas bulli ar labiem ciltsrakstiem un novietoja *Kliestu* saimniecībā. Bulla pakalpojumus ražības celšanai izmantoja visi apkārtējie saimnieki. Viena *špāse* maksāja divi lati, par ko saņēma pretī kvīti. Tādi paši noteikumi bija arī vaislas kuilim. *Kliestos* izvietoja arī Priekules piensaimnieku biedrības iegādāto Šropširas vaislas teķi, kuru atveda no Zviedrijas. Teķa svars pēc pāris gadiem bija vairāk nekā 100 kg. dzīvsvārā, ar ļoti labu vilnas kvalitāti. Panākumi bija iepriecinoši. Pagastā pirmo smago automašīnu *OPEL* iegādājās 1930. gadu beigās lauksaimniecības biedrība, bet par pirmo motocikla īpašnieku Aizvīķos kļuva V. Aļeckis.

Kliestu ģimene pilnā sastāvā. Sēž tēvs Jānis un māte Lavīze.

Priekšā tup bērni Velta, Vallija, Alfrēds.

Stāv (no kreisās) Rūdolfs, Vēra, Zelma, Arnolds, Milda, Anna, Elīta

Kliestu ģimenē izauga krietni lauku darba cilvēki. Viens no dēliem – Arnolds pēc Kazdangas lauksaimniecības tehnikuma beigšanas strādāja par pārvaldnieku Kazdangas mācību saimniecībā, vēlāk par Lopkopības institūta saimniecības „Līgatne” direktoru, Tīraines saimniecībā un citur.

Dēls Rūdolfis nodibināja ģimeni ar Natāliju un 1943. gada Jāņu svētkos sagādāja pagastā nebijušu pārsteigumu. Pagastu pāršalca priecīga vēsts – Kliestu ģimenē piedzimuši trinīši – divas meitiņas (Biruta un Ērika) un dēliņš (Aivars), kuri vēlāk arī beidza Kazdangas tehnikumu un ieguva agronoma kvalifikāciju.

Nāca Otrais pasaules karš un iznīcināja daudzas skaistas saimniecības, taņī skaitā arī *Kliustus*. Meliorācijas buldozeri nolīdzināja līdz ar zemi visas priekšzīmīgi celtās saimniecības ēkas un labi kopto ābeļdārzu. Ļaudis pašķīda uz visām pusēm kā uz klona izbērti zirņi.

Opelta mājās bija ierīkots sēklu-graudu tīrāmais punkts. Labības šķūņa galā bija piebūve ar cementa grīdu, kur bija novietotas tīrāmās mašīnas stacionāram darbam. Darbināmas ar roku spēku, jo Aizvīķos elektrība nebija. Tur bija: divi trijeri rudziem, kviešiem, miežiem; spirāle zirņu tīrīšanai; graudu kodināmais ar 50 kg tilpumu; vērtījamā mašīna – ar vēju.

Par mašīnu lietošanu bija neliela samaksa. Sēklas materiālu sagatavoja ļoti rūpīgi, tāpēc arī nezāļainu lauku nebija. Ar melno papuvi iznīcināja nezāles dabiskā veidā. Pielietojot pareizu agrotehniku, ar nezālēm tika galā. Par vaislas ērzeļa Autokrāts turēšanu 1943. gadā 2. godalgu – 50 markas piešķīra E.Ķempim Pupaiņos.

Lielas ģimenes lauku sētās nebija retums. Astoņu bērnu ģimene (5 brāļi, 3 māsas) bija Smaižu *Salmiņos*, kur 24 ha apsaimniekoja Katrīna un Fricis Endoli. Vecākais dēls Laimonis (1927-2001) pēc Zaļenieku vadošo kadru skolas absolvēšanas strādāja par kolhoza „Pirmrindnieks” priekšsēdētāju Tāšu ciemā. Ar panākumiem sovhozā „Gramzda” strādāja kombainieris Imants. Dzimto sētu pat kara gados neatstāja Rita Šenfelde-Endola, strādādama gan kolhozā, gan sovhozā, gan 16 gadus iznēsājusi pastu Smaižu galā, gan aktīvi iesaistījusi sabiedriskajā dzīvē, cildināta darba pirmrindniece. Ēriks ar izcilību beidza Bulduru DT un pēc tam LLA agronomijas fakultāti. Savu radošā darba mūžu veltīja Talsu rajona I/a „Dzimtene”, izveidojot priekšzīmīgas siltumnīcas. Jānis bija iecienīts meistars Liepājas autobāzē. Edvīns pēc Mālpils meliorācijas tehnikuma beigšanas strādāja savā specialitātē Stendē.

Desmit bērni bija arī Eglīšu mājās – 7 dēli un 3 meitas, bet tā nebija pazīstamā rotaļa „Ādamam bij’ septiņi dēli, visi dara tā!” Vesels *perēklis* bija Annas un Ģirta Gaiļu ģimenē – 9 *cāļi* (6 *gaili* un 3 *vistiņas*). Trīs

mobilizēja krievos, un tie cīnījās par padomju varu. No kara atgriezās Edvarts, ar ievainojumu pārņāca Kārlis, bet kara laukā krita Arnolds. No trīs māsām skolotājas profesiju apguva Austra. Bērniem visbagātākā ģimene bija Annai un Žanim Grietēniem *Bētes* mājās – 14, bet ne visi sasniedza pieaugušo vecumu.

Aizvīķu Ķeguma radītājs Kārlis Dāliņš ar sievu Līnu un dēlu Ilmāru, kurš vēlāk Amerikā radīja daudz spēcīgākas elles mašīnas. 1937. gads

lauku darbu atvieglināšanai. Kāpēc stiept smagus ūdens spaiņus, ja tas pats pieskrien klāt? Miķeļa lepnums bija sugas bullis!

Valsts prezidents K.Ulmanis aicināja zemkopjus pievērst lielāku uzmanību zemnieku sētas sakoptībai un skaistumam, lai ap mājām ziedētu

Pagastā bija vairākas priekšzīmīgas saimniecības, kā Žanim Sudmalim *Robežniekos*. Viņš centās pielietot visas jaunākās atziņas zemes kopšanā un guva vairākus Goda rakstus. Sāka audzēt modē nākušo lupīnu, nomeliorēja laukus. Viņa piemēram centās sekot kaimiņš Fricis Biģelis. Sekmīgi strādāja Jēkabs Strēlis *Smiltņiekos*, Kārlis Eidiņš *Lejiņās*, Ernests Aļeckis *Ceriņos*, Žanis Lapiņš *Pauļos*, Roberts Līguts *Viesturos*, Dārte Greiere *Tīrumos*, Teodors Grietēns *Grietēnos*, Fricis Kupšis *Švirkstos* un citi. Ar jaunradi nodarbojās Kārlis Dāliņš *Dravniekos* un Miķelis Ezis *Straujeniekos*. Dāliņš Vidvides upē iekārtoja nelielu elektrostaciju, kas deva pirmo elektrību pagastā un spēja dzīt nelielu malkas zāģi. Ļaudis gāja brīnīties, kā pa tievu drāti motors pret kalnu spēja gaismu dzīt. Ezis savukārt upītē iekārtoja trieci, kas spēja ūdeni dzīt pa cauruli uz kūti. Tādi *debesu brīnumi* pagastā nebija piedzīvoti un parādīja, kādas iespējas var izmantot smago

puķu dobes, augtu košumkrūmi, būtu grantēti celiņi un skaisti krāsoti reliņžogi. Jāierobežo vistu un pīļu visatļautība ķēzīt, kur pagadās, bet lai ikvienā pagalmā būtu labi kopts zaļš mauriņš, kur diendusā atlaisties, lapenīte, kur viesus uzņemt. Ikvienā sētā jābūt baltam karogmastam, kurā svētku reizēs augstu pāri koku galotnēm plīvotu sarkanbaltsarkanais valsts karogs.

Tāda sēta bija Šteina ģimenei *Akmentiņos*, Teodoram *Grietēnos*, tāda veidojās Alfrēdam *Gosiņos*. Atzīta bija M.Ernestsona *Tiltiņu* māja, kurā bija iekārtotas tūristu atpūtas vietas.

Jaunuzceltā mežsarga māja Akmentiņi 1931. gadā.

Vēlāk tā kļuva par vienu no sakoptākajām mājām ne tikai Aizvīķu pagastā, bet arī mežsargu māju konkursā visā Latvijā

Pagastā bija divas krejotavas, kurās ik rītu zemnieki veda iztukšot savas piena kannas. Viena bija Aizvīķu parka malā uzkalnā pie *Ceļmalnieku* mājām ar vadītāju Olgu Tenesi, otra Dāmas muižā, kur Ilves pat atzītu sieru gatavoja.

Sūrā darba ikdienā neparastu romantiku ienesa rudzu plaujas, kūtsmēslu vešanas, vēlāk arī kartupeļu ņemšanas, bet jo sevišķi kulšanas

talkas. *Imanta* kuļmašīnas un smagais tvaika katls jeb vienkārši – dampis pagastā bija Jānim Samatam, Žanim Bukmanim un Smaižu galā Jānim Lapiņam. Katram bija sava apkalpes zona, bet darbs pietika visiem. Kuļšanas talkām saimnieces gatavojās ilgi un rūpīgi. Tās bija kā gada atskaites darba svētki. Apkāva klibos jērus un nedējīgās vistas, sēja sieru, gatavoja nūdeļus, šmorēja kāpostus, cepa baltmaizi un speķa rausus, vīri brūvēja miestīņu no tīriem miežiem un apiņiem. Veselu nedēļu mājā valdīja neparasta rosība un smarža. Pēdējā dienā izslaucīja pagalmu, piesēja suņus, iesprostoja vistas, noslaucīja plēkus no griestiem un pažobelēm. Viss bija gatavs talcinieku uzņemšanai. Katra saimniece centās, lai neatpaliktu no kaimiņienes, un labā vai sliktā slava vienmēr līdzī gāja dažkārt gadiem ilgi, kā katrā māja talcinieki uzņemti. Viens no pirmajiem pagastā kuļmašīnu iegādājās Fricis Grietēns ar palīgu Kārli Dāliņu, kurš vēlāk kļuva par tās vadītāju. Palīgs bija iekšā laidējs uz galda, kur nevarēja strādāt kurš katrs iesācējs.

Talkā bija nepieciešami apmēram 30 cilvēku. Stiprākie vīri pie centneru smago maisu nešanas un dakšošanas no beņķa (panta) uz kuļmašīnas galdu, vārgākie pie salmu nešanas, pusaudži un federīgākās meitas uz salmu kaudzēm, čaklākās sievas pie pelavām, kur vienmēr putekli elpu rāva ciet, bet pie maisiem vienmēr stāvēja pats saimnieks, lai rūpīgi vērotu graudu birumu un nekļūdīgi uz šķindeli pierakstītu ar zīmuli maisu skaitu. Papīrs un tinte šādam pierakstam lietus laikā nederēja. Vecākās sievas un meitenītes kā *pidrīkas šiverēja* pa virtuvi, klājot galdus un mazgājot traukus. Viss noritēja ar lieliem apgriezieniem.

Talku reizēs jaunie cilvēki noskatīja savus kandidātus laulības dzīvei. Saimniekdēliem nācās raudzīties uz bagātāko saimnieku meitām un otrādi. Lauku meičas nebija nekādas pilsētu bezpupu grietiņas vai slaido skalkāju trīnītes. Te godā vairāk tika celts darba tikums, nevis smukums. Vīrus cienīja pēc spēka, nevis *ciparblates*. Puiši svieda meitenes salmu kaudzēs, ka kājas pa gaisu kā tītavas mētājās. Pēc *ornitoloģiskiem* novērojumiem, *johaidī*, tā bija priekšspēle *cielaviņu apgredzenošanai!*

Ķer pie pupiem,
Ķer pie nabas,
Jo tas viss
Ir dots no dabas.

Pēc smaga darba vakarā sekoja baļļuks ermoņiku un blumīzeru pavadībā. Te tika piekopta tautas kultūra – rotaļas, tautiskās dejas un folklorā. Neviens nezvilnēja pie *televienača*, bet godā cēla tautas gara mantas. Vīri vieglā žvingulī pie stūriem sprieda: - Vot, tas tik ir alus, ka mīž, ta' putas līdz ceļiem. Tek un tek, purini, cik gribi, pēdējās piles tā kā tā biksēs, velns parāvis!

Kad pāri nokoptajiem rudenīgajiem laukiem tālu noskanēja garais švilpis, tad visi saprata – atkal vienā lauku sētā beigušās apkūlības un visa verģele veļas uz nākošo māju. Sešu zirgu vilkta kuļmašīna pa priekšu, dampis ar ne mazāku zirgspēku priekšā aiz tās, divjūgs ar lielo dzenriteni un dažādiem krāmiem nopakaļ. Vīri vieglā sviķītī, žokejcepurēm uz vienu ausi, dakšām pāri pleciem, jaudīgas zeltenes apkabinājuši, virzījās uz jauno darba vietu zirgodamies un dziedādami:

Kad klētiņā dusēsi tu,
Pie tevis es aiziešu,
Es zinu, tu gaidīsi mani
Un durtiņas ciet neslēgsi...

Darba un dzīvesprieks kopā vijās!

Lielsaimnieki rīkoja pat divas apkūlības. Vispirms izkūla rudzus un otrā reizē vasarājus. Kad augusta sākumā kaut kur tālumā iedūcās kuļmašīnu savdabīgās dziesmas, tad prātā ieskumdējās doma – klāt atkal rudens, bagāts vīrs. Kad savukārt pēc vairākiem mēnešiem šo laukiem tik saprotamo un pievilcīgo dziesmu vairs nedzirdēja, tad iestājās dabā tāds kā gurdenums – klāt tumšie ziemas vakari. Daba uzkrāja spēkus jaunam cēlienam!

Cik sviedrains ir siena un rudzu pļaujas laiks saules tveicē, cik mugura sāpīga kartupeļu vākšanas vai linu plūkšanas laikā, cik tālu piesmaržo apkārtni mēsļu talkas? Mēs raucam degunus, kad runājam par mēsliem, bet mēsli ir zemes auglība, bez tiem nebūtu bagātīgas ražas. Kādu uzmanību prasa ikviena dzīvā radībiņa lauku sētā – cālītis, kaķītis, teliņš, jēriņš, kas ar laiku izaug par varenu teķi. To izprot tikai tie, kas diendienā dzīvo tīrā vidē laukos.

Lauku sētās, upju līčos bezdelīgactiņu un saulstarīšu piesmaržotās pļavās, bērzu birztalās, maijpuķīšu pieelpotos mežos, saules apstarotos

rudeniņos zilgmainos miglu vālos sākas cilvēku iekšējās pasaules darbība – dvēseles dzīve! Tā turpinās ziedošās rudzu druvās, ar sienāzīti smilgas galā un stārķa ligzdu kūts jumta korē, ar ezīti paklētē, ar dziļām kupenām ziemās un plūdiem pavasaros.

Lauku dzīves romantiku rotāja apkārtklejojošie žīdi tirgotāji – uzpircēji ar svaigām mencām un lakatiņiem, čigānu ģimenes ar zīlniecēm, skroderi ar *Zinger* šujmašīnām, kuri uzturējās zemnieka sētā kaut mēnesi, līdz sašuva ancukus no pašauostas vadmalas visai saimei ar pagasta tenkām piedevām.

Tālu no pilsētu burzmām un trokšņa mājo mūsu tautas līdumnieku gars!

Tā tas bija līdz padomju okupācijai. 1940. gadā padomju iesākto zemes reformu un individuālās saimniekošanas iznīcināšanu pārtrauca vācu okupācija 1941. gadā. Pagastā atjaunoja vietējo pašvaldību, kas strādāja vācu iestāžu uzraudzībā. Galvenās avīzes *Cīņa* vietā sāka iznākt *Tēvija*, kas sludināja jauno vācu kārtību. Aprīļa avīzes *Komunisti* vietā atkal sāka iznākt *Kurzemes Vārds*. Zemniekus sāka apspiest rekvizīcijas, pārmērīgas nodevas un klaušas. Rīkojumi un pavēles sekoja cita pēc citas arvien bargākas un drakoniskākas. Zemnieks savā saimniecībā izaudzēto nedrīkstēja patērēt bez vācu varas iestāžu atļaujas. Pat sivēna nokaušanai bija vajadzīga šāda atļauja. Nokauta lopa gaļa bija jānodod okupantiem, zemniekiem atļaujot paturēt galvas, kājas, iekšas un *iekšu iekšas*. Sevišķi smagi cieta nabadzīgās saimniecības. Jau 1941. gada jūlijā tika izdots rīkojums par visa krējuma nodošanu tuvākā pienotavā. Krējuma pārdošana aizliegta, vainīgo sodīti. Zemnieki īpaši necentās šos rīkojumus pildīt un pa kluso pārdeva savus ražojumus. Tad sekoja rīkojums par piena separatoru un sviesta ražošanas ierīču nodošanu. Katrs cālis un telēns tika uzskaitīts.

Pārtikas normas, ko izsniedza uz kartītēm, pilsētu iedzīvotājiem bija ārkārtīgi mazas, turklāt veikalos bieži šādu produktu nemaz nebija. Toties ēdienu veikalos, restorānos un viesnīcās gaļas ēdienus izsniedza vācu karaspēka piederīgajiem, cik varēja patērēt uz vietas. Ko zemniekam atņēma ar varu, to hitlerietis grieza mēgā, cik lien! Lai *atbrīvotāji* turētos pie labas veselības, vajadzēja vitamīniem bagātu kosti!

Padomju varas iestāžu darbiniekus un komunistus ņēma vietējās policijas uzskaitē, no šādām saimniecībām prasīja paaugstinātas lauksaimniecības produktu nodevas. Dažādas Tautas palīdzības un

pašpalīdzības organizācijas piespiedu kārtā vāca ziedojumus no iedzīvotājiem vācu armijai. *Tēvija* 1941. gada 29. decembrī publicēja Ostandes Valsts komisāra H.Lozes uzsaukumu par kažokādu izstrādājumu nodošanu vācu armijai. Viņi bija cerējuši, ka līdz ziemas iestāšanās *zibenskarš* pret komunistiem būs beidzies. Taču iestājās bargā ziema, un tūkstošiem Eiropas iekarotāju pie Maskavas dabūja galu ne no komunistiem, bet no... Sala veča! 1942. gada 5. janvārī sekoja jauns uzsaukums pēc kažokiem, cimdiem, cepurēm, vatētām jakām, siltiem vilnas apģērbiem. Ivani vaļinkos un pufoņās bija izturīgāki nekā smalki tērptie friči!

1942. gada 20. oktobrī Ģenerālkomisārs pieprasīja valstij nodot visu maizes labību un zirņu ražu. No katras govs bija jānodod 70 kg sviesta, no vienas visticas 50 olas, no bišu saimes 2,5 kg tīra medus.

Okupantu politiskie mērķi izklāstīti Ostlandes valsts komisāra slepenajā rakstā 1942. gada 10. februārī, ka Baltijas telpas zemēm jāklūst par vācu kolonizācijas zemi arī tad, ja tās nevācu iedzīvotāji nebūtu piemēroti pārvācošanai vai negribētu to. Vācu ieceļošana jau sākusies, un tās rezultāti jāizmanto vācu tautai! Ir atgriezušies tie laiki, kad latviešu vagars vācu kungu un zem *rējširmju* (tā kādreiz sauca lietussargus jeb *zonnširmjus*) aizvējā slēpušās baroneses uzdevumā uzskaitīja ar nūju latviešu dzimtcilvēkam.

Saimniecībā sāka trūkt darba spējīgu strādnieku, jo daudzi bija iesaukti armijā, daļa izvesti vai citādi atstājuši pagastu. Daļēji trūkstošo darbaspēku aizvietoja karagūstekņi, kurus izdalīja pa saimniecībām ar saimnieka parakstu, ka viņi neaizbēgs. Tomēr tie nebija īstie darba darītāji. Ne visi viņi prata zemes darbus, nedz arī īpaši vēlējās strādāt naidnieka varai. Daudzi vēlējās redzēt kartes un štukoja, cik tālu ir viņu īstā dzimtene un kā tur varētu nokļūt. Saasinoties stāvoklim frontē, gūstekņus savāca atpakaļ nometnēs.

1943. gada vasarā, kad vācieši bija okupējuši krietnu daļu Baltkrievijas un sākās atkāpšanās, Latvijā iepludināja baltkrievu sievas un bērnus. Vīri, protams, bija frontē. Civiliedzīvotājus atveda un atstāja pie pagastmājas grantsbedrēs. Aicināja saimniekus dot viņiem pajumti. Tā vācieši darīja to pašu ko krievi, sajauca tautas!

Uz lauksaimnieku pleciem gūlās dažādi smagi mežu ciršanas un kokmateriālu izvešanas darbi. Tuvojoties frontei, 1944. gada augustā

pagastā mobilizēja darbaspēku aizsardzības līnijas veidošanai gar Ventas krastu, to norokot stāvu, lai tanki nespētu uzrāpties kreisā krastā. Vietējo aizsargu uzraudzībā krievu bēgļus šķūtēja darbam Ventmalā pie Ezeres. Arī bēgļi nevēlējās daudz pūlēties, bet bija ieinteresēti, lai krievi ātrāk un vieglāk ienāktu šai zemītē.

Lai sagādātu vajadzīgo cukura daudzumu armijai, katram pagastam uzdeva audzēt un nodot valstij zināmu daudzumu cukurbietu. Pagasta valdes locekļiem bija jākontrolē, lai bietes neizbarotu lopiem. Bet tā kā cukurs trūka ne tikai zaldātiem, bet arī civiliedzīvotājiem, tad daudzas saimnieces no cukurbietēm vārīja sīrupu, bet vīri tecināja *dzimtenīti* (kandžu).

1944. gada rudenī Apgādes un sadales pārvalde pieprasīja zemniekiem mēnesī no katras saprātīgas vistas astoņas olas nodot vermahta šķīmes uzturēšanai.

Zemnieki prata iekārtot dažādas slēptuves siena pantos, birtalās, upju gravās, lai nodrošinātu kaut cik normālu izdzīvošanu. Bija jāsarģājas no vietējās varas, gan meža brāļiem. Gudrs zemnieks spēja izdzīvot visos laikos!

Ulmaņlaikos ieteica visiem lietot veselībai nekaitīgo latviešu zemnieku ražoto produkciju. Tāds vārds kā ekoloģiski tīra barība vēl nebija izgudrots. Vācu laikā zemnieki nespēja saražot, lai labi pabarotu kara pūļus. Tādēļ presē sāka sludināt, ka sviests, speķis, cukurs, olas ir veselībai kaitīga ēsma. Latvieši pirmo reizi dzirdēja tādas uzturvielas kā margarīns un saharīns. Ar šiem produktiem neviens nav uzbarojies un priekšlaicīgi nomiris! Lētticīgie, klausieties reklāmas!

Agrāk lietoties vārdi un apzīmējumi

Ass –	malkas mērs (kubikass) = 9,712 m ³ , arī garuma mērs = 2,13357 m
Birkavs –	āboliņa, linu, siena mērvienība = 20 podu = 10 = pudu = 163,805 kg
Colla –	garuma mērvienība = 2,54 cm
Dampis –	tvaika katls kuļmašīnas darbināšanai
Dāre –	labības kalte, kur visus darbus veica ar rokām
Desetina –	laukuma mērs = 1,0954 ha
Ekseļi –	smalki sagriezta siena, salmu vai āboliņa maisījums zirgu barošanai. Bija speciālas ar roku spēku darbināmas ekseļu griežamās mašīnas.

- Federes – atspere ecēšas
- Jūdze – garuma mērvienība = 7,42016 km (vecajā krievu mēru sistēmā)
- Kakla tiesa – notiesāts ar naves sodu
- Klaušas – bezmaksas piespiedu darbs, kas zemniekam dzimtbūšanas laikā bija jāveic muižā
- Koksagīzs – augs, no kā rūpnieciski iegūst kaučuku. Līdz 1950. gadam audzēja arī Latvijā.
- Konsistorija – evaņģēliski luteriskās Baznīcas pārvaldes iestāde
- Ķesteris – baznīcas kalpotājs, kurš glabā baznīcas lietas, palīdz mācītājam viņa amata gaitās, agrāk lauku draudzēs arī priekšsēdētājs
- Ķirspēle – evaņģēliski luteriskās Baznīcas administratīva vienība, kas aptvēra vairākas draudzes
- Labība pucēta – iztīrīta, atšķirti mazie graudi
- Ļerga, ļurļaks – paštecināts degvīns
- Lāči – lāčuauza (divgadīga sēklu nezāle)
- Mārciņa – svara vienība = 0,41 kg
- Mērs – koka kaste beramu preču mērīšanai
- Olekts – garuma mērvienība = 60,94 cm
- Parkis – pašausis vilnas audums uzvalkam
- Pastorāts – mācītāja dzīves vieta
- Pēda – garuma mērvienība = 0,3048 cm
- Pervēšana – drēbju krāsošana
- Puds – svara mērvienība = 16,3799 kg
- Pods – svara mērvienība = 8,1903 kg
- Pūri – ziemas kvieši
- Pūrs – koka kaste beramu preču mērīšanai (0,64 cm x 40,64 cm x 40,91 cm)
- Pūrvietā – tīruma mērvienība, uz kuras var izsēt vienu pūru rudzu
- Salpetris – slāpekļa minerālmēslu veids, agrāk pazīstamais *Čīles salpetris*
- Sekumi – dakšas, parasti mēslu
- Šeņķis – krogs
- Sieks – sens tilpuma mērs = 1/3 pūrs
- Šķindelī – skaidas jumta segšanai
- Šoks – kāpostu stādu mēra vienība = 60 gab.
- Stops – tilpuma mērvienība = 1,2299 l
- Versts – garuma (ceļa) mērvienība = 1,067 km

*Valstīm visstiprākos pamatus liek
ne tik daudz stipras armijas,
cik tautas iekšējā kultūra.
Edvarts Virza*

Kultūra un sports

Latviešiem ir senas kultūras tradīcijas. Senlatvieši dziedāja, dancoja, spēlēja teijāteri, muzicēja pat dzimtbūšanas tumšākajās naktīs. Dziesma mūsu tautiešiem palīdzēja grūtā brīdī un izveda cilvēku cauri visam mūžam. Nav tādas darba nozares, kas nebūtu apdziedātas mūsu tautas dainās. Dainās cilvēks tiek aicināts darīt labu, dzīvot tā, lai labi būtu arī līdzās esošajiem. Kur dziesma skan, tur labestība mājō! Daudzi svešu zemju iekarotāji, kas pārstaigājuši mūsu zemi, ir bijuši izbrīnīti, kas tā ir par tautu, kas pat dziedādama darbā iet, dzied aiz arkla staigājot. Tautas kultūra veidojās krogos, kur dziedāja un muzicēja. Vecais Stenders „Ziņģu lustēs” raksta:

Pūt nu, resnais stabulniek,
Puiši, celiet kājas!
Dziesmas, danči, jakts un prieks
Tautas bērniem klājas...

Sevišķa *vājība* bija kopdziedāšana. Neņemot vērā grūto dzīvi, dziedātāji kopā pulcējās regulāri, kā rezultātā 1873. gadā Rīgā sanāca vīri vadmalas svārkos uz pirmiem Latvijas dziedāšanas svētkiem. Mūsu tautas Dziesmu svētkus ir apbrīnojuši daudzu valstu dižvīri. Tikpat sena tradīcija mūsu tautā ir arī Jāņu svinēšana. Baronu laikos visa kultūras dzīve veidojās ap muižu, bet tur bija jāietur vāciskais gars, taču Jāņu vakarā visi muižas kalpi no darba tika atbrīvoti agrāk nekā citus vakarus. Svētkos labprāt piedalījās arī paši baroni ar saviem tuviniekiem.

Tīra nacionālā kultūra varēja attīstīties, tikai nodibinoties neatkarīgajai Latvijai. Kultūra tomēr ir ļoti cieši saistīta ar ekonomisko labklājību. Tādēļ pēc Pirmā pasaules kara pagāja vairāki gadi, kamēr nostabilizējās dzīve un varēja sākt organizēt nopietnākus brīvā laika pavadīšanas sarīkojumus. Tējas vakarus ar priekšlasījumiem un priekšnesumiem organizēja piensaimnieku, lauksaimniecības un lopkopības biedrības. Pirms Otrā pasaules kara trīsdesmitie gadi bija Latvijas valsts

uzplaukuma gadi, kad ziedu laikus piedzīvoja arī sabiedriskās kultūras dzīve. Aktīvi darbojās mazpulku un aizsargu organizācijas.

1930. gadu sākumā modē nāca gramofoni un patafoni ar *Bellaccord Elektro* platēm, kurus darbināja ar roku uzvelkama atspere.

Trīsdesmito gadu sākumā Aizvīķos par policijas kārtībnieku strādāja Kārlis Lundbergs, kurš aktīvi iesaistījās pagasta sabiedriskajā dzīvē, vadīja lauksaimniecības biedrības kori un Aizvīķu – Gramzdas vīru kori *Dziedonis*, piedalījās teātra izrādēs. Viņa vadītais lauksaimnieku biedrības *Vārpa* koris piedalījās 3. Lejaskurzemes dziesmu un mūzikas svētkos Liepājā 1931. gada 2. augustā. Kopā ar Kārli Runiku viņi bija kaislīgākie šaha spēles cienītāji pagastā. Darbojās deju kolektīvs skolas pārziņa N.Grinberga vadībā. Dramatiskais kolektīvs F.Plostnieka un A.Ansona vadībā iestudēja pat tādus klasiskus gabalus kā „Pazudušais dēls”, brīvdabas izrādi „Seši mazi bundzinieki” un citus skatāmgabalus. Teātra izrādes notika pamatskolas zālē. Kad barona Korfa pili nodeva aizsargu nodaļas rīcībā, tā kļuva par galveno kultūras centru pagastā. Vasarās pils priekšā notika zaļumballes, ziemā telpās – saviesīgi saieti. Populāri bija bazāri. Dažādi sabiedriskie darboņi, kā piena pārraudze, pastnieks, veikalnieks, kas nebija saistīti ar zemes darbiem, apstaigāja mājas un savāca dažādus ziedojumus gan naudā, gan graudā – zirņu vai graudu maišeli, trusi vai vistu, kucēnu vai kaķēnu, medus vai tauku podeli, dažādus cepumus, sieru rituļus un citas derīgas lietišas, kas varēja kādu interesēt. Pati izsole bija vesels priekšnesums ar savstarpēju zirgošanos. Parastais bazāra vadītājs bija *Ozolu* māju saimnieks, kurš prata iesaistīt publiku un mantu pārdeva par vēlamo cenu. Ienākumus ieguva organizācija, kas šo bazāru organizēja. Mākslinieciskais līmenis pašdarbībai nebija nekāds augstais, bet galvenais bija darbošanās, rosīšanās, savstarpēja berzēšanās, kas radīja labvēlīgu klimatu iedzīvotāju vidū, savstarpējās attiecībās.

Pa retam vasarās ieradās ceļojošais cirks, kas savu būdu uzcēla parkā, kur pašreiz atrodas Zaļā klase un E.Ķeruža darinātās skulptūras.

Neatņemama kultūras dzīves sastāvdaļa bija smēķēšana. Populārākās papirosu markas bija *Sports*, *Rīga*, *Tango* un *Blend-7*. Smēķēja tikai vīriešgabali. Daiļavas un puišķāni to vēl darīja reti un slepus. Vecie zemnieki tabaku audzēja paši, tina *kazaskāju* un citus ļuļķus. Tā bija savdabīga un svinīga procedūra. Līdzī nēsāja cūkas pūšļa tabakmaku.

Lēnām savu vietu cilvēku kultūras dzīvē sāka ieņemt *kustīgās bildes* – kino. Pirmā latviešu aktierfilma „Es, karā aiziedams” tapa 1920. gadā. Tai sekoja „Laiku viesulī”, „Psihe”, „Lāčplēsis” un citas. Kino rādīja skolas

zālītē pāris reizes ziemā, vēlāk ceļojošais kinovīrs, kā tautā sauca kino rādītāju, ar balto zirdziņu atklidzināja reizi mēnesī, lai nākošā dienā ceļotu tālāk uz citu skolu. Tad nāca lielā *tautas staigāšana*, kuru izraisīja uzņemta filma pēc Viļa Lāča romāna „Zvejnieka dēls”. 30. gados V.Lācis uzrakstīja 15 romānus un to pirmpublicējumi regulāri bija lasāmi latviešu miljonāra Antona Benjamiņa (1860-1939) populārajos preses izdevumos – laikrakstā *Jaunākās Ziņas* un žurnālā *Atpūta*. Īpašu popularitāti ieguva 1933.-34. gados publicētais romāns „Zvejnieka dēls”. Tas sekmīgi konkurēja ar dāmu un jaunkundžu aprindās iecienītām *lubenēm* – lētajiem Kurtsas Māleres mīlas romāniem. Rīgā ik rītu pie avīžu kioskiem veidojās pagaras rindas, lai ātrāk iegūtu jaunāko turpinājumu presē.

Tāpēc ne jau gadījuma dēļ tieši šis, moderni runājot, bestsellers, kļuva par pamatu pirmajai latviešu mākslas dižfilmai. Pagaidām vēl kino ekrānos dominēja Čarlija Čaplina mēmās filmas, kur teksts nemaz nebija vajadzīgs, iztika ar Čaplina smieklīgo mīmiku. Bērniem iecienītas bija multiplikācijas filmas ar Miki pelišu izdarībām.

1939. gada 19. janvārī Rīgā kinoteātrī *Splendid Palace* (tagad *Rīga*) notika filmas prezentācija. Filma gāja tautā! Laužu masas spieda ārā durvis kinoteātrim, plīsa stikli kases logos, policisti nespēja valdīt laužu pūļus. Neviens negribēja iet mājās, neredzējis Oskaru. Ap 2800 m garās filmas aktieri kļuva populāri vienā rāvienā. Kino māksla Latvijā piedzīvoja nepieredzētu *bumu*. Oskars – Pēteris Lūcis, Anita – Nīna Melbārde, Garoza – Rūdolfs Bērziņš, brālis Teodors – A.Mitrevis un citi tautā baudīja apbrīnojamu popularitāti. Fotografijas ar dažādiem filmas kadriem izpirka vienā mirklī. Oskars pildīja kabatas kinematogrāfiem, avīžu izdevniecībām, kioskiem, šenķiem, traktieriem..., kabatas zagļus ieskaitot. Dziesmu „Pie dzintara jūras” valša ritmā dejoja visās zaļumballēs līdz rīta šausmai. Profesora J.Medņa komponētā „Lašu dziesma” skanēja visās viesībās un krogos. Filma kļuva populāra arī Lietuvā, Igaunijā, Vācijā un savu popularitāti nav zaudējusi mūsu tautas sirmgalvju paaudzē.

1939. gada vasarā filma ceļoja pa visu Latviju un iegriezās arī Aizvīķos. Pagastā nebija plašu kultūras namu, kas spētu uzņemt lielas skatītāju masas, tādēļ izmantoja zemnieku labības šķūņus, kas vēl stāvēja tukši, gaidīdami rudzu ražu. Izrāde notika Ozolu saimnieka šķūnī. Saimnieki steidza mājas darbus apdarīt ātrāk nekā parasts, sasēdināja visu saimi divzirgu ratos, mājās atstājot tikai suņus un kādu opapu, lai sargā māju. Pārējie devās uz vēl neredzēto kino brīnumu. Pajūgs pie pajūga

pildīja sētu un tuvāko apkārtni. Šķūnis bija lauku darba rūķu pārpildīts! Iespaidi palika uz visu mūžu! Māksla gāja tautā!

Nākošajā vasarā Latvijā saimniekoja padomju vara. Dāmā izvietotais krievu garnizons izsludināja savu kino *brīnumu*, šoreiz kādā Dāmas *kinematogrāfā*. Dzīvodami vēl „Zvejnieka dēla” iespaidā, saimnieki atkal krāva ratos kinomīļus un jaukā vasaras pievakarē pildīja zemnieka šķūni un sētu. Taču piedzīvoja vilšanos. Krievi demonstrēja savu tradicionālo propagandas filmu par pilsoņu karu, Čapajeva varoņdarbiem, *Auroras* zalvēm Pēterburgā, ar aurojošiem kazaku jātniekiem ar puķīšu cepurītēm un sarkanām zvaigznēm. Tāda māksla latviešu tautai nebija pieņemama, taču deva pirmo ieskatu padomju propagandā, morālē un izskatā, ar ko mūs turpmāk baroja līdz mielēm. Cilvēki brauca mājās spļaudīdamies un lamādamies, *bleģ!* Pirms izrādes zaldāti centās mācīt latviešiem lēkāt kazačoku, bet nekādu atsaucību neguva.

Sarkanarmijas aziātiskie meļņi ar pistolēm pie sāniem tīksmīgi raudzījās uz latviešu meitenēm kā krupji uz neaizmirstulītēm, būdami augstās domās par sevi un tikko demonstrēto mākslu. Kad pēc pāris nedēļām vēlreiz krievu kultūras trubadūri aicināja tautiešus uz šķūni baudīt svešu mākslu, placis bija tukšs! Letiņiem pietika ar vienu reizi, lai saprastu, ka mums nav pa ceļam! Mums bija cita kultūras un mākslas izpratne.

Teātra izrādēm un ballēm lietus laikā dažkārt izmantoja arī *Robežnieku* māju šķūni. Izslaucīja klonu, sameistaroja no dēļiem solus, izpušķoja ar meijām un tauta priecājās! *Ķenerīgi čaļi* ar tautisku prievīti ap kaklu un *fifigas fidas* smilkstoša saksafona un ermoņiku pavadībā valceri „Donavas vilņi” grieza, ko domājies, līdz *šekumi* bija putās! *Džimlai, džimlai, džimali rūdi rallalā...*

30. gados tautas kultūras dzīvē popularitāti baudīja *Zobgala kalendārs* ar Žvinguļa un Brenča karikatūrām, Pata un Patašona izdarībām, brāļu Laivinieka un Alfrēda Vintera kuplejām, karikatūrista Jāņa Dreslera rīmes žurnālā *Atpūta* ar Jefiņa, Slīmešta un Sprukstiņa piedzīvojumiem. Šie komiskie varoņi tautā vēl joprojām dzīvi. Meitenes staigāja puķainās kleitās, kas šo to piesedza, kaut ko atsedza, bet ne tik daudz, cik erotiskie zēni vēlētos redzēt! Skaistumkopšanas cienītājas uz pieres nēsāja Karmenas sprogu, bet ziemās roku sildīšanai nēsāja mufes, kuras izmantoja arī kā rokas somiņa pūderņicas, spogulīša, *šņukdrānas* un lūpu zīmuļa ielikšanai.

Savukārt jaunsķungi lepojās ar kabatas pulksteņiem, kurus ielika speciālā bikšu kabatiņā zem jostas ar izskatīgu un platu melna samta breloku ar sudraba rotājumiem. Turīgākie saimnieki ar krietnu *tulznu*

vēdera apvidū pulksteni ielika vestes kabatiņā ar pagaru sudraba ķēdi pāri vēderam, piestiprinātu vestes otrā pusē. Žaketes krūšu kabatiņā rēgojās dekoratīvi krāsaina nēzdodziņa maliņa. Šiks paskats! Bikšu *strābantēs* nomainīja jostas, lietus laikā zemās kurpes ieāva *kalašās*, putekļainā laikā valkāja getras virs kurpēm. Tāda bija mode!

Modē nāca *runājošās kastes* – radio un *šekumdriļļi*. Divritenis kļuva par ātrāko un lētāko satiksmes līdzekli. *Latvello*, *Ērenpreiss*, *Līva*, *Liperta*, *Durkop* un *Presto* velorūpnīcas ražoja daudzveidīgas un izskatīgas *feļļas* gan vīriešiem, gan sievišķiem (bez stangas). Pirmās skrejmašīnas radās ap 1817. gadu un kustējās uz priekšu, kad virsūsdēdētājs pamīšus ar kājām atspērās pret zemi. Tāds daikts stipri kratīja un tādēļ to sauca par *kaulkrauti*. Tikai 1890. gadā izdomāja piepūšamās riepas un Rietumeiropā velosipēds ātri izplatījās.

Latvijā ieplūda rietumu kultūra ar jaunākām bugi-vugi dejām, bumsedēzi, franksēzi un lambetvoku. Sākoties kara orgijām, nāca līdzi visādi kara un politiski *pietriekumi*, piemēram, peršīņa:

Hitlers sēd uz gumijkoku,
Gērings danco lambetvoku.
Tas tik būs viens joks,
Kad lūzīs gumijkoks.

Pagastā bija daudz jauniešu, kuri dziedāja populārās dziesmas „Nakts Neapolē”, „Šalc zaļais mežs”, „Nu tumšā mežā...” un citas, kur nu vēl populārās A.Vintera šlagerdziesmiņas „Kā var aizmirst”, „Mazais pasta balodītis” un citas.

Patiesi, kā var aizmirst laiku, kad bija saimnieciska augšupeja, pieklājīgs dzīves līmenis. Plauka latviešu valoda un kultūra. Laiku, kas saglabāja cilvēcību, ticību tautas nākotnei!

Jaunu vēzienu pagasta kultūras un sabiedriskā dzīvē ienesa padomju varas nodibināšana 1940. gadā. Aizsargu mītni (tagadējo Aizvīķu pansionātu) nodēvēja par Tautas namu, kurā septembrī atzīmēja Raiņa dzejas dienas. Daudzus tautā populāros dzejniekus (V.Plūdoni, E.Virzu, L.Breikšu, K.Skalbi, A.Brigaderi, A.Pumpuru u.c.) padomju vara neatzina, bet Rainis bija derīgs visām varām. Ģēniju noliegt ir grūti! Tautā iecienītos valsts dibināšanas svētkus 18. novembrī svinēja ātrāk – 7. novembrī kā PSRS valsts svētkus, atzīmējot Oktobra revolūciju. Tautā tos dēvēja par pistoļu svētkiem. Pirmo reizi dzirdējām jēdzienu agitbrigāde. Tāda izbrauca

no Liepājas, lai laukiem demonstrētu pareizo kultūru. Ar savām *častuškām*, *plaskām* un kazačoku uzstājās Dāmas garnizona karavīri. Apmeklētība bija niecīga. Šādi svētki tautai bija sveši un nepieņemami. Mazpulcēnu vietā rosījās nedaudzie pionieri, kuri līdz tam skolā vairāk bija izcēlušies ar otrgadniecību. Padomju *priecas mācība* aplausus neizsauca!

Aktīvu darbību turpināja koris E.Reinfelda vadībā, darbojās dramatiskais kolektīvs K.Runika vadībā. Iekārtoja sarkano stūrīti un bibliotēku R.Aļecka vadībā. Ziemā skolas telpās notika krievu valodas kursi O.Mednes vadībā.

Kultūras dzīves aktivitātes pierima vācu okupācijas gados. Kareivīgās krievu dziesmas nomainīja sentimentālie un skanīgie vācu šlāgeri. Pagasta sabiedriskā dzīve bija saduļķota. Neviens nebija īsti drošs, kurā pusē katrs nostājies. Daudz jauni cilvēki aizgāja karā, izveda 14. jūnija deportācijā, pazuda no pagasta dzīves. Vācu laikos pastiprinājās rietumu kultūras imports. Rosība atjaunojās tikai pēc vācu kapitulācijas. Nu varēja izdarīt inventarizāciju, kas palicis pāri pēc kara vētrām. Uz visiem laikiem no dančplačiem nozuda vecās dejas – reinlenderis, krakovjaks, papiljons un kreicpolka. Neinteresantas kļuva tautiskās dejas, kuras apguva tikai kultūras nama deju kolektīvos. No veikalu plauktiem pazuda seno audumu baķi – parķa, batista, muslīna, cvisenštofa, šteinfleina un krepdešīna. Vīrieši vairs nevalkāja pašautās vadmalas uzvalkus, nemaz nerunājot par pakulu biksēm un linu krekliem. Populārs kļuva bostonaudums. Sieviešu apakšveļai nozuda špicītes. Tās nekārdināja vairs vīriešu bezkaunīgi zemu nolaisto skatienu.

Kultūras dzīvē savu uzvaras gājienu sāka kino māksla, kurai padomju vara nežēloja līdzekļus. Tā kļuva par iedarbīgu propagandas līdzekli visplašākās darbaļaužu masās. Tā bija lēta un pieejama māksla - par 20 kapeikām viens seanss. Sākot no 1954. gada mūzikas un deju pasauli pārvērta rokenrols.

1946. gadā pagastmājas telpās atvēra bibliotēku. Pirmajos gados vadītāji bieži mainījās. 1949. gadā strādāja Dzidra Jansone

1950-1953 Vasilijs Vlasovs

1953-1983 Imants Sudmalis

1984-1985 Aija Šenfelde

1985-1987 Raimunte Strazde

1988 līdz šai dienai Ausma Palape

Neapšaubāmi, ka Imants Sudmalis ir pieskaitāms pie izcilākām personībām, kādas jebkad dzīvojušas un strādājušas Aizvīķu pagastā.

Daudzas talantīgas personības pagastā dzimušas, darbojušās īsāku vai garāku mūža laiku, bet Imants savam dzimtajam pagastam ziedoja visu savu mūžu. Viņš būtu dzīvē sasniedzis daudz vairāk un varbūt aizceļojis uz augstākiem amatiem, taču smaga slimība jau agrā jaunībā neļāva visā spilgtumā izpausties Imanta talantam. Savas dzīves piepildījumu viņš atrada bibliotēkā, bet tā bija tikai darbavieta, kas ļāva viņam piedalīties aktīvā sabiedriskā kultūras dzīvē. Neklātienē pabeidzis Kultūrizglītības tehnikumu, Imants savas zināšanas atdeva, darbodamies pagasta padomē, Liepājas rajona padomes deputāts būdams, vadīja pastāvīgo kultūras

komisiju. Uzstājās dažādos kultūras sarīkojumos gan pagasta, gan rajona mērogā. Bija kapu svētku vadītājs, daudziem teica atvadu vārdus, mūža valstībā aizejot. Sabiedrībā vienmēr bija izturēts un atjautīgs sarunu biedrs. Daudz laika veltīja sava pagasta vēstures pētniecībai. Arī šajā grāmatā izmantoti Imanta apkopotie materiāli. Imants pieskaitāms pie plašās un augsti izglītotās Sudmaļu dzimtas, kas pazīstama ne tikai Lejaskurzemē. Viņš bija ne tikai prasmīgs kultūras, bet arī sporta dzīves organizators, pats aizstāvēdams pagasta godu šahā un dambretē daudzās rajona mēroga sacensībās. Pateicoties Imantam, mazā Aizvīķu bibliotēka saņēmusi daudzas cildinošas atsauksmes un godalgotas vietas rajona bibliotēku konkursos. 1972. gada februārī Imants saņēma krūšu nozīmi *Mākslinieciskās pašdarbības teicamnieks*. 1975. gadā Aizvīķu bibliotēku atzina par labāko Liepājas rajonā. Tādu pašu atzinību bibliotēka saņēma, apkopojot 1980. gada sociālistiskās sacensības rezultātus, bet Imanta Sudmaļa foto ievietoja rajona *Goda plāksnē*.

Gadu desmitiem ilgā cīņā plaušu slimība pieveica Imantu Sudmali (12.01.1925.-10.07.1983.), un saulainā vasaras jūlija dienā viņu guldīja Aizvīķu kapsētā. Imanta nepiepildītos sapņus dzīvē centīsies īstenot meitas Zinta un Ingūna.

1920. gadu beigās celtā Imanta dzimtā *Robežnieku* māja ir pakļauta bojā ejai kā daudzas citas Aizvīķu priekšzīmīgās saimniecības, kurās nedzīvo dzimtas pēcnācēji.

*Smaižu brāļu draudzes mūzikas pulciņš pēckara periodā.
Sēž (no kreisās) J.Lapiņa, pulc. Vadītājs J.Lapiņš, K.Endole, G.Tilība.
Sāv: A.Dižgalve, V.Lapiņa, L.Endole, F.Lapiņa, A.Tilība*

Aktieri pēc R.Blaumaņa lugas „Ugunī” uzveduma. Labā pusē stāv E.Grīnberga, sufliere O.Millere. Vidū galveno lomu tēlotāji A.Kalniņš, V.Eidiņa un režisors V.Hartmanis. 1951. gads

Pagastā netrūka daudz staltu jau nekļu un izskaņus zeltēnes, kas veidoja deju kolkīvu pims Otrā pasaules kara. Jankundzes pašas darināja tautas tērpus, puši uzvilka pelēkas bikses un līmu kreklu, apsēja tautisku prievietu, un tautu dēls gatavs.

Vidū sēž (no kreisās) Kļiests, aizsardžu priekšniece Krampe-Banga un Dambis.
Kreisā pusē stāv deju kolektīva vadītājs Grinbergs

Rosīga kultūras dzīve sākās, kad kultorga pienākumus uzņēmas Visvaldis Hartmanis. 1948. gada oktobrī nodibināja dramatisko pulciņu. Īsā laikā iestudēja piecas lugas: „Šokolādes princese”, „Pēdējā nakts”, „Skolotāja Straume” u.c. 1949. gadā Tautas namā uzveda lugu „Zelta Druva”, kurā galvenās lomas tēloja E.Grīnberga, A.Kalniņš un A.Sudmale. Sagaidot 1950. gadu, spēlēja L.Paegles lugu „Par un pret”. Trīs cēlienu drāmai sekoja vēl viena L.Paegles viencēliena luga „Nāves kalēji” un V.Lāča klasiskais gabals četros cēlienos „Zvejnieka dēls”. 1951. gadā brīvdabas izrādē tautas nama priekšā tika uzvesta R.Blaumaņa luga „Ugunī”, kurā galvenās lomas tēloja Velta Eidiņa – Kristīne un Arvīds Kalniņš – Edgars. Aizvīķnieku aktieri viesojās ar labiem panākumiem Virgā, Kalētos un guva 1802 rubļu ienākumus. Pāris gadu laikā Aizvīķos nolasīja 29 referātus, viesojās Liepājas muzikālais teātris.

Pēc V.Hartmaņa aiziešanas kultūras darbs apstāta. 1953. gadā dramatisks pulciņš darbojās neregulāri, tomēr uzveda sešas viencēliena lugas. 1954. gadā kluba vadītājas pienākumus uzņēmas Strautiņa.

Kolhozs *Sarkanais partizāns* bieži savās valdes sēdēs kultūras komisijas darbu novērtēja kā neapmierinošu. Neregulāri izdeva sienas avīzi *Rosme*. 1956. gadā pašdarbnieki iestudēja Ē.Vilka viencēlienu „Sapnis nomodā”. Veiksmīgāks bija 1957. gads, kad *Sarkanā partizāna* deju kolektīvs rajona skatē ieguva 3. vietu. 23. jūnijā Aizputes Misiņkalnā notiekošos Līgo svētkos aizvīķnieki uzveda I.Sudmaļa iestudēto priekšnesumu „Līgo dziesma”, kurā piedalījās ap 30 izpildītāju, uzstājās deju kolektīvs. Skatītājus iepriecināja J.Putika un L.Dima satīriskais uzvedums.

Atsevišķa kultūras dzīve veidojās arī *Padomju Latvijā* enerģiskās rēķinvedes Annas Sīkles vadībā. Kolhoza kantori pārcēla *Rimbeniekos*. Iekārtoja zāli, skatuvi, nodibināja kori un dziedātāju ansambli. Iestudēja viencēlienus un fragmentus no R.Blaumaņa lugām „Trīnes grēki”, „No saldenās pudeles”, „Purva bridējs” u.c. Pašdarbnieki labprāt brauca viesos kaimiņu kolhozos.

Bez tradicionāliem Oktobra svētku sarīkojumiem novembrī un Sieviešu dienas martā pašdarbniekiem bija jāgatavo priekšnesumi dažādām vēlēšanu kampaņām – gan Augstākās Padomes vēlēšanām, gan partijas un komjaunatnes kongresiem, jāiemieso dzīvē Leņina idejas. Vārds *iemiesot* bija ļoti populārs. Vēl nebija beidzies viens *iemiesojums*, kad bija jāsāk jauna *iemiesošana*. Vajadzēja pierādīt, parādīt, pārliecināt, apliecināt... pierakstīt nepadarīto par padarītu. Visu šo šurumburumu līdz

smeldzīgumam bija jāpamato ar Ļeņina tēzēm. Ļeņins priekšā, Ļeņins pakaļā! Tas daudziem sāka šķebināties. Pēckara gados visas pasaules vārgās tautas apstaroja dižākais sociekarojumu pamatu pamats – Staļina saulīte, līdz Hruščovs konstatēja, ka Staļins ir pasaules lielākais bende, un izsvieda viņa pīšļus no mauzoleja. Kultūras dzīvi Latvijā manāmi ietekmēja televīzijas parādīšanās 1954. gadā. TV tuvināja laukus pilsētām. Pamazām zilais ekrāns kļuva par ikdienišķu parādību pat visattālākos republikas nostūros, kas mudināja pašiem mazāk darboties, bet vairāk skatīties, ko citi dara.

Drausmīga slepkavība 1956. gada vasarā satricināja pagasta sabiedrisko dzīvi. Lietuvas pusē pierobežā dzīvojošie divi lietuvieši 6.-7. jūnija naktī nolēma realizēt ilgi plānoto slepkavību. Uzzinājuši, ka Latvijas pusē *Ķivuļu* mājās dzīvojošā bijušā skolas direktora Grinberga dzīvesbiedre Emīlija ir pārdevusi govī un viņai vajag būt daudz naudas, vēlējās to iegūt. Nogaidīja nakti, kad plosījās pērkons, kas varētu apslāpēt kaimiņos dzirdamos šāvienus, izvilka no dīķa kara gados apslēpto šauteni un devās pāri robežai. Izsita logu, iekāpa istabā un pieprasīja naudu. Saņēmuši 700 rubļus, noziedznieki sasēja Emīliju, sabāza maisos mantas, piesēja tos pie velosipēda un nolēma nošaut lieciniekus. Divas reizes izšāva uz Emīliju, divas lodes meitai Intai un četrus mēnešus vecam dēliņam Jurītim. Nozagtās mantas ieraka zemē savas mājas pagalmā. Lietuvas milicijai nenācās grūti ar suņiem pa pēdām izsekot slepkavām. 1957. gada 16. janvārī Lietuvas PSR Augstākā tiesa abiem slepkavām piesprieda nāves sodu nošaujot.

Pasaulē vēl nebija pieņemts tik humāns, atvainojiet – stulbs, lēmums – nežēlīgiem slepkavām piespriest mūža ieslodzījumu, kuru laikā nodokļu maksātāji katru dienu baro noziedzniekus labāk nekā pensionārus, maksājot labas algas viņu apsardzei un apkopšanai. Vēl nav dzirdēts, ka kāds slepkava cietumā būtu pāraudzināts, bet, ka, iznākuši no cietuma mūriem, atkal kādu noslepkavo, tas gan ir dzirdēts.

1958. gada 29. jūnijā visā valstī pirmo reizi atzīmēja Jaunatnes dienu. Dažādu dienu atzīmēšana padomju laikos bija ļoti iecienīta, pirmkārt, jau V.I.Ļeņina dzimšanas un miršanas diena, vieglās rūpniecības darbinieku diena, medicīnas, metalurgu, dzelzceļnieku, fizikultūriešu, meža darbinieku, lauksaimniecības, skolotāju, milicijas un daudz citas dienas. Varēja dzīvot vienos priekos. Jāatzīst, tā saucamās profesiju dienas attiecīgo profesiju darbinieku vidū patiešām bija iecienītas un allaž labi organizētas.

Bet tā, bezgalīgi priecājoties, drīz nonāca pie secinājuma, ka dzērāji sāk drebināt sociālisma pamatus. Ar *skrambambuli* galvā nekāds strādnieks nebija. Pēc šādiem profesiju *atpūtas* vakariem dažs censonis jutās saguris vēl veselu nedēļu. Lai pārmērīga plostošana netraucētu piecgadu plānu izpildes, partija un valdība pamanījās *uz darbaļaužu vēlēšanos* pārcelt kādu iecerēto svētku dienu no nedēļas vidus uz nedēļas beigām bez darbadienas starpā.

1959. gada aprīlī pagastā nodibināja foto pulciņu I.Sudmaļa un E.Ķeruža vadībā, iegādāja inventāru par 1700 rbļ. Egons Ķeruzis apguva mazo kinokameru, iestājās E.Tisē Liepājas Tautas kinostudijā un sāka gūt panākumus dažādos kinoamatieru konkursos un skatēs. Pirmais nopietnākais pieteikums notika 1972. gadā, kad filma „Uz riesta” piedalījās republikas skatē Rīgā. Katru gadu tapa pa vienai filmai: „Bezdzibenis”, „Kliedziens”, bet filma „Plēsoņa” republikas 16. skatē Rīgā 1974. gadā ieguva zelta medaļu, un gadu vēlāk filma „Bezdzibenis” ieguva bronzas medaļu. Filma veltīta dabas aizsardzībai. 1981. gadā filma „Maršruts” ieguva 2. vietu 16 mm amatierfilmu republikas skatē. Filma stāstīja par pēckara gadu kinomehāniķu darbu.

Konkursskatē „Daba. Vide. Cilvēks” Egona veidotā filma „Kārumnieks” ieguva prēmiju. Veicināšanas prēmiju ieguva Egona dēls Henrijs ar diapozitīvu sēriju „Zaķa kārkli”. 1983. gada pavasarī republikas kinoamatieru Kurzemes zonas skatē Egona filma „Grēkāzis” ieguva pirmās pakāpes diplomu. Žūrija atzinīgi novērtēja operatora meistarību. 1984. gada sākumā E.Ķeruzis kopā ar K.Dreimani uzņēma filmu „Krišs”, attēlojot kādu epizodi Otrā pasaules kara sākumā. Piedaloties skatē Liepājā, filma saņēma atzinību. Debitanti Žerārs un Henrijs Ķeruzi demonstrēja filmiņu „No sirds”, kurā atklāja jauniešu dzīvi skolā. Gada beigās Liepājā notika jau 13. reizi tradicionālais kinoamatieru festivāls „Liepājas rudens”, kurā piedalījās viesi no Viļņas, Tartu, Ufas, Ļvovas, Frunzes un citām pilsētām. Par filmām „Krišs” un „Grēkāzis” EĶeruzis saņēma festivāla galveno balvu.

Pateicoties Gramzdas ciema izpildkomitejas priekšsēdētāja Augustina Eidejus atbalstam 1979. gadā, apvienojoties Gramzdas un Aizvīķu ciemu kinoamatieriem, nodibināja kinoamatieru kolektīvu „Aizvīķi”, kurā iesaistījās arī Gramzdas sovhoza celtniecības inženieris A.Eidiņš, meliorators A.Volkevičs, skolotāja S.Skude, elektriķis G.Štrauss un citi mazās kameras entuziasti. Tika iekārtota telpa foto un kinoamatieru sekmīgam darbam. Panākumi neizpalika.

Padomju vara aicināja komjaunatnes organizācijas iesaistīties aktīvā jaunatnes audzināšanas darbā, veikt ateistisko propagandu, iesaistīties kultūras un sporta darbā, tā radot tuvākas saites ar jauniešu interesēm. Aicināja jauniešus piekopt padomju tradīcijas, kā komjauniešu kāzas, pilngadības svētkus, godināt sievietes 8. martā. Visām izdarībām bija jādod politisks virziens, dezinficētā gaisotnē lietas jāvērtē no šķiriskām pozīcijām. Jāattur jaunatne no reliģiskiem rituāliem – iesvētīšanas, kristīšanas, dziedāšanas baznīcas koros, kas esot nevēlamas izpriecas padomju sterili tīrai morālei. Ieteica vērsties pret baptistu ģimenēm, piemēram, Markusa, kas dziedinot draudzes *avis* ar svētiem rakstiem un aicinot uz mūžīgu dzīvošanu viņā saulē. Labāk lustīgāk salaist šai zemē! Jaunieši nedrīkstot izaugt par baltročiem, plānā galdiņa urbējiem un vieglas dzīves tīkotājiem, kas esot raksturīga buržuāzijai. Jāorganizē lektoriji, Tautas universitātes (nosaukumi bija cēli), politpulciņi, strādājošiem politmācības, jālikvidē *baltie plankumi* cilvēku morālē un biogrāfijās.

Par labiem sasniegumiem Oktobra revolūcijas 40. gadadienai veltītajā sociālistiskajā sacensībā ar LĻKJS (Latvijas Ļeņina komunistiskās jaunatnes savienība) CK (Centrālā komiteja) Goda rakstu apbalvoja *Sarkanā partizāna* komjaunatnes pirmorganizāciju (1957).

Padomju laikā kultūras, sporta, mākslas un izglītības nozares dēvēja par neražojošām sfērām, tādējādi šajās nozarēs strādājošos vērtēja zemāk par slaucējām, cūkkopēm, traktoristiem, strādniekiem, kas strādāja pie rūpnīcu darbapaldiem. Garīgās vērtības kotējās zemāk par materiālajām. Tika sludināts, ka padomju varu izcīnīja strādnieki un šī valsts ir strādnieku valsts. Pat partijā nevarēja vairāk uzņemt intelīgences pārstāvjus nekā strādnieku šķiras boļševikus. Daudziem intelīgences pārstāvjiem bija jāpastāv rindiņā, kamēr kāds strādnieks līdzsvaros procentu. Tā viens otrs skolotājs gadiem nostāvēja rindā, neiekļūvis komunistiskās partijas cildenajās rindās. Tautas atmoda likvidēja šīs rindas un procentus uz visiem laikiem!

Kultūras un tikumiskā dzīve laukos vienmēr atšķīrās no pilsētnieku izdarībām. Ap 1920. gadu pilsētās drīkstēja to, ko laukos vēl nosodīja. Piemēram, sievietēm un vīriešiem peldēties vienkopus, protams, līdz kaklam slēgtos triko tērpos. Nekādas plikumus nedrīkstēja nesodīti rādīt. Padomju laikā izvirzīja domu – izlīdzināt dzīvi laukos ar pilsētām ne tikai turības, bet arī daudzās citās dzīves sfērās. Jāatzīst, ka mūsdienu apstākļos lauku atpalicība nav tik izteikta. To daudzējādā ziņā sekmēja televīzijas izplatība laukos. Temperamentīgākās draiskules sāka staigāt bruncīšos,

kuros vienlaikus redzams gan kāju sākums, gan beigas, un to neuzskata par piedauzību.

Blakus kultūras pašdarbības izpausmēm otra brīvā laika lietderīga aizpildīšana ir fiziskās kultūras un sporta nodarbības. Ja dziedāšanu, tautisko deju deju, teātra spēlēšanu mūsu tautā sen pazina un atzina kā derīgu un interesantu padarīšanu, tad sporta nodarbībām sava vieta bija jāiekaro ar daudz lielākām pretrunām sabiedrībā. Tikai pēc Pirmā pasaules kara Latvijā sāka nopietnāk izturēties pret fiziskām aktivitātēm. 1923. gada 25. aprīlī laikrakstā *Latvis* rakstīja:

„Ja ir kāda lieta, par kuras svarīgumu un nepieciešamību visi, bez tautības, ticības un politisko partiju izšķirības, ir vienisprātis, tad tā ir **miesas vingrināšana**. Jau šis apstāklis pierāda, ka tas nav kāds otrās vai trešās šķiras jautājums, bet ka no tā atkaras veselas tautu dzīve. Nevieni nenoliegs, ka kara un revolūcijas vētrās veselība un morāle bojāta. Sports ir tautas glābējs.”

Pēc desmit gadiem laikraksts *Sporta Pasaule* 6. jūnijā rakstīja:

„Šo laiku sievietei jau no bērnības nododas nedabiskiem atlētiskiem trikiem un kustībām, tā bojājot ne tikai savu figūru, bet arī veselību un bieži to turpina līdz laulībām un pat vēl pēc tām. Viņa stiepjas garumā, paliek ar vāji attīstītām krūtīm un atstāj noziedējušas sievietes iespaidu. Pēc miesas attīstības viņa vairāk tuvojas vīrietim bez sievišķīgām veselīgām līnijām un skaistām, graciozām kontūrām. Caur pārmērīgu sporta piekopšanu zūd tās skaistums un pievilcīgums.”

Aizvīķos šādi strīdi atkrita, jo sports, tā vislabākā nozīmē, nebija cienā. Nebija kārtīgu sporta laukumu, vieglatlētikas sektoru, nemaz nerunājot par sporta zāli, tādēļ nenotika arī regulāras nodarbības. Kaut kādas sporta aktivitātes bija skolā, mazpulku un aizsargu organizācijās, bet tās neveda uz augstiem rezultātiem un līdzdalības nozīmīgākās sacensībās. Mazpulku un aizsargu sporta svētkos galvenie sportotāji bija apkārtējo pagastu un pilsētu sportsmeņi.

Pirmie sporta svētki Dāmas parkā notika 1932. gada 29. maijā. Sacensību iekārtojums un organizācija bija primitīva. Programmā bija 100 m skrējiens, augstlēkšana, kārtslēkšana un citi numuri. Aprīņa presē rakstīja, ka dalībnieku vidū bija arī daži aizvīķnieki, kuri varētu cerēt uz turpmākiem panākumiem. Vajadzētu tikai pielietot regulārus treniņus un tādā vīzē piesavināties dziļāku sporta mākslu.

Interesanti, ka ar sacensību organizēšanu nodarbojās... pretalkohola biedrība, lai pasargātu ļautiņus no žūpības un *zaļā puķa* postošās ietekmes.

Izrādās, ka šai problēmai mūsu tautā ir senas saknes! Tomēr biedrības rīkotajās sacensībās Priekulē 1930. gada 13.-14. septembrī atsaucība nebija. Riteņbraukšanā un vieglatlētikā pieteicās tikai 30 ... nedzērāji!

Sporta svētkos Dāmas parkā sacensības varēja notikt tikai dažās vieglatlētikas disciplīnās. Tuvējie krūmi neļāva izvērsties diska, šķēpa, granātas metējiem. Nebija skrejceļu garo distanču skriešanai un soļošanai, kas toreiz, pateicoties leģendārā pasaules rekordista, Eiropas 1934. gada čempiona un olimpisko spēļu sudraba medaļas ieguvēja 50 km soļošanā 1932. gadā Losandželosā Jāņa Daliņa panākumiem, Latvijā izraisīja *lielo tautas staigāšanu* un *kājām iešanas* bumu. Šo skaņu plašu fabrikas *Bellaccord Electro* ieskaņoto fokstrota „Ak, kaut man Daliņa kājas būtu” spēlēja daudzos sporta svētkos un sacensībās. Plate maksāja Ls 2,75. Aizvīķos nopietnu soļotāju nebija, ja neskaita *sētas maču* sacensoņus.

Pēdējos gados sporta svētkos spēlēja arī laukos populārāko sporta spēli – volejbolu. Katrā pagastā bija pa būdīgam vīram, kurš darbojās kā pāļu dzenamā mašīna. Ne velti tautā klīda valodas: kur lauku puīša gremde skāra zemi, tur zāle vairs neauga, ja vien kāja zālītē nepaslīdēja uz kādu suņa atstāto klimpu. Aizvīķnieku prasme gan neļāva turnīros iekļūt godalgotu komandu skaitā.

Skatītājiem interesantas likās riteņbraucēju cīkstes... lēnbraukšanā. Tur parasti vinnēja Liepājas džeki. Lauku zēni pirmo reizi redzēja, kāds izskatās īsts sacīkšu rats ar zemu liektiem ragiem, kādi bija pilsētnieku rīcībā. Bija tādi matadori, kas spēja noteikto 25 m gabalu nobraukt kaut vienā stundā. Viņi prata, sēdot seglos, žonglēt uz vietas, cik vien ilgi vajag. Sacensībās pieteicās pēdējie, noskaidroja labāko sacensoņu laiku un tad stāvēja uz vietas tik, cik nepieciešams.

Bija arī sacensības uz ātrumu viena kilometra distancē. Starts pie *Poļu* mājas ceļgala ar finišu pagriezienā uz Lielo priedi. Tādu sprinteru parasti nebija daudz – trīs četri. Pateicoties Valsts prezidenta K.Ulmaņa ierosmei, Latvijā 1936. gadā pirmo reizi notika Vienības brauciens ar *vellapēdiem*. Riteņbraucēji no dažādām vietām pa dažādiem maršrutiem, dažādās vecuma grupās un velosipēdu klasēs joņoja vairākas dienas, līdz noteiktā dienā finišēja Rīgā Vienības laukumā. 1939. gada augustā 4. Vienības braucienā piedalījās ap 6000 riteņbraucēju, kurus Rīgā sagaidīja ap 30 000 skatītāju. Tas bija masveidīgākais sporta sarīkojums valsts mērogā un tautā baudīja lielu atsaucību. 17 Liepājas aprīņa riteņbraucēji saņēma balvas, tanī skaitā arī Eduards Mūrnieks (Gramzda). Divās dienās bija jāveic 238 km. Kā senā Grieķijā, sporta svētkos sacentās tikai vīrieši.

Meitenes, savas iedzimtās kautrības dēļ, kuplināja skatītāju rindas un kalpoja kā dopings *športsmeņu* cīkstiņos. Staigāt sporta biksītēs un rādīt vīrišķiem savus bālos stilbus skaitījās netikumīgi. Lauku meiču morālās jūtas bija tīrākas par prostitūtu apakšbiksītēm! Toties meiteņu klātbūtnē zēni rādīja savu gailību, cik vien spēja, tā sakot: - Tik dēļ jums, daiļās dāmas, dēļ jums... - Vēl nebija modē meitenēm demonstrēt savus atkailinātos *piena traukus*, nebija pienācis mini kleitiņu laiks un prasme kaprona mini biksītes uzcīzēt maksī dupsītīm!

*A.Leja startē Dāmas sporta svētkos augstlēkšanā.
Tiesnesis skolotājs E.Žvagulis. 1943. gads*

Pēc sacensībām notika ilgi gaidītā zaļumballe, kuras laikā meitenes kļuva *mitras*. Savās jaunības dienu atmiņās zēni atceras, ka Dāmas parkā bijuši sporta svētki, bet meitenes, ka bijusi balle! Katrs atceras to, kas ieskrāmbājis dziļāk viņa dvēseli! Vēl nebija pazīstama sintētiskā mūzika, tādēļ sirdi aizkustinošus gabaliņus „Šalc zaļais mežs”, „Nu tumšā mežā”, „Nakts Neapolē”, „Gaujas plostnieks”, „Zvejnieka meitene” un citas *graižīja* pagasta pūtēju orķestris, līdz austrumi sāk sārtoties...

Sveša Aizvīķos bija slēpošana. Liekas, ka pirmie to ar paštaisītām slēpēm izmēģināja G.Runiks, I.Dāliņš un iedeva tās pamēģināt arī draugēļiem. Nobraucienos pa Ruņas un Vidvides upju gravām tomēr veiklāks bija Opeltu Eduards. Meitenes baidījās uz *luģēm* uzkāpt.

Godprātīgi atzīsim, ka, 1940. gadā nodibinot padomju varu, sportam piešķīra valstisku nozīmi. Visas lielās impērijas, savu bezkaunīgo plānu realizācijai, ilgojās pēc stipriem vīriem. Tā tas bija ne tikai senā Spartā un Romas impērijā, bet arī mūsdienās. Hitlers Lielvācijas impērijas paplašināšanai saviem kara pūļiem cietsirdību un zvēriskumu ieaudzināja caur Hitlerjugenda organizāciju un stingru disciplīnu armijā. Ar fizisko līdzekļu palīdzību, tikai dažādi ar to iedarbojoties uz cilvēku, var izaudzināt zvēru, fašistu, komunistu un var arī iedvest nacionālpatriotiskas jūtas. Mācot jauniešiem kauties ar siksnām, vācu jaunieši apguva nežēlastību, kuras prasmi izbaudīja iekaroto tautu pārstāvji.

Padomju vara to labi saprata, izveidojot kompleksu *Gatavs darbam un aizsardzībai*, ko pazinām kā GDA saukli. Lai iegūtu pirmās vai otrās (augstākās) pakāpes nozīmīti, vajadzēja izpildīt dažādas skriešanas, lēkšanas, mešanas, slēpošanas, peldēšanas, šaušanas, pievilkšanās pie stieņa un rāpšanās pa virvi normatīvus. Jau tūliņ 1940. gadā aicināja visos pagastos dibināt lauksaimniecībā strādājošo darbinieku arodbiedrību (LSDA) fizikultūras kolektīvus. Tādus nodibināja Vaiņodē, Kalētos, arī Aizvīķos un citur. Bija jāorganizē komjaunatnes – arodbiedrību rudens un pavasara masu skriešanas, ziemā slēpošanas krosi.

Pirmajās aprīļa riteņbraukšanas krosa sacensībās 1941. gada maijā vispirms bija jāsarīko pagastos. Tās notika arī Aizvīķos. Nekādi sacīkšu *renneri* nebija, katrs drāza ar tādu *šekumdrilli*, kāds bija. Aprīļa mērogā piedalījās necerēti kupls dalībnieku skaits – 320. Priekšsacīkstēs labāko rezultātu sasniedza aizvīķnieks Oskars Klaišis, veicot 20 km – 41:30 min. Finālsacensībās, kas vienlaicīgi bija arī pirmās aprīļa meistarsacīkstes, Liepājas – Grobiņas – Medzes šosejā 25. maijā labākie bija: 1. L.Strazds (Vaiņode) – 39:17, 2. J.Būmeistars (Grobiņa) – 39:20, 3. O.Klaišis (Aizvīķi) – 39:22.

Tas bija pirmais nopietnākais panākums kādam aizvīķniekam aprīļa meistarsacīkstēs. Pie tam uz sacensībām Grobiņā Oskars aizbrauca ar velosipēdu, nostartēja 20 km ar pilnu cuku un lēnām pārvizinājās mājās. Mūsdienās gan neviens riteņbraucējs tādu upuri neuzņemtos nest!

Aktīva šaha rosme notika nepilnajā vidusskolā, kā toreiz dēvēja pamatskolu. Fizikultūras skolotājs Fricis Ernestsons noorganizēja trīs skolu

sacensības. Aprīņa laikrakstā *Komunists* vēstīja: „1941. gada 27. aprīlī Gramzdas skolā notika triju skolu sacensības šahā. Uzvarēja Aizvīķu nepilnās vidusskolas komanda ar 15 p. (no 18 iespējamiem), 2. vietā Purmsāti – 8 p., 3. vietā Gramzda – 4 p.” Uzvarētāju komandā spēlēja A.Leja, V.Gutāns un A.Mikānovs.

Vilis Gutāns

Desmit dienas pirms Otrā pasaules kara sākuma Priekulē notika Liepājas aprīņa skolu 1. meistarsacīkstes šahā. Aprīņa meistara nosaukumu ieguva A.Leja, 2. vietā V.Gutāns, 3. vietā H.Pujāts (Kalēti). Visi ieguva tiesības jūnija beigās piedalīties Kurzemes novada skolu meistarsacīkstēs Kuldīgā, bet Kurzemē jau valdīja cita vara, kurai šahs vismazāk interesēja.

Kara gados sportošanai iestājās... pubertātes periods! 1945. gadā vācieši (*vācies...*), sakauti, pazemoti, izvārguši, ar brūcēm, ar krukļiem, ar protēzēm, ar aizvainojuma jūtām sirdīs vilkās mājās. Ar salauztu sprandu pašpārliecinātais vermahts pārvietojās uz gūstekņu nometnēm, glicerīna asaras birdinādams. Berlīne kļuva par Eiropas nabu! Pie *lielās šprices* tika padomju mutes bajāri!

Pagastā bija izputināts jauniešu fonds. Bija jāpauz vairākiem gadiem, lai sakārtotu sabiedrisko dzīvi uz jaunā platumā sliedēm. Jaunā vara nāca ar lozungu – pārkalšim ieročus lemešos!

Pirmie sporta aktivitātes parādīja skolēni, piedaloties 1946. gadā aprīņa skolu meistarsacīkstēs vieglatlētikā, bet bez redzamiem panākumiem desmit komandu konkurencē. Daudz kuplāki sporta svētki notika 1947. gada 15. jūnijā Priekulē, kuros piedalījās 15 fizkolektīvi un sešas skolu komandas. Skolēnu grupā augstlēkšanā uzvarēja aizvīķnieks Alfrēds Dobelis – 1,35 m.

Septembra beigās Liepājā *Daugava* stadionā skolu meistarsacīkstēs piedalījās 11 komandas ar 128 dalībniekiem. Negaidīti uzvarēja Aizvīķu skola skolotājas M.Eidiņas vadībā. 2. – Priekule, 3. – Grobiņa. Individuāli trīs uzvaras guva L.Ruperts (Aizvīķi) 1000 m – 3:13,9, augstlēkšanā – 1,30 m un tāllēkšanā – 4,50 m.

1949. gadā pie Tautas nama iekārtoja volejbola laukumu. Sporta dzīvi pagastā palīdzēja organizēt komjaunatnes pirmorganizācijas sekretāre Skudra. Augustā notika sporta svētki.

Skolas volejbola laukuma zāle neauga!

Katrs sākums ir grūts. Tāds bija arī 1950. gadā jaunizveidotajam Priekules rajonam. 1949. gada 11. maijā Latvijā nodibināja Lauku brīvprātīgo sporta biedrību *Vārpa* (LBSB). Kolhoziem bija jāiestājas biedrībā un jāmaksā juridiskās biedru maksas, bet kolhozi bija vāji un trūcīgi, tādēļ reti kurš iestājās biedrībā. Rajona skolu pirmās vieglatlētikas sacensībās piedalījās tikai sešas skolas. Pirmajā trijniekā komandu vērtējumā iekļuva Vaiņode, Virga, Aizvīķi.

Individuāli Aizvīķiem uzvaru guva R.Jurķis 100 m – 12,0.

1955. gada decembrī notiekošajās pagasta šaha meistarsacīkstēs 10 dalībnieku konkurencē par uzvarētāju kļuva I.Sudmalis (9 p.), 2. vietā A.Bigačs (7,5 p.), 3. vietā E.Grenovskis (7 p.).

Dambretē starp 13 dalībniekiem pārākais bija skolotājs R.Plostnieks – 19 p., I.Sudmalis – 18 p., E.Grenovskis – 17,5 p. Vīru konkurencē sekmīgi cīnījās E.Glāzere.

1956. gadā rajona skolu slēpošanas sacensībās Vaiņodē 5 km distancē 3. vietu ieguva V.Svipsts. Tie vēl bija gadi, kad Kurzemē varēja nodarboties ar vienu no skaistākajiem sporta veidiem – slēpošanu. Mūsdienās jau būs izaugušas pāris paaudzes, kas nav uzkāpušas uz slēpēm.

1958. gadā notika vieglatlētikas sacensības starp Gramzdas un Aizvīķu skolām. Kopvērtējumā uzvarēja Aizvīķi ar 279:269 p. individuāli meitenēm labākā bija A.Kļaveniece (Gramzda), bet zēniem A.Svars (Aizvīķi).

*Pāri šnorītei lec viens no skolas labākajiem sportistiem Roberts Jurķis.
1950. gads*

1959. gada 1. novembrī Priekules rajonu pievienoja lielajam Liepājas rajonam, bet 1961. gadā Aizvīķus *salaulāja* ar Gramzdu. Liepājas rajona dažādu sporta veidu meistaracīkstēs Gramzda piedalījās epizodiski un nebija labāko skaitā. 1966. gadā Liepājas rajona sporta spēlēs fizkultūras kolektīvus vērtēja četrās atsevišķās grupās: spēcīgākie kolektīvi, mazie fizkolektīvi, kolhozu un sovhozu grupa. Sarīkojums notika reizi divos gados, un tikai vienu reizi – 4. sporta spēlēs 1971. gadā Gramzda ierindojās 2. vietā kopvērtējumā kolhozu grupā aiz Durbes, 3. vietā *Zelta Zvaigzne*. Sākot no 1978. gada, ieviesa absolūto vērtējumu. 46 komandu kopvērtējumā Gramzdas sovhozs ierindojās 45. vietā.

1978. gadā Gramzda vispār nepiedalījās šajā sarīkojumā. 9. sporta spēlēs 41 komandu skaitā Gramzda bija 37. vietā. 10. sporta spēlēs 1984. gadā Gramzda atkal nestartēja, bet 11. sporta spēlēs 51 komandu konkurencē Gramzda guva vienu no saviem labākajiem panākumiem – 27. vietu. 12. sporta spēlēs 1989. gadā atkal bija vērtējums četrās grupās. Sovhozu grupā starp 11 komandām Gramzda bija 7. vietā aiz Nīcas, Kazdangas, Vaiņodes, Medzes, Liepājas un Rucavas., bet atstājot aiz sevis Aizputes, Grobiņas, Embūtes un Priekules sovhozus. 13. sporta spēlēs 1991. gadā kolhozi un sovhozi startēja vienā grupā. 26 komandu vidū Gramzda bija 9. vietā.

A. Leja (pa labi) kopā ar liepājnieku vidusdistanču skrējēju F. Čirceni pēc starta PSRS lauku meistarsacīkstēs Groznijā. 1956. gads

Lai arī Aizvīķi skaitījās sporta nomale, tomēr tas netraucēja šīs grāmatas autoram gūt panākumus sportā, izpildot 1. sporta klasi šahā, soļošanā, basketbolā, un šajos sporta veidos kļūt par daudzkārtēju rajona čempionu, beigt Latvijas Valsts fizikultūras institūtu, iekļūt Latvijas izlasē soļošanā (1950-1958), izcīnīt 3. vietu Latvijas meistarsacīkstēs 30 km soļošanā (1950), izcīnīt LBSB *Vārpa* republikas čempiona titulu 10 km soļošanā (1955), bet PSRS lauku sporta meistarsacīkstēs Groznijā izcīnīt 3. vietu 20 km soļošanā. Vēl joprojām no 1957. gada ir nepārspēts Liepājas rajona rekords 30 km soļošanā – 2.43:00, daudzkārt iegūtas godalgotas vietas ASB *Daugava* un vēlāk LBSB *Vārpa* republikas meistarsacīkstēs.

Krietni vairāk spēja Dāmas *Kārļos* dzimušais Ringolds Kalneņnieks, kurš beidza LVFKI, kļuva par PSRS Nopelniem bagāto sporta meistaru riteņbraukšanā. Pirmo lielāko uzvaru guva 1963. gadā, izcīnot PSRS juniora čempiona nosaukumu 100 km šosejas braucienā. Četras reizes startēja PSRS izlasē, piedaloties toreiz populārākā amatieru sportistu

daudzdienu Miera velobraucienā, kurā startēja sociālistisko valstu labākie riteņbraucēji. Pirmo reizi šajā braucienā Ringolds piedalījās 1967. gadā, bet veiksmīgākais bija starts 1971. gadā, kad palīdzēja PSRS izlasei izcīnīt uzvaru komandu kopvērtējumā, bet individuāli ierindojoties 7. vietā. Pārstāvot PSRS Bruņoto spēku komandu, kļuva par PSRS čempionu komandu vērtējumā 1970.,

1972. un 1973. gadā, bet individuāli uzvarēja 1972. gadā PSRS meistarsacīkstēs, daudzdienu velobraucienā izcīnot divas sudraba un trīs bronzas medaļas. Viņš sekmīgi startēja kalnainās trasēs un tādēļ ieguva iesauku „kalnu karalis”, ko daudzi skaidroja ar sakritību viņa uzvārdā: kalni – nieks. Ringolds atzina, ka izturību ieguvis, katru dienu mērojot ceļu uz Aizvīķu skolu.

Pēc aktīvām sporta gaitām sacensībās, strādāja LBSB *Vārpa* Centrālā padomē par priekšsēdētāja vietnieku, trenēja jaunos riteņbraucējus. R. Kalneņiks ir neapšaubāmi izcilākais sportists, kāds izaudzis šajā leišmalītes nostūrī.

Pagastā izsenis darbojusies Mednieku biedrība, kuru atjaunoja 1945. gadā. Padomju laikā medības kļuva par elitāras sabiedrības darbinieku vaļas prieku. Sastāvēt Mednieku un makšķernieku biedrībā bija gandrīz vai katra augstāk stāvoša priekšnieka cieņas un goda lieta. Te omulīgos pēcmedību saietos tika risinātas diezgan nozīmīgs tautsaimnieciskas lietišķas. Galvas līgojās kā pogaļas, bet saprašānu nezaudēja! Biedrības vadītājs un dvēsele bija senas mežkopju dzimtas pārstāvis Ilmārs Šteins. Viņa dzimtās mājās *Akmentiņos*, piedaloties mežkopju biedrības vadītājam Zviedrei un Latvijas radio darbiniecei M. Paeglei, 2001. gadā tika atklāts piemiņas akmens Šteinu mežkopju dzimtai – Fridriham, Fricim un Ilmāram.

Viens no medību sporta centriem izveidojās *Ceļmalnieku* mājās, kurās dzīvoja Liepājas rajona un pilsētas Mednieku un makšķernieku biedrības priekšsēdētājs no 1960. gada Vilmārs Aļeckis. 1964. gadā viņu ievēlēja arī biedrības republikas Centrālās domes prezidijā par locekli, vadīja kultūras komisijas darbu. Aizvīķos rīkotās medībās piedalījās daudzi ievērojami padomju laika partijas un ministriju vadošie darbinieki, kā J. Vagris, A. Čepānis un citi.

Par savu darbu V. Aļeckis saņēmis daudzus Mednieku un makšķernieku biedrības CP Goda rakstus, apbalvots ar Vissavienības Tautas saimniecības

sasniegumu izstādes sudraba medaļu. Par 25 gadu darbu apbalvots ar Latvijas PSR Augstākās Padomes prezidija Goda rakstu un krūšu nozīmi.

*Pedagogs un „traperis”
Vilmārs Aļeckis*

Medības un mednieku stāsti bija populāri jau no baronu laikiem, kad medības sauca par jakti un garšīgākā uzkoda ne tikai medniekiem, bet ikvienam pie *velna siekalas* bija jaksdesa un kļiņģeris. Jaksdesa (vēlāk medniekdesiņa) bija četrkantīga desiņa ar maziem speķa gabaliņiem. Kādreiz bieži medības beidzās ar 20 zaķu lomu, labi maksāja par lapsām. Tagad stāvoklis mainījies, meži pilni ar lapsām, kuras nav vērts medīt. Zaķus palīdz nīdēt ne tikai lapsas, vilki un pat stārķi, bet arī tagad Latvijas mežos salaistie jenoti un lūši. Zaķis ir kļuvis par dabas retumu un būtu izsludināms par aizsargājamo dzīvnieku Latvijas dabā.

Tomēr V. Aļeckis mūža darbs nebija vis medības, bet gan pedagogija. Pēc Liepājas Pedagoģiskā institūta beigšanas un prakses Aizvīķu un Priekules skolās, 30 gadus (1958-1988) nostrādāja par inspektoru Liepājas rajona Tautas izglītības nodaļā. Aizdomīgi ilgi! Neviens cits šajā darbā tik ilgi nav spējis noturēties! Viņš bieži izpildīja nodaļas vadītāja pienākumus, kad īstie vadītāji bija atvaļinājumā, slimoja vai vienkārši krēsls bija tukšs. Ar savu labsirdību, omulību un izpratni nevienam pāri nedarīja un baudīja skolu direktoru cieņu.

1956. gadā Aizvīķu mednieku kopa sarīkoja savas šaušanas sacensības. 27 dalībnieku konkurencē 1. vietu ieguva sacensību vecākais dalībnieks Fricis Šteins, 2. vietā – Kārlis Gailis, 3. vietā – Leopolds Gaļķints.

Tautas kultūru neveido tikai dziedāšana, dejošana, teātra spēlēšana, sportošana, grāmatu lasīšana, bet kultūra ir arī augļīgi tūrumi, labi kopti ganāmpulki, skaistas lauku sētas, kupli augļu dārzi, kopti un bagāti meži, ozolu birzis, bērzu alejas, atziņām bagāti cilvēki, jaunas idejas, saimnieciskās un sociālās dzīves laba organizācija, cilvēku savstarpējās attiecības, tautas gara mantu kopšana, savas vēstures apzināšana un cienīšana. Pagātņi mums klāj aizvien biežāka migla nekā ap Zilokalnu! Tādēļ arī tapa šī grāmata, lai kaut nedaudz pakļiedētu biezo miglu! Laikmetu tumsā izgaist senie dievi, varoņi un glēvuļi, labie un ļaunie, godājamie un nicināmie, atzītie un nopeltie, skaistules un plenči, bet viņi visi veidoja Aizvīķu pagasta kultūras vēsturi.

Mednieku kopa Tadaļķos 1982. gadā

Gramzdas mednieki pēc veiksmīgām medībām 2001. gadā

*Latvijas karavīru saime ciešā vienībā ar visu tautu
veica varoņdarbus, kuru spožums blāzmo tūkstoš paaudzēm un
nekad neizgaisīs.*

Ģenerālis Jānis Balodis

Aizsargi

Kaut Latvijā 1918. gada 18. novembrī bija nodibināta neatkarīga valsts, miers mūsu zemē nevaldīja. Vēl 1919. gadā boļševiku ordas ieņēma Ventspili, uzbruka Kuldīgai, Latvijas brīvības cīnītāji bija atspiesti līdz Ventai pie Skrundas, no kurienes sākās Latvijas atbrīvošana. 1918. gada 6. decembrī nodibināja Apsardzības ministriju. Izmantojot nestabilo situāciju, valstī uzdarbojās marodieri, laupīja un slepkavoja. Tautai bija jāiet palīgā armijai. Tādēļ 1919. gada 22. martā klaušu kārtā organizēja 18-60 gadus vecus Latvijai uzticamus vīriešus ar uzdevumu palīdzēt policijai apsargāt tiltus, ceļus un citus svarīgus objektus. Vīriem izdalīja britu sistēmas *ROSS-ENFIELD* šautenes, kādas lietoja Latvijas armijā. Paši karavīri šo šaujamdaiktu godāja par Rozenfeldes jaunkundzi un centās ar to apieties smalkjūtīgi, kā jau ar jaunkundzēm pieklājas. Gandrīz katrā mājā atradās pa bruņotam vīram, un zagļiem nācās pierauties.

No 1921. gada 6. jūlija aizsargu nodaļas pārveidoja uz brīvprātīgas iestāšanās pamatiem. 1922. gadā pēc armijas daļējas demobilizācijas aizsargu organizācijā iestājās bijušie karavīri un atvaļinātie virsnieki, kas veicināja sabiedriskās morāles pacēlumu, kā arī fizisko un militāro audzināšanu, jo sevišķi jaunatnē. No 1923. gada aizsargu pulki pārkārtojās pēc armijas parauga militārajās vienībās. Latvijas brīvvalsts laikā aizsargu organizāciju vadīja sekojoši komandieri un ģenerāļi: Jānis Breikšs, Augusts Tone, Ludvigs Bolšteins (bija arī robežsargu komandieris) un Kārlis Prauls. Latvijā bija 19 aizsargu pulki. No 1923. gada 15. jūnija iznāca žurnāla *Aizsargs* pirmie 1000 eksemplāri. Ievada vietā bija J.Skujiņa dzejolis.

Gaitu sākot Aizsargam

Lai katrs zina savu vietu,
Kad Tēvu zemi jāsargā:
Vai draudi tuvu vai tie tālu –
Ir vienmēr jābūt nomodā.

Tik kopā savus spēkus liekot,
Mēs celsim sauli vairogā:
Tik mūsu tautas spēkiem augot,
Būs zelta druvas drošībā.

Un miera vizma glāstīs mežus,
No jauna dzīve sētās zels,
Un, kara brūces dziedinājot,
Mūs mierīgs darbs pret sauli cels.

Aizvīķu aizsargu nodaļa iekļāvās 15. Liepājas aizsargu pulkā, kuru nodibināja 1919. gada 30.martā. Pulkā bija organizēti trīs bataljoni, deviņas rotas un trīs specvienības, jātnieku eskadrons, velosipēdisti, sakaru un vēlāk arī lidotāju un jūras aizsargu vienības. Pulka komandieris bija pulkvedis Jēkabs Legzdiņš. 1924. gada 17. jūlijā Priekulē militārā svinīgā sarīkojumā pulkam pasniedza aprīņa pašvaldības dāvāto karogu ar devīzi *Nem, Tēvzeme, tavs esmu viss*. Pulkam piederēja Liepājā savs aizsargu nams, darbojās pūtēju orķestris. Aizvīķu nodaļa bija iekļauta 3. bataljonā kopā ar Gramzdas, Purmsātu un Kalētu nodaļām. Komandieris aizsargu pulkvežleitnants Jānis Čibietis dzīvoja Gramzdas *Vecģibiešos*. 7. rotas komandieris bija Ernests Jaunzemis, dzīvoja Paplakā *Dalģos*. Izsūtīja 1941. gada 14. jūnijā, atgriezās 1956. gadā.

Aizvīķu aizsargu nodaļu sāka organizēt 1919. gada pavasarī Eduards Ķipsts, dzīvoja *Aneniekos*. Viņš kļuva arī par pirmo nodaļas komandieri. Izsūtīja 1941. gada jūnijā. Nobendēja Vjatlaga 7. lēģerī. 1922. gadā par Aizvīķu aizsargu nodaļas priekšnieku iecēla demobilizēto Jāni Kopštālu, piešķirot aizsargu virsleitnanta pakāpi. Viņš 1919. gadā brīvprātīgi iestājās Latvijas atbrīvošanas armijā, piedalījās Rīgas atbrīvošanas kaujās un kopīgi ar 8. Daugavpils kājnieku pulka karavīriem palīdzēja patriekt lielniekus no Latgales. Kā atbrīvošanas cīņu dalībniekam viņam piešķīra *Skujīņu* jaunsaimniecību no Dāmas muižas – 21 ha ar visām saimniecības ēkām (muižas kūti, klēti u.c.). J.Kopštāls priekšnieka pienākumus pildīja līdz 1938. gadam, kad pārgāja 3. bataljona komandiera tiešā pakļautībā. Viņa vietā iecēla atbrīvošanas cīņu dalībnieku kaprāli Kārli Ķipstu. Viņš pildīja arī Gramzdas evaņģēliskās luterāņu baznīcas priekšnieka pienākumus. K.Ķipsts savus pienākumus pildīja līdz padomju okupācijai. Par šīm pūlēm viņu nomocīja Vjatlagā.

Nodaļas vadu komandieri bija Eduards Ķipsts, Žanis Gailis, Rūdolfs Kliests, no 1937. gada arī Fricis Ernestsons. Seržanta pakāpe bija Voldemāram Berķim. Grupu komandieri bija Voldemārs Pīlēns, Ādams Meņģis, Kārlis

Dižgalvis, Ādolfs Ķerūzis. Ieroču meistars Fricis Eglītis, kurš, neuzmanīgi rīkojoties ar ieroci, pats sevi ievainoja plecā, tā ka nācās amputēt roku. Nodaļas kasieris bija Fricis Bigelis, protokolists Ādolfs Līguts un vēlāk Arnolds Berķis. Nodaļā bija ap 50 aizsargu, kā Fricis Pūce, Ādolfs Svipsts, Žanis, Fricis, Oskars un Teodors Grietēni, Kārlis un Augusts Poļi, Alfrēds Eidiņš, Arvīds Gailis, Otto Greiers, Fricis Kupšis, Alfrēds Eglītis, Fricis un Žanis Jansoni, Arvīds un Žanis Sudmaļi, Eduards Štolcs un citi. Aizsargi un aizsardzes veica nozīmīgu darbu lauku kultūras dzīves pacelšanā. Daudz paveica vingrošanas sporta attīstībā, vairāk kā citas organizācijas. Populāras bija virves vilkšanas sacensības starp rotām.

Nodaļa rīkoja sanāksmes, militārās un šaušanas apmācības. Šaušanas nodarbības notika Vidvides upītes gravā pie Štēbeļa mājām. Rotas šaušanas sacensības notika Gramzdas grants karjeros. Aizsargu nodaļa kļuva viena no nozīmīgākajām sabiedriskajām organizācijām pagastā.

Aizvadītā gadsimta trīsdesmitajos gados noorganizēja jaukto kori. Pirmais diriģents bija Eduards Reinfelds. Viņa iesākto turpināja policijas uzraugs Kārlis Lundbergs. Koris sniedza priekšnesumus aizsargu mītnē, kā arī 7. rotas sarīkojumos Gramzdā. Vasarās rīkoja zaļumballes gan Diždāmā, gan Aizvīķu parkā. Krāsainas afišas vēstīja par gaidāmo ballēšanos, kurā spēlēs ragu pūtēju orķestris, rīkotāji nodrošinās zirgu un velosipēdu uzraudzību, darbosies pilna bufete. Pūtēji taurēja, līdz taures kļuva karstas un paziņoja – pēdējais valsis, bet, vētrainu aplausu pavadītu, to nācās atkārtot vēl un vēl:

Tā meitiņ grib to villiņ vērpt,
Bet tas ratiņš negriežas.
Ko ta' nu darīs, ko ta nu darīs,
Kad tas ratiņš negriežas...

Pūtēji devās mājup, bet uzkarsētā jaunatne parisināja demogrāfiskās lietīņas, kas toreiz vēl nebija kļuvusi par smagu problēmu, kā tas ir mūsdienās. Toreiz dzimstība krietni pārsniedza mirstības skaitļus. Kad aizsargu rīcībā nodeva vairākas telpas barona Korfa pilī, kurā bija iekortelējie mežkungs Kārlis Mednis, pils kļuva par pagasta kultūras centru un kalpoja visiem nozīmīgākiem sarīkojumiem. Vēl veco aizvīķnieku atmiņās dzīvo brīvdabas teātra izrāde „Seši mazi bundzinieki” muitas priekšnieka Alfrēda Ansona režijā. Tērpus aizņēmās no Liepājas teātra. Vispārēju sajūsmu ieguva pusvācieša Himmelmaņa (tēloja K.Runiks) sadziedāšanās ar Eidiņu Bertu.

15. Liepājas aizsargu pulka III bataljona komandējošais sastāvs. Vidū tā komandieris Jānis Ģibietis. No viņa pa kreisi ārsts Jānis Liepiņš, pa labi mācītājs Haralds Biezais

Tas ir par trah, tas ir par trah,
Kad mīlas tlen dur iekš prah...

Līdzīgas brīvdabas izrādes nenotika tuvākos apkārtējos pagastos, vienīgi populārā Embūtes Joda dambī.

Virš pils galvenās ieejas rotājās glīta šilte AIZVĪĶU AIZSARGU NODALĀS MĪTNE. Tās apkopšana un uzraudzība bija nodota aizsardzes Vilhelmīnes Lejas pārziņā. Aizsardžu pulciņa pirmā priekšniece bija skolas pārziņa Būmaņa dzīvesbiedre Emma. Viņa enerģiski rīkoja dažādus mājturības un rokdarbu kursus, saviesīgus tējas vakarus ar... groku. Pēc viņas pārcelšanās uz Vaiņodi pulciņa priekšnieces pienākumus pildīja jaunā skolas pārziņa dzīvesbiedre Emīlija. Vēlāk bija Hermīne Krampe, bet pēdējā Vilma Ķeruze no *Kunkuļu* mājām. Pirmās un ilggadējās aizsardzes bija Berta Eidiņa, Olga Bigele, Antonija un Berta Opetles, Olga Eglīte, Lūcija Mame, Īda Meņģe, Elvīra Štolce, Anna Ausīte, Milda Kļava un citas.

Pašdarbnieki pēc brīvdabas izrādes „Seši mazi bundzinieki” pie Aizsargu mītnes. Priekšā sēž Himmelmaņa lomas tēlotājs Runiks, Sudmalis un aizsargu pārstāvis Dambis. 1936. gads

7. rotai bija savs pūtēju orķestris, kuru nodibināja 1935. gada sākumā. Tā dibinātājs un vadītājs bija leitnants Kārlis Štolcs. Viņš bija ar muzikālu izglītību un instrumentu spēli apguvis, spēlējot 1. Liepājas kājnieku pulka orķestrī armijas gados.

Kapelmeistars bija pats disciplinēts un tādas prasības uzstādīja arī muzikantiem. Mēģinājumi notika divas reizes nedēļā – vakaros. Orķestris spēlēja ne tikai zaļumballēs, bet arī kāzās, bērēs un valsts svētku svinīgajos sarīkojumos Priekulē, Vaiņodē, Asītē, Paplakas kalnos un citur. Dalībnieku vidū bija: Alfrēds Štolcs no Purmsātiem, Andrejs Pickens, Jānis Pickens, Valdis Plostnieks, Alekssis Jeksts no Gramzdas un aizvīknieki Alfrēds Gaiķis, Augusts Polis, Konrāds Klāsons, Voldemārs Kļava, Alfrēds Eidiņš, Žanis Ruperts, un gruntīgs vīrs kā ozols – Vilis Ozols tricīnāja bungas, piedodot īsto ritmu un takti dančplacī. „Tai rožu dārzā pie Sansusī...” Orķestra šefs bija kapteinis Ernests Jaunzemis no Paplakas. *Piesper kāju, lai rīb grīda! Oksai rīdi rall-rall-la...*

Aizsardžu mājturības kursu dalībnieces. No kreisās sēž: E.Puriņa, A.Opelte, O.Medne, B.Eidiņa, kursu vadītāja Anete Grundmane-Līduma, aizsardžu priekšniece H.Krampe, L.Ķipste, V.Lēmane-Leja, E.Grinberga un L.Mame. 1934. gads

Aizsardžu rokdarbu kursu dalībnieces. Sēž no kreisās: V.Ķeruzē, E.Purviņa, B.Eidiņa,
instruktore A.Grundmane-Liduma, A.Opelte, I.Meņģe un V.Lēmane-Leja. Priekšā skolnieces praktikantes. 1936. gads

Voldemārs Kopštāls-
Kļava. 1941. gads

vingrojumiem 1939. gada vasarā paredzētiem aizsargu organizācijas 20 gadu pastāvēšanas svētkiem. Svētki notika jūlijā Rīgā. Tajos piedalījās F. Ernestsons, O. Klaišis, K. Gailis, V. Kļaviņš, E. Opelts, K. Klāsons.

Nacionāli patriotisko darbu pārtrauca padomju okupācija 1940. gadā. Aizsargus pakļāva nežēlīgām represijām, izklīdināja pa visu pasauli, un daudzi gāja bojā svešumā. Kara gados aizsargi pierādīja savu augsto morāli un Dzimtenes mīlestību, cīnoties pret svešām, mūsu tautai naidīgām varām.

Pēc aizsargu organizācijas atjaunošanas 1991. gadā tā nespēja ieņemt savu vietu mūsdienu neatkarīgajā Latvijā. Daudziem pārmeta sadarbību ar okupantiem, līdzdalību ebreju genocīdā, un tādēļ mūsdienās aizsargu lomu pilda zemessargi. Noga-lināts tika atjaunotās organizācijas vadītājs Jānis Rība.

*Šai nodaļai materiālus sniedza
jaunsargs Voldemārs Kopštāls-Kļava*

*Lauku jaunatnei, vispirms tai daļai,
kas mazpulkos apvienota, nāksies uzminēt
jaunā laika un laikmeta prasības un vajadzības.
Kārlis Ulmanis*

45. Aizvīķu mazpulks

Skolas ārpusklases sabiedriskā dzīvē nozīmīgu vietu ieņēma mazpulku organizācija, kuru Latvijā ieviesa pēc K.Ulmaņa iniciatīvas. Praktisko darbību uzticēja Latvijas Lauksaimniecības centrālbiedrībai (LLC). Agronomi braukāja pa pagastiem, skolām, tikās ar jaunatni, lasīja referātus, veica plašu izskaidrošanas darbu, radīja priekšstatu, kas tas mazpulks tāds ir. Tā bija starptautiska jaunatnes organizācija, kura sekmīgi attīstījās rietumu pasaulē. Organizācijas mērķis bija: piesaistīt jaunatni laukiem, lai tā nemeklē laimi pilsētas mūros, bet veselīgā lauku vidē. Ar praktisko darbu savā saimniecībā ieaudzināt jaunatnē savas zemes patriotismu un Dzimtenes mīlestību.

Pirmo mazpulku Latvijā nodibināja 1929. gada 8. novembrī Ezeres sešklasīgajā pamatskolā *Asni*. Visaktīvākā mazpulku kustība izvērās Vidzemē un Kurzemē. Drīz nodibinājās 37. Grobiņas un 42. Kalētu mazpulks. Uz aicinājumu ātri atsaucās arī Aizvīķu pagastā. Pagasta valdes darbvedis Fricis Plostnieks 1930. gadā nodibināja 45. Aizvīķu mazpulku, kas bija trešais mazpulks Kurzemē. Tam sekoja 47. Gaviezes, 48. Šķēdes un citi. Nedaudz aizkavējās Gramzdas 809. mazpulks skolotājas A.Kapranas vadībā. Dibināšanas sapulcē ieradās 16 Aizvīķu skolas audzēkņi: Elvīra Šteine, Jūlija Ķezēna, Frīda Zīverte, Ruta Aļeckā, Arvīds Gailis, Alfrēds Eidiņš, Arnolds Kliests, Alfrēds Gosiņš, Voldemārs Ruperts, Augusts Polis, Žanis Ruperts, Roberts Samats, Fricis Ernestsons, Eduards Gailis, Voldemārs Kopštāls, Oskars Klaišis. Par mazpulka priekšnieku ievēlēja A.Gosiņu, kasieri A.Eidiņu. Sanāksmē piedalījās pat Liepājas aprīņa vecākais E.Līcis un agronomis V.Grasmanis, kurš nolasīja lekciju kā Kurzemes lauksaimniecības biedrību savienības pārstāvis. Viņu klātbūtnē apliecināja, cik lielu nozīmi mazpulkiem pievērša pašvaldības un zemnieku organizācijas. Mazpulka vadību uzņēmas F.Plostnieks.

1931. gada februārī iznāca žurnāla *Mazpulks* pirmais numurs.

Pirmā ražas skate notika 1931. gada 26. septembrī. No Liepājas ar motociklu izbrauca mazpulku inspektors R.Vītols. Vispirms mazpulcēni stājās pie sava vadītāja F.Plostnieka zemes apkopšanas. Ara, ecēja, sēja

dažādu zāļu sēklas. Ciemos negaidīti ieradās Kalētu mazpulcēni. Pēc tam R.Vītols uzsēdināja uz sava motocikla Plostnieku un devās apskatīt mazpulcēnu koptos lauciņus, kuros audzēja bites, gurķus, tomātus. Mazpulcēni sekoja ar velosipēdiem, nobraucot apmēram 40 km.

Ražas skati skolas telpās apmeklēja ap 200 skatītāju. Mazpulcēnus sveica tiesamata kandidāts Raibarts, priekšlasījumu noturēja R.Vītols, no veciem zemniekiem mazpulcēnus sveica J.Ģībietis. 1. godalgu izpelnījās Alfrēds Tilībs, 2. godalgu Emma Ernestsonē un Voldemārs Ruperts, 3. godalgu Eduards Gailis. Sekoja atpūtas vakars ar dziesmām, dejām, rotaļām.

Latvijas dārzkopības 4. izstādē Rīgā 1932. gada 7.-10. oktobrī Aizvīķu mazpulkam piešķīra 2. godalgu – 15 Ls un Zemkopības ministrijas Goda rakstu par upeņu un dārzāju kultūras kopšanu.

Mazpulcēniem bija sava emblēma – četrlapu āboliņa lapiņa, kas senajiem latviešiem bija laimes nesēja. Tāpat kā amerikāņiem, arī latviešiem četras lapas nozīmē:

pirmā – prātu, kas ziedoams skaidrām domām,
otrā – sirdi, ko jāziedo taisnībai un kvēlākai sajūsmai,
trešā – rokas, lai darītu labus darbus,
ceturta – veselība, cilvēka dārgākā manta, lai labāk un ilgāk kalpotu savai Tēvzemei – Latvijai.

Šie četri simboli ietverti mazpulku svinīgajā solījumā:

„Kā uzticīgs mazpulku dalībnieks es svinīgi apsolos klausīt Dievam un vecākiem, ziedot savu prātu skaidrām domām, savu sirdi taisnībai un kvēlākai sajūsmai, savas rokas cēlākam darbam un savu veselību labākai dzīvei mana mazpulka, manas dzimtās zemes – Latvijas un tautas labā.”

Mazpulkam bija baltzaļš karogs. Lielais baltais izplatījums – vēl neuzarts lauks un zaļais turpat blakus – zaļais cerību lauks. Mazpulkam bija pelēki formas tērpi. Uzvalks toreiz maksāja 45 latus, cepure – 4 latus. Mazpulkos dalībnieku vecums no 10 līdz 19 gadiem. Vēlāk šo vecuma cenzu mainīja. Par labiem sasniegumiem mazpulku darbā un ārpus tā pēc attiecīgu pārbaudījumu izturēšanas piešķīra goda nosaukumus *Diženais* un *Līdumnieks*, saņemot 25 un 100 latu balvas. Vēlāk nodibināja vēl vienu nosaukumu jaunākajiem mazpulcēniem līdz 13 gadu vecumam – *Raženais*.

*Aizviņu mazpulku dibināšanas sanāksmes dalībnieki.
Priekšā (no kreisās) O.Klaišis un V.Kopštāls. Tautas tērpā Ruta Aļecka*

*Karoga iesvētīšanas svētku dalībnieki.
Vidū sēž F.Plostnieks, pirmais no labās A.Gosiņš*

Bija mazpulku himna, kurai vārdus uzrakstīja Elza Stērste, mūziku sacerēja Frīdis Ķiploks. Himnu dziedāja, sākot katru sanāksmi un ievadot visus mazpulku svinīgos sarīkojumus.

Lai ar sauli laukā ejam
Tīrumus un dārzus sēt,
Drīzi darbam vakarējam
Varēs augļus saredzēt.

Līdz ar sauli mūs gaitas
Pašķiras un solī iet,
Mūsu jaunās sirdis raitas
Līdz dzied, kad druvas zied.

Latvijas mazpulku devīze bija *Augsim Latvijai*. Ar instrukciju bija noteikta mazpulku vadītāja sveicināšanās ar mazpulcēniem:

Vadītājs: Sveiki, mazpulku dalībnieki!

Dalībnieki: Esat sveiks!

Vadītājs: Augat lieli!

Dalībnieki: Augsim Latvijai!

1933. gada 23. jūlijā notika karoga iesvētīšanas svētki.

28. oktobrī ražas skatē 1. godalgu ieguva Arvīds Eidiņš. 2. godalgu Fricis Ernestsons, Elvīra Šteina, Žanis Ruperts, Ruta Aļecka un Jūlija Kezēna. 3. godalgu Žanis Luķevics, Alfrēds Gosiņš, Alfrēds Janaitis, Erna Grietēna, Arvīds Gailis, Arnolds Kliests, Roberts Samats, Voldemārs Ruperts, Frīda Zīverte, Augusts Polis.

Sākot no 1934. gada 13. aprīļa, mazpulka virsvadību pārņēma jaundibinātā Latvijas Lauksaimniecības kamera. 15. maijā Kārlis Ulmanis izdarīja valstī apvērsumu, padzina Saeimu, kur zēla korupcija un partiju savstarpējie ķīviņi un ķengas, atstājot valsts lietas novārtā. 1. jūnijā Ministru prezidents K. Ulmanis uzņēmās Latvijas mazpulku Virsvadoņa pienākumus. Nu bija īstais vīrs īstā vietā! Vīrs ar vēzienu! Mazpulkiem piešķīra valstiskas organizācijas statusu. Mazpulku kustība ieguva jaunu atspērienu. Ja līdz 1933. gada beigām valstī bija nodibināti 156, tad 1934. gadā vien nodibināja 333 jaunus mazpulkus, gada beigās sasniedzot 489. 1935. gadā klāt nāca vēl 307, bet kopskaits sasniedza 796. No 1934. gada Nr.6 (jūniju) žurnāls Mazpulks ieguva jaunu formātu un saturu, parādot, ko nozīmē viena spējīga cilvēka ietekme visās sfērās. Mazpulks kļuva par ietekmīgi spēku jaunatnes patriotiskā audzināšanā.

K.Ulmanis personīgi bija klāt visos nozīmīgākos mazpulku sarīkojumos, ieviesa dažādas jaunas darba formas. Mazpulku noteikumus papildināja ar nodaļu: „Mazpulka uzdevums ir stingra, nelokāma rakstura, darba mīlestības un izpratnes, savas Tēvzemes mīlestības ieaudzinašana jaunatnē.”

Populārs kļuva ikgadējās *darba nometnes*. Priekšplānā izvirzījās **darbs**, pretēji padomju laika organizētās komjauniešu *atpūtas nometnēm*. Ne izklaide, bet darbs ir dzīves īstā mēraukla! Sākot no 1935. gada, K.Ulmanis dāvāja personīgas vērtīgas balvas labākajiem mazpulcēniem. Tādu balvu saņēma arī A.Gosiņš. Šajā gadā pirmo reizi notika arī pieccīņas sacensības, kas turpmākajos gados kļuva ļoti populāras. Pieccīņā iekļāva: lauksaimniecības, lopkopības darbu, mājsaimniecību un amatniecību, sportu un apķērtību, rakstu darbus. Šajās sacensībās 2. godalgu ieguva A.Gosiņš.

Katram mazpulcēnam bija jāapkopj vismaz 100 m² liels lauciņš, kuru ierobežoja četri baltzaļi mietiņi katrā stūrī un priekšpusē šiltīte ar uzrakstu, kam šis lauciņš pieder. Lauciņā pēc izvēles sezonā varēja audzēt ne vairāk kā divas kultūras, ar kurām piedalīties rudens ražas skatēs. Valstī katru pavasari populāras kļuva *Meža* un *Spodrības* dienas, kurās aktīvi bija jāpiedalās mazpulcēniem. Katram dalībniekam izdeva apliecību pelēkos vākos ar 24 lapiņām, kur fiksēja visu darbību, sabiedrisko aktivitāti. Biedru maksa 50 santīmi gadā.

Meža dienu galvenais dzinēj spēks 1939. gadā. No labās mežsargi: Jansons, Ozols, Šteins, Eidiņš u.c.; no kreisās prefekts Saulītis, skolas pārzinis Grinbergs u.c. Vidū mežzinis Mednis

*Meža dienās priekšgalā vienmēr bija mežsargi, pagasta valdes vīri un skolotāji.
Vidū priekšā sēž pagasta vecākais F.Spraude*

*Talcinieki pulcējās pie pagastmājas, lai saņemtu norādījumus, kur doties.
1939. gads*

Uzdevums skaidrs! Dodamies ceļā ar dziesmu „Caur sidraba birzi gāju...”

*Pēdējās Meža dienās 1940. gadā piedalījās skolu jaunatne.
Pirmais ko kreisās ar lielo lāpstu sēž nevis Sprīdītis, bet topošais mežsargs I.Šteins.
No labās stāv: A.Leja, A.Ludviķis, F.Tilībs, I.Dāliņš, R.Dima, N.Grinbergs un
mežsargi. Vidū sēž mežzinis K.Mednis*

1935. gada 11.-18. oktobrī Rīgā notiekošajā mazpulku darbu izstādē Aizvīķu mazpulks saņēma 3. godalgu. Alfrēds Gosiņš kļuva par 45. Aizvīķu mazpulka pirmo *Diženo*. Kalēti lepojās ar savu līdumnieci Leontīni Sprūdi, kura saņēma 300 latu pabalstu, lai turpinātu mācības Kazdangas lauksaimniecības vidusskolā, aizvīķnieki lepojās ar Alfrēdu Gosiņu. Šajā gadā mazpulcēni piedalījās stārķu skaitīšanā.

1936. gada sākumā Aizvīķu mazpulks sarīkoja grāmatvešanas kursus, pirmo vakarēšanu un eglītes dedzināšanu, kurā sveica bijušo mazpulku vadītāju Frici Plostnieku par piecos gados veikto darbu mazpulku izveidošanā Aizvīķos. Mazpulka vadību pārņēma skolas pārzinis sociāldemokrāts Nikolajs Grinbergs. Aizsargu mītnē mazpulks sarīkoja publisku saviesīgu vakaru ar referātu „Mazpulka audzinošā nozīme”. Referēja N.Grinbergs. Mazpulku nometnē augustā Kazdangas vidusskolā piedalījās 259 mazpulcēni no Liepājas un Aizputes apriņķiem, kurā Arnoldam Kliestam piešķīra *Diženā* nosaukumu. Šajā gadā Aizvīķu mazpulks pārdeva daudz 1. un 2. šķiras viengadīgus ābolu mežņus dārzu iekopšanai pie saimniecību mājām.

A.Lejas mazpulka regālijas. No kreisās: organizācijas nozīme, saimes vecākā sudraba zvaigzne un 2. pakāpes pateicības žetons

Lai iegūtu līdzekļus mazpulka darba pilnveidošanā, katru vasaru ar saimnieku atļauju audzēja kartupeļus. 1938. gadā Ziedoņa Mamja vecāku saimniecībā *Birzmaļos* mazpulcēni apkopa 3000 m² lielu kartupeļu lauku. Novāca 4,2 t, kuras pārdeva Liepājas spirta dedzinātavā un ieguva 157 latus. Māju saimnieki bija Lūcija un Fricis Mamis. Šajā gadā Alfrēds Gosiņš saņēma augstāko mazpulka apbalvojumu – *Līdumnieks* nosaukumu.

Aizvien vairāk mazpulcēniem izvirzīja prasības stājas veidošanā. 1939. gada aprīlī Vaiņodē Kalnmuižas skolā notika divu dienu *Stājas kursi* saimju vecākiem, pēc kuru beigšanas vecākie savas zināšanas nodeva savas saimes pārstāvjiem. Kursos piedalījās arī A.Gosiņš, E.Opelts, I.Dāliņš un A.Lēmanis (Leja).

*Rīta pārbaude Ezeres nometnē, vai dusas vieta kārtīgi aplāta un formas tērps pienācīgi sakārtots.
Pirmais no labās O.Grinbergs, trešais A.Leja*

*Disciplinēti notika ēšanas reizes pie zemes galdiem.
Reizē sēdās un reizē pēc maltītes teica **Paldies***

*Pēdējās mazpulka šaušanas sacensībās ar mazkalibra „berdanku”
pie Graudiņu mājām A.Leja (pa labi) rāda T.Eidiņam, kur trāpīts*

Atzīmējot mazpulka dibināšanas desmito gadskārtu, Ezeres parkā notika plaša četrdienu nometne jūlija sākumā, kurā piedalījās visi Kurzemes mazpulki, vairāk nekā 1000 dalībnieku. Nometne noslēdzās ar krāšņu ugunsgru un brīvdabas izrādi „Saules cilts”, kuru iestudēja nometnes laikā 400 dalībnieki, tanī skaitā O.Grinbergs, I.Dāliņš un šo rindiņu autors. Uzvedums bija speciāli uzrakstīts šai jubilejai. Vadakstes upes krastā izrādi apmeklēja ap 3000 skatītāju.

Vairums mazpulcēnu bija priekšzīmīgi savas dzimtās tēva sētas kopēji. Saimniecībās, kurās trūka vīru spēka, saimniekošana neveicās, un tās dēvēja par *tālumniekiem*. Tāda bija *Bražu* saimniecība, kura atradās netālu no skolas. Mazpulcēni gāja talkā apkopt sētu. Sākumā sievietes izturējās ar neuzticību pret talciniekiem, bet vēlāk priecājās par čakliem palīgiem. Mazpulcēni apmeklēja arī pagasta nespējnieku patversmi.

1.-4. septembrī Rīgā notika 10 gadu atceres svētki Latvijas mērogā ar plašu daudzveidīgu programmu, ar sacensībām mazpulku mītnē Saulesdārzā, svētbrīdi Brāļu kapos, ar brīvizrādēm Nacionālā operā un Dailes teātrī, koncertu Sporta namā. 4. septembrī mazpulki sveica Kārli Ulmani 62. dzimšanas dienā. Svētki noslēdzās ar skati Uzvaras laukumā, kurā piedalījās 20 000 dalībnieki, masu vingrojumos piedalījās 4000

dalībnieki. Kā parasti K.Ulmanis teica kvēlu uzrunu, kas noslēdzās ar vārdiem:

„Mazpulki, jaunatne – mana ticība pieder jums. Zeme svētīs savu kopēju, tēvzeme svētīs sava goda cēlāju, sargu un aizstāvi. Dievs, svētī Latviju!”

Sekoja stundu ilga dalībnieku parāde, kas beidzās ar deju kolektīvu priekšnesumiem. Neaizmirstams bija svinīgais brīdis naktī Brāļu kapos, kad pie Mātes tēla nogādāja urnu ar zemi no visiem Latvijas novadu pilskalniem. Tas bija kā aicinājums latviešu jaunatnei paust uzticību saviem kritušajiem varoņiem. Īstā laikā! Ar vāciešu iebrukumu Polijā 1. septembrī bija sācies Otrais pasaules karš.

Daudzi mazpulku vadītāji saņēma augstākos valdības apbalvojumus – Triju zvaigžņu un Viestura ordeņus, Atzinības Krusta goda zīmes, kā arī Mazpulku nopelnu zīmes, Pateicības zīmes, Goda zīmes, dažādas vērtīgas balvas.

Diženā nosaukumu ieguva trešais aizvīknieks – Eduards Opelts. Svētkos piedalījās arī A.Gosiņš un I.Dāliņš. Dalībniekiem bija 75% atlaide, braucot uz Rīgu ar vilcienu, bet pilsētā tramvajs par brīvu.

Nevienam tobrīd neienāca prātā, ka tie ir krāšņākie un pēdējie svētki mazpulku vēsturē.

1939. gada 23. martā un 22. oktobrī notika Aizvīķos pēdējās mazpulku ražas skates.

1940. gada sākumā notika arī pēdējās Aizvīķu mazpulka meistarsacīkstes šahā ar šādiem rezultātiem: 1. A.Lēmanis (Leja) 10 p., 2. A.Mikānovs 7, 3. V.Gutāns 6 p., tālākās vietās – A.Jefimovs 5, A.Gailis 3 un I.Dāliņš 0 p.

Pēdējos gados mazpulcēnus par centīgu un apzinīgu darbību apbalvoja ar apzeltītiem *Atzinības* žetoniem. 1. šķiras žetonu rotāja trīs rudzu vārpas, 2. šķiras – divas, 3. šķiras – viena. 1940. gada janvārī 2. šķiras žetonu saņēma arī šīs grāmatas autors.

Tad zemiskais padomju iebrukums Latvijā 1940. gada 17. jūnijā *iezārkoja* mazpulkus uz pusgadsimtu. Okupācijas brīdī Latvijā bija nodibināti 1085 mazpulki ar vairāk nekā 40 000 dalībniekiem.

Jūlijā N.Grinbergs aicināja mazpulku dalībniekus uz pēdējām šaušanas sacensībām – mazpulku... *bēru dienu*. Par pēdējo naudiņu balvas pasniedza E.Opeltam, V.Kļavam, O.Klaišim, K.Gailim, I.Šteinam, A.Lejam, G.Runikam, T.Eidiņam un V.Gutānam. Tā nu iznāca, ka 45.

Aizvīķu mazpulka dzimšanas un miršanas dienā klāt bija O.Klaišis, V.Kopštāls-Kļava un F.Ernestsons.

Latviešu tauta tika pakļauta represijām un pazemojumiem. Trimdā uz Ameriku devās Konrāds Klāsons, Ilmārs Dāliņš, Anglijā patvērumu atrada Vilis Gutāns, Kanādā Ilga Mame. Uz Sibīriju izsūtīja Tāivaldi Eidiņu, Voldemāru Kļavu, Eduardu Opeltu, mīklainos apstākļos frontē gāja bojā mazpulku priekšnieks, vienīgais *Līdumnieks* Alfrēds Gosiņš, 1944. gadā it kā mēģinot pāriet fronti vācu pusē, daudzi pazuda bez vēsts kara vētrās dažādos apstākļos.

Tieši kara ekstremālos apstākļos visspilgtāk parādījās tās kvēlās Dzimtenes mīlestības jūtas un patriotisms, kuras jaunatnē ieaudzināja mazpulku organizācija, Kārļa Ulmaņa degsme un pārliecība. Zilās naida liesmās sadega mazpulku baltaļie karogi, bet dzirksteles, kas kvēlo mūsu sirdīs, nespēja izkvēpināt neviena sveša vara, tās joprojām turpina kvēlot vecbiedru dvēselēs atjaunotās Latvijas apstākļos.

*Tik daudz Aizvīķu skolēnu 1937. gadā sastāvēja mazpulkā.
Vidū sēž skolotāja M.Petrovska. Priekšā sēž no kreisās: A.Janaitis, G.Krampis,
V.Gutāns, A.Lēmans, Z.Mamis, I.Dāliņš, I.Bunka.
Aizmugurē vidū mazpulku formastērpā stāv R.Āļecka*

1938. gadā 8. mazpulku kopējā darba sanāksmē Siguldā „Līdumnieka” nosaukumu ieguva (no kreisās): Irēne Legzda (Mārciena), Anita Lazdiņa (Ceraukste-Griķi), Alfrēds Gosiņš (Aizvīķi), Otto Melderis (Remte), Jānis Petkuss (Bārta) un Bronislavs Čivkulis (Vanagi)

Skumīgā mazpulku likvidēšanas sapulcē 1940. gada jūlijā piedalījās: priekšā V. Kļava un K. Gailis. Tup (no kreisās) A. Leja, V. Gutāns, T. Eidiņš, Z. Mamis, G. Runiks un I. Šteins. Aizmugurē pa labi stāv N. Grinbergs

*E.Opelts (pa kreisi) vācu darba dienesta formā ar draugu K.Gaili kara gados.
Okupācijas armiju mundieros draugi stāvēja frontes pretējās pusēs*

Augusts Kirhenšteins 1940. gadā, pārņemot varu Latvijā, izteica pateicību Kārlim Ulmanim par veikto darbu Latvijas labā, tanī skaitā, ka spējis piepildīt laukus ar čaklu un darbīgu jaunatni. Tā bija tikai diplomātiska *aplaizīšana*, A.Kirhenšteins nespēja novērst K.Ulmaņa izsūtīšanu no Latvijas un mocekļa nāves novēršanu Krievzemes cietumos. Viņa pīšļi joprojām nav atrasti un atvesti Dzimtenē.

Padomju varas apstākļos daudziem mazpulcēniem nācās apslāpēt savas nacionālās jūtas un iestāties komjaunatnē, lai nenonāktu pretrunā ar valdošo varu. Tikai sēdot komjauniešu sapulcēs, apspriežot obligāto komunistisko literatūru – Nikolaja Ostrovska grāmatu „Kā rūdījās tērauds”, visspilgtāk varēja izprast, ka neatkarīgas valsts apstākļos, audzējot burkānus un cukurbietes, praktiskā darbībā dārzā un druvās mūsu sirdīs iedēstīja daudz kvēlākas patriotisma jūtas, nekā sēdot un apspriežot svešas tautas svešu ideoloģiju. Sēdēt un apspriest citu varoņdarbus ir daudz vieglāk, nekā pašam roku pielikt, muguru saliekt, darbu veikt.

Pēc Latvijas valstiskās neatkarības atgūšanas 1991. gada 14. februārī Rīgā notika mazpulku organizācijas atjaunošanas konference. Mēs, Ulmaņa mazbērni, arī piedalījāmies šajā konferencē, taču drīz vien pierādījās, ka vecbiedru domāšana nav pieņemama mūsdienu apstākļiem. K.Ulmanis

mazpulkiem piešķīra valstiskas organizācijas statusu un atbalstu. Tagad mazpulkiem piešķirts *nevalstiskas* organizācijas statuss un izpaliek valsts atbalsts. Sak, ķepurojieties paši, kā spējat! Uz veselību! Atjaunotās neatkarības divpadsmit gados atjaunoti vai no jauna nodibināti nepilni 200 mazpulki, t.i., mazāk, nekā Ulmanis spēja vienā 1934. gadā! Pirmās brīvvalsts vienpadsmit gados (no 1929. gada) mazpulkos iesaistījās vairāk nekā 40 000 jauniešu, atjaunotas valsts apstākļos knapi 3000. Ja Ulmaņa laikos mazpulkus vadīja galvenokārt skolu pārzīņi – vīrieši, tad tagad mazpulkus vada sievietes – skolotājas. Mazpulks kļuvis par spilgti izteiktu sieviešu organizāciju no augšas līdz apakšai. Visu cieņu daudzu skolotāju priekšzīmīgam un pašizliedzīgam darbam, taču... kaut kā pietrūkst! Stingrāka stāja, spēcīgāks vārds, dedzīgāka morāle, kaislīgāka pārliecība!

Katrs gudrs valsts vadītājs saprot, ka savas idejas ieaudzināšana tautā jāsāk ar jaunatni, tai jāpievērš īpaša uzmanība. To saprata Ļeņins un Staļins, izveidojot veselu kaskādi organizāciju: oktobrēni – pionieri – komjaunieši, kuriem no bērna kājas sāka potēt komunistisko ideoloģiju. Hitlers fašistisko zvēriskumu vācu jaunatnē iedzina ar stingru disciplīnu un pārdomātu Hitlerjugenda sistēmu, mācot sisties ar siksnām, akcentējot fiziskās nodarbības un rūdījumu. Ulmanis nacionālo ideju ieaudzināja ar praktisko darbu tēvu sētā, ar mazpulku un skautu – gaidu organizācijām.

Ar kādas jaunatnes organizācijas palīdzību tagadējā mūsu tautas jaunatnē ieaudzina nacionālās jūtas? Ar seksu un *Snikeru*? Ar *talantu fabrikām* (slaistu izklaidēm) televīzijā?

Ko saprata Ļeņins – Staļins, Hitlers un Ulmanis, to, diemžēl, vēl nav sapratis neviens no mūsu atjaunotās Latvijas valsts vadītājiem. Tādēļ nebrīnīsimies, ka Mākslas akadēmijā gatavotie jaunie mākslinieki uzdrošinās ņirgāties par Kārli Ulmani, atveidojot to sviestā un... apēdot. Brīvības pieminekli atveidojam karamelēs un... nosūkājam!

Skumīgi, lai neteiktu spēcīgāk!

Nes plāvējs sarkanais
Zem tukšā vārpu klēpja bendes cirvi.
Andrejs Eglītis

Priekšspēle ir sākusies

1930. gadu otrā pusē kara draudi kļuva aizvien izteiktāki. Vācijas kanclers Ādolfs Hitlers (Šiklgrūbers) šeptēja nesodīts pa Eiropu kā sesks pa vistu kūti. K.Ulmanis maz vērības veltīja ārlietām, pārāk uzticoties ārlietu ministram Vilhelmam Munteram. Tas bija veikls diplomāts un ieņēma redzamu vietu Tautu savienībā. 1938. gadā viņu pat ievēlēja par Tautu savienības padomes priekšsēdi. Munterš tomēr neizmantoja šo iespēju, nodrošinot Latvijas starptautisko stāvokli. 1939. gada vasarā Baltijas valstis noraidīja Anglijas, Francijas un PSRS piedāvājumu garantēt viņu neatkarību. Baltieši slēdza neuzbrukšanas līgumu ar Vāciju, kura tanī laikā uzsāka slepenas sarunas ar PSRS. 23. augustā pasauli pārsteidza negaidīta vēsts – PSRS un Vācija noslēgušas Maskavā neuzbrukšanas (draudzības!) līgumu. Niknie pretinieki pēkšņi kļuvuši draugi! Rietumu prese rakstīja:

„Sarkanie nacisti slēdz līgumu ar brūniem boļševikiem!” Atcerēsimies, ka nacistu partijas biedru uniformas bija brūnā krāsā. Žurnālisti tīšām sajauca totalitāro ideoloģiju pretējās krāsās. Abi blēži vienojās kopējā ļaundarbībā, klusībā cerot beigās nožmiegt savu *draugu*. Molotova – Ribentropa pakts un tam pievienotais slepenais līgums kļuva par postu visai pasaulei, par neizdibināmām mīklām gadu desmitiem ilgi. Kremlī nodzēra bēres Baltijas valstīm! Miroņi vēl bija dzīvi, bet paralizēti, rīcības nespējīgi!

Nopircis Staļina draudzību, jefreitors Hitlers 1939. gada 1. septembrī iebruka Polijā, bet visai pasaulei pavēstīja, ka poļi uzbrukuši Gleivicas radiostacijai un izraisījuši pasaules karu! 28. septembrī Igaunijas valdība paziņoja, ka tā noslēgusi savstarpējas palīdzības līgumu ar Padomju Savienību. Krievi ieguvuši tiesības Igaunijā turēt 25 000 vīru lielu karaspēku. 2. oktobrī krievi aicināja uz Maskavu V.Munteru un piedāvāja līdzi līgumu, prasot atļauju turēt Latvijā 50 000 vīrus. Sākās kaulēšanās. 5. oktobrī Munterš bija spiests parakstīt savstarpējās palīdzības līgumu, atļaujot Latvijā izvietot 25000 vīru sauszemes un gaisa karaspēka daļas. Padomju armijas te izvietoto karavīru skaits bija lielāks nekā Latvijas armija miera laika apstākļos. V.Muntera šaubīšanos Staļins *laipni* izgaicināja, sacīdams:

„No Eiropas kartes jau pazudušas Austrija, Čehoslovākija, Polija, var pazust arī Latvija un vēl dažas mazākas valstis.”

Ka tā nav tukša runa, apliecināja Latvijas izlūkdienešts: 28. septembrī demonstratīvi gar Latvijas – PSRS robežu braukājot krievu tanki, pierobežā manāma dzīva rosība. Mums bija bail *kadtikkautkasnenotiek*. 5. oktobra banketā Staļins deva Munteram savu boļševika godavārdu, ka PSRS neiejauksies Latvijas iekšējās lietās. Latvijā vēl nezināja, ka boļševiku godavārds latviskā tulkojumā nozīmē – meli, viltus, terors, asinis.

8. oktobrī līdzīgu līgumu parakstīja Lietuva, par to Staļins tai uzdāvināja Polijai atņemto Viļņu.

5. oktobrī Staļins aicināja uz tēju Somiju. Somijai parlaments nebija padzīts kā Baltijas valstīs, un somu tautas pārstāvji noraidīja krievu prasības. Tāda *bezkaunība* ne pa jokam nokaitināja Josifu. 30. novembrī Staļins izmantoja *drauga* Ādolda labo pieredzi un ar saviem dižgabaliem apšaudīja savu pierobežu, bet visai pasaulei pavēstīja, ka somi izraisījuši incidentu uz robežas, kārojot ieņemt vareno lielvalsti. Somi savā ziemeļnieciskajā mierā atbildēja:

„Kā mēs varējām apšaudīt krievu teritoriju, ja visi mūsu karavīri tanī laikā atradās dievkalpojumā lūdzot, lai Dievs pasargā viņus no pasaules varmāka.”

Sākās somu – krievu karš. Mazās somu tautas varonīgā cīņa saviļņoja visu pasauli. Arī Latvijā kara gaitai sekoja ar aizturētu elpu. 3,7 miljoni pret 170. Somu Dāvids pret krievu Goliātu! Izmantojot bargo ziemu un Mannerheima aizsardzības līniju, somu slēpotāju bataljoni veikli operēja krievu aizmugurē un radīja lielas briesmas *ivaniem*. Tautas morāles un brīvības alkas ne vienmēr pakļaujamas matemātiskiem aprēķiniem. Pasaules vēsture šo karu nosauca par Ziemas karu. Tas noslēdzās 1940. gada 12. martā ar mierlīgumu, kura rezultātā somi zaudēja Karēlijas apgabalu ar Vīpuri pilsētu, kuru krievi pārdēvēja par Vīborgu.

Pēc *brīvprātības* līguma noslēgšanas Staļins nekavējās ne mirkli. Jau 10. oktobrī Liepājā ieradās padomju karaflotes lepnums – kreiseris *Kirov* un divi iznīcinātāji *Smetļivij* un *Stremiteļnij*. Tajās dienās PSRS valsts drošības tautas komisāra vietnieks Ivans Serovs parakstīja instrukciju par deportācijas veikšanas kārtību Baltijas valstīs. Pavēlē Nr. 001223 minēts:

„*Pretpadomju elementu izsūtīšana no Baltijas republikām ir uzdevums ar lielu politisku nozīmi. Tā sekmīga izpilde būs atkarīga no tā, cik rūpīgi aprīņķu operatīvās troikas un štābi pratīs izstrādāt operācijas veikšanas*

plānu. Tā jāveic bez trokšņa un panikas, lai neizraisīti nemierus un ekscesus iedzīvotājos, kuri pret padomju varu ir noskaņoti naidīgi.”

Ēdināšanai ceļā plānoja 3 rubļus dienā, ieskaitot 600 g maizes. Vietējās varas pārstāvis piedalās mantas aprakstīšanā. Izsūtītajiem atļauts ņemt līdzī mantas, nepārsniedzot 100 kg.

Nodaļu nosaukumi vien ikvienam uzrāva zosādu un tirpas. „Deportācijas izvešanas procedūra”, „Ģimenes galvas atdalīšanas procedūra no deportējamo ģimenes”, „Vilcienā iekāpšanas procedūra”. Kad dzelzceļa vagoni piepildīti ar nepieciešamo ģimeņu skaiti, tie jāslēdz. Ģimenes galvas jābrīdina, ka personīgais inventārs jāiesaiņo atsevišķi.

Pavēlē baisā vienkāršībā un lietišķumā smalki izklāstīts, kā jānotiek izvešanai. To lasīt joprojām ir smagi cietsirdīgs murgs! Padomāriet, čekas ģenerālis I.Serovs gandrīz gadu iepriekš jau plāno izvest neatkarīgu valstu pilsoņus! Padomju Savienībā jau tika izplatītas kartes, kurās Baltijas valstis bija tādā pašā sarkanā krāsā iespiestas kā PSRS.

Lūk, cik tālredzīgi Staļins gatavoja savus neģēlīgos plānus! Viņa meli un viltība bija tik gluma, ka pat slīd nost no papīra, bet savā padevībā mūsu valstsvīri to toreiz neapjēdza. Vēsturnieks Visvaldis Lācis pat atradis pierādījumus, ka šīs kartes 1936. gadā iespiestas Latvijā! Nāves spriedums Latvijai jau bija parakstīts. V.Lācis to nodēvē par šausmu lugu.

1939. gada 28. septembrī Vācija un PSRS parakstīja vēl vienu slepenu protokolu, vienojoties, ka PSRS neliks šķēršļus baltvācu izceļošanai no teritorijām, kuras pēc V.Molotova un J.Ribentropa slepenā protokola bija nonākušas PSRS interešu sfērā. Lai saglabātu rasu tīrību, vāciem jābrauc uz *Fāterlandi*. Savukārt Vācija neliks šķēršļus ukraiņu un baltkrievu vēlmēm pārcelties no Polijas uz PSRS. 14. oktobrī Rīgu atstāja pirmais repatriantu kuģis ar 400 cilvēkiem. Latviju pavisam atstāja 49 885 vācu tautības iedzīvotāji. Kad fīrers sauc, tad jābrauc! *Auf wiedersehen!* Baltvācu izceļošana bija vēl viens sēru zvans Latvijai. No Aizvīkiem aizbrauca Otilija Gosīna. Vāciem līdzī aizbrauca arī vairāki tūkstoši latviešu, kuri saprata, kas Latvijai sagaida. 1941. gadā daudzi atgriezās vermahta uniformās, līdzī ņemot apbrīnojami precīzi izstrādātas Latvijas apvidus kartes, kurās sīki bija atzīmēta katra taciņa, tiltiņš, strautiņš, māja, stiga mežā ar ļoti precīzu mērogu. Padomju laikos kartēm dažkārt apzināti mērogi bija aplami. Daudzi baltvāci, labi pārzinot Latvijas apstākļus, ieņēma labus amatus vācu okupācijas gados un palīdzēja germanizēt latviešu tautu.

Pēc vāciešu izbraukšanas Latvijas valdība izdeva rīkojumu latviskot uzvārdus. To izmantoja ne tikai tie, kam vācisks uzvārds, bet ļoti daudzi, kuriem baronlaikos baroncienīgtēvs bija piešķīris aizsкаrošus un ļoti rupjus uzvārdus. Tā Aizvīķos Kopštāls kļuva Kļava, Lēmans – Leja, Krampis – Banga un citi, kaut arī ieteikums bija – iecerētā jaunvārda pirmajam burtam jāsakrīt ar iepriekšējo uzvārdu. Bija ieteikts sarakstiņš ar latviski vēlamiem uzvārdiem, piemēram, Leja, Lējējs, Lejniēks, Lībietis un tamlīdzīgi. Tā ir atbilde tiem, kas nezina, kādēļ dažiem skolas gados bija cits uzvārds, bet pēc kara cits. Jaunos uzvārdus publicēja *Valdības Vēstnesī*. Tādu bija pārsteidzoši daudz. Ap 1850. gadu vācieši centās latviešiem apgalvot, ka latvietis, kurš iegūst augstāko izglītību, līdz ar to kļūst vācietis. Latvietis var būt tikai zemnieks, nevis izglītots cilvēks. Tā daudzi latviešu studenti, vēlēdamies būt smalkāki, pārvācoja uzvārdus, bet tautā tos dēvēja par puskoka lēcējiem un kārklu vācietiem. Pret to vērsās Kr.Valdemārs, ka latvietim nav jākaunas būt latvietim, tādēļ viņš nebaidījās uz savām durvīm uzlikt uzrakstu: Krišjānis Valdemārs – latvietis. Pirmais *jaunlatviešu* vārdu ieguva Juris Alunāns. Tā sākās jaunlatviešu kustība. Nu beidzot 1939. gadā latvieši varēja atbrīvoties ne tikai no vāciskiem uzvārdiem, bet arī franču, zviedru, poļu, dāņu un krievu, kuri bija gadu simtiem garā periodā pārstaigājuši mūsu zemi un maitājuši mūsu kultūru. Nebūtu par ļaunu arī mūsdienās atbrīvoties no pagātnes paliekām.

1939. gada 25. oktobrī visām pagastu valdēm Lauksaimniecības kamera izsūtīja slepenu rakstu, kurā tika stingri aizliegta jebkāda veida noraidoša izturēšanās pret latgaliešiem, jo viņus nereti uzskatīja par mazvērtīgākiem. Rakstā norādīts, ka sliktas attiecības kaitē visai tautai mūsdienās un vēl vairāk nākotnē. Vai tā nebija mūsu tautas pielaižšanās svešām varām?

29. oktobrī Zilupē plkst. 11.00 pienāca pirmais ešelons ar sarkanarmiešiem. Otrs ešelons dienu vēlāk izbrauca cauri Indrai. Uz perona vilciena sastāvu sagaidīja PSRS vēstnieks I.Zotovs, vēstniecības pirmais sekretārs M.Vetrovs, kuram bija lieli nopelni padomju varas nodibināšanā Latvijā, un PSRS militārais atašejs pulkvedis Vasiljevs. No Latvijas puses augstākā amatpersona sagaidītāju pulkā bija ģenerālis Rūdolfis Klinsons. Abu valstu himnas stacijā atskaņoja sarkanās armijas orķestris. Ne stacijā, ne arī to ceļu tuvumā, pa kuriem pārvietojās okupācijas karaspēks, iedzīvotāji un jo vairāk žurnālisti nedrīkstēja būt ne tuvumā. *Vareno un neuzvaramo* armiju nebija vēlams skatīt tuvumā, nemaz nerunājot par fotografēšanu. To aizliedza ar speciālu pavēli. Vienlaicīgi ar īpašu pavēli

noteica sarkanarmiešu uzvedību *buržuju zemē*. Kurzemi piedzina pilnu, sākot no Pitraga, Ventspils, Liepājas, Paplakas, pietika arī Dāmai.

Līdz ar 25 000 *zollukiem*, simtiem tanku, lielgabalu un karaflotes ieviešanu valstī praktiski bija sākusies Latvijas okupācija. Neviens jau nevarēja saskaitīt, cik īsti viņu te ieradās, bet, zinot krievu blēdīgo dabu, mazāk jau nu viņu nebija. Viņi uzvedās kā iekarotāji un dabūja visu, ko vien iedomājās un sagribējās.

Vaiņi, kā lielvarām nepatīk šis vārdiņš – **okupācija!** Fui! Nekādas okupācijas, bet gan īpaši pasākumi valstiski svarīgu jautājumu sekmīgai atrisināšanai. *Vot!* Tās lietišas jāprot pareizi noformulēt un visiem buržujiem pareizi apgaismot! Buržuāziskā Latvijā bijis terors, bet Padomju Savienībā tikai dažas kļūdas komunismā. PSRS nekad nav bijis nekāda terora, bet gan tautu draudzība! Brālīga palīdzība kapitālismā smokošām zemēm! Labdarība! Latvijā ieradušies, lai apkarotu buržuāzisko nacionālismu, kas izsūca strādnieku šķiru, ekspluatēja zemniekus, pazemoja darbaļaudis! *Ekspuatori* (vai kā viņus tur sauca) noniecinot inteliģenci. Padomju propagandas bundzinieki *leijerēja* pa skaļruņiem visās ielās, cik humāni izrīkojusies padomju vara. PSRS visai pasaulei iztēloja, ka Baltijas valstis pašas ieskrējušas vilkam rīklē! Kaut labi zinām, ka vilkam nekad nav bijuši humāni nodomi pret jēru. Vienīgi somi, muļķi tādi, iesprūduši rīklē kā kauls! Latviešus pārņēma totālas *gvaltas!*

Pagastos izplatīja cirkulārus, kā jāizturas pret *draudzīgās* valsts zaldātiem:

1. Neviens iedzīvotājs nedrīkst vest tirdznieciskus darījumus, kaut arī par santīmu, ar Padomju Savienības karavīriem.
2. Neviens nedrīkst savā mājā vai tās pajumtē dot naktsmāju Padomju Savienības karavīriem.
3. Neviens iedzīvotājs nedrīkst ielaisties sarunās ar padomju karavīriem.
4. Neviens nedrīkst dot ēst un dzert padomju karavīriem.

Kādā ballītē Aizvīķu parkā kāds no Dāmā izvietotā karaspēka virsniekiem, ieķēris pāris *stakānus* no *ulmanīša*, kļuva pārlieku *frintlīgs*, dziedāja, dejoja, jautrojās kopā ar *iedzimtiem*. Pēc dažām dienām viņš pazuda no garnizona un Aizvīķos nekad vairs netika redzēts, un par viņu neviens neko nezināja pateikt, kur palicis. Viņš bija pārkāpis noteikto reglamentu!

Latviešus pārsteidza krievu karavīru izskats. Viņi izskatījās drūmi, uz latviešiem skatījās ar neuzticību caur pieri, netīri, it kā neēduši. Latvijas

armijā karavīriem apģērbu pielaiķoja pēc auguma izmēriem, virsniekiem mundierus šūdināja precīzi pēc auguma. Padomju cilvēks nav izlēpis, tādēļ viņu zaldātiem derēja masveida raķojumu *ģimnastjorkas*, kuras derēja visiem augumiem.

Zaļganās blūzes derēja visiem izmēriem. Jostu savilka tik cieši, cik atļāva tievums vai resnums. Nebija tik būtiski, vai blūzes apakšējā mala ir krietni pāri bezkaunīgām vietām vai dažus centimetrus virs. Galvenais, lai būtu dzimtenes sargam pareizi nostādīta lieljaudas politiskā domāšana. Virsnieki ieradās ar visām *piekabēm* (atvainojiet – sievietēm), tās bija virs plānā paredzētiem 25 000. Tās kļuva populāras, ierodoties ballēs ar Latvijā sapirktām kleitām, kuras latvietes uzvilka, ejot gulēt. Ieraudzījušas veikalos bērnu naktspodīņus, *krasavicas* sapirkušās traukus... zupas vārīšanai. Tādi smuki emaljēti, ar skaistu osiņu! Virsniekiem pie sāniem kūļājās pār pleciem pārsvietas tašas – planšetes.

Krievi šokēja ar elementārās pieklājības trūkumu. *Tovarišči* neprata braukt ar velosipēdu. Mums tā bija ikdienišķa parādība, Krievijā tādu *šekumdrilli* nebija redzējuši, tāpat kā rokas pulksteņus. Brīnījās par lūpu krāsu, līdz... pagāršoja. Vairums zaldātu nebija redzējuši klozetpodu. Labākā gadījumā izmantoja *ķemberķinu*, kur vējš nepūš un smilgas neduras dupsī. *Mīkstās mīnas* parādījās plašā apkārtnē, kur dzīvoja *neuzvaramie*.

Sirpjamurotie bija izbrīnīti par pārpildītajiem veikaliem. Sākumā viņi domāja, ka tās ir izstādes, lai viņi labāk iepazītos ar mūsu zemes *atpalcību*. Bija pārsteigti, ka pārdevējas atļāva redzētās mantas iegādāties. Kādā veikalā Liepājā pat virsnieks nopirka vienu bulciņu un prasīja, *moška* vēl var kādu dabūt. Kad arī to saņēma, lūdza iesaiņot pakā 30 gabalus. Drīz atnāca citi un arī neticēja, ka var pirkt, cik grib. Nu sākās iepirkšanās drudzis. Pasts tika pārslogots ar pakām, kuras ceļoja uz *bagāto* komunisma paradīzi. Toties veikali kļuva manāmi tukšāki no preču izvēles. To sekmēja mazvērtīgā krievu rubļa pielīdzināšana mūsu vērtīgajam latam. Virsnieku *gaspāžas* ātri nomainīja ierastās *bubļiķkas* pret rietumnieciskām *šļāpām*. Zoļļukiem gan bija jāturpina špacierēt brezenta un kirzas zābakos. Mūsu juhtādas stulmeņi viņiem bija par lepnu.

Latvijā pamazām sāka iepazīt jaunus jēdzienus – deficīts, blats, zemletes tirdzniecība, spekulācija, kuru gan mūsdienās dēvē par biznesu.

1939. gada septembrī kara darbība Polijā izraisīja negaidītu rosību Aizvīķu muitas punktā. Pēdējos desmit gadus Latvijā dzīve bija nostabilizējusies, noziedzība pierimusi, valsts piedzīvoja uzplauķumu. Tādēļ arī dzīve pie Latvijas – Lietuvas robežas bija rāma.

Aizvīķu muiņas punkts 1934. gadā. Stāv (no kreisās) G.Lēmans, robežsargs Ozols un muiņas punkta priekšnieks A.Ansons

Nacionālās krāsās krāsotie šlagbomi pacelti! Robeža bija atvērta no plkst. 9.00-18.00. Uz robežtilta augstākā punkta stāv Lietuvas muitnieki Šaulis un Andruškēvics, Latvijas muitnieki Ansons un Lēmans. Aizmugurē redzams Lietuvas muiņas punkts. Kad robeža bija atvērta, karogu mastos plīvoja valstu karogi. 1934. gads

Sākoties Otrajam pasaules kara 1939. gada septembrī, nemiers valdīja arī Latvijas-Lietuvas robežpunktos. Muitniekiem palīgā nāca policists J. Saulītis (otrais no kreisās), veterinārā dienesta feldšeri raudzījās, lai Latvijā ar zirgiem neievestu nagu sērgu. Tāds bija skats no Latvijas raugoties uz Lietuvu, kad vēl nebija iznīcinātas abas draudzīgās valstiņas

*1935. gadā Meža dienās ar daudzu pagasta amatpersonu klātbūtni stādīja ozolu aleju no krustceļa līdz muitas punktam. Būtu šodien varena aleja, ja stādījums būtu rūpīgāk kopts.
Aizmugurē pa labi redzams populārās Inta dzirnavas, kuras drīz nodega*

Abu draudzīgo valstiņu robežu sargātāji – muitnieki un robežsargi dzīvoja satīcīgi un izpalīdzīgi viens otram. Parādīja pienācīgu godu, kad tauta svinēja savus lielākos valsts svētkus – valsts dzimšanas dienu 16. februārī Lietuvai un 18. novembrī Latvijai. Katru rītu plkst. 9.00 uzvilka mastā savas valsts karogu, pacēla nacionālās krāsās tērpto *slagbaumu*. Plkst. 18.00 vakarā noritēja pretēja procedūra. Šķērsojot robežu, abos muitas punktos iespieda štampeli ar atzīmi, kad ieradies un kad atgriezies savā pusē. Robežas tuvumā dzīvojošos pazina personīgi, un aizskriet uz netālo veikalu Latvijas pusē varēja bez kādas štempeles. Aktīvāka rosība bija, kad Ilaiķos, Priekulē vai Vaiņodē bija gadatirgi, tad muitniekiem bija ko rauties. Aizvīķu muitas punkta pēdējais priekšnieks bija Alfrēds Ansons, palīgs Gustavs Lēmans (Leja). Robežas Apšupīte vēl bija šaura, un vietām to varēja viegli pārlēkt. Atspēries vienā valstī, piezemējies ārzemēs! Kontrabanda nebija izplatīta, narkotikas vēl nebija modē.

Tā bija, līdz lielie plēsoņas sāka pārdalīt lomus. Caur muitas punktu sāka kursēt aizdomīgas kravas, kas prasīja stingrāku modrību. Sākās zirgu tirdzniecība. Uzskatīja, ka Polijas armijā ir labākā kavalērija pasaulē, bet tā sašķīda pret vermahta tankiem. Kavalērijas laiks bija pagājis! Runāja, ka tie ir poļu zirgi, kas sāka ieplūst Latvijā. Stāvokli sarežģīja mutes un nagu sērga. Muitas punktā sāka darboties veterinārais dienests. Sākumā katram zirgam pamatīgi apmazgāja nagus ar speciālu šķīdumu. Vēlāk atveda smagas dzelzs kameras, kurās ievada zirgu. Galva vien palika ārā, kuru izbāza cauri ādas *zābakam* un cieši nosaitēja ap kaklu. Kamerā iepludināja dezinficējošu tvaiku. Daudzi zirgi nevēlējās iet kamerā un bāzt galvu cauri ādas stulmenim. Muitniekiem un vetārstiem dažkārt bija krietni jānopūlās, lai iemānītu lopiņu kamerā. Pēc nogāzēšanas zirgs bija cauri slapjš un ātri varēja vēsā laikā saaukstēties, bet nagu sērga Latvijā neizplatījās.

Muitnieki un robežsargi bija augstas morāles ierēdņi, rūdījušies atsacīšanās ugunīs no dažādiem kārdinājumiem, lai nosargātu savas mīlotās valsts robežu svētumu un neaizskaramību.

Savukārt Apšupe lepojās ar manīgām forelēm, kuru punktētais ietērps radīja aizdomas, ka zivtiņa slimo ar masalām. Pakrantē slēpās vēdzeles, bet ievu ziedēšanas laikā maijā savus mīlas priekus izprieclāt un paberzēties gar oļiem atpeldēja nēģi. Rudeņos tādās pašās izprieclās ieradās laši.

Bija veikti visi priekšdarbi pilnīgai Latvijas okupācijai. Tikai to aizkavēja stūrgalvīgo somu pretestība.

Dinamiskais 20. gadsimts cilvēces vēsturē iegāja ar krasām sabiedrības pretrunām: karš un miers, bagātība un nabadzība, konflikti un katastrofas, fantastiski atklājumi pretēji neizprotamām muļķībām. Daži varmākas, tikuši pie varas, satricināja veco planētu Zemi līdz visdziļākajiem pamatiem!

Laiks šovasar vairs neies vecās sliedēs,
Būs puķes skumjas, bišu medus rūgts,
Uz tāliem ciemiem kumeļš netiks jūgts ...
Edvarts Virza

Baigais gads

1940. gada 10. maijā Ādolfs Hitlers sāka savu iecerēto *zibenskaru* rietumos. Aprīlī jau bija *pievākta* Dānija un Norvēģija, tagad bija kārta Holandai, Beļģijai, Francijai. *Blietzkrieg* nebija Hitlera izgudrojums. Viņš tikai atkārtoja to, ko vēsturē jau 1886. gadā bija paveicis Vācijas prezidents firsts Oto Bismarks, sakaujot Austriju.

Hitlera negaidīti vieglie un ātrie panākumi lika pasteigties *draugam* Staļinam pievākt savu laupījuma daļu austrumos. Visas Baltijas valstiņas gandrīz vienlaicīgi saņēma boļševiku ultimātus sastādīt jaunas valdības un ielaist savā teritorijā neaprobežotā daudzumā padomju armiju, jo viņas apdraudot Padomju Savienības drošību!? Staļins izmantoja labo pieredzi, ko Hitlers izdarīja ar Poliju Gleivicas radiostacijā un lielgabalu šaudīšanos savā teritorijā, par iegastu, lai iebruktu Somijā. Lai attaisnotu savu riebīgo darbību Latvijā, čekas karavīri 15. jūnija naktī plkst. 2.30 iebruka Latvijas robežsargu mītnē Masļenkos, nogalināja daļu robežsargu un bēgošu sievieti, saņēma gūstā civiliedzīvotājus ar bērniem un aizveda pāri robežai, robežsargu mītni nodedzināja, bet visai pasaulei kārtējo reizi sludināja melus, ka vainīgi citi.

17. jūnijā padomju karaspēks no Lietuvas puses iebruka Latvijā. Arī tā bija smalki izplānota operācija. Vispirms okupēt Lietuvu, lai nogrieztu atkāpšanās ceļu Latvijas un Igaunijas cilvēkiem.

Tā PSRS izvaroja Baltijas valstis!

PSRS joprojām neatzīst okupācijas faktu, bet kā varēja gadīties, ka 16./17. jūnija naktī Latvijā dislocētās krievu vienības ieņēma pozīcijas pie Jelgavas, Tukuma un citiem tiltiem, kur bija paredzēta okupācijas armijas virzīšanās?

Pasaulei tika vēstīts, ka Latvijā notikusi sociālistiska revolūcija, kaut daudzi jau zināja, ka revolūcija ir populārākā eksportprece Krievijā. PSRS pārkāpa 1920. gada 11. augustā Rīgā parakstīto Latvijas un Padomju Krievijas mierlīgumu, kura 2. pantā rakstīts:

„Padomju Krievija bez ierunām atzīst Latvijas valsts neatkarību, patstāvību un suverenitāti un uz mūžīgiem laikiem atsakās no visām

tiesībām.” Redzot Krievijas sabrukumu, Ļeņins jau 1917. gadā runāja, ka būs jādod brīvvalsts Baltijas valstīm. Ar savu dekrētu 1918. gada 22. decembrī P.Stučkas iespaidā Ļeņins pasludināja Latviju par padomju republiku!

PSRS nonāca pilnīgā pretrunā ar iepriekšējiem līgumiem un dekrētiem. Tautā skandēja peršņi: „Tā aizgāja latvju godība un atnāca krievu sodība!”

Latvija atkal kļuva par Padomju Sociālistisko Republiku – LPSR.

Revolūcijas un valstsvīru gāšanas ar lielu blīkšķi notiek lielās pilsētās un centros. Tādās nomalēs kā Aizvīķi viss notiek daudz klusāk un mierīgāk. Nekādu mītiņu, klaigāšanas un šaudīšanās.

Kad retajās lauku mājās esošais radiofons atnesa vēsti par trauksmainajiem notikumiem Rīgā, par vecās varas gāšanu un jaunas, tautas valdības nodibināšanu, Aizvīķos iestājās tāds kā nogaidošs klusuma brīdis, vakuums, kā klimaksa periods sabiedrībā. Visi gaidīja, kas nu būs? Šāds periods ilga vairākas dienas, līdz jūnija beigās tautu aicināja uz sapulci pie skolas ēkas. Tur ieradās partijas propagandists no Liepājas un izskaidroja notikušās pārmaiņas un *brīvības*, kādas tauta guvusi. Noorganizēja aktīvistu grupu ar Teodoru Gaiķi un Kārli Runiku priekšgalā, kas sāka ietekmēt pagasta politisko dzīvi un jaunās Tautas valdības lēmumu izpildi.

Saņēmuši instrukcijas no Liepājas par jaunās pašvaldības organizēšanu pagastā, aktīvistu grupa uzaicināja *Robežnieku* māju saimnieku Žani Sudmali uzņemties pagasta izpildkomitejas priekšsēdētāja pienākumus. Sabiedrība viņu pazina kā priekšzīmīgu saimnieku, aktīvu sabiedrisku darbinieku un kreisi noskaņotu.

Sudmaļu dzimtas vārds Lejaskurzemē bija labi pazīstams ar spilgtām personībām. Žanis dzimis Aizvīķu *Zitišķu* mājās trūcīgā zemnieku ģimenē 1894. gadā. Ģimenē bija astoņi brāļi un māsas. Žaņa brālis Emīls Sudmalis (18.09.1897.-28.08.1964.) bija pazīstams revolucionārā žurnālistikā, par ko viņu 1919. gadā iesēdināja cietumā. Viņu sodīja kā Aizvīķu pagasta izpildkomitejas locekli, kas darbojies Pētera Stučkas valdībā. P.Stučkas valdība Rīgā valdīja 140 dienas un šajā laikā paspēja nošaut 1549 cilvēkus. Cilvēku bendes allaž tērptas sarkanās mantijās! 1919. gadā Latvijā pastāvēja paralēli trīs valdības: K.Ulmaņa nacionālā, P.Stučkas komunistiskā un mācītāja A.Niedras valdība, kas simpatizēja vāciešiem.

*Emīls Sudmalis ar
dzīvesbiedri dzejnieci Elzu
un dēlu Emīlu. 1960. gads*

*Lauku sētas allaž rotājušas stārķu
ligzdas. Pēckara gados vēl nebija
daudz elektrības stabu, tādēļ bija
jāizmanto dabas veidojumi, kā,
piemēram, Zitišķos*

Zitišķu mājas ap 1960. gadu

1925. gadā Saeimas vēlēšanās strādnieku organizācijas virzīja Emīlu par kandidātu. Aktīvās komunistiskās darbības dēļ varas iestādes viņu vairākkārt arestēja, tādēļ nācās emigrēt uz Franciju. Tomēr 1931. gadā E.Sudmali ievēlēja 4. Saeimā, kur viņš uzstājās kvēlām komunistiskām runām. 1932. gadā viņš piedalījās pirmajā Vispasaules miera aizstāvēšanas kongresā Amsterdamā. Komunisti jau ļoti sludināja miera idejas, bet patiesībā viņu dvēselēs bija ložbērēji uzstādīti! Kad Sudmalim draudēja kārtējais apcietinājums, viņš emigrēja uz Maskavu un strādāja zinātniskā pētniecības institūtā. Ar grūtībām viņš 1937. un 1938. gadā izvairījās no iznīcināšanas, kāda vērsās Krievijā pret latviešiem.

Latvijā E.Sudmali vajāja kā komunistu, bet komunistu citadelē viņu necieta kā latvieti! Latvijā Emīls atgriezās 1954. gadā un līdz mūža beigām bija rosīgs daiļliteratūras tulkotājs. Pats rakstīja īsos stāstus un dzejoļus. Emīls kļuva par ideoloģisko tēvu radniekam Imantam Sudmalim (1916-1944), kurš vācu okupācijas gados Rīgā darbojās antifasiistiskā pagrīdē, 1943. gada 13. novembrī Doma laukumā noorganizēja bumbas sprādzienu, tika apcietināts un nogalināts 25. maijā. Padomju vara viņam piešķīra Padomju Savienības Varoņa nosaukumu (1957) un Liepājā uzcēla pieminekli. Imanta tēvs Jānis Sudmalis (1887-1984) bija mākslinieks un nodibināja Liepājas Vēstures un mākslas muzeju, bija ilggadīgs šī muzeja direktors (1924-1958).

22. jūlijā pie Aizvīķu pils notika tautas sapulce. Bija uzstādīti radio skaļruņi, kuri pārraidīja Latvijas jaunievēlētās Tautas saeimas sēdes norisi. Tauta atbalstīja Ž.Sudmaļa kandidatūru priekšsēdētāja amatā. Jaunajā izpildkomitejā vēl ievēlēja Jāni Matvejevu, Teodoru Gaili, Kārli Runiku, par sekretāru Frici Plostnieku. T.Gaiķis izpildīja arī partorga pienākumus. Par priekšsēdētāja vietnieku kļuva J.Matvejevs.

Aizvīķos tāpat kā visā Latvijā bija jāsāk iepazīt jauni likumi un neredzēti tikumi, jādzied nedzirdētas dziesmas ar daudz savādākiem piedziedājumiem. Ja kāds dziedāja vecās meldijas, uz to sāka raudzīties aizdomīgi. Komunisti pāri stāvēšanā visam cilvēcīgajam demonstrēja neiecietību pret jebkuru citādi domājošo. Bija jānostājas uz PSKP platformas un jāņoņo līdzī. Kas to negribēja, bija jāpaliek uz perona. Sabiedrībā veidojās neuzticības un aizdomības migla, kāda agrāk netika manīta. Politpulciņos bija jāstudē „VK(b)P īsais kurss”, kas aizvietoja Bībeli.

Jau pašā sākumā bija jāveic atbildīgs uzdevums – zemes reforma. Augustā un septembrī valsts zemes fondā tika atsavināta zeme, kas

pārsniedza 30 ha lielajiem zemes īpašniekiem. To pa 10 ha piešķīra bezzemniekiem. Pagastā zemi ieguva desmiti jauno zemnieku. Zemes ierīcības komisiju pagastā vadīja bijušais galdnieks Kārlis Runiks, kura brālis bija pazīstams rakstnieks ar pseidonīmu Ādolfs Erss. Ierīcības komisijā darbojās arī Augusts Reinšmits un citi aizvīkņieki. Izpildkomitejai bija jāveic liels darbs, lai jaunie zemes ieguvēji iegūtu arī lopus, telpas dzīvošanai, nepieciešamo saimniecības inventāru, sēklu pavasara sējai. Šī reforma izsauca neapmierinātību priekšzīmīgajos zemes kopējos, kad viņu sūri grūti iekoptās zemes bija jāatdod citiem. Zemi pasludināja par *tautas īpašumu*, bet zemnieks kļuva par nomnieku.

Bija jāiemācās daudzi jaunvārdi, kā partorgs, fizorgs, kultorgs, buržuks, tautas ienaidnieks, kaitēklis, budzis, kulaks, sarkanais stūrītis, sociālistiskā revolūcija, sarkanarmija, izpildkomiteja, komjaunatne, oktobrēni, buržuāziskais nacionālisms, kapitālisma palieka, nevēlams elements u.c.

Bija jāapgūst skaistā, izteiksmīgā un daudzkrāsainā krievu valoda: *J...t...m*, - kurā izteikties varēja daudz sulīgāk un spēcīgāk nekā mūsu tēvu valodīņā! Arī krievu H burts bija visai aptveroš!

14. un 15. jūlijā jaunieceltā Augusta Kirhenšteina valdība izsludināja Saeimas vēlēšanas. Balsot varēja tikai par vienu vienīgu sarakstu – darba tautas bloku. Mēģinājumi iesniegt vēl kādu sarakstu, lai būtu alternatīva, kā tas bija līdzšinējās Saeimas vēlēšanās, beidzās gaužām neveiksmīgi to iesniedzējiem un listē esošajiem. Lozungs bija: Zem Ļeņina karoga, Staļina vadībā ceļā uz komunismu! Par darbu, maizi un brīvību!

Čigāns bija citādās domās: „Ui, neprasi tik daudz uz reizi! Priekš kam darbs tev vajadzīgs? Jāvīrza cits lozungs – Lai dzīvo brīvā zirgu tirdzniecība!

Tautā populāro dziesmu „Pie Dzintara jūras” dziedāja ar jauniem vārdiem: „Pie Dzintara jūras stāv Kirhenšteins bāls un Staļinam lūdzas pēc maizes un sāls...”

Kas nebalsos, būs tautas ienaidnieki. Tos noskaidrot nebūs grūti, jo pasēs iespieda zīmogu. Neizpratni radīja, ka vēlēšanās kā rajona partijas komitejas novērotāji iecirknī atradās divi formās tērpti svešas valsts pārstāvji! Kurā valstī vēl varēja notikt tādi brīnumi? Nebija svarīgi, kā vēlē, svarīgi bija *pareizi* saskaitīt balsis. Latvijā iepazīna vēl nedzirdētu vēlēšanu aktivitāti – 99,9%. Vēlēšanu biļetenus parakstīja un savāca padomju armijas pārstāvji!

Jaunā vara iznīcināja visas organizācijas un biedrības, kas tautā potēja nacionālo garu, – skautus, mazpulkus, aizsargus, studentu korporācijas un citas sabiedriskās struktūras. To vadītājus pakļāva represijām. Kaut jaunieceltais valsts vadītājs A.Kirhenšteins, pārņemot varu, pateicās K.Ulmanim par veikto darbu valsts izveidošanā, par jaunatnes patriotisko audzināšanu, kas piepildījusi valsts laukus ar darbīgiem mazpulcēniem, tā bija tikai diplomātiski aplaizīta pieklājības kapu runa, lai novērstu sabiedrības uzmanību no faktiskiem procesiem republikā. Mazpulcēnu vietā organizēja Darba jaunatnes savienību. Skolas pārzinis un bijušais mazpulku biedrs F.Ernestsons aicināja mazpulcēnus iestāties jaunajā organizācijā un uzņemties tās vadību. Neviens nevēlējās nodot savus nacionālos ideālus, tādēļ izraisīja naidu tajos jauniešos, kuri bija gatavi iestāties jaunajā organizācijā. Pēc kādas balles *darba jaunieši* izraisīja kautiņus ar mazpulcēniem, sadauzīja viņu mūzikas instrumentus. Jūlijā notika jaunās organizācijas dibināšanas sapulce, kurā piedalījās ap 20 jauniešu.

Vadību uzņēmās Teodors Aglišs. 1940./41. gada ziemā viņu uzņēma komjaunatnē. Viņš kļuva par pirmo un vienīgo komjaunieti pagastā šajā periodā. Darba jaunatne bija tikai māneklis, komjaunatnes ēsma, lai iesaistītu jaunatni svešā ideoloģijā. Tautā sprieda: – Kommā jaunieši un bezziepju līdēji tagad nav cenā! –

Aglišs bija viens no galvenajiem organizatoriem impērijas dižākajiem valsts svētkiem – Oktobra revolūcijas gadadienai 7. novembrī. *Darbaļaudis* šos svētkus dēvēja par pistoļu vai kapu svētkiem. Daži priecājās, bet tauta skuma. Sarīkojums sākās pie skolas, kuras pagalmā savu *varenību* demonstrēja Dāmā izvietotais krievu garnizons. Dziedādami mums svešas dziesmas marša ritmā, viņi drasēja pa pagalmu kā ar terpentīnu iesmērēti un svilpa. Galvā bija cepures no pilsoņu kara laikiem ar sarkano zvaigzni priekšā un puļķīti augšā. Skatītājos viņi atstāja nožēlojamu iespaidu ar ironisku repliku:– Augšā puļķītis, apakšā muļķītis! – viņu formas tērpi, izturēšanās, aziātiskais ārišķīgums bija pretīgs un nepieņemams. *Golubčiki* gan domāja, ka atpalikušajai tautai demonstrē savu augsto kultūru. Brašuma un kultūras ziņā viņi nespēja konkurēt ar latviešu armijas zēniem, kurus cienīja mūsu zeltenes.

Sarīkojums noslēdzās aizsargu mītnē, kuru tagad dēvēja par Tautas namu. Apmeklētība maza, noskaņojums drūms un ironisks. Pilnīgi pretējs tam, kāds noskaņojums un pārdzīvojums bija, svinot Latvijas valsts svētkus 18. novembrī. Priekšnesumus sniedza aģitbrigādes no Liepājas

strādniecības. Pirmo reizi dzirdējām vārdus agitbrigāde, boļševiku partijas himnu Internacionāli, tautas instrumenta – bajāna pavadībā, ar kareivīgi piedziedājumu: „Tā ir pēdējā kauja, kas ar uzvaru nāks...”

Arī pārējās dziesmas bija uz cīņu, uz kauju aicinošas:

„Ar kaujas saucieniem uz lūpām, Ar karstām sirdīm kritāt jūs...”

Zinot to, kā tiek izlaupīta Latvija, tauta dziedāja savādāk:

„Ar kaujas saucieniem uz lūpām

un desas luņķiem padusē...”

mūsu mentalitātei nepieņemamas bija arī gaudīgās stepju dziesmas.

1941. gada sākumā T.Aglišs pie skolas noorganizēja sporta svētkus ar gaužām mazu dalībnieku skaitu.

Sākoties karam, Aglišs kopā ar ZMIP (zirgu un mašīnu iznomāšanas punkts) direktoru, pagasta izpildkomitejas priekšsēdētāja vietnieku Jāni Matvejevu slēpās pie Matvejeviem un Jefimoviem, līdz nolēma pievienoties bēgošajai sarkanarmijai. 26. jūnija vakarā abi bēgļi pārgērbusies, lai nepazītu, ar velosipēdiem izbrauca no mājām, lai caur Embūti panāktu kādu armijas daļu. Pie Embūtes tilta viņus aizturēja apsardze un nogādāja Vaiņodē. No Vaiņodes aizsargi ziņoja Aizvīķu pagasta skrīverim F.Plostniekam, ko darīt ar sagūstītajiem. Plostnieks atbildēja: – Paši sagūstījāt, paši lemjiet! –

Pratināšanas laikā Aglišam atrada drēbēs iešūtu komjaunatnes biedra karti. Vietējie aizsargi pie Vaiņodes mežmalā 5. jūlijā abus nošāva. Tā būtībā bija atriebība par līdzdalību cilvēku izvešanā 14. jūnijā. Nošautie vairākas dienas stāvēja neaprakti. Vēlāk turpat arī apraka. 1977. gada 9. maijā viņus pārapbedīja Liepājas Centrālkapos.

Padomju vara ātri atrīvojās no kaitīgās buržuāziskās preses. Slēdza tautā populāros preses izdevumus – avīzes *Jaunākās Ziņas*, *Brīvā Zeme*, *Rīts*, *Kurzemes Vārds*, žurnālus *Atpūta*, *Zeltene*, *Aizsargs* un daudzus citus. Jaunās varas biedrungi aicināja domāt pareizā virzienā. Pareizi domāja komunisti. Viņiem bija iestellētas labākās smadzenes. Nevēlamās preses vietā stājās padomju propagandas trauksmainie rupori – avīzes *Cīņa*, *Komunists*, *Jaunais Komunārs*, žurnāls *Darba Sieviete* un citi. Tauta visas pārmaiņas uztvēra ar neuzticību un ironiju pie avīžu kioskiem notika sarunas:

– Man, lūdzu, *Brīvo Zemi!*

– Tāda vairs nebūs.

– Tādā gadījumā *Atpūtu*.

- Tāda arī vairs nebūs.
- Kas tad būs?
- Darba sievietes nemitīgā cīņā ar jauniem komunāriem un komunistiem.
- Un rīts arī nebūs?
- Nu būs vakars!

Ungārijas valstsvīrs un tautas varonis Laijošs Košuts (1802-1894) kādā savā runā Anglijā jau 1851. gada 30. oktobrī teica:

„Kāds ir visa ļaunuma galvenais spēks Eiropā? Tas ir Krievijas uzbāzīgais gars. Ar kāda spēka palīdzību Krievija kļuvusi varena? Vai ar ieročiem? Nē, Krievijas bruņojums ir daudz vājāks nekā daudzām citām varām. Tā kļūva visspēcīga, vismaz ļoti bīstama apkārtējo valstu brīvībai ar diplomātiskām intrigām!”

Kas šodien ir mainījies pēc pusotra gadsimta?

Padomju varas apstākļos viss notika pēc *plāna un grafika*. Tas noteica, ka vairs nav vajadzīga robeža starp Latviju un Lietuvu. Novembrī likvidēja Aizvīķu muitas punktu, atlaida muitniekus un robežsargus. Nu brāļu tautām bija viena Dzimtene, daudz plašāka un varenāka. Dzimtenei bija pavisam cits jēdziens. Pirmajos mēnešos apsargāta palika PSRS – Latvijas robeža, lai Latvijā neļautu ieplūst nabadzīgajiem Krievijas iedzīvotājiem, lai tie neredzētu šeit dzīvojošo cilvēku turību un preču pilnos veikalus. Bija jā saglabā mīts, ka *pūstošajā kapitālismā* cilvēki ir apspiesti, dzīvo trūkumā un badā. Tikai *ziedošajā sociālismā* cilvēki esot laimīgi un bagāti. Padomju melu propaganda bija nepārspējama!

Melu kampaņa pret Latviju turpinājās. No Maskavas uz Rīgu nāca tukšu vagonu ešeloni ar uzrakstiem „Bada cietējiem Latvijā”, bet pretējā virzienā brauca ar nodzēstiem uzrakstiem, pārpildīti ar Latvijas ražojumiem. Tāpēc starptautiskais nosaukums USSR latviskā tulkojumā skanēja: „Ulmanis sakrāja Staļina rīklei!”

Jau 1940. gada rudenī latviešu valodā tika ieviests vēl viens jaunvārds – *dabūšana*, kas aizvietoja *pirkšanu*. 1941. gada 15. maijā Latvijas PSR tirdzniecības tautas komisārs ar dekrētu noteica, ka vienai personai nedrīkst pārdot vairāk par 400 g sviesta, 500 g gaļas un 700 g desas.

Ātri pienāca 1941. gada pavasaris. Partijas Centrālā komiteja saņēma VK(b)P (Vissavienības komunistiskā (boļševiku) partija) un PSRS Tautas komisāru padomes 1941. gada 14. maija lēmumu Nr. 1299-526 ss, kurš

attiecās ne tikai uz Baltiju, bet arī uz citiem PSRS reģioniem – Rietumu Ukrainu, Rietumu Baltkrieviju un Moldāviju. Politiskais mērķis bija viens – „sociāli svešu elementu izsūtīšana”. Tieši Baltijā bija uzskaitīti deviņi punkti, uz kuriem tas attiecas, kā prostitūtas, kontrrevolucionāri, virsnieki, bagātie, ierindas policisti, cietumu personāls.

Padomju vara savas valdīšanas laiku Latvijā noslēdza ar sen plānotu un graujošu finālu – pretpadomju elementu deportāciju uz Sibīriju. Tikai daudzus gadus vēlāk mēs uzzinājām, ka tas komunistiem bija iecienīts līdzeklis, kā iznīcināt un pārkrievot veselas nācijas. Daudziem tā atgādināja jau piemirsto 1919. gada teroru, ko piekopa savā īsā pastāvēšanas laikā P.Stučkas valdība. Komunisti bija čakli uz cilvēku šaušanu! Viņiem nebija žēl dažus simtus gramu svina un sešas pēdas zemes.

1941. gada 14. jūnijā no Latvijas izveda 15 420 cilvēkus. Padomju varas sargsuņi – čekisti izrīkojās ar cilvēkiem kā sadisti. Krievu bezkaunība lika spalvām celties gaisā un rūkt! Asinis uzkaršējās! Veltīgi tagad viņi aicina aizmirst pagātnei. Latviešu tauta to nekad neaizmirsīs. Ar šādu rīcību krievi ieguva naidu uz visu mūžu! Tagad viņu pēcnācēji klaigā par cilvēku tiesību ievērošanu, kad viņiem liek iemācīties latviešu valodu. Toreiz tik humāns jēdziens – cilvēku tiesības vēl nebija izgudrots.

Lūk, Aizvīķu pagasta *melnā liste*:

1.	Kļava Jānis	1897	Skujiņas	miris 09.02.42. Vjatlagā
2.	Kļava Anna	1895	„	atbrīvota 17.03.56. Pirovskas raj.
3.	Kļava Voldemārs	1921	„	atbrīvots 01.07.47. Pirovskas raj.
4.	Kļava Elmārs	1934	„	atbrīvots 01.07.47. Pirovskas raj.
5.	Kļava Milda	1920	„	atbrīvota 19.03.56. Pirovskas raj.
6.	Kļava Austrā	1927	„	atbrīvota 17.03.56. Pirovskas raj.
7.	Spraude Fricis	1894	Karuļi	nošauts 15.01.42.
8.	Spraude Katrīna	1967	„	nav ziņu Pirovskas raj.
9.	Spraude Irma	1907	„	bēgusi, atbrīvota 19.02.60.
10.	Spraude Aivars	1938	„	miris 1944. Pirovskas raj.
11.	Spraude Laima	1941	„	mirusi 1948. Pirovskas raj.
12.	Ķipsts Kārlis	1890	Smaiži	miris 11.04.42. Vjatlagā
13.	Ķipste Līna	1899	„	atbrīvota 15.03.57. Pirovskā
14.	Ķipsts Eduards	1902	„	miris 05.05.42. Pirovskā
15.	Banga Oskars	1896	Sapnīši	atbrīvots 15.08.42. Vjatlagā
16.	Banga Hermīne	1896	„	atbrīvota 19.02.57.
17.	Banga Gunārs	1925	„	miris 1943.
18.	Banga Zeltīte	1928	„	mirusi 1943.

19.	Eidiņš Žanis	1900	Vilņīši	miris 30.12.41. Vjatlagā
20.	Eidiņa Alvīne	1900	„	atbrīvota 20.06.55. Krasnojarskā
21.	Eidiņš Tāļivaldis	1928	„	atbrīvots 20.06.55. Krasnojarskā
22.	Eidiņš Aleksandrs	1890	Ozoli	nošauts 15.01.42. Vjatlagā

Tie bija cilvēki, kuriem trūka sajūsma par padomju sistēmu, un viņiem bija nepieciešama *garīgā atjaunināšana* kolektīvisma svētlaimē.

Zīmīgi, ka no iedzīvotāju skaita un teritorijas lielākā Gramzdas pagasta izveda tikai 12 cilvēkus. Kāpēc tā? Vai tur padomju varai bija lojālāki cilvēki?

A.Eidiņa meitas Loniju, Mirdzu, Veltu atbrīvoja no lopu vagona otrā dienā Karostā. Savukārt E.Ķipsta sieva atradās slimnīcā meitiņas dzemdībās un no izvešanas paglābās.

Izvešanā klāt no vietējiem bija Žanis Sudmalis, Jānis Matvejevs un Fricis Plostnieks, bet viņu loma bija tikai parādīt čekistiem, kur sarakstā esošie cilvēki dzīvo. Viņi to ļoti pārdzīvoja, bet neko nevarēja darīt, lai paši nenonāktu šajā sarakstā. Ir ziņas ka Plostnieks pat dažus brīdinājis iepriekš, kas viņus gaida.

Aizvesto sarakstā bija divi pilngadīgi un septiņi nepilngadīgi bērni. Sibīrijā un aiz polārā loka nomocīti septiņi tēvi, divas mātes un pieci nepilngadīgie bērni. Latvijā atgriezās četras mātes un četri bērni.

Šis saraksts nebūt nav pilnīgs. Laikā no 1940. līdz 1960. gadam apcietināti un dažādus sodus saņēmuši vēl šādi aizvīknieki, jo čekisti savos kabinetos nesēdēja garlaicībā rokas klēpī salikuši! Kam ir vara un muskuļi, tam prāta daudz nevajag, lai kādu pazemotu:

1.	Daukants Jānis	1890	07.10.49.	bandītu atbalstītājs
2.	Gailis Arvīds	1966	05.02.47.	soda ekspedīcijas dalībnieks
3.	Garnis Ernests	1901	21.09.45.	bijis šucmanis
4.	Grietēns Oskars	1912	08.11.50.	bijis aizsargs, šucmanis
5.	Grigers Pauls	1915	23.01.51.	policists, dienējis 19. SS divīzijā
6.	Janaitis Ernests	1895	27.10.44.	bijis Gramzdā šucmanis, vācu atbalstītājs
7.	Jansons Fricis	1886	30.04.47.	bijis politpārvaldes uzraugs
8.	Klaiše Fricis	1889	21.05.45.	parakstījis petīciju ASV par 1941. g. izsūtīto atgriešanos
9.	Līguts Indriķis	1902	29.10.44.	aizsargs, vācu atbalstītājs
10.	Līguts Verners	1915	14.06.41.	Latvijas armijas virsnieks
11.	Mažālskis Kazimirs	1913	29.01.53.	veicis pretpadomju aģitāciju

12.	Sudmalis Fricis	1896	08.08.47.	atbalstījis bandītus
13.	Svars Jānis	1896	19.09.45.	veicis pretpadomju darbību
14.	Berķis Arnolds	1906	21.08.40.	no 1932.g. monarhistiskās balt-
				un gvardu <i>Mladorosa savienība</i>
			22.05.45.	dalīb. Liepājās paš aizsardzīb-
				nieks, 1941.g. arestējis ebrejus,
				no 1942.g. dienējis vācu armijā.
15.	Štolcs Kārlis	1911	08.11.51.	policists
16.	Šaulis Ernests	1900	10.08.49.	aizsargs, šucmanis
17.	Siliņš Fricis	1904	06.09.45.	1941. g. darbojies bandītu grupā
18.	Vilpors Fricis	1918	02.01.46.	dezertējis no sarkanarmijas un
				pārgājis vācu pusē
19.	Opelts Eduards	1921	25.05.45.	leģionārs, kalpojis vācu
				izlūkdienestam
20.	Trumpenieks Edvards	1911	07.10.49.	bandītu atbalstītājs
21.	Galķints Ernests	1910	13.05.51.	paš aizsardzībnieks, no 1942.g.
				dienējis vācu policijā, piedalījies
				soda ekspedīcijās pret padomju
				partizāniem

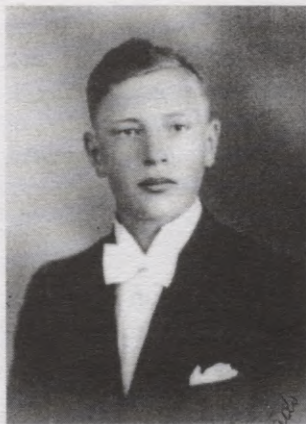
Interesanti, ka šajā sarakstā iekļauts arī Emīls Sudmalis. Padomju vara viņu apcietināja 1949. gada 27. maijā kā trockistu. Par *trockistu* dēvēja Staļina pretiniekus, no kuriem tikai retam izdevās paglābties no *dienišķās devas – dažiem* grammiem svina...

Ar 1941. gada 14. jūnija deportācijām bija vēl par maz. Bija gatavots otrais vilnis jūnija beigās, taču vācu iebrukums daudzus latviešus pasargāja no Golgāta ceļa. Bija jāapbrīno tā precizitāte, vērīenīgums un nežēlastība, ar kādu tika veikta šī operācija.

Viena gada padomju varas pastāvēšanas laiks Latvijas vēsturē iegravēts ar nosaukumu – **Baigais gads!** Vācu okupācijas gadā izdeva foto albumu ar līdzīgu nosaukumu, kurā visā pilnībā dokumentāli kadri pierādīja zvērības, kādas pastrādāja pret latviešu tautu.

Viens no godīgākajiem latviešu komunistiem, bijušais Latvijas PSR kultūras ministrs Voldemārs Kalpiņš, kurš pieredzēja mūsu tautas atmodu astoņdesmito gadu beigās un Latvijas neatkarības atjaunošanu, taču līdz pat nāvei nemainīja savu komunistisko pārliecību par Baigo gadu, teica:

„1941. gada izvešanas akcijās arniecīgiem izņēmumiem piedalījās visi Latvijas komunisti, kuru partijas stāžs skaitāms ar šo gadu un agrāk, kā arī liela daļa tā laika komjauniešu. Mēs šodien varbūt arī nevaram

*Kara vētras saplosīja
Klāsonu ģimeni. Konrādu
aizskaloja pāri lielajam
dīķim, kur aizvadīja savu
mūžu, lai pēc pusgadsimta
spētu atkal redzēt
dzimto pusi*

*zināt, cik uz mums būtu šāvuši, ja šīs izvešanas
nebūtu bijušas, bet viens ir skaidrs – politiskas
sekas bija drausmīgas, to atcerēsies vēl ilgi un
neiedos nekad.”*

Tā arī ir!

Cilvēks nav viens šajā zemītē. Viņam
plašas radniecības saknes, radi, draugi,
darbabadri. To dvēselēs cirstās rētas nav
aizdzijušas un joprojām sūrst, tām pieskaroties.
Baigā gada sarkanais terors atstāja aiz sevis
sāpju un naida vilni, kuru vispirms izjuta 1941.
gadā bēgošās un pašķīdušās sarkanarmijas
ordas. Katra godīga latvieša sirdī tas nezudīs
nekad!

1940. gadā Latvijā uz pusgadsimtu
iestājās pusnakts! Līdz Atmodas rītausmai! Bet
komunisma ēnas vēl joprojām klīst pa Latviju
Ždanokas, Rubika un viņu līdzskrējēju izskatā,
gatavi organizēt jaunas briesmas latviešu
tautai. Būsim modri!

*Ceļš uz Aizviķu muižu no kapličas kalna
pirms Otrā pasaules kara*

*Un asinis, kas nevainīgas,
Uz balta sniega kvēloja,
Tās neizkvēlos gadu gadus –
Tās kvēlos mūsu karogā!*

Jānis Akuraters

Latvieši, karš sācies!

Tā LETAs (Latvijas telegrāfa aģentūra) žurnālists un Latvijas sūtniecības preses atašejs Vācijā Ernests Treiguts 1941. gada 22. jūnija rītā no Berlīnes radio raidījumā paziņoja latviešu tautai vēsturisko ziņu. 22. jūnija agrā rīta stundā labi dresētie vācu karapūļi bez kara pieteikšanas iebruka PSRS teritorijā. Latvijas PSR valdības oficiozs laikraksts *Cīņa* šajā sakarā izdeva speciāllaidumu. Latvijas Komunistiskās (boļševiku) Partijas Centrālā komiteja un Latvijas PSR Augstākā Padome paziņoja: „Mūsu lieta ir taisnīga. Ienaidnieku sakaus. Uzvaras būs mūsu. Pamatojoties uz PSRS Augstākās Padomes Prezidija dekrētu, izsludinām mobilizāciju 1905.-1918. gadā dzimušiem vīriešiem. Asinskārīgie fašistiskie Vācijas valdnieki, laužot līgumu ar mums, uzbruka mūsu Dzimtenei!” Hitlers sāka realizēt sen iecerēto *Barbarosas plānu* (karagājiens pret PSRS).

Nesen vēl Hitlers un Staļins visas pasaules priekšā tēloja draugus, slēdza neuzbrukšanas līgumus, bet klusībā cerēja viens otru nožmiegt. Abi apzinājās: kara gadījumā viens no viņiem ies bojā, bet dzīvoja pārliecībā, ka tas būs otrs! Vienā mirklī *vissirsnīgākie* draugi kļuva par visnāvīgākajiem ienaidniekiem!

Vecie latviešu zemnieki rāmā mierā sprieda: „Re če nu, Pēči! Es teicu: nepreci mauku!”

22. jūnija vakarā bez kādas pretestības 20. gadsimta krustneši, *jedritvaimicīt*, jau sasniedza Latvijas-Lietuvas robežu. 23. jūnija rītā pulkveža Lomeijera kājnieki ar kauju ieņēma Priekuli. Lomeijeru dēvēja par Liepājas varoni. Viņš drīz krita pie Ļeņingradas.

Priekule bija pirmā Latvijas pilsēta, kuru ieņēma vācieši. Viņu rokās nonāca Vaiņodes-Liepājas satiksmes vilciens. Liepājā gaidīja pēdējo reisu no Priekules stacijas ar turienes sarkanarmijas garnizona komandieru ģimeņu locekļiem, kurus bija paredzēts evakuēt uz Rīgu. Lomeijers izsēdināja virsnieku *matrjoškas* ar bagātām mantu kravām un bērniem, bet to vietā visos sešos vagonos iesēdināja līdz zobiem bruņotus hitleriešus. Vācieši zināja, ka, sastapušies Liepājā ar labi organizētu pretestību, gribēja

viņus apmānīt, dodot triecienu pilsētas aizstāvju pozīcijām no aizmugures. Ap divsimts vāciešu satupa vagonos uz grīdas, lai neviens caur logiem viņus nepamanītu. Viņiem veiksmīgi izdevās pabraukt garām Paplakas stacijai, kur vēl atradās sarkanarmijas garnizons. Tomēr Gaviezes stacijas dežurants Ogoņkovs bija modrāks. Viņš ziņoja Liepājas stacijas priekšniekam, ka Gaviezes stacijai garām padrāzis aizdomīgs vilciens, neraugoties uz aizvērtu semaforu, neparādot ceļa zīmi. Par šo ziņojumu vācieši vēlāk Ogoņkovu zvēriski noslepkavoja.

Pilsētas aizsardzības štābs, saņēmis ziņojumu, nekavējoties sāka organizēt *Trojas zirga* cienīgu sagaidīšanu. Viens no Liepājas stacijas mašīnistiem brīvprātīgi pieteicās izlaist pilnā sparā pretim vilcienam smago lokomotīvi, kas izsauks avāriju. Lokomotīvē iekāpa stacijas kara komandanta palīgs Antonovs. Lokomotīve sāka braukt pretim *zīrgam*. Pamanot vilcienu, mašīnisti piedeva tvaiku un paši izlēca. Ceturrtā kilometrā no Liepājas pie Ālandes stacijas lokomotīve uzdrāzās fašistu ešelonam. Bojā gāja lokomotīves vadītāja palīgs, bet vadītājs Ukriņš savainoja kāju. Vācieši viņu aizgādāja Kēnigsbergā, kur kāju amputēja un izgatavoja protēzi. Pats Hitlers vēlāk atsūtīja Ukriņam vēstuli ar jautājumu, vai viņam būtu kāda speciāla vēlme. Ukriņš kautrīgi atbildējis, lai Hitlers vispirms uzvar šajā karā, bet pēc tam sagādā rezerves mākslīgo kāju, ja esošā protēze sabojāsies.

Pēc sadursmes vairāki vagoni nogāzās no dzelzceļa uzbēruma, ievainojot un nogalinot daudzus fašistus. Krievi lējuši uz vāciešiem *baltu uguni*. Tikai tumsā vāciešiem palīgā ieradušās divas riteņbraucēju rotas, kas saglābušas stāvokli. Par šo abpusēji riskanto un drosmīgo notikumu rakstīja latviešu prese vācu laikā, kā arī padomju avīzes pēckara periodā. Protams, uzsverot savējo varonību!

Latvieši pārāgri sapriecējās, ka atguvuši savus nacionālos simbolus. Pie pagastmājas atkal plīvoja sarkanbaltsarkanais karogs., radiofonā skanēja „Dievs, svētī Latviju”. Latvijā nezināja, ka Lielvācijas impērijas drošības pārvaldes priekšnieks H.Heidrihs deklarēja: „Komunistiskās partijas funkcionāri un aktīvisti, žīdi, čigāni, sabotieri, spiegi ir jāuzskata kā personas, kuras ar savu eksistenci apdraud drošību, un tādēļ pakļauti nekavējošai iznīcināšanai.”

To viņi sāka Liepājā jau 29. jūnijā. Plašākas akcijas notika 7. jūlijā Šķēdes kāpās un turpinājās trīs dienas, katru dienu nogalinot ap 100 cilvēku. Akcijās iesaistīja latviešus, bet paši vācieši stāvēja it kā nomaļus, neļaujot neko filmēt un fotografēt, lai nebūtu nekādu dokumentālu

pierādījumu un visai pasaulei varētu vēstīt, ka to darījuši vietējie. Pavēles tika dotas mutiski, lai neviens nevarētu atsaukties uz jebkādam rakstiskām pavēlēm vai solījumiem. Šo gudro rīcību joprojām izmanto krievu propagandas rupori mūsdienās, lai nomelnotu latviešu rīcību Otrā pasaules kara laikā.

Tīrīšanas akcijas notika arī Aizvīķos. Ieradās vācu žandarmērijas pārstāvji un interesējās par cilvēkiem, kuri varētu apdraudēt jauno kārtību. Žandarmiem kaklā bija pakārtas metāla šiltītes ar fosforizētiem uzrakstiem, kas spīdēja nakts tumsā. Tūlīņ pēc kapitulācijas šādas šiltītes mētājās gar visām ceļmalām *Kurzemes katla* iekšienē. Tās ar prieku salasīja puikas, lai izmantotu savās kara spēlēs un naktīs spokojoties baidītu meitenes. Pēc pāris dienām apcietināja bibliotekāri Rutu Aļecku, jauno skolotāju Rasmu Budi, aizdomās par sadarbību ar čekistiem turētos Robertu Samatu (tautā sauktu par Priednieka Robi), pie kura atrasts lielāks daudzums krievu červoncu (bija tādas 10 rubļu vērtības naudas zīmes, kas ātri izgāja no apgrozības pēckara periodā), un Frici Eglīti. Samatu un Eglīti pie Priekules nošāva vācu žandarmu soda vienība. *Melnais bruņinieks* savus tikumus nebija mainījis!

Ienīsti kā apspiedēji 1905. gadā, nozākāti kā kolonizētāji 1918. gadā, vācieši atgriezās Latvijā kā atbrīvotāji 1941. gadā. Bija aizmirsta 700 gadu verdzība, valdot vāciešiem. Pēc boļševiku terora un tumsonības gada vāciešu ierašanās likās kā gaismas atgriešanās. Tagad vāciešus uzskatīja par *draugiem*. (Daudzi pat apraudājās.) Vismaz sākumā tā likās, bet tad sajūsma noplaka. Vācieši pavisam drīz pierādīja, ka savus netikumus nav daudz mainījuši. Viņi klusībā priedējās, ka nekur Eiropā tā nav sagaidīti. Paklīda asprātība, ka Hitlers piešķīris Žanim Spuram (Partijas CK sekretārs) medaļu, ka tas septiņos mēnešos panācis to, ko vācieši neiespējuši 700 gados, proti, noskaņot latviešu tautu vāciešiem draudzīgā garā. Tomēr Ādolfs Šiklgrūbers (Hitlers) drīz pierādīja, ka viņš nav sliktāks gangsteris par savu *draugu* Josifu Džugašvili (Staļins).

Komunistu prese stingri turējās pie savām ieražām – mānīt tautu, slēpt patiesību! 24. jūnija „Cīņa” rakstīja, ka Ludzas apriņķī nodibināts pirmais lauksaimniecības artelis, bet ne vārda, cik tālu padomju cītīgi sargātā zemē tikuši asinskārīgie fašisti, kā haotiski bēg veselu gadu sludinātā neuzvaramā sarkanarmija. Lieli virsraksti vēstīja: „Mēs protam cīnīties”, bet patiesībā vācieši drāza uz priekšu bez nopietnas cīņas. Melu propaganda nesniedza nekādas ziņas, kur atrodas fronte, kur īsti notiek *varonīgās* cīņas. Vācu *maitas putni meseršmiti* sasita krievu gaisa ērgļus uz

zemes, neļaujot tiem nemaz pacelties spārnos. Nekas nemainījās arī „Cīņas” pēdējā numurā 27. jūnijā. Skaidrības nekādas! Vienīgi kaismīga propaganda, ka „fašisms – tas ir tautu verdzinātājs! Fašisms – tas ir bads, nabadzība, posts!”

Vācieši Latvijā ienāca kā iekarotāji, bet daudzviet viņus sagaidīja kā atbrīvotājus. Negaidīta aizķeršanās notika Liepājā. Rūpnīcu strādnieki, komunistu organizēti, nevēlējās tik viegli pilsētā ielaist vāciešus. Viņi cīnījās veselu nedēļu – no 23. jūnija līdz 29. jūnijam. Vācieši atzina, ka Liepājā cietuši lielākus zaudējumus nekā Francijas kampaņā 1940. gadā. Krituši 796, ievainoti 2627, bez vēsts pazuduši 271.

„Mums nepretojās visā Eiropā lielās pilsētās, un te pēkšņi kaut kāda Liepāja! Šauj no visiem stūriem. Pat bērni no logiem met šķīvjus uz bruņucepurēm no trešā stāva,” sūkstījās vācieši.

Lauku sētās ienākušie vācieši prasīja: „*Speck, Butter, Eier, Milch!*” Saimniece nolika piena spaini ar *jauku* novēlējumu: „Aizrijies!” valodu nesaprazdams, vācietis noteicis: „Gut, gut!”

27. jūnijā Liepājas aizstāvji pārrāva ielenkumu un virzījās uz Gramzdu. Tur notika sadursme ar vāciešiem, kuras rezultātā nopostīja Gramzdas centru. Šo kauju aprakstīja H. Biezais savā grāmatā „Saki tā, kā tas ir” (1986). Sakautie krievi atkāpās caur Mazaizvīķiem uz Vaiņodi. Karavīri, virsnieki ar visām ģimenēm un ievainotiem zaldātiem pajūgos, dažās automašīnās, pa ceļam atņemtā ugunsdzēsēju mašīnā vilka līdz ar bērzu meijām nomaskētu lielgabalu. Viņi lēnām virzījās līdz *Tiltiņu* mājām, kur krūmos pārnakšņoja. Tur viņi atstāja dažādas trofejas, kuras nākošā dienā tuvējo māju iedzīvotāji savāca. Krievi brauca pa mazajiem sānu ceļiem pabraukuši garām pilij, pagriezienā uz Vaiņodes pusi karavāna apstājās. Poļitruks noturēja kareivīgu runu par Dzimteni un Staļinu. Savu nolemtību viņi vēl nezināja. Vācu žandarmi viņus sagaidīja pie Vaiņodes un iznīcināja bez žēlastības.

Pēc kara PSRS valdība vairākām pilsētām var varonīgo cīņu piešķīra Varoņa nosaukumu. Tādu varoņpilsētas godu vēlējās piešķirt arī Liepājai, taču viss ar laiku pieklusa.

Tūliņ pēc vāciešu ienākšanas visās pilsētās un pagastos sāka organizēt pašaizsardzības vienības. Vācieši vēlējās, lai latvieši paši ievieš kārtību un nodrošina aizmuguri, lai neaizkavētu regulārās armijas daļas, kas steidzās izmantot krievu apjukumu. Pašaizsardzības vienības vajadzēja, lai apsargātu tiltus, dzelzceļus, pagastmājas, kuras sarkanarmija centās uzspriecināt un aplaupīt. Viņi pievāca satiksmes autobusus un

ugunsdzēsēju mašīnas, lai varētu ātrāk *piesist pēdu*. Atbruņojot sarkanarmiešus, pašaizsardzības vienības ieguva ieročus. Šīs vienības atšķīrās no partizāniem, kas radās spontāni, bet pašaizsardzības vienības palīdzēja organizēt vācu drošības dienests (SD). Tieši vācieši ieteica pašaizsardzības vienībām jeb palīgpolīcijai valkāt sarkanbaltsarkanās krāsas apšējus uz piedurknēm. Pēc apmēram sešām nedēļām *pašaizsardzību* atmeta un nacionālo apšēju nomainīja ar zaļu lentu. Latviešu palīgpolīciju sāka saukt ar šucmaņu vienībām, kurās galvenokārt iesaistīja aizsargus. Tauta nelabprāt pieņēma viņu sadarbību ar vāciešiem un sāka viņus saukt par *šmucmaņiem* (Scutzmannschaften).

Vācieši baidījās dot latviešiem pārāk lielu vaļu, tāpēc Rietumkurzemē izdeva speciālu „Sevišķus noteikumus latviešu pašaizsardzības organizēšanai”, kas noteica, ka krieviem atņemtie ložmetēji un liulgabali **nav** nododami pašaizsardzībai. Nepieļaut apbruņoties ne vairāk kā 2% no vietējiem iedzīvotājiem. Nedrīkst radīt nekādu armiju, tikai palīgpolīciju. Drīz izdeva rīkojumu, kas aizliedza nēsāt jebkuras militāras formas jebkurā dienesta pakāpē, piemēram, bijušās latviešu armijas, aizsargu un policijas.

Latvija nonāca Ostlandes sastāvā, kurā iekļāva arī Igauniju, Lietuvu un Baltkrieviju, un to pārvaldīja reihskomisārs H.Loze, bet Latvijā ģenerālkomisārs bija Otto Drekslers, grezns kā flīgelis. Sāka iznākt laikraksts „Tēvija” un žurnāls „Laikmets”.

Aizvīķu pagastmājā uzturējās vācieši. Tur pulcējās vietējie patrioti Miķeļa Eža vadībā. Pagastmāja bija pilna ļaužu, kuri dežūrēja un uzmanīja apkārtni, kurā klaiņoja pakļīdušie *pidrilkini*. Cilvēki gulēja uz grīdas, viņiem pieveda pārtiku. Ēdienus gatavoja skolotāja Anna Plostniece un pasta darbiniece Vilhelmīne Leja. Viņām palīdzēja Milda Ludviķe, Marta Grietēna, Austra Strēle, Benita Berķe u.c.

Pagastmājā atradās arī sakaru centrāle. No apkārtējām mājām iedzīvotāji zvanīja centrālei par redzēto kustību ceļos un laukos. Tā jaunsaimnieks Mamis no Dāmas zvanīja, ka pagastmājas virzienā dodas smagā mašīna ar krievu karavīriem. Vācieši kopā ar pašaizsardzības vīriem izvietojās grantsbedrēs un sagaidīja viņus ar organizētu uguni. Īsā apšaudē nogalināja četrus krievu karavīrus, kurus turpat ceļa malā apraka. Pēc kara viņus pārāpbedīja kopējos kapos.

Ļoti rūpīgi savu robežu sargāja lietuviešu pašaizsardzības vienības vīri. Pagastmājā viņi uzturējās apmēram mēnesi, kamēr stāvoklis noregulējās. Par pagasta vecāko atkal no jauna ievēlēja E.Ķempi.

Tajās trauksmainajās dienās ganīju govīs *Berķu* mājās. Lauku sētās gatavojās svinēt Jāņu svētkus, kad no kaimiņu mājām pārnāca saimnieks Aleksis un pavēstīja drūmu ziņu – sācies karš! Šādu ziņu paudusi *runājošā kaste*, kas tāpat kā telefons atradās tikai dažās mājās. *Berķos* tādas modernas ierīces vēl nebija. Savā puisēļa prātā nodomāju: „Nu gan būs interesanti!” Tomēr pieaugušie sprieda savādāk. Vīri rēķināja, kurus skars mobilizācija. Saimnieks ar saimnieci (Alekša māti) pamatoti domāja, kas notiks ar saimniecību, kas pļaus sienu, vedīs mēslus uz papuvi? *Berķu* māja atradās patālu no lielajiem ceļiem un centriem, kur varēja just lielāku rosību, tomēr kara elpu pavisam drīz lika sajust vācu bumbvedēji. Lēni, mierīgi, 3x3 organizētās formācijās viņi pārlidoja Aizvīķus un devās Vainodes virzienā. Nodunēja pamale austrumu pusē, un pēc britiņa bumbvedēji, neviena netraucēti, nesteidzīgi lidoja atpakaļ. Viņi bombardēja Vainodes lidlauku un devās atpakaļ uz Palangu, no kurienes pacēlās, lai uzlādētu jaunu kravu. Gaisā nemanīja nevienu *Staļina ērgli*. Tā vācieši vairākkārt zemā lidojumā devās uz iecerēto mērķi, un katrs laukis varēja iepazīt pasaulē izdaudzināto vācu kara tehniku un kāškrusta zīmi. Varēja ar kaķeni pamēģināt trāpīt! Vainodes lidlauks daudziem bija pazīstams ar skaistajiem Aviācijas svētkiem ik gadus Ulmaņlaikos.

Laiku pa laikam no tuvējā meža iznāca vai no rudzu lauka pacēlās krievu karavīri pa vienam vai nelielās grupās un nāca ganam pajautāt tikai vienu jautājumu: „*Gē nēmec?*”

Es nekā nesapratu no šādas valodas. No kāda krūma sauca cits zaldāts un meta ar roku: „*Iģi suda!*”

Jautājums tas pats. Redzot, ka nesaprotu tik starptautisku valodu, zaldāts atmeta ar roku: „*Hui s ģim!...*” un gāja pie saviem biedriem. Vārdus iegaumēju un vakarā pajautāju saimniecei, kura cara laikā bija mācījusies krievu valodu, lai paskaidro, kas tas ir *nēmec*. Tas esot *vācietis* krievu valodā. Bet vai tad vācietis, krievs, latvietis nav starptautiski vārdi, kas visās valodās izrunājami vienādi? Nē, tā neesot! Vācietis nesaka *krievs*, bet *rusiš*. Hm!

Saimniece uzskatīja, ka cara laikos skolās gan bijusi gruntīga mācīšanās. Viņa četros gados iemācījusies vairāk nekā tagadējās *jimnāzijās*.

– Bet kas ir *hui*?

– Tas ir slikts vārds ganam tāds vārds nav jāzin. Tev jānācās tikai labi vārdi, – paskaidroja saimniece.

Allaž omulīgais saimnieks Aleksis mātes teiktajam nepiekrita, nosmīnēja savos žokļos un piemetināja, ka tas nepavisam neesot slikts vārdiņš, bet tīri noderīgs aksesuārs.

Pēc dažām dienām gar *Berķu* mājām pa šauro lauku ceļu virzījās neredzēta kolona. Ugunsdzēsēju mašīna, divzirgu pajūgi, piekrauti ar mantām, bērniem, sievietēm, vairākas smagās, pāris vieglās automašīnas. Blakus pajūgiem kājām gāja krievu karavīri. Skrēju skatīties, lai tuvāk redzētu neparasto karavānu. Tomēr viens krievu ievainotais zaldāts ar nosaitētu galvu un automātu plecā meta ar roku, lai netuvojos karavānai. Apstājos un pa gabalu vēroju savdabīgo gājienu, kas devās *Tiltiņu* māju virzienā.

Vakarā noskaidrojās, ka tie bijuši krievu virsnieki ar ģimenēm, kuri izlauzušies cauri Liepājas aplenkumam un tagad bezcerīgi virzījās pa Kurzemes ceļiem, pa kuriem joņoja vācu motociklisti.

22. jūnijā Liepājā uz sanāksmi bija saaicināti apriņķa pagastu izpildkomiteju priekšsēdētāji, lai apspriestu pavasara sējas rezultātus un turpmākos uzdevumus. Sanāksmes laikā bija dzirdami šāvieni un sprādzienu troksnis. Ap pusdienlaiku sēžu zālē ieradās apriņķa izpildkomitejas priekšsēdētājs J.Vierpe kopā ar kara komisariāta virsniekiem un paziņoja, ka sācies karš. Vācija uzbrukusi *mieru mīlošajai* Padomju Savienībai. Izmainījās dienas kārtība. Apsprieda radušos situāciju un to, kā būtu organizējama aizsardzība pagastos. Tika izsniegtas pavēles par zirgu mobilizāciju.

23. jūnijā zirgus sāka vest norādītajās vietās. Tomēr drīz noskaidrojās, ka vācieši jau ir Priekulē, ceļus uz Kalētiem un Liepāju kontrolē vācieši. Zirgu mobilizācija nevienam vairs nebija prātā. Jāņu diena bija pagasta izpildkomitejas pēdējā darba diena. Svētki pagāja drūmā noskaņojumā. 24. jūnijā caur Aizvīkiem jau brauca vācu motociklistu grupas meklējot, vai kaut kur nav manīti krievi.

Pagastā ātri nomainījās varas vīri. Sāka darboties paš aizsardzības cilvēki. Apcietināja izpildkomitejas priekšsēdētāju Žani Sudmali un citus padomju aktīvistus, apmēram 15 cilvēkus, un ievietoja skolas jumta telpās iekārtotajā cietumā. Vairākas dienas paturēja apcietinājumā, nopratināja un atbrīvoja, paturot uzraudzībā. Novembrī Ž.Sudmali apcietināja vēlreiz un ievietoja Liepājas cietumā. Tur viņš pratināts vairākas naktis. Pēc trīs mēnešiem viņu atbrīvoja, saglabājot policijas kontroli.

Vācu karavīri, salīdzinot ar krieviem, bija slaidi, stalti, tīri, labi sakopti. Viņi saistīja ar mums saprotamo rietumu kultūru un civilizāciju,

turklāt ticības brāļi – luterāņi kā vairums latviešu toreiz. Viņiem bija tādi paši cilvēku vārdi, svinēja tos pašus svētkus, izņemot Jāņus, prasme kulturāli uzvesties. Karavīru dienas kantīnas devās bija cepumi, konfektes, šokolādes, ar kurām labprāt uzciņāja bērnus, jo tajos saskatīja līdzību ar savējiem, kuri palika Vācijā. Ar saldumiem iekārdināja latviešu draiskules. Bija jāapbrīno karavīru uzskatu, kurā viss bija paredzēts līdz pēdējam sīkumam, kas nepieciešams karavīra ērtībām un ikdienai, prezervatīvus ieskaitot. Ne jau tāpēc, ka baidītos atstāt Latvijā kādu *sīku* piemiņu, bet gan bailēs saķert *slikto slimību*. Vīri gan sprieda, ka to varot dabūt, ja čurājot pret vēju! Atstāt iekarotajās teritorijās vācu pēcnācējus bija viena no Hitlera pārvācošanās politikas detaļām – pārpludināt Eiropu ar āriešu asinīm. Zaldāti noderēja kā tīršķirnes vaislinieki. Tomēr vairums latviešu vācus neuzskatīja par savējiem un izturējās pret viņiem ar piesardzību.

Kad 1941. gada vasarā vermahts trieca bolševikus uz savām sādžām, daudzi latvieši, atcerēdamies Baigā gada zvērtības, vēlējās palīdzēt vāciešiem atriekt tuvinieku nāves. Latvieši paši gribēja kārtot lietas savā zemē, atjaunot Eiropā pieņemto kārtību, kāda te valdīja 22 neatkarības gados. Taču tā nenotika. Nāca pirmais trieciens: vācu pavēle nolikt ieročus. Daudzi vācieši atcerējās gadsimtiem ilgos baronu laikus, kad pazemoja latviešu *bauru šlaku*. Viņi labprāt vēlējās atgūt savas muižas un pilis, kurās bija saimniekojuši viņu senči.

Kaut arī krievu pretestība pieauga, vācieši tomēr *grādu pa grādam* (Kaļiņingrada-Ļeņingrada-Vorošilovgrada-Kirovograda) virzījās uz priekšu, līdz sasniedza Staļingradu (tagadējā Volgograda). 1943. gada februārī vācu feldmaršala F.Paulusa vadītā armija kapitulēja krievu pārspēkam. Pēc Staļingradas gigantiskās kaujas (1942.VII-1943.II) vāciešiem nācās ieslēgt atpakaļgaitu.

Pasaules vēsture liecina, ka 20 gadu ilgās cīņās Ziemeļu karā (1700-1721) zviedru ķēniņš Kārlis XII nogāja 9000 km, respektīvi 500 km gadā. Septiņu gadu kara (1756-1763) Prūsijas karalis Fridrihs Lielais izveidoja labāko armiju Eiropā, un viņa pulki nosoļoja 4000 km, respektīvi 600 km gadā. Napoleona vadītie franču karavīri divos gados (1810-1812) nogāja 1500 km, respektīvi 750 km gadā. Krievu armijā imperatora Aleksandra Lielā valdīšanas laikā (ap.1814.g.) veica 15 000 km līdz Parīzei, respektīvi 1100 gadā. Savukārt Lielvācijas *ķēniņš* Hitlers (1941-1942) vienā gadā veica 1660 km. Lūk, kā pieauga ātrumi, pasauli iekarojot! Trīs gados (1941-1944) 2,5 milj. km² telpā vācieši izveidoja 30 000 km garu kabeļu tīklu.

Pirmā pasaules karā krita 2 milj. vāciešu, 3 milj. krievu, 1,5 milj. franču, 900000 austriešu un ungāru, 800 000 angļu, 650 000 itāļu, 370 000 serbu. Otrā pasaules karā krita ap 50 milj., tanī skaitā 25 milj. krievu. Cik miljoni kritīs Trešā pasaules karā?

Jau 1942. gadā vāciešiem sāka trūkt vīru, kuri spētu cīnīties frontē, un viņi sāka mobilizēt okupēto teritoriju vīrus, kas būtībā bija pretrunā ar starptautiskajiem kara likumiem. 1943. gada 16. martā sāka dibināt latviešu leģionu. Šī diena joprojām kā skabarga sirdī duras daudziem mūsu tautas ienaidniekiem. Leģionā iesaistīja 17-45 gadus vecus latviešu tautības vīrus un jaunekļus. Ģenerāldirektors O.Dankers 1944. gada 12. jūlijā beidzot piekrita parakstīt aicinājumu 1928. gadā dzimušajiem zēniem brīvprātīgi pieteikties vācu gaisa spēku (*Luftvaffen Heller*) palīgdienestā. Zēnus ietērpa jaunos, tīros tērpos ar Latvijas krāsas karodziņu un karavīru saulītes zīmējumu uz piedurknes un Latvijas jaunatnes organizācijas (LJO) nozīmi pie cepures. Zēni jutās lepni. Jutās kā karavīri, nevis skolas puikas. Izskatījās skaisti, bet... zēnus apmācīja *Hitlerjugenda* vadītāji.

Latvieši stājās leģionā, ticēdami devīzei – **Ticēt un cīnīties!** Neizprotamu iemeslu dēļ jau 1944. gada aprīlī vācieši ierobežoja pasta sūtījumus uz fronti (ne smagākus par 100 g), pie tam smagākiem par 20 g jābūt klāt pievienotai atļaujas markai. Fronte sāka atgādināt kautuvi. Vairāk nekā 146 000 latviešu vīru bija iesaistīti leģionā un tā saucamos *flakistos* (gaisa spēkos). Aptuveni 70 000 krita kaujas laukā, gāja bojā gūstā vai Gulaga nometnēs. Ne visu joprojām zinām, kur katrs palicis, vēl ir daudz balto lapaspušu kara vēsturē. Domājams, ka pirmais aizvīknieks leģionārs, kurš krita kaujās, ir Jānis Lūķevics, bet kur palika Arvīds Janaitis, Valdis Kalnenieks, Gustavs Polis, Roberts Eglītis un daudzi citi?

Visādi fireri, sākot ar rotenfireri (vicekaprālis), unteršārfireri (kaprālis), oberšturmfireri (virsleitnants), šturmbanfireri (majors), standartfireri (pulkvedis) līdz SS oberstgruppenfirerim (ģenerālpulkvedis) un Lielvācijas fireram, komandēja latviešu vīrus. Pilnībā neizprotot vācu dienesta pakāpes, ļautiņi labprāt ironizēja, šturmsārfireri dēvējot par štruntfireri vai šturmbanfireri saukājot par štrumbantfireri. Tauta ironizēja arī par vācu himnu: *Doiĉland, Doiĉland, iber alles, visām biksēm notrūkst šnalles...*

Vācu lauku žandarmēriju saukāja ar *ķēdessuņiem*, jo viņi nēsāja kaklā uzkārtus fosforizētus žetonus, kas tumsā spīdēja un atgādināja suņu kaklasaites. Viņi bija nežēlīgi cietsirdīgi, un tikties ar viņiem nebija patīkami pat pašiem vācu zaldātiem, kas uzturējās aizmugurē. Aizmugures *žurkas* īstie frontinieki nekad necienīja!

Kara gados Latvijā sadūrās asāk kā jebkad miera apstākļos trīs dažādas ideoloģijas: latviešu nacionālā, krievu komunistiskā un jaunatvestais vācu fašisms. Gatavas uz sadursmi kaut niecīga iemesla dēļ.

Savā fanātiskajā aprobežotībā Ādolfs Hitlers iedomājās, ka viņa lolotais *Drang Nach Osten* (gājiens uz austrumiem) ir Dieva norādītais ceļš *telpas paplašināšanai* āriešu ciltij austrumu virzienā. To apliecināja uzraksti *Gott mit Uns* uz vācu karavīru formas jostu sprādzēm un nāves galva kokardē pie cepures. Vai arī mūsu dienās viens otrs valstsvīrs savus ne visai tīros *rokdarbus* mēģina aizslēpt aiz nevainīgiem dievvārdiem?

Viens no augstākajiem apbalvojumiem vācu karavīriem bija Dzelzs Krusts, kura devīze bija: **Mūsu gods ir uzticība** (*Unsere Ehre heisst Treue*). Tā vienlaicīgi bija arī SS devīze. Jo spiedīgāki apstākļi kļuva frontē, jo vairāk vācu karavīriem nācās svārstīties starp karatiesu, Dzelzs Krustu, augstāko apbalvojumu Bruņinieka Krustu un... bērza kristu, kas daudzviet rotāja ceļmalas liecinot, ka šeit kritis *Eiropas iekarotājs*.

Kara pirmajās dienās, ienākot Latvijā, vācu karavīri bija smaidīgi, uzrotītām piedurknēm. Viņi spēlēja uz *blumīzera Lily Marlen, Rozamunde* un citus sentimentālus vācu šlāgerus, un likās, ka viņi dodas kaujā kā uz deju. Bet kara beigu posmā viņi aizvien vairāk saprata Hitlera kļūdas un savu vilšanos dievinātā Fīrerā!

To aizvien vairāk sāka saprast arī latviešu tauta. Padomju laikā Oktobra revolūcijas tribūns, dzejnieks V. Majakovskis sacīja: „Vācu ērglis nav nekāda vista!” arī latviešiem nācās pārliecināties par šo vārdu pareizību. Reiha ērgļa nagos pavadītais laiks cerību saldo medu pamazām pārvērta rūgtās mielēs!

1943. gads bija krasa pagrieziens, radikāla lūzuma gads Otrā pasaules kara vēsturē. Jo tuvāk fronte nāca Latvijas robežām, jo aktīvāk sāka darboties antifašistiskās pagrīdes organizācijas, kuru vadību uzņēmas komunisti. Jau 1941. gadā vācieši izveidoja koncentrācijas nometnes Liepājā un Brocēnos, kurās ievietoja pagasta padomju priekšsēdētājus, izpildu komiteju locekļus, aktīvākos komjauniešus, milicijas darbiniekus. Vāciešiem bija vajadzīgs lēts darbaspēks Liepājā sagrauto ēku drupu novākšanai, kūdras rakšanā Ploču purvā, bet Brocēnos okupantu uzmanību saistīja cementa – šīfera rūpnīca, kas bija slavena ar savu produkciju. Cementa bija ļoti vajadzīgs kara rūpniecībai, tādēļ paplašināja tas jaudu. Apcietinātos pratināja vācieši ar tulka palīdzību. Spriedums bija atkarīgs no vācieša garastāvokļa, ko viņš izteica ar četru burtu palīdzību, kurus uzšņāpa uz protokola malas: C - mājās, A - darba nometne, K - koncentrācijas nometne, E - nošaušana.

No noimetnēm izbēgušie organizēja partizānu grupas. Lejaskurzemē tādas izveidoja Bārtas, Aizvīķu, Skrundas pagastos. Vienu no pirmajām nelegālajām grupām izveidoja Aizvīķu – Kalētu pagastos. To organizēja liepājnieks Miķelis Mežs, kuru nosūtīja darboties Kalētos, kā arī Aizvīķos Teodors Gaiķis un Marta Putika, kuri bija jau padzīvojuši Brocēnu koncentrācijas noimetnē. Apspriedes notikušas Gaiķa mājās. Sakarniece starp Liepāju un Aizvīķiem bija M.Putika. Aizvīķu grupā Gaiķis bija sapulcējis ap desmit cilvēku, kuri bija daļēji bruņoti. Ieroči bija salasīti kauju vietās un daļa pirkti Lietuvā. Gaiķis savā kūtinā bija ierīkojis slēptuvi – bunkuru. Aktivitāte pieauga 1943. gada beigās. Ziemā uz Aizvīķiem pārcēlās no Liepājas Miķelis Locinieks, kurš bija atbrīvots no Brocēniem. Aizvīķinieki sadarbojās ar Bārtas un Gaviezes pagasta grupām, kas lielākoties uzturējās Dubeņu mežā. 1944. gada marta sākumā Aizvīķu grupai pievienojās J.Enkūzis, kura grupu Stendē sagrāva vācieši.

Vācu laikā kreisi noskaņotiem cilvēkiem laiku pa laikam bija jādodas Liepājas reģistrēties, lai vāciešiem būtu skaidrība, ka kāds atkal nav aizlaidies mežā. Tāds reģistrācijas brauciens Aizvīķos notika 1944. gada marta sākumā. Bija jāved Teodors Gaiķis, Mārtiņš Ernestsons un Jēkabs Anīss. Kā šķūtniekus nozīmēja Jēkabu Klāsonu un *Ceļmalnieku* māju saimnieku Jāni Aļecku. Kā apsargs līdzī brauca Arnolds Lange. Nakts tumsā pie Dakterišķes pakalna braucējus apšaudīja Rūdolfs Klaišis, Edmunds Klāsons un J.Enkūzis. Sašāva Aļecku zirgu, pašu Aļecku ievainoja kājā, Langi krūtīs, bet nāvējoši trāpīja Anīsam, kurš vēlāk slimnīcā mira. Šāvēji trāpīja savējam! Nākamajā dienā Aizvīķos no Liepājas ieradās drošības policija ar suņiem un devās pa šāvēju pēdām. Pēdas slēpdami, partizāni bija briduši pa Ruņas upi, tomēr dresētie suņi uzoda vietu, kur tie izkāpuši krastā, un nonāca Gaiķa un Klāsona mājās. Apvietināja R.Klaiši, E.Klāsonu, Konrādu Klāsonu, Annu Gaiķi, Annu Ernestsoni un J.Enkūzi. Gramzdā pie baznīcas apvietinātie sisti, tiem uzrādīti suņi, kas stipri sakoduši E.Klāsonu. R.Klaišim, T.Gaiķim un J.Enkūzim izdevās izbēgt. Pārējos aizveda uz Liepājas *zilo brīnumu*, kurā mocīja apvietinātos. Pēc mēneša Jēkabs un Konrāds Klāsoni tika atbrīvoti. *Zilais brīnums* vēl joprojām dzīvo veco liepājnieku atmiņās.

Trīs bēgļi pārgāja robežu un slēpās pie kāda lietuvieša. Tika izsludināta liela atlīdzība par viņu uzrādīšanu. Pēc vairākām dienām Aizvīķu pagastmājā ieradās kāds lietuvietis un ziņoja, ka viņa mājā uzturas trīs vīrieši, kuri gatavojas uzspridzināt pagastmāju. Bēgļi slēpās kūtsaugšā. Šucmaņi māju aplenca. Saimnieks aicināja bēgļus brokastīs, un šucmaņiem nenācās grūti

viņus atkal apcietināt. M.Ernestsone slēpās pie Aļecka *Ceriņos*. Arī viņu apcietināja.

Hitleriešiem pietika no apcietinātajiem *izsist* dažus sīkus un it kā *nevainīgus* pavedienus, lai varētu sākt risināt sakarības, kas daudziem bija zināmas. 18. martā sākās plašs arestu vilnis. No šausmīgās spīdzināšanas izdevās izbēgt M.Mežam.

No bijušo cīņu biedru liecībām izriet, ka fašistu cietumā nobendēti T.Gaiķis, J.Enkūzis, kā arī liepājnieki J.Kopštāls, J.Dekants u.c. Vācijā koncentrācijas nometnē bojā gājusi A.Gaiķe, bet kur palikuši E.Klāsons, R.Klaišis un citi nemiernieki, kuri nevēlās samierināties ar svešām varmākām, tuviniekiem nav izdevies uzzināt.

No šodienas attālumiem grūti izvērtēt, kurā pusē īsti stāvējis, par ko cīnījies un ziedojis savu dzīvību. Kurš noteiks, kur drosme un varonība robežojās ar nodevību un nelietību. Svešas varas savstarpējās cīņās par Baltijas jūras piekraste gadsimtiem ilgi raustījušas latviešus pievērsties gan austrumu, gan rietumu kultūrai. Nekas nav mainījies arī mūsdienās, kaut mūsu mentalitāte ir tuvāka rietumiem nekā austrumiem. Mēs netiekam pie pašnoteikšanās tiesībām. Visu laiku mūs neatstāj kaut kāda vainas apziņa, ka neesam kādam augstmanim pa prātam izdarījuši un izrunājušies.

Kurzemes dižmeži ir vaidējuši gan zem *melnā bruņinieka* naglotā zābaka, gan zem *krievu lāča* kirzas ķepām. Vēl joprojām jaušamas dziļu sāpju un nežēlīgu cīņu atbalsis. Pekles speltēs mocīti lepnie kurzemnieki. Ne viss ir izdibināts, ne viss ir noskaidrots. Senie varoņdarbi aicina tos neaizmirst un jaunai paaudzei nepieļaut jaunas eksekūcijas Leišmalītē. Cik daudz lielisku cilvēku zaudēja Aizvīķi, klanoties mūsu tautai nepieņemamām ideoloģijām?

Šie četri kara gadi vācu pakļautībā tautas vēsturē iegāja ar nosaukumu – *vācu laiki*. Par to runā vēl joprojām. Pēckara gados tam bija īpaša nozīmes, jo, stājoties kādā darbā, jo sevišķi vadošā, tika rūpīgi pētīts – ko darījis vācu laikā. Pat darba stāžā šos gadus centās neierakstīt, kaut cilvēks strādāja nenozīmīgu tehnisku darbu vai kādu citu padomju varai *nekaitīgu* darbiņu. Vēl ilgus gadus pēc kara daudziem nācās ciest, ka slēpuši savu patieso darbību *Vācu laikā*.

Nav jau nekā tāda, ko sirds aizmirstu. Vārdi izbāl mūsu atmiņā, bet notikumi dzīvo, barojoties no mūsu sāpēm un prieka.

Pasniedz man zobenu, jaunava,
Tēvzemes karogā nestu...

Andrejs Eglītis

Dāmas lidlauka noslēpums

Drīz pēc krievu ienākšanas Latvijā 1940. gadā tie sāka iekārtot kara bāzes. Bija paredzēts būvēt lidlaukus Cīravā, Vaiņodē, arī Aizvīķu pagasta Dāmas apkārtnē. Rudenī ieradās projektētāji, celtnieki un jaunā aerodroma garnizons. Pagasta izpildkomitejai bija daudz darba, lai nomērītu un notaksētu zemniekiem atsavināto zemi, ēkas, sējumus. Zemi atsavināja divām Janaišu un divām Poļu ģimenēm, kā arī daļu no Opelta un Eidiņu saimniecībām. Bija jāizvieto atbraucēji virsnieki apkārtējās saimniecībās un jāpārceļ uz jaunām dzīves vietām tos, kuri dzīvoja iecerētajā aerodroma teritorijā. Būvē nodarbināja soda vienības. Cilvēki bija redzējuši, ka pa ceļu no Priekules stacijas ar apsardzi dzīti latviešu virsnieki ar noplēstām zīmotnēm. Apcietinātos apsargāja garnizons polītruka Kuckeļa pārraudzībā. Apcietinātie bija dažādu *brālīgo republiku* pilsoņi, tanī skaitā arī igauņi, lietuvieši un latvieši, kuri sāka zāgēt kokus. Latvijā nebija pieredzēts, ka koku nozāgē cilvēka krūšu augstumā. Stāvus zāgēt noteikti ir vieglāk, nav jāpiepūlē mugura, zemu locoties. Otrkārt, - tik augsti celmi būšot dabiska šķēršļu josla gaidāmā ienaidnieka tanku uzbrukumam, kaut arī caur mežu tā kā tā tanki parasti nevar izbraukt!

Aerodroma būves darbos bija jāpiedalās arī pagasta zemniekiem. Ar apcietinātajiem nedrīkstēja kontaktēties. Daļa zemnieku strādāja Dāmā, bet daudziem bija jābrauc uz Vaiņodes lidlauku. Uz Dāmas lidlauku savukārt brauca Gramzdas, Bārtas pat Nīcas un citu apkārtējo pagastu zemnieki. Pagasta izpildkomitejai bija ko rauties, lai šādu darbaspēku armijai piegādātu. Darbs savā saimniecībā palika novārtā. Nekādus iebildumus neņēma vērā – valsts drošība pirmā vietā! Masveidīgi darbs izvērtās 1941. gada pavasarī. Zemniekiem tā bija smaga slodze – savienot sējas darbus ar darbiem svešajai armijai. Ik dienas jau sešos no rīta pajūgu rindas sacēla putekļu mākoņus ceļā uz Vaiņodi. Aerodroma celtnieku prasības bija augstas.

Vairākkārt paklīda valodas, ka atkal no Dāmas lidlauka kāds izbēdzis. Tad pa ceļiem sāka joproj virsnieku mašīnas, aulekšoja jātnieki cerībā kādu bēgli noķert. Vienu noķēra latviešu robežsargi brīdī, kad tas grasījās šķērsot Latvijas-Lietuvas robežu. Robežsargi izšāva gaisā un...ļāva

nelaimīgajam iet savu ceļu. Robežsargu dežūras uz Lietuvas robežas 1940. gada rudenī vēl nebija atceltas. Garnizona apsardzes vīri staigāja pa saimniecībām un meklēja dezertierus. Pēc izskata tipiski dienvidu republiku pārstāvji – drūmi, glūnīgi, nerunīgi, aizdomīgi uz visu apkārt esošo. Tā viņiem bija iepotēts – visapkārt ļaunums rēgojas!

Naktī aerodromā strādāja smagā tehnika. Veidoja augstus vaļņus, iezīmēja skrejceļu kontūras. Bija uzceltas trīsstāvēgas barakas un ar sargu torņiem apkārt dzeloņdrāšu žogs. Vakaros dega uguns kuri, bija jaušama ceptas gaļa smarža. Debesīs cēlās melni dūmu mākoņi, bet dienā ap nometni lidinājās kraukļi. No rītiem, ejot darbā, gūstekņiem lika dziedāt *plaskas* par brīvu un varenu republiku saimi, kurā cilvēks jūtas ļoti brīvs. Dziesmas skanēja saldserīgi skumji. Melodija neskan, ja vēderā šļunkājas *ūdens zupa*. *Poņimaiķe!* Pagastu šķūtnieki uz Dāmas aerodromu veda granti no Gramzdas grantsbedrēm, bet krievu smagās mašīnas granti no Aizvīķiem veda uz Vaiņodes lidlauku. Zoļļuki atļāvās pa retam kādu pasažieri aizvest uz Vaiņodi, kas toreiz bija liela ērtība.

1941. gada 22. jūnijā pasaule *sajuka prātā*. Aizvīķiem un Gramzdai pārlidoja vācu izlūklidmašīnas, lai redzētu, cik ātri pa zemes ceļiem virzās motorizētās vienības. No Skodas puses tās ieradās arī Gramzdā. No Dāmas pretī vāciešiem izbrauca septiņas krievu smagās mašīnas ar vāji bruņotiem sarkanarmiešiem. Noplukušie un neorganizētie zaldātiņi bija vārgi pretinieki līdz zobiem bruņotajiem un labi dresētajiem Eiropas iekarotājiem.

Krievi steidzīgi evakuējās. 23. jūnijā ap pusdienas laiku Aizvīķus satricināja drausmīgs sprādziens. Augstu debesīs pāri Dāmai pacēlās melns dūmu stabs, kaut kas līdzīgs vēlākajos gados redzētai atomsēnei, tikai mini izmēros. Sajūta bija, ka tuvākā apkārtnē kādu sekundi aizplūdis nepieciešamais gaiss. Radās gaisā vakuums. Tagad mēs to zinām, ka šādu jaudīgu eksploziju radīto gaisa vakuumu izmanto, lai dzēstu milzīgos ugunsgrēkus naftas urbumu laukos, piemēram, Kuveitā Persijas līča karā 1991. gadā, 2003. gadā Irākas kara laikā.

Trauslākām tuvākām ēkām sabruka jumti, stingrākās palika bez logu rūtīm. Krievi uzspridzināja munīcijas noliktavu un... ko vēl? Klīda dažādas valodas, kas šādos satraucošos un mīklainos brīžos allaž atrod auglīgu augsni, bet tas bija tikai no tradicionālās sērijas: *viena sieva teica*. It kā uzspridzināti arī gūstekņi, jo neviens nebija manījis, ka viņi tiktu izvesti. Mašīnas krievi izmantoja paniskai bēgšanai austrumu virzienā. Vairākas dienas sprādziena apkārtnē cēlās melni dūmi un atkal smirdēja pēc ceptas

gaļas. Apkārtnes iedzīvotāji gāja skatīties milzīgo zemes brūci, kādu bija izrāvis sprādziens. Garā Janaiša māju apkārtnē mētājās daudz neaizsūtītu vēstuļu, kurās latviešu zēni meklēja palīdzību pie republikas vadītāja Augusta Kirhenšteina ar lūgumiem viņus apžēlot. Daži žēlojās, ka viņi dienesta vietā nokavējuši tikai dažas stundas no noteiktā ierašanās laika, tomēr nosūtīti soda bataljonā. Veltīgi, neviens neko nevēlējās apžēlot. Vēstules palika neaizsūtītas. Varenai *ģeržavai* bija sava stingri izstrādāta sistēma lēta darbaspēka iegūšanai.

Dāmas priede gadu desmitiem stāvēja kā stalts un varens pagasta simbols, līdz vētra to nolauza. Tā kalpoja kā daudzu mīlētāju tikšanās vieta. Jaunā priedīte cenšas atvietot seno lepnumu un G ramzdas pagastā kalpo kā robežšķirtne starp bijušo un esošo pagastu – viņpus priedes un šaipus priedes ļaudis

Vasarā aerodroma izcirtumos, saules apmirdzētas, gozējās meža zemenītes. Cilvēki gāja lasīt spaiņiem. No žagaru čupām pacēlās lielas, zilas mušas, un gaisā virmoja savāda deguma smaka. Ugunsroku vietās mētājās apdegušas karavīru mundieru pogas.

Pagastā izveidotās paš aizsardzības vienības vīri Miķeļa Eža vadībā vairākas dienas ar lāpstām strādāja, lai atraktu aizdomīgās vietas un iegūtu

kaut kādus konkrētus pierādījumus dažādām tenkām. Vīri bija nikni. Mums jāpļauj siens un rudzi, bet jārakņājas ap krievu sūdiem! Izdzītajos vaļņos atrada dažas bedres, bet, tās atrokot, atsedzās baļķu kārtā ar salmiem zem tiem. Ar kaķa piesardzību veiktie darbi nedeļa gaidītos rezultātus. Tā arī Dāmas aerodroms uz mūžīgiem laikiem palicis neizdibināts. Varbūt par to varētu kaut ko pavēstīt mēmā lieciniece Dāmas simbols – lielā priede, bet arī tai mūžs noslēdzies traģiski, tāpat kā daudziem cietušajiem, kuri darbojās viņas pakājē. Par to nezina vēstīt arī jaunā priedīte, kas aug blakus vecajam stumbram, līdzīgi kā aizvīķnieku jaunā paaudze.

Savas atmiņas par Dāmas aerodroma noslēpumu stāsta ASV zinātnieks, toreiz četrpadsmitgadīgs puisielis no Dravnieku mājām I.Dāliņš:

„1941. gada 23. jūnijā no aerodroma puses bija dzirdami līdz šim nedzirdēti trokšņi. Labi ieklausoties, varēja pat dziesmas dzirdēt. Tomēr tās drīz apklusa. Tad pēkšņi kā milzīga netīra ūdens šlakata gaisā uzlidoja dūmi un zeme, kam neilgi vēlāk sekoja drausmīgs sprādziens. Pēc tam viss apklusa, sarkanarmija lidlauku atstāja. Krietni vēlāk kopā ar savu draugu Edgaru Poli un citiem zēniem gājām apskatīt notikuma vietu. Sprādziens bija radījis apmēram desmit metru platu un seši metri dziļu krāteri. Netālu no bedres zālē atradām skārda metāla gabalu, kas likās daļa no kādas kastes, apmēram 20 cm lineāros izmēros. No tā karājās vairāki vadi, kas bija metālam piestiprināti ar nelieliem metāla cilindra uzgaļiem 7 mm diametrā, kādi 3 cm gari. Brīvajā galā bija pievienota drāts ar izolācijas aplājumu. Atlauzām šos cilindrus no plāksnes un sākām daudzīt ar akmeņiem. Nekas nenotika. Vēlāk Edgars mēģinājis deformētos cilindrus aizdedzināt ar sērķociņu. Notikusi eksplozija, kuras rezultātā Edgars zaudēja vairākus pirkstus. Rētu pa reizēm aplaizīja viņa suns Osmanis, tā veicinot sadzīšanu. Tātad metāla skārda gabals ar vadiem bija viens no izlietotā spridzekļa degļiem.

Ap pusdienas laiku no Dāmas puses uz Aizvīķu centru un atpakaļ ar velosipēdiem izbrauca vācu zilganpelēkie karavīri. Velosipēdi neizskatījās kā Latvijā ražoties Līvas un Ērenpreisa rati, bet gan zilganpelēki, vācu karaspēkam speciāli ražoti.

Drīz Aizvīķos ieradās kāds cilvēks, kurš teicās bijis liecinieks, ka lidlaukā notikušas masveidīgas nāves sodu izpildīšanas. Nogalinātie aprakti lidlauka mežmalā. Mežmalu pārmeklēja, atrada bedres ar salmiem, bet liķus neatrada. Aizdomas, ka notikusi liķu pārvietošana, radīja fakts, ka maija beigās ievērojām garāku automašīnu kolonu stāvam uz ceļa, kas veda gar Skujiņu mājām uz mežu. Mašīnas bija apsegtas nevis ar zaļgano

armijas krāsas brezentu, bet spoža metāla skārdu. Varēja redzēt pārdesmit mašīnas uz ceļa, bet neviens nemēģināja uzzināt, cik šādas mašīnas vēl atrodas mežā.

1941. gada vasarā laikrakstā „Tēvija” parādījās ziņas, ka Dāmas lidlauka būvvieta notikusi cilvēku apšaušana, taču kara apstākļos bija pietiekoši daudz citu satraucošu notikumu, lai kāds pamatīgāk sāktu izmeklēšanas ķēpīgo darbu.

Ka lidlauka soda bataljonā atradušies ne tikai PSRS pilsoņi, bet arī ārzemnieki, apliecināja mans tēvs, kurš arī tika nozīmēts kā šķūtnieks būvdarbos. Kaut kāda iemesla dēļ tēvs iesaucies: „Donner wetter!. Pēc brīža no disciplinārā bataljona pienācis viens novājējis ārieša izskata vīrs un jautājis: „Sprechen sie Deutch?”

Palicis iespaids, ka cietumnieks varētu būt somš, kurš prata vācu valodu un šeit nokļuvis kā gūsteknis 1939./1940. gada Ziemas karā. Tādu versiju pieļauj vēl viens fakts. Pēc sarkanarmijas aiziešanas lidlauku apmeklēja daudzi apkārtējo māju iedzīvotāji. Daži ieguvuši samērā vērtīgas mantas, kuras atstājuši krievu virsnieki. Starp citu, lidlauka augstākais virsnieks ar sievu dzīvoja Birzmaļu mājās. Kādā no Janaišu mājām atradu vācu valodā sarakstītu grāmatu par dažādām vācu lidmašīnām ar ļoti labas kvalitātes fotogrāfijām. Nezinu, kam tā varēja piederēt – krievu virsniekiem vai arī atņemta kādam no gūstekņiem. Cik šī grāmata bija vērtīga, sapratu, kad, mācoties Liepājas tehnikumā, kāds klases biedrs man palūdza to palasīt, bet atpakaļ vairs necentās atdot, kaut pēc vairākiem atgādinājumiem.

Kara gados bija jau pierimušas valodas par gūstekņu kapenēm lidlauka mežmalā, līdz 1944. gada martā tās atkal uzplaiksnāja. Biju pārbraucis atvaļinājumā no mācībām tehnikumā 3.b klasē, kad bija jādodas palīgā tēvam ar ragavām izvest no meža piešķirto kurināmo malku. Iebraucām kādus trīs četrus simt metrus no mežmalas. Ceļu aizšķērsoja dažas puskaltušas eglītes. Kad noliecos, lai tās nocirstu, pamanīju, ka eglītes nāk viegli ārā ar visām kroplajām saknēm un sūnaino velēnu. Eglītes izveidoja diezgan stingri izteiktu 2x2 m laukumu. Tēvs, būdams piesardzīgs gan vārdos, gan dažādos politiskos darbos, nevienam par to nestāstīja, jo sapratām, kas varētu būt šajā vietā.

Pēc skolas gada beigām, kad bija nokūsis sniegs, mēs ar Edgaru Poli, Vili Gutānu un Arnoldu Strazdu no Skujiņu mājām nolēmām tomēr papētīt, kas tur slēpjas. Edgars pasteidzās pirmais parakņāties mežā bez mums. Rakšanu traucēja neiedomājama smaka. Tikai uzliekot gāzmasku,

varējis rakšanu turpināt. Atklājusies apaļkoku kārta, kas sazāgēti tā, ka no bedres grūti bijis izvilk. Bijuši kauli, bet cilvēku piederību noteikt nav varējis. Nolēmām pie darbiem atgriezties kopīgi. Tas neizdevās. A.Strazdu iesauca kaut kādā kara uzdevumā Aucē. Mani aizsūtīja Nīgrandē rakt tranšejas Ventas krastos. E.Polis iesaistījās pašaizsardzības vienībā, kuru organizēja pagastā sakarā ar strauju frontes tuvošanos. Mīkla palika neatminēta!”

Varu papildināt I.Dāliņa stāstīto.

1943. gada vasarā ganīju govīs Mažu mājās pie māsiņas A.Sprūdes. Ganību teritorija mežā bija neierobežota. Labāku ēsmu meklējot, mani pakļautie aizklīda līdz lidlauka mežmalai. Nejauši ieķēros kādā puskaltušā eglītē un viegli izrāvu to ar visām saknēm. Parāvu vēl kādu, arī tā iznāca ārā no sūnām. Ievēroju, ka eglītes atrodas paaugstinājumā. Uztraukumā sāku tuvāk pētīt apkārtni. Atklāju tādu kā ieeju bunkurā. Iet iekšā it kā aizbērtajā bunkurā, no kura rēgojās baļķu gali, bija bail, ka nav mīnēts. Domāju, ka tas varētu būt partizānu bunkurs. Vakarā redzēto pastāstīju mājiniekiem, kas ieteica likties mierā ar redzēto

Kurzemes katls

Pēc Staļingradas sakāves daļa Hitlera ģenerāļu saprata, ka pārgalvīgais *Barbarosas plāns* (PSRS iekarošana) ir cietis neveiksmi. Fronte neglābjami sāka velties atpakaļ uz rietumiem. 1944. gada 4.-11. februārī Jaltā (Krimas pussalā) sabiedroto valstu valdību vadītāji Josifs Staļins (PSRS), Franklins Rūzvelts (ASV) un Vinstons Čērčils (Lielbritānija) saskaņoja sabiedroto valstu plānu par pilnīgu fašistiskās Vācijas sakāvi, kā arī noteica galvenos pēckara politiskos principus Eiropā un arī Baltijas valstīs. Tieši Jaltā tika izlemts bez kādām debatēm, ka Baltijas valstiņas paliks Staļina padusē. Veltīgi gadu desmitiem ilgajā pēckara periodā ASV liekulīgi visai pasaulei taisnojās, ka viņi nekad nav atzinuši PSRS okupāciju Baltijas valstīs. Dzīvākas debātes izraisījās par Polijas statusu, bet patiesībā Staļins diktēja noteikumus un dabūja visu, ko tīkoja. Rietumu žurnālisti pēckara periodā izdeva vairākas grāmatas par Jaltas konferences gaitu, Rūzvelta un Čērčila neapmierinātību par izraudzīto vietu, atzīstot, ka viņi simts gadu laikā nebūtu spējuši atrast sliktāku vietu par Jaltu, taču piekrita Staļina piedāvājumam. Staļins vienkārši noraidīja visus citus priekšlikumus par tikšanās vietu, kas bija ārpus PSRS teritorijas, jo baidījās no atentāta pret viņu. Kaut arī Amerikas un Anglijas valstsvīri nevarēja pierast, ka uz simts viesiem, kuru vidū bija arī četras sievietes, esot tikai viens klozetpods, tomēr visu pacieta un piekāpās Staļina iegribām gandrīz visos stratēģiskajos jautājumos.

Atlika tikai gaidīt kara beigas, lai īstenotu jau pieņemtos lēmumus. Frontes tuvošanās radīja aizvien lielāku spriegumu Latvijas iedzīvotājos. Vairums latviešu *vaņkas* te nevēlējās redzēt. Baigais gads bija atstājis pārāk dziļus nospiedumus cilvēku dvēselēs.

Krievi Latvijā ienāca 1944. gada 18. jūlijā pie Šķaunes. Jūlijā – septembrī notika 1927. un 1928. gadā dzimušo jaunekļu iesaukšana gaisa spēku izpalīgos. Tā bija kārtējā vāciešu nodevība pret latviešu tautu. Tikai krievu straujā virzīšanās uz rietumiem būtībā paglāba Aizvīķu jaunekļus, t.sk. šo rindu autoru, no dienesta vācu armijā. Paspēja iesaukt Rīgas tuvumā dzīvojošos 3614 zēnus. Tā bija piespiedu mobilizācija, nevis brīvprātīga iestāšanās, kā to vācieši vēlējās formulēt pasaules un likumu priekšā. Zēnus

apgērba glītās formās, kas atšķīrās no regulārā vermahta formām, un aizsūtīja zenīartilērijas pulkos apkalpot lidlaukus. .

Jūlijā pagastmājā aicināja ierasties vīrus un jaunekļus, kuri gatavi palīdzēt pašaizsardzības vienībai. Atbrauca latviešu leģionāri, izdalīja *vintenes* apmēram 50 brīvprātīgajiem, apmācīja, kā ar tām rīkoties, tāpat arī ar granātām, iedeva zaļās lentas, kas jānēsā virs piedurknes. Laiku pa laikam aizsūtīja nakts reidos Vaiņodes pusē, kur it kā pamanīti sarkanarmijas izpletņlēcēji vai padomju partizāni. Bija jābrauc Ezerē apsargāt krievu bēgļus, kurus iesaistīja aizsardzības līnijas būvdarbos. Vācieši bija iecerējuši gar Ventu izbūvēt līdzīgu joslu kā frančiem Mažino un somiem Mannerheimas līnijas. Tam netika žēlots cements, kuru visā kara laikā nevarēja dabūt. Dažviet izveidoja pat betona ložmetējligzdas un bunkurus. Kreiso krastu noraka tik stāvu, ka pat puisēli nevarēja uzrāpties, kur nu vēl tanki un kara tehnika. Izcirta Ventmalas krūmus, lai to aizsegā nevarētu slēpties ienaidnieks. Līču loču tranšejas būvēja arī citviet pagastos visā Kurzemē. Taču izrādījās, ka viss lielais darbs bija veltīgs. Krievi domāja savādāk nekā vācieši un Lejaskurzemē ienāca ne no austrumiem, bet rietumu puses caur Lietuvu. Neviens vācu zaldāts izraktajās tranšejās neiekāpa. Cīņas notika pavisam citos placdamos. Cilvēku nodarbināšana aizsardzības joslu veidošanā vāciešiem bija vajadzīga, lai pārskatītu cilvēku resursus un nodarbinātību, lai viņi neaizietu mežos partizānu gaitās un neorganizētos pretvāciskās darbībās. Pēc kara bija jāpaiet daudz gadu, kamēr aizbira un aizauga Ventas krasta brūces un kreisā krastmala atgūtu savu dabisko ainavu.

5. septembrī uz sarkano armiju nosūtīja 1 0 30494 noziedznieku no Gulaga. Apzīmējums *noziedznieks* attiecās arī uz tādiem, kuri bija notiesāti par neierašanos darbā. Politiskie noziedznieki jeb *zeki*, apsūdzēti par nodevību vai pretpadomju darbību, tika uzskatīti par pārāk bīstamiem, lai tiktu atlaisti kaut uz *štrafrotām*, kuras sūtīja uzbrukumu pirmajās līnijās pāri mīnu laukiem, lai izpērk grēkus pret dižo *dzimteni*.

Vācieši bija laikus atšifrējuši *stavkas* (PSRS bruņoto spēku ģenerālštābs, tieši pakļauts Staļinam) nodomu izlauzties uz Klaipēdu, lai izveidotu ielenkuma *maisu* Kurzemē. 3. Baltijas frontes uzbrukums Klaipēdai sākās 5. oktobrī ģenerāļa I.Bagramjana vadībā. Fronti pārrāva 6. oktobrī. 8. oktobrī sasniedza vācu aizmugures pozīcijas. Četrās dienās pārrāvuma dziļums sasniedza 90 km, bet platumš 200 km. Tika iedzīts ķīlis aizsardzībā. 10. oktobrī sarkanarmijas tanku kolonas sasniedza Baltijas jūru trijās vietās starp Jūrmalciemu, Palangu un Papes ezeru dienvidos.

Sarkanarmija izveidoja ielenkumu, ko sauca par Kurzemes katlu, Kurzemes cietoksni, vācieši teica – Kurlandes ķesele.

Tik vēl Ādolfam bija palicis no jaunizveidotās Ostlandes (Austrumzeme) teritorijas. Vēl 8. oktobrī „Tēvija” sniedza informāciju: „Abās pusēs Šauļiem, Raseiņu, Kelmu un Trišķu telpā iedegusies smaga atvairīšanas kauja pret ienaidnieka lielām kājnieku un tanku masām. Boļševiku triecieni sabruka pie vācu aizsprosta pozīcijām un atbalsta punktiem. Izlauzušās grupas uztvertas tālākās aizstāvēšanās kaujās. Boļševiki cieš lielus cilvēku un tanku zaudējumus. Starp Šauļiem un Raseiņiem boļševiki grib izcirst ceļu uz Baltijas jūru. No gaisa gāzās tūkstošiem kg bumbu, kas papildināja ilgo lielgabalu viesuļuguni kaujā.”

Būtībā tā bija maldīga un novecojusi ziņa, jo fronte jau bija pārrauta pirms pāris dienām.

Aizvīķu pagastmājā un tuvākās saimniecībās pēdējās dienās bija ieradušies vācu vezumnieki un karavīri. Naktī no 7. uz 8. oktobra vācieši negaidīti devās ceļā. Ceļmalnieku mājās esošie zaldāti pēkšņi pēc pusnakts sāka šaudīties. Saimnieki nesaprata, kāds iemesls. Izrādījās, ka vācieši sašāva pagalmā esošām sešām mašīnām riepas un, iesēdušies vienā, aizbrauca. Dīvos naktī no Ķempju mājām zvanīja uz pagastmāju un nodeva satraucošu vēsti – **krievi nāk!** Vācieši atstāja pagastmāju. Caur Aizvīķiem sāka plūst lietuviešu bēgļu karavāna. Lejaskurzeme sakustējās! Sākās tautas episka bēgšana. Ziņa ātri izplatījās pa visu pagastu. Tiem, kuri nevēlējās vēlreiz nonākt padomju varas pakļautībā, atlika dažas stundas laika, lai izšķirtos, ko darīt. Daudzas lauku sētas palika tukšas. Likās, ka viesulis pārskrējis pāri, aizraudams līdz dzīvo radību. Tikai kādā mājā gari un žēli gaudoja suns.

Daudzus vadīja primitīva dziņa – dzīvot, palikt dzīvam! Prom, ātrāk prom! Īsti nezinot, kur, tikai nepalikt! Pa zemes ceļu vai laivās un kuģos, kuru gala punkts ir citas zemes krasts. Tur sākt jaunu dzīvi. Pagaidu dzīvi, līdz atgriezīsimies! Kā truls iesms sirdis durstīja sāpes – tu bēdz no savas mīļās tēvzemes! Šī dzīvības saglabāšanas instinkta pārņemts cilvēks nebija sevišķi saudzīgs pret citiem. Ne visus, kas to vēlējās, varēja iekraut vezumā paņemt līdz. Bēgļu gaitas bija kā lēcieni bezdibēnī. Tu nezini, kur atdursies, kāds trieciens tevi sagaidīs.

Šodien daudzi rietumos iedzīvojušies tautieši pamatoti lepojas, ka spējuši pārvarēt trimdas grūtības un saglabājuši latvietību arī savos bērnos. Bet kas būtu noticis, ja visi būtu spējuši aizbraukt? Kas būtu sargājis un kopis latviešu kultūru, Dzimtenes dabu un laukus no pilnīgas pārkrie-

vošanās? Kas būtu stāvējis uz vaļņiem un sargtorņiem par mūsu tautas izdzīvošanu Krievzemes (piemēram, Vitebskas guberņā)? Tāda Latvijas padomju republika nemaz nebūtu! Daudziem un daudzreiz bija jāiet pret savu pārliecību, lai saglabātu tautas mentalitāti un morāli. Ne visi bija pārliecināti komunisti, kuri bija apstākļu spiesti stāties komunistiskajā partijā. Vienīgajā! Šodien tos nevajadzētu tik nikni šaustīt. Sirdī, kurā pirmais mostas naidis, nekam citam vairs rūmes nebūs! Neiznīcināsim paši savu nāciju, kura vēl palikusi šajā dvēseļu putenī. Esmu pārliecināts, ka daudzi bijušie komunisti ir daudz kvēlāki Dzimtenes patrioti nekā šodien viens otrs *bezziepju d...* līdējs un karjerists.

Apmēram pulksten 9.30 kāds vietējais iedzīvotājs ienāca pagastmājā un sacīja: „Utains krievs sēd uz tanka!”

Patiesām pie pagastmājas bija piebraucis tanks ar pārplēstu lielgabala stobru, kas izskatījās kā atvēries lilijas zieds. Drīz ar *vilīti* ieradās krievu virsnieki un interesējās, cik tālu Liepāja.

– Piecdesmit kilometru.

– *Značet*, rītvakar mēs tur būsim. *Vot tak! Vperjod!*

Pagastmāju piepildīja krievu *zoļļuki*, kuri izskatījās vai nu gados jauni vai krietni padzīvojuši. Vispiemērotākā *lielgabalu gaļa* jau bija samalta Krievzemes plašumos. Sarkanarmija izskatījās kā *sautējums*, kuru taisa no pārlicu jēlas vai vecas gaļas, sajaucot to ar svaigiem gurķīšiem!

Tie bēgļi, kuri nekavējoties atstāja dzimtas sētas un neapstājoties devās Rucavas virzienā, paspēja apsteigt krievus un nokļūt Austrumprūsijā. Kas šaubījās, domāja, nevarēja izšķirties, tie Liepājas-Palangas šoseju sasniedza par vēlu. *Katlam bija uzlikts vāks! Skābeklis* nogriezts! Dzīvības ceļš slēgts! Priekšā jau risinājās kaujas, tarkšķēja ložmetēji, pāri galvām, dīvaini sīkdami, lidoja krievu lielgabalu šāviņi un krita kaut kur vācu aizmugurē. Cilvēki dažās dienās pārdzīvoja veselu mūžu!

Valdīja drūzma, neziņa, satraukums. Plūda divas straumes. Virzienā uz Liepāju devās bēgļu karavāna ar piekrautiem ratiem, ģimenes locekļiem, ar vienu vai divām govīm, piesietām pie redelēm. Bērni raudāja, govīs māva, dažos ratos brēca aitas. Bēgļu ratiem pa vidu brauca sašautās vācu tanketes ar kritušajiem karavīriem uz borta. Viss ceļš bija pārpildīts ar ļaudīm. Pretējā virzienā kaujā devās vācu karavīri, tehnika un tanki, kas virzījās blakus ļaužu pārpildītajai šosejai. Ir drausmīgi pārdzīvot, ka barbari brādā tavu iemīļoto zemi, kad viss mūža darbs pazūd kā nebijis.

Nonākušiem Liepājā, bēgļiem bija jāizšķiras – meklēt iespēju ostā nokļūt uz kuģa vai doties dziļāk Kurzemes iekšienē. Vai, cik grūti atstāt

Dzimteni! Tikai šādos brīžos mēs pilnīgāk sākam izprast šī jēdziena dziļāko būtību! Grobiņas-Medzes šosejas malas krūmi bija pilni ar bēgļiem, kuri vairākas dienas nevarēja izšķirties, ko darīt. Laužu prātus mulsināja vēsts – krievi kontrolē jūras satiksmi, ir nogremdēts kuģis ar bēgļiem. Kuģus torpedē gan zemūdenes, gan bombardē no gaisa lidmašīnas. Cik riebīgs ir karš, kur tik ļoti satuvinātas dzīvības un nāves robežas! Neviens nespēja dot vienīgo pareizo risinājumu. Katram pašam bija jāpieņem galīgais lēmums, jāizlemj savs liktenis. Labi, ka Kurzemē bija atvasara – silts un saulains laiks, kas atvieglināja bēgļu likteni, guļot naktīs zem saviem ratiem.

Laikraksts „Tēvija” neminēja ne vārda, ka Kurzemē būtu izveidojies kāds ielenkums. Nekāda ielenkuma! Nē, bet gan mūsu frontes priekšpostenis, austrumu cīņas ziemeļu sektors, bastions, ārējais forts, kas darbojās kā viņņlauzis, kā priekštilta pozīcija, kuras lielo nozīmi pierāda boļševiku nerimstošie uzbrukumi. Vadonis Hitlers pavēlēja armijas grupas *Ziemeļi* virspavēlniekam ģenerālpulkvedim Ferdinandam Šerneram visiem spēkiem aizstāvēt Kurzemi un Svorbes pussalu. Svorbe - Sāmsalas dienvidu atzars, 20 km garš un 8 km plats pēdējais igauņu zemes stūrītis iepretim Kolkas ragam Irbes jūras šaurumā. Maza auguma īpašnieks ģenerālis F.Šerners bija armijā populārs ar savu cietsirdīgo devīzi „Spēku caur bailēm”. Viņš varēja nošaut zaldātu bez īpaša iemesla. Par Kurzemes ģenerālštāba mītni F.Šerners izraudzījās Kazdangas pili, kurā uzturējās kopā ar astoņiem ģenerāļiem. Viņš mīlēja pastaigāties pa plašo parku miesassarga un denščika pavadībā. Ja kāds pretimnākošais zaldāts nepaspēja laikā pasviest roku sveicienam: „Heil!”, tam pakomerēja ar pirkstu un paziņoja: „Rītdien uz fronti!” Tāds pats liktenis ķēra arī tos karavīrus, kuri vēlējās pagaršot zivju zupu, spridzinot zivis Kazdangas Dzirnezerā. Pēc kapitulācijas padomju kara tiesa F.Šerneram kā kara noziedzniekam piesprieda *kaņepāju kaklasaiti*.

Kurzeme bija pieblīvēta ar vācu karaspēku un civiliedzīvotājiem, kuri bija ieradušies no visas Latvijas, arī Igaunijas un Lietuvas. Vāciešiem bija ielenktas 32 divīzijas un milzīgs daudzums kara tehnikas. Kurzemes saimnieki laipni uzņēma katru, kam vien varēja ierādīt kādu stūrīti telpas.

Bet kas notika Aizvīķos?

Vācieši bija attapušies un sāka sakārtoties krievu apturēšanai. Gramzdas baznīcas apkārtnē vācieši raka aizstāvēšanās tranšejas. Kalētos vairākās mājās artilēristi izvietoja lielgabalu baterijas ar stobriem uz Aizvīķu pusi. Tā tas bija *Poļu* mājās un citur. Pāri Ruņas upei blakus tiltam pārcēlās izdaudzinātie vācu *panteras* tipa tanki. Milzeņi, mērenas mājas

lielumā. Aizvīķi kļuva par abu pasaules vareno armiju sadursmes vietu pēc frontes pārrāvumā Lietuvā. Šāvienu troksnis nāca aizvien tuvāk. Kauja izvērtās Vidvides upes gravā. Dega *Birzmaļu, Ozolu, Vecvagaru* mājas, *Zariņu* un *Janaišu* šķūņi. Šie ugunsgrēki pacēlās debesīs kā lāpas, pavēstot apkārtnei: Kurzeme ir briesmās. *Panteras* izvietojās vienā līnijā uz *Dravnieku* un *Lejiņu* māju zemēm un sāka spalgi šaut Lietuvas virzienā. Drīz gārdzuļodami pretī lidoja mīnmetēju lādiņi, kas bija adresēti tankiem. Vidvides upes gravā pulcējās tuvējo māju iedzīvotāji cerībā, ka tur lodes tik viegli viņus nerasniegs. Tarkšķēja ložmetēju kārtas. Varēja dzirdēt, ka krievi kliedz: „*Za roģinu, za Staļina! Urrā!*” un nāk uzbrukumā, bet tas bija tikai skaļrunis, lai vāciešus iebaidītu. Kauja aplusa tikai vakara pusē. Šīs trauksmainās dienas atceras Aina Auziņa-Sudmale.

„*Liekas, tas bija 5. oktobris, kad pa ceļu no Lietuvas sāka braukāt vācu kara mašīnas, pārvietojās zaldāti. Arī pie mums Robežniekos izvietojās kādi desmit armijas cilvēki. Uz mūsu ziņkārīgiem jautājumiem: „Kas notiek?” atbildes nebija. 7./8. oktobra naktī ap plkst. 2.30 karavīri ātri saposās un aizbrauca. Bija dzirdams šāvienu troksnis. Bijām panikā. Aprunājāmies ar tuvākiem kaimiņiem. Daudzi gatavojās izbraukt no Latvijas. Bijām iebaidīti, ka krievi ļoti slikti izturas pret civiliedzīvotājiem. Satraukums milzīgs. Izlaidām govīs no kūts un ielaidām aplokā. Cūkas un vistas atstājām kūtī. Brālis Imants sāka segā krāmēt dažādas ikdienā nepieciešamās drēbes un mantas. Bija žēl visu atstāt. Atnāca Radumu ģimene, kura dzīvoja pilī. Arī viņiem bija bail palikt mājās. Nolēmām nogulties pils ābeļdārza grāvī ar neredz ēdamā un mantu paunām, un koferiem. Vakarpusē gājām paskatīties, kas notiek mājās. Tās bija pilnas ar krievu zaldātiem. Tie pret mums izturējās agresīvi, saukāja par fašistiem un dzina mūs prom. Zaldāti bija manāmi iereibuši, jo bija atraduši pagrabā kulšanas talkai brūvēto alu. Skatu, ko ieraudzījām, iegājuši istabā, aptvert nevarējām. Istabas vidū izgāzts viss skapju un atvilkņu saturs, samīdīts ar kājām. Pārtikas pieliekamajā kambarī ievārījuma burkas sasistas, milti izbārstīti un sajaukti ar stikliem, citur izlieta petroleja. Bišu stropi pielieti ar ūdeni, izņemts pēdējais medus. Bijām palikuši bez pārtikas, izņemot kartupeļus pagrabā. Zaldāti dusmīgi mums prasīja, kas to izdarījis?*

Nakti pavadījām, sasēdušies visa ģimene istabā uz dīvāna. Dzirdami bija šāvienu trokšņi, lidoja lidmašīnas, tuvumā meta bumbas tā, ka visa māja ligojās. No rīta ar Imantu aizgājām pie Zveja palūgt kaut ko ēdamu, iedeva visu, ko vien varēja.

Apšes upītes gravā krievi bija ierakušies. Mūsu labības šķūnī bija apmetušies jātnieki. Baroja zirgus ar labību, kurināja ugunsgrākus, ārdot šķūņa dēļus. Tanki izbraukāja jauno ābeļdārzu. Vakaros varēja redzēt, kā bombardē Liepāju. Mūsu mājā iekārtoja dzīvošanu armijas ģenerālim, tur privātiem vairs nebija vietas. Mums bija jāpārceļas vecajā muižas ērberģī, kur bija viena neliela istabiņa ar vecu plīti un māla klona grīda. Mums atļāva dzīvot tikai virtuvē. Istabā ievietoja piecas sanitāres, kuras strādāja pilnī iekārtotajā hospitālī. Tēvs ierīkoja no dēļiem lāvas gulēšanai. No mūsu iedzīves bija palikušas pāri segas, ar ko apsegties. Pagastā atbrauca divi pilnvarnieki, lai sāktu organizēt pagasta pārvaldīšanu. Arī tos norīkoja pie mums uz lāvām izgulēt... ak, šausmas, tās neērtības!

Kūtī bija palikušas govīs un divas cūkas. Lai būtu, ko barot, gājām uz lauku un no sasalušās zemes rakām, lauzām ar dakšām tur palikušās cukurbietes. Zirgus mums atņēma jau pirmajās dienās. Piens bija, kartupeļi bija. Tēvs vēl kaut kur samala kādu maisu rupjos kviešu miltus. Dzīve bija ļoti grūta. Nebija iespējams nekur nomazgāties, tādēļ sāka mūs apciemot miesai kaitīgi kukaiņi. Imantu iesauca armijā. Neņēma vērā nekādus pierādījumus, ne lūgumus, ka viņš atbrīvots smagas slimības dēļ.

Tieši Ziemassvētkos sākās cilvēku evakuācija. Mūsu un Radumu ģimenei lika steidzīgi izvākties un doties dzīvot Graudiņu mājās. Vēl nepaspējām iekārtoties, kad nāca jauna pavēle: steidzīgi pārcelties uz Kviešu mājām. Bet arī tur palikšana nebija iespējama. Tādēļ pārcēlāmies uz Zitišķiem, bet arī tur dzīvoja virsnieks majora pakāpē. Sievietēm bija jāgatavo karavīriem ēdiens.

Lielas bailes pārdzīvojām 23. februārī. Gaisā sadūrās divas lidmašīnas. Vienā bija bumbas, tās sprāga, un lidmašīnas nogāzās, ierokoties dziļi zemē. Daži lidotāji bija saplosīti mazos gabaliņos, citi nositās, iekrītot kokos, dažiem izdevās izlēkt ar izpletņiem. Lidmašīnas nokrita netālu no Akmentiņu un Zitišķu mājām. Daudzi koki bija izrauti ar visām saknēm un lidoja pa gaisu. Mājai izrāva logus ar visiem rāmjiem.

Aprīļa beigās atļāva atgriezties mājās un dzīvot vienā istabā. Pārējās telpās dzīvoja majori. Man bija viņiem jākalpo, katru dienu jāmazgā istabas. Lai sāktu kopt zemi, armijnieki mums atstāja vienu jātnieku zirgu, kurs neprata neko vilkt, zirgēzelis ietiepās, izslēja galvu augstu, augstu un skaļi zviedza par šādām mocībām.”

Kopš jūlija, kad sarkanarmija ienāca Latvijā, laikraksts *Tēvija* veica regulāru pretpadomju propagandu, informējot, kā krievu karavīri izturas

pret iedzīvotājiem, jo sevišķi sievietēm. Sievietes izvarojot, nogriežot krūtis. Vīriešus sadzenot baros, lai kājām dodas uz padomju ogļu raktuvju rajoniem. Šādas ziņas radīja cilvēkos pamatotas bažas, kas notiks ar viņiem, kad sarkanarmija ienāks viņu mājās.

Savukārt padomju propaganda iedzina naidu pret visu, kas nav krievisks. Kāds baltkrievu karavīrs teica: „Pat koki mums bija ienaidnieki!” Krievu karavīru postītāre bija baiga! Tā neaprobežojās tikai ar mēbeļu skaldīšanu un dedzināšanu, lai kurinātu ugunscurus. Viņos izraisījās sašutums, redzot, ka te cilvēki dzīvojuši labāk, nekā viņiem gadu desmitiem bija potēts. Neviens nevainoja Staļinu, kas savā apmātībā pieļāva ieiet savā zemē tik dziļi svešas valsts armijai. Staļinam izdevās iedvest tautā kolektīvu vainu, ka tas tā noticis, ka visi pieļāvuši, lai izdaudzinātā un bagātā Dzimtenē iebrūk ienaidnieks. Apspiestas vainas apziņa pastiprināja atriebības nežēlību. Rietumu tautas padomju cilvēkos radīja riebumu pret pārpilnību. Viņi gribēja triekt dūri pret radioaparātiem, velosipēdiem, demolēt pārpilnos pieliekamos kambarus, kas nebija viņu paradīzē. Spoguļi, porcelāna trauki plauktos, klavieres, spilveni, dunu pēļi radīja skaudību, apjukumu, apbrīnu un dusmu sajaukumu, satraukumu partorgos (poļitrukos) kas visu laiku maldināja cilvēkus par trūcīgo dzīvi un nabadzību ārpus varenās roģinas. Radiofonos nemitīgi skanēja dziesma:

Varen plaša mana zeme dzimtā,
Lauki, meži, saules staru plīvs,
Un es nezinu starp zemēm simtām,
Kur vēl citur cilvēks ir tik brīvs!

Tāda smadzeņu skalošana nepalika bez sekām, tādēļ patiesības atklājumi bija vēl traģiskāki. Uzbeki, turkmēņi un citi Vidusāzijas brālīgo republiku pārstāvji bija apmulsuši. Jutās pārsteigti, ieelpojot cigāru dūmus, it kā smēķētu avīžpapīrā ietīto kazaskāju, melno mahorku, pašaudzēto tabaku. Dažs zaldāts savilka tik daudz apakšdrēbes, ka nevarēja pakustēties. Virsnieki varēja sūtīt uz paradīzi divreiz lielākas pakas kā karavīri.

Krievu zaldāts vienmēr jutās izsalcis. Ja nebūtu amerikāņu gaļas konservu SPAM un kviešu, daudzi būtu tuvu bada nāvei. Tas radīja papildus zvēriskumu. Viņi centās iekarot jaunas teritorijas, lai nodrošinātos ar pārtikas krājumiem, kurus dažkārt naidā sadauzīja un sabradāja kājām, it kā kādam iespītējot.

Iebrucēji pret sievietēm izturējās kā pret kara laupījumu, kam nav nekādu tiesību. Varmācības aktiem bija maz kopīga ar seksu. Ja sievietes nepretojās, vairums zaldātu izturējās bez varmācības, bez niknuma. Parasti gan notika process, kādu biologi piedēvē sugas tēviņu dziņai izplatīt savu sēklu pēc iespējas plašāk. Kara laika seksualitātei nepastāvēja ne sociāli, ne morāli, ne disciplīnas ierobežojumi. Tas bija atkarīgs no militārās un katra indivīda personīgās kultūras līmeņa. Poļitruki runāja par *vardarbību ar atribības iegastu*, atspēlējoties rietumu sievietēm par vācu izdarībām PSRS teritorijā. Runām par sarkanarmijas karavīru godu un cieņu bija maz efekta. Ja sievietes sūdzējās, virsnieki dažkārt omulīgi atbildēja: „Ak tā? Nu, bet jums taču nekas sliktis nenotika. Mūsējie visi ir veseli!” Tomēr tā nebija, un sievietēm nācās par to sāpīgi maksāt!

Aziātiem bija ieradums, ieraugot Baltijas *blondās raganas*, piemiegt acis, kas izveidojies, pastāvīgi atrodoties vējā un pēkšņi ieraugot kaut ko kārdinošu. Meitenes kā starmetēji apžilbināja *brekus!* Meļņiem latviešu glītās zeltenes *uzsita asinis*. Viņu temperaments nemudināja cilvēcīgi izturēties pret daiļo dzimumu, bet kvēlināja tieksmi *nodzīt štīmi* jebkādiem līdzekļiem. Visa vecuma *ģevuškas* un *matuškas* varēja piedzīvot grupveida izvarošanu. Kaut arī laikraksts *Krasnaja Zvezda* rakstīja, ka ikviens militārās disciplīnas pārkāpums vājina uzvarošās armijas spēku..., tas netika ņemts vērā. Pretodamās kāda lietuviete kļiedza: „A, svētā Jēzus Marija! Es esmu lietuviete, katoliete, kādēļ man tāds sods!”

Ne ticībai, ne tautībai te nebija nozīmes. Zaldāts domāja, ka kopošanās ar varonīgās armijas pārstāvi nav nekāds sods, bet gan gods! Sievietes kļuva kā piedevas pie uzvaras lauru vainaga, kā saldaiss ēdiens pie goda mielasta! Daudzas sievietes, meitenes apzināti staigāja nevīžīgi gērbusās, izpūrušas, nosmērējušās, seju izpunktējušas ar sarkanu krāsu. Ja kāds *kantējās* klāt, tad sacīja: „Tīfs, tīfs!” tas dažkārt atvēsināja temperamentīgo gribuli! Venēriskās slimības vērsās plašumā, jo aizsardzības līdzekļu meitenēm nebija, bet krievu zaldātam ne tik! Ar tādiem *niekiem* bija apgādāti fašistu zaldāti. Prese kautrīgi rakstīja: „Krievu karavīrs neatsakās no iekaroto teritoriju sieviešu laipnības!” Penicilīns kļuva par pieprasītāko medikamentu. Ieteica dzert arī streptocīdu – padomju karalaika zāles pret venēriskām slimībām, bet meitenes ieguva traumu uz visu mūžu! Ivaniem patika tuklākās.

Jāatzīmē, ka Baltijas sievietes tika samērā sveikā cauri. Vissmagāko krievu naida triecienu saņēma Austrumprūsija. Pirmā vācu teritorija, kurā

iegāja krievu zaldāts. 1940. gadā tur dzīvoja 2,2 milj., bet 1945. gada maijā uzvaras dienu sagaidīja tikai 193 000.

Pēc ieiešanas vācu teritorijā divas nedēļas krievu karavīriem bija dota visatļautība laupīt, izvarot, atriebēt. Zaldāti izvērta *sociālistisko sacensību* sieviešu izvarošanā. Padomju cilvēks bija audzināts kolektīvisma garā, tādēļ populāra bija grupveida izvarošana, kurā piedalījās 10-12 zaldātu. Pretošanās bija veltīga. Cik daudz vācu meiteņu gulēja zemē ar izplestām rokām un kājām, nespēkā šņukstēdamas! Cik daudz vācu mātes tika izvarotas savu bērnu acu priekšā! Ja zēns metās māti aizstāvēt, saņēma lodi. Cik daudz meiteņu pakārās pēc pazemojuma! Cik daudz mātes, nespēdamas pārdzīvot piedzīvoto, pārgriezta vēnas saviem bērniem un pašas sev, nevēlēdamās visu mūžu dzīvot apkaunotas! Krievu karavīri secināja, ka vācu bērni raud tāpat kā viņu bērni! Ne visi krievu virsnieki izturējās vienaldzīgi pret šādām izdarībām. Pēc kapitulācijas bija gadījums pie Dzēves skolas, kad virsnieks nošāva zaldātu pēc latviešu meitenes izvarošanas. Līdz ko zaldātam bija *vodka māgā*, tā viņš zaudēja kontroli pār sevi.

Padomju armijā populārs bija jēdziens – karalauka sieva PPŽ (*pohodno poļevaja žena*), kas atgādināja PPS – sarkanarmijas standarta automātus. Kā izrīkojas ar *karalauka sievu*, varēja pārliecināties pēc kapitulācijas *Mažu* māju iedzīvotāji Smaižos, kur dzīvoja krievu majors ar savu denščiku Valdi Jansonu. Vārds un uzvārds latviski, bet tikumi krieviski. Kad mājas iedzīvotāji gulēja diendusu vai izgāja lauku darbos, denščiks siroja pa istabām un pievāca visu, kas viņu interesēja. No pārtikas produktu skapja izņēma garšīgāko, kas varētu darīt sātīgāku sava priekšnieka ēsmu. Lai ierobežotu šādu nekontrolētu rīcību, saimnieki iekārtoja atslēgas, kur vien varēja. Reiz, izejot pļavā vākt sienu, atkal aizslēdza visas durvis. Tas ne pa jokam nokaitināja denščiku. Strādājot pļavā, mājinieki dzirdēja automāta kārtu. Denščiks ar kalašņikova automātu centās atvērt durvis, raidot lodes slēdzenē. Interesanti, ka virtuvē uz plīts iepretim durvju atslēgas caurumam bija nolikta perējoša visticma. Lodes bija izskrējušas cauri ne tikai slēdzenē, bet arī vistas perēklim, sašķaidījušas dažas olas un atdūrušās sienā, bet vista netraucēti turpināja tupēt uz veselām olām. Virsnieks neuzzināja par sava denščika izdarībām, jo mājinieki baidījās no okupantu atriebības. Denščiks latviski nerunāja ne vārda un par savu latvisko izcelsmi nevēlējās runāt, varbūt kaunējās.

Majors bija kulturāls un stalta sportiska auguma. Kādu vakaru viņš pārnāca vēlu, līdzki vedot glītu *karalauka sievu*. Ciemošanās bija īsa un

lietišķa. Kamēr majors *apkalpoja* viešņu, denščiks stāvēja verandā un nervozi smēķēja, gaidot savu kārtu. Pēc tam lomas mainījās. Lielā istabā gulēja saimnieki. Lai nokļūtu savā istabiņā, karavīriem bija jāiet cauri lielajai istabai. Guļošajiem nebija grūti saklausīt gultas čīkstēšanu mazā istabiņā, tīksmīgas elsas un čukstus. Pēc jaukās nodarbes virsnieks aizveda draugaļu mājās. Baudi dzīvi, kamēr vēl dzīvs!

Runājot romiešu apzīmējumā, tādas *konkubīnes* bija arī vāciešiem – *Kriegsfrau*, kas atradās it kā sadzīves priekšmeta stāvoklī. Tās parasti bija medmāsas, kuras palīdzēja uzturēt ģimeniskuma ilūziju abpusēja izdevīguma nolūkos. Biedriska izpalīdzība!

Pēckara gados Staļins gādāja, lai iztēlotu padomju sabiedrību kā aoseksuālu. Cilvēciskās tieksmes bija jāapspiež. Sekss un mīlestība neiederējās dogmās, kuru uzdevums bija *atņemt individualitāti* indivīdam. Apģērbtas sievietes krūšu aprises grafiskajā mākslā tika uzskatītas par bīstami erotiskām. Tās bija jāapslēpj zem pufoņiem, traktoristu kombinezoniem, lai neiekārdinātu vīriešus. Sieviešu krūtis varēja novirzīt mīlestību no partijas ģeniālā vadoņa uz idejisku netiklību! Ārzemju *neķītro pornogrāfiju* žurnālu *Play Boy* vēl gadus četrdesmit bija nevēlams šķirstīt mirstīgajam boļševikam. Krievu rakstnieki to sāka dēvēt par *baraku erotiku*. Ja ārzemēs pie seksīgo žurnālu bagātīgajām vitrīnām kāds ilgstoši tīksmīgi brīnījās, tad vietējie saprata, ka pilsonis ieradies no *dzelzs aizkara* otras puses. Lidostās muitnieki bezkaislīgi atsavināja padomju cilvēkam kaitīgo literatūru, kas varētu iedragāt un sašmucēt sterili tīros sociālisma propagandas *palagus*.

Krievus apturēja 9. oktobrī aiz Aizvīķu robežas Gramzdā ar virzieniem uz Bārtu un Vaiņodi. Fronte izstiepās 170 km garumā. Aizvīķi kļuva par tuvāko aizmuguri fronte. Daudzi iedzīvotāji tā arī palika savās mājās visu laiku līdz uzvaras dienai. Krievi nedemolēja mājas, kurās bija iedzīvotāji. Pilī, skolā, pagastmājā bija iekārtoti kara hospitāļi, apkārtnē saceltas teltis. Parkā bija iekārtots bunkurs komandieriem. Tur bija izvietoti krievu reaktīvie bezstobru lielgabali, kas raidīja daudzšāviņu zalvjuguni, ko dēvēja par *katjušām*. Pirmo reizi tos pielietoja pie Oršas 1941. gada 14. jūlijā un radīja vācu armijā paniku. Raķešu zibensbultas sava savdabīgā rejošā trokšņa dēļ izmantoja gan kā psiholoģisku ieroci, gan mērķu apšaudei. Tās sākās ar vairāku šāviņu eksploziju straujā secībā, ko krievi sauca par *ierāmēšanu* vai *sveicienu*, kuram sekoja regulāra apšaude *katjušas* rādiusā. Līdz pat kara beigām vāciešiem bija bailes no *katjušu* gaudīgajām zalvēm. Tauta *katjušas* dēvēja par *Staļina ērgelēm*.

Hospitāļi bija iekārtoti arī Smaizos *Salmiņu, Pauļu* un citās mājās. R.Šenfelde atceras:

„Drausmīgs skats bija, kad lielā salā un sniegā veda ievainotos, saliktus citus citam virsū kā malku. Neapsegtus, pusdzīvus, ar asiņainām galvām, kājām, rokām. Sasalušais sniegs drausmīgi čirkstēja, ievainotie vaidēja. Ievainoto bija ļoti daudz. Likās, ka daudziem ievainotiem locekļi varēja arī atsalt pie dzīvas miesas. Amputētās kājas un rokas dedzināja ugunskurā. Bija iespaids, ka cilvēks ir ļoti nevērtīgs. Niknas cīņas bija pie Priekules, kura septiņas reizes gāja no rokas rokā abiem ienaidniekiem. Netālu no mūsmājām bija nomaskētas katjušas, kas šāva tumsā ugunīgas lodes. No Priekules puses vācieši šāva pretī. Šāviņi krita mūsu apkārtnē, par laimi nevienam netrāpīja. Ziema bija auksta, uzkrita dziļš sniegs. Mūsu mājās dzīvoja virsnieki. Mums atļāva dzīvot saimniecības ēkā. Tēvs prata krievu valodu, tādēļ prom mūs nedzina. Diemžēl, mūsu mēbeles tika sadauzītas, bufetei stikli izsisti.”

Krievu zaldāti *likumīgi* visiem atņēma pulksteņus. Virsnieki laipni palūdza, jo tā kā kāds zaldāts tos paņems patvarīgi. Padomju Savienībā tādus kapitālistiskus *sīkumus* neražoja.

Kurzemes katls kļuva par latviešu cerību zemi, kuru krievi apjoza kā mucu ar stingrām stīpām. Liepājā bija sapulcējušies daudzi latviešu dzejnieki un literāti. Laikraksta *Tēvija* katrā numurā bija patriotisma pilnas I.Kalnāres, Z.Lazdas, V.Strēlertes, B.Saulīša iedvesmojošas rindas. Pāri tam kvēloja Andreja Eglīša versmainie vārdi: Dievs, Tava zeme deg!, kurus lasot, šermuļi skrēja cauri dzīslām un sirdij. Elza Kezbera rakstīja: „*Vai dzīvi par nīcību sauksim? Nē! Vēlreiz mēs plauksim! Ticību Latvijai! Kurzeme, izturi!*”

Tādi un līdzīgi saukļi palīdzēja uzturēt latviešos tautas garu un morālo spēku. Un Kurzeme izturēja! Kurzeme palika neiekarota! Padomju vara Kurzemē valdīja septiņus mēnešus mazāk nekā pārējā Latvijā. Zīmīgi, ka novembrī pārējā Latvijā 7.novembrī svinēja revolūcijas svētkus, bet Kurzemē 18. novembrī pēdējo reizi vēl nosvinēja Latvijas neatkarības svētkus. Padomju skolu vēstures grāmatās šādu datumu neatrast.

Miera zem Kurzemes debesīm nebija. Regulāri Kurzemes debesis vagoja *Staļina ērgļi*, metot bumbas Liepājai. Cilvēki varēja vērot *brīvdabas izrādes*, kā gaisa kaujās cīnās bumbvedēji un iznīcinātāji. Cik daudzveidīgi krita sašautās lidmašīnas! Ļaudis gāja skatīties, kas palicis pāri no varenās kara tehnikas. Pie Grobiņas notriektās krievu lidmašīnas atrada saraustīta

pilota ķermeņa daļas. Smalkā rociņa ar zelta gredzentiņu liecināja, ka arī sievietes sēžas lidmašīnu kabīnēs. Naktīs mieru traucēja kukuružņiki – lēnie divplāksņi, kas, klusi ņurrādami, izmeta *brīnumsvēcītes*, kas, ilgi karājoties izpletņos, apgaismoja apkārtni gaišu kā dienā. Par kukuružņikiem viņus sauca tādēļ, ka miera laikā lidmašīnītes izmantoja Krievijā plašo kukurūzas lauku apmigliošanai. Viņu mestie vieglie *koferi* lielu skādi neizdarīja, bet pēc viņiem nāca bumbvedēji ar daudz jaudīgākiem *čemodāniem*. Debesis ķemmēja starmešu kūļi tā, ka dažas skatītājs uz zemes pat debesu Pēteri esot saskatījis! *Kukurūžņikus* saukāja arī par *kafijas dzirnaviņām*.

Tēvija vēstīja, ka 1944. gada novembrī Vācijā jau atradušies ap 190000 latviešu bēgļu. Ap 30 000 tur ieradušies pa sauszemi, pārējie pa jūru. Apmēram 59 000 latviešu hitlerieši izveduši piespiedu kārtā. Šiem skaitļiem lielas ticamības nebija. Gan komunistu, gan fašistu propagandas mašīnas strādāja ar pilnu klapi, vienlīdz augstā melīguma, nežēlības, netaisnības un bezkaunības līmenī. Pēc katras kaujas varēja salīdzināt ziņas, kādas sniedza prese abās frontes pusēs. Tās bezkaislīgi informēja, kādus milzīgus zaudējumus cietis pretinieks un cik viegli cauri paši tikuši. Dažkārt pretinieks bija zaudējis vairāk tanku, nekā faktiski viņam bija! Arī vīri jau visi bija *beigti*!

Hitlers pavēlēja Kurzemi noturēt par katru cenu, bet Staļins domāja tieši pretēji, viņš vēlējās Oktobra svētkus atzīmēt ar uzvaru Kurzemes cietoksnī. Hitlers priecājās, ka Kurzemē tiek aizturēti lieli boļševiku spēki, kas būtiski varētu ietekmēt virzīšanos uz Berlīni. Staļins savukārt bija ieinteresēts ātrāk iznīcināt Kurzemē ielenktos fašistus, lai viņi nesadomā pa jūru pārcelties palīgā aizstāvēt *Fāterlandi*. Tādēļ 17. oktobrī krievi sāka plašu uzbrukumu Ziemeļu armijas grupai. Pirmā lielkauja ilga astoņas dienas. Krievu 1. Baltijas frontes armijai ģenerāļa I. Bagramjana vadībā ar 6. gvardes un 51. armijas spēkiem vajadzēja izlauzties no Vaiņodes un Skrundas līdz Liepājai. Krievi bija saoduši, ka vācieši koncentrē Lejaskurzemē lielus spēkus, lai pārrautu aplenkumu un ar savu uzbrukumu 17. oktobrī piespieda vermahtu atteikties no tik *aplamas* rīcības. Dzelzs josta tika savilkta ciešāk.

Uzbrucējus apturēja starp Skodu un Vaiņodi. *Vaņkas* zaudēja 1144 tanku un 360 lidmašīnu. Arī *fričiem* zaudējumi nebija mazie.

Pēc dažu dienu atelpas 27. oktobrī sākās otra lielkauja Priekules-Vaiņodes joslā un pie Auces, kur krievi uzbruka 12 km platumā. Lokālais spēku samērs bija apmēram 10:1 par labu krieviem. Uzbrukums kulmināciju sasniedza 22. novembrī. Krievi uzbruka ar 52 divīzijām.

Jāpiezīmē, ka divīziju skaitliskais sastāvs bija krietni mazāks, nekā parasti uzskata. Noliņa 200 000 šāviņu lietus 24 stundās. Likās, ka Kurzemē ieradies pats nelabais ar visiem elles radniekiem! Fronte grīļojās, bet noturējās!

Trešā lielkauja sākās 21. decembrī Saldus apvidū, bet 23. decembrī fronte dārdēja visā garumā. Atceroties Pirmo pasaules karu, vecie latviešu *strelķi* šīs kaujas nosauca par otrām Ziemassvētku kaujām. *Dvēseļu putenis* pierima 31. decembrī. Zaldāti *aizgāja aplaizīt* brūces un sagaidīt Jauno gadu, ieraujot pa graķītim no spicglāzītēm, lai cērmes nemetas! Miers virs zemes un Josifam labs prāts! Klusa nakts, svēta nakts!

Pēc mēneša atelpas ceturtnā lielkauja uzliesmoja 23. janvārī. Krievi armijā iesauca 1903. gadā dzimušas vīrus. Latviešu 19. divīzijai pretī stāvēja 130. latviešu strēlnieku korpuss. Tieši šajās cīņās visspilgtāk izpaudās latviešu tautas tragēdija, kas būtībā bija brāļu karš! Gan sarkanie, gan pelēkie uzskatīja, ka cīnās par brīvu Latviju! Divi brāļi Kļavas – leģionāri izlūkgājienā saņēma gūstā trešo – jaunāko brāli, kuru vācieši jaunības dēļ nebija iesaukuši, bet krieviem viņš derēja. Bija gadījumi, kad dēls saņēma gūstā tēvu, kad kaimiņš pretim ieraudzīja kaimiņa pavērsto ieroci. Latvieši parādīja lielu varonību, karojot citu labā ne tikai 1917. gadā, bet arī tagad. Vācieši ne vienreiz vien sūtīja kaujās latviešus tur, kur draudēja lielākas *ziepes*. Pārlietu daudz tautiešu atdeva savas dzīvības okupantu armijās ar Latvijas vārdu uz lūpām. Frontes vienā pusē leģionāri dziedāja smeldzīgi populāro „Zilais lakatiņš”, „Volhovas purvos” (Zēns jau Volhovas purvajos dus...), „Atmiņas” (Atceries, meitenīt, birstalu kluso...) un cita kara gados radušās dziesmas, kuras pēckara gados nosauca par leģionāru dziesmām un aizliedza Latvijā dziedāt. Daudzas no tām jau aizmirstas. Savukārt frontes otrā pusē sarkanie strēlnieki dziedāja: Lai Rīga atkal dimdēt sāk, Cērt, mana roka, varenāk, Lai tie, kas cer mūs jūgā dzīt, Ar lodi pierē krīt...

Arī krieviem bija dziesmiņa par zilo lakatiņu: *Za roginu, za Staļina, za siņij platoček...* (Pas Dzimteni, par Staļinu, par tumšzilo lakatiņu...)

Piektā lielkauja iedegās 12. februārī un beidzās marta vidū, lai 17. martā sāktos sestā lielkauja Saldus-Brocēnu-Remtes-Blīdenes rajonā. Kara pērkoni atkal dārdināja austrumu pamali. *Katlam* apvilktā krievu *korsete* kļuva aizvien ciešāka, perimetrs lēnām saruka. Sestā lielkauja pierima 3. aprīlī. Turpmāk rītos krievi izaicinoši pašaudījās ar dižgabaliem dažos frontes sektoros, ko vācieši dēvēja par *morgenkonzert*. Kara liktenis būtībā bija izšķirts, bet tas netraucēja krievu iznīcinātājiem vēl 7. un 8. maijā

zemā, pļaujošā lidojumā līdz ar koku galotnēm pārlidot Kurzemi un apšaudīt jebkuru kustību uz ceļiem, *pletēja* pa zemniekiem, kuri sāka sējas darbus. Būtībā viņi postīja teritoriju, kura drīz nonāks viņu pārvaldīšanā. Piemēram, bez kādas militāras nozīmes 13. aprīlī sabombardēja Vangas pili Kazdangas pagastā.

Hitlers Kurzemes cīņām piešķīra lielu nozīmi, par ko liecina 1945. gada 29. marta rīkojums ar sevišķu apbalvojumu – Kurzemes aproces lentas nodibināšanu. Šādas lentes pirms tam bija piešķirtas tikai Krētas un Āfrikas kauju dalībniekiem. Jaundibināto lentu nēsāja uz formas tērpa kreisās piedurknes. Lenta bija sudrabpelēka, ar vācu bruņinieku ģerboni un lielmeistara krustu, pa labi – Kurzemes ģerbonis ar aļņa galvu un izšūtiem lieliem burtiem – KURLAND. Apbalvotais ar lentu saņēma arī attiecīgu apliecību. Pirmo reizi to piešķīra Hitlera dzimšanas dienā 20. aprīlī tieši kaujās iesaistītiem karavīriem.

Morālā gara pacelšanai Hitlers frontes spēku pastiprināja ar lentu un aproci, bet Staļins bija praktiskāks. Viņš 1945. gada pavasarī fronteī aizsūtīja papildinājumu no Gulaga cietumu noietnēm. Cietumniekiem atkal solīja, ka viņiem tiek piešķirta žēlastība izpirkt vainu (bieži vien nepierādītu) ar asinīm un dzīvību tos aizsūtīja Berlīnes virzienā, kur *lielgabalu gaļa* īpaši sāka aptrūkt. Daudziem prokuroriem un NKVD vīriem nemaz nebija laika izskatīt visu grēcinieku lietas un pierādīt viņu vainu.

Jāšaubās, vai lielākā daļa šo ieslodzīto motivēja doma apmainīt nāvi Gulaga peklē – *suņiem suņa nāvi*, kā tas tika dēvēts – pret varoņa nāvi kaujas laukā, kaut gan pieci no viņiem kļuva par Padomju Savienības Varoņiem, to skaitā arī viens no slavenākajiem – Aleksandrs Matrosovs, kurš meties ar savu ķermeni aizsegt vācu ložmetēja dzota ambrazūru. Šo varoņdarbu cildināja visā frontē, un to centās atkārtot ne viens vien drosmīgs karavīrs.

Padomju propagandas filmās rādīja varonīgos sarkanarmiešus un vācu bandītu briesmīgās zvērības, kaut kā aizmirstot savējās, bieži daudzkārt lielākas. Atbrīvotie cietumnieki bija kā uz *augšu pasisti* un, tikuši brīvībā, laužās uz *varoņdarbiem* – izvarošanām, dzeršanām,

dezertēšanu, slepkavībām. Gulaga pārdzīvojumi viņus bija notrulinājuši, padarījuši caur un cauri brutālus. Propaganda modināja naidu pret vāciešiem. Viņi uzskatīja, ka visi, kas dzīvojuši ārpus PSRS, ir piesūkušies ar pretpadomju ietekmi. Vide veido cilvēku! Kara dievs sūtīja svētā cīņā neģēļus, kuri par Dzimtenes mīlestību, patriotismu un varonību domāja vismazāk. Viņi varonību izprata pavisam citās kategorijās un izpausmes formās.

Padomju rakstnieks Ilja Erenburgs nikni nosodīja presē zaldātu izdarības frontē iekarotās zemēs, bet tas maz ko līdzēja. Gadu desmitiem iedzītā *kultūra* nav iznīdējama dažos mēnešos!

Par Padomju Savienības Varoņiem bija aizliegts kļūt etniskās grupas pārstāvjiem, kas bija izsūtīti, - čečeni, kalmiki, Krimas tatāri. Gods šturmet Berlīni netika dots latviešiem. Tomēr fašisma citadeli aizstāvēja trīs latvieši.

Verhovnij – virspavēlnieks, kā dēvēja Staļinu, bija izstrādājis plānu, kas paredzēja sākt uzbrukumu Berlīnei 16. aprīlī un to ieņemt tieši 22. aprīlī – Ļeņina dzimšanas dienā! Daudziem notikumiem Padomju Savienībā piesprauda politiskus žetonus.

Interesanti, ka āriskais *gaišrēģis* Hitlers bija dzimis tikai divas dienas ātrāk – 20. aprīlī, un viņš nepavisam nebija ieinteresēts šādam Ļeņinam veltītam pasākumam tik tuvu savai jubilejai. Hitlers dzimšanas dienā vācu radiofonā atskaņoja vecu gramofona plati – „Asinssārtas rozes stāsta tev par laimi”. Viņam vēl bija atlicis dzīvot desmit dienas (1889-1945). Hitlers apzināti palicis vecpuišos, lai saglabātu mītu ikvienai vācu sievietei nezaudēt augsto cerību – būt līdzās fireram. Stājoties amatā, Hitlers teica: „*Dodiet man desmit gadus, un Vāciju jūs vairs nepazīsiet!*” Nu tas bija piedzīvots! Tikai pretēji tam, par kādu Vāciju sapņoja Hitlers. Vāciem krievi bija sliktāki par nāvi! „*Der Ivan kommt!*” izraisīja šausmas katrā vācietī. Vācu karavīriem kara pēdējās nedēļās izdalīja krīzes devu – šokolādi, desu, sausiņus un *dzelzs rezervi* – bundžu kausēta siera. *Kaputt!* Hitleru sāka dēvēt par Vācijas kapraci. Uzraksti uz kara ceļu krustojumiem vēstīja: *Drebi bailēs, fašistiskā Vācija, atmaksas diena ir pienākusi!* Ar erzacmaizi neviens vācietis nevarēja paēst. Redzot vācu labklājību un kārtību, daudzi krievu karavīri brīnījās – kas spieda pārtikušo Vāciju mesties Krievzemes haosā un trūkumā?

Vācieši cīnījās pret *Bolschewismus* briesmām. Krievi pret fašisma sērgu Eiropā. Vācieši panāca pilnīgi pretēju efektu – ievazāja komunismu visā Viduseiropā un dienvidaustrumu Eiropā. Hitlers izdarīja to, ko nespēja

Leņins ar revolūciju 1917. gadā. Leņins-Staļins fantazēja, ka komunisms pārņems visu pasauli. Hitlers bija pieticīgāks, viņš runāja par jauno Eiropu. Savās fanātiskajās runās viņš kļiedza: „*Man vajag to izvarot, lai iegūtu viņu (Eiropu)!*” Izvaroja, bet neieguva! Iedzina pats sevi pašnāvībā. Padomju Savienība, turoties pie iecienītās melu propagandas, radīja iespaidu, ka Hitlers ir nevis gājis bojā un sadedzināts, bet varējis aizbēgt un rietumiem. Tikai 1970. gadā Kremlis beidzot nolēma atbrīvoties no šiem pīšļiem, pavēstot patiesību.

Kara pēdējās dienās krievu karavīri baidījās sevi sakropļot. Pret veterāniem, kuri zaudējuši rokas un kājas, visi izturējās kā pret izstumtiem.

Kurzemes katls saplīsa 1945. gada 8. maijā! Sarkanarmieši bez ieročiem piecēlās no saviem ierakumiem un pārpludināja Kurzemes aizstāvju tranšejas. Ar ieročiem to viņi nebija spējuši! Kurzeme bija izturējusi! Vācu Ziemeļu armija (Nord), kuru 1945. gada janvārī pārdēvēja par *Kurland*, nolika ieročus. Daudz stipru vīru un jaunekļu, kuri sapņoja par laimīgu ģimenes dzīvi un brīvu Latviju, palika guļot *Kurzemes katla* grāvjos, bunkuros un mežos. Izdzīvojušie tagad pulcējas Lestenes Brāļu kapos, tagadējo varas vīru noniecināti.

Visa *Kurzemes katla dzelzs stīpa*, kas apjoza mazo zemes stūrīti, 8./9. maija naktī liesmoja. Kara pērkonš pēdējo reizi drebināja Kurzemītes pamatus! Tā nebija kauju un iznīcības uguns, tā bija patiesa prieka un laimes izpausme – esi palicis dzīvs šai drausmīgajā pasaules tautu lopkautuvē! Nešāva pretinieka virzienā, šāva gaisā. Debesīs pašķīda daudzkrāsainas raķetes, spindza trasējošās lodes, radot ugunīgas trajektorijas, dārdināja lielgabalu salūtšāvienus. Visa austrumu pamale liesmoja. Ne tikai karavīri, bet visi cilvēki priecājās kā bērni. Ar sajūsmu izrunāja ilgi gaidītos vārdus: „*Miers! Fried! Mir!*” **Ak, saule, apstājies, šis mirklis lai mūžīgs būtu!** Vācieši un krievi spiedza: „*Gitler kapū-ū-ūt! Ende! Šlauss!*” To pavadīja žests, ar kādu pārgriez rīkli. Hitlera bunkurs Berlīnē pārvērtās par ugunskapiem. Ne jau visi vācieši bija fašisti, ne visi atbalstīja Hitlera politiku.

Kara gados un arī ilgi pēc kara Maskavas radiofonā strādāja diktors Jurijs Levitāns (1914-1983). Viņam uzticēja godu paziņot tautai svarīgus un svinīgus notikumus. Levitāna pērkonšimdošā varenā balss visvairāk esot tracinājusi pašu Hitleru. Kad skaļruņos uz ielām un radiofonos dzīvoķļos ieskanējās Levitāna dārdošā un svinīgā *Gavarit Moskva!*, tirpuļi izskrēja caur visām šķiedrām. Cilvēki sastinga gaidās. Nu būs kaut kas ārkārtējs! Ikdienā Levitāna balss radiofonā nemaz neskanēja. 9. maijā vēsts

par uzvaru Tēvijas karā skanēja īpaši svinīgi un saviļņojoši. Tā daudziem izraisīja gaviles, bet daudziem arī skumjas. Šo satriecošo vēsti Hitlers vairs nedzirdēja. Viņš bija izdarījis pašnāvību jau 30. aprīlī.

Kurzemes katlā pie visām mājām, kur dzīvoja vācu karavīri, plīvoja balti karogi. Nē, tie nebija speciāli šūti. Hitlers savā Eiropas iekarošanas plānā tādus nebija paredzējis. Plandījās saplēsti palagi, krekli un citi balti veļas gabali. Tie vējā plīvoja arī pie visām mašīnām, ar kādām pa Kurzemes ceļiem pārvietojās vācieši. Visas ceļmalas bija pilnas ar dažādām kara trofejām – dažāda kalibra ieročiem, tanku dūres ieskaitot, karavīru ķiverēm, somām, dažādiem uzkabes piederumiem, ūdens *flaškām*, dakšiņām un... ordeņiem. Vācu karavīru varonības simbols – Dzelzs Krusts, ar ko tik ļoti lepojās ikviens Eiropas iekarotājs, pēkšņi bija kļuvis nevērtīgs bleķa gabals, tāpat kā sudraba trieciennieka nozīme. Par nīkšanu aizmugurē šādus apbalvojumus iegūt nevarēja. Karavīri saprata, ka jāatbrīvojas pēc iespējas ātrāk no visādiem apbalvojumiem, kas, nonākot krievu gūstā, var izšķirt viņa likteni vienā mirklī. Dzelzs Krusts bija par iemeslu pamatīgam un ilgam ieslodzījuma termiņam, bet Bruņinieka Krusta dažādas pakāpes ar briljantiem un tamlīdzīgi kvalificēja karavīru nevis kā varonības izpausmi, bet gan kā nežēlīgu kara noziedznieku, kas steidzīgi jānošauj bez kādām debatēm. Arī šajā ziņā krievi pārņēma vācu labo pieredzi. Poļitrukus, komunistus un ordeņotos vīrus, kādi kara sākumā vēl bija maz, vācieši pakļāva nežēlīgai spīdzināšanai. Pēckara periodā Padomju Savienībā dažādu vācu laikos iegūto apbalvojumu īpašniekiem nebija lielas izredzes dabūt labu darbu, iestāties vidējās un augstākās mācību iestādēs. Tikai vēlāk N. Hruščova liberālā atkušņa perioda sākumā stāvoklis uzlabojās.

Dažas dienas pēc kapitulācijas Kurzemi pārslaucīja sarkanarmiešu ķēdes, savācot visus karospējīgos vīriešus un jaunekļus. Mājās atstāja sievas, večus un bērnelus. Tas nekas, ka laukos bija jāveic pavasara sējas darbi! Visus sadzina pagastu centros un sāka dzenāt no vienas vietas uz otru. Palika iespajds, ka krievi nemaz īsti nezināja, ko ar šādu masu iesākt. Līdzī bija jāņem sega un pārtikas produkti vienai nedēļai. Viena no pirmām procedūrām bija – vīrus nostādīja vienrindu līnijā un nokomandēja: „*Ruki verh! Atdevai časi! Ūri! Ūri! Bļ...*”

Krieviem bija slimīga mānija pievākt visu, kas spožs, līdzīgi žagatām. Savāca gredzenus, rotas lietas, šķiltavas, pulksteņus, etvijas un citas vērtslietas. Buržujiem tādas pagātnes paliekas vairs nav vajadzīgas! Tādas piestāv tikai uzvarētājiem! Kāds krievu karavīrs uzrāva karavīra

blūzi līdz elkonim un parādīja, ka viss rokas dilbs apjozts ar rokas pulksteņiem. Pārbaudot mājas, pievāca visu, ko vien varēja iebāzt kabatās un zaldāta tašās, kas plandījās pie karavīra sāniem. Zaldāti apmainīja arī savus nodrīskātos kirzas zābakus pret izskatīgākiem juhtādas stulmeņiem. Daudz varonīgāks izskats uzvarētājiem! Tas viss notika, *j...maķ*, cēlu ideju vārdā! Vilkam nekad nav bijuši humāni nodomi, ieraugot skaistu stirniņu. Toreiz vēl nebija izgudrots tāds jēdziens – cilvēku tiesības, par kurām pēc gadiem kļiedza visskaļāk tie, kuri tās kādreiz pārkāpa pret citiem.

Tādi izskatījās Eiropas iekarotāji pēc kapitulācijas Kurzemē

Garas vīru kolonas krieviņi dzenāja pa Kurzemes dzeltenajiem ceļiem no pagasta uz pagastu, sastopoties citai ar citu savā neizprotamajā gājienā. Naktis aizvadīja lielākajos šķūņos ceļmalā. Maija naktis bija dzestras. Par laimi dienas bija saulainas, un tad varēja atsilt. Pretī vilkās vācu karagūstekņu kolonas. Cik stalti, braši, spoži ģērbti, smaidīgi vāci iesoļoja Baltijā, tik nožēlojami viņi izskatījās tagad. Nošlukušā apģērbā un stājā, bārdām noauguši, nekopti viņi gurdeni vilkās pa iekārotās zemes ārēm un ceļiem. Satriekti un nožēlojami. Ne viens vien skarbs vārds viņiem bija jāuzklausa no ceļā satiktiem cilvēkiem. Neviens viņus te nesauca, negaidīja, neviens nejuta žēlsirdību pret tiem, kurus viņi bija gatavi pazemot un nokalpināt varenā Reihā labā. Cik daudz vīru vēl bija palikuši

dzīvi un nesakropļoti! Vēl varēja karot pāris gadus. Lejaskurzemē vācieši nolika ieročus Bunkā. Apmēram 200 000 vāciešu saņēma gūstā. Daudzi virsnieki, nevēlēdamies piedzīvot pazemojumus un, pildot karavīra zvērestu, nošāvās. Gudrā un apdomīgā vācu tauta savu pārtikušo dzīvi nomainīja pret postu un pazemojumu. Neviens matemātiķis nespēs aprēķināt tos zaudējumus, ko nesa pasaulei Otrais pasaules karš, ko izraisīja divi varaskāri plēsoņas! Vai kāds var apgalvot, ka pēc gadiem pasaulē atkal nevar parādīties kāds aprobežots maniaks, kas savā lielmanībā var ieraut pasauli jaunā ugunsgrēkā?

Savāktos vīrus krievi beidzot sadzina dažādu pilsētu noliktavās un cietumos, kur čekisti veica pratināšanas dienu un nakti. Visiem, kuri spēja pierādīt savu nevainību pret padomju varu, izdeva krievu valodā *spravku* (izzīņu), kas kalpoja pasēs vietā. Uz visiem Kurzemes lielceļiem, krustceļiem un... neceļiem stāvēja krievu zaldāti ar ordeņiem noklātām krūtīm kā vitrīnām un pārbaudīja dokumentus. Kuri nespēja pierādīt savu alibi, vienkārši pazuda! Dievs vien zina, kur viņi palika. Visu šo pārdomāto un labi organizēto procesu sauca par *filtrāciju*. Kad visi Kurzemes katla iemītnieki bija izfiltrēti, tad atvēra frontes joslu, un bēgļi varēja atgriezties savās dzimtajās mājās. Lēnais gājiens cauri frontes joslai govs tempā bija asaraini sāpīgs. Ceļmalas pilnas ar vācu un krievu kara tehniku, kuru rotāja gan kāškrusti, gan sarkanās zvaigznes. Pakalnos un grāvjos baloja vācu karavīru melnu tārpu sagrauzti līķi. Cik daudz vācu mātes, sievas, līgavas dzīvoja neziņā, kur palicis dēls, vīrs, līgavainis. Viņš gulēja Kurzemes laukos, pļavās, mežos, dažviet koku zariem apmests tā, ka naglotie zābaki vien rēgojās ārā no kaudzes. Krievi savējos bija savākuši.

Bail bija kāju spert nost no ceļa, varēja uzkāpt mīnai. Nolauzti, sašauti un apdeguši rēgojās varenu koku stumbri kā mēmi liecinieki pieredzētajām sešām lielkaujām. No daudzām skaistām lauku viensētām pāri bija palikušas tikai krāsmatas ar augstu mantelškursteni, kura galā skumīgi savu ligzdu bija iekārtojis mājas svētēlis. Drupās bija Priekule un Gramzdas centrs. Vēl gadiem ilgi daudzi zemes arāji gāja bojā, saspridzinoties ar zemē apslēptiem nāves lādiņiem un granātām, kuras zēniem ļoti patika pakņubināt.

Kurzemes katls deva iespēju daudziem tautiešiem pārcelties pāri jūrai uz Gotlandes salu, lai tālāk nokļūtu Zviedrijā. Daudzi mūsu tautas gaišie prāti, izcilākie talanti nokļuva Rietumos. Zviedrija kļuva ar mītnes zemi vairāk nekā 5000 bēgļiem no Latvijas. Vācu krasta apsardze par nelielu *kočiņu* bija ar mieru kļūt uz neilgu laiciņu *neredzīga*, lai no Dzimtenes krasta nakts tumsā atdalītos kāda pārpildīta laiva. Visās tautās var būt zvēri un arī cilvēki ar lielo burtu! Daudzi Latvijā populārie valstsvīri, politiķi, rakstnieki, dzejnieki,

mākslinieki, sportisti, fabrikanti atstāja Dzimteni cerībā uz neilgu laiku. Daudzi cerēja, ka angļi un amerikāņi palīdzēs atgūt Latvijai zaudēto neatkarību. Dažādi pareģoņi, zīlnieki (jo sevišķi čigānu tautības) kāršu licēji, gaišreģi, ekstrasensi un citi prātvēderi, kas kuplā skaitā sarodas šādos dzīves traģiskos mirkļos, noteica dažādus īsākus vai garākus termiņus, kad sabiedrotie piespiedīs *tautu tēvu un skolotāju Josifu* izvākties no Latvijas, bet nekas tamlīdzīgs nenotika.

Tūkstošiem bēgļu, tanī skaitā arī daudzi aizvīķnieki vairākus gadus nīka Vācijā pārvietojamo personu (*Displaced persons* – DP) tā saucamās *dīpīšu* nometnēs, gaidīdami atgriešanos Dzimtenē. Veltīgi! Staļins neko negrasījās atdot! Tieši otrādi, domāja, ko vēl kādam varētu atņemt un pievākt. Padomju laikā nebija jēgas atgriezties. Visiem bija skaidrs, kas viņus šeit gaida. Tie, kas pakļāvās un ticēja padomju meliem un solījumiem, ātri nonāca tur, kur viņi vismazāk vēlējās nokļūt. Bēgļu straumīte uz Zviedriju neapsīka arī pēc kapitulācijas. Pirmā bēgļu laiva Gotlandes salā piestāja 1943. gada vasarā, pēdējā 1945. gada oktobrī. Trimdā latviešiem viena no mīļākām dziesmām bija:

Par Dzimteni dziesma man sērīgi skan,
Bet Dzimtenē dzīvot – tur vēlēts nav man.
Es svešumā klīstu ar ilgošanos,
Kad Dzimtenes sauli Dievs ieraudzīt dos.

Ak, teci jel, saulīt, uz Dzimteni steidz
Un viņai no manis daudz labdienu teic,
Un noskūpsti dzintara jūrmalu tur,
Kur dzimu un bērnību pavadīju.

Kaut svešumā klājas man labi arvien,
Bet Dzimtene prātā stāv nakti un dien',
Tur zvaigznītēs rakstīts mans bērnības stāsts,
Nav aizmirstams māmiņas mīļotais glāsts.

Piedz. Ak, teci jel, saulīt,...

Kur skaistāk vēl puķītes ielejās zied,
Kur mīļāk vēl putniņi birztalās dzied!
Kur vēl tā kā Latvijā ozoli šalc,
Kur dzintartīrs strautiņš tek putodams balts?

Piedz.

Ak, Dzimentene dārgā, tavs zudušais dēls

Nāks mājās, kaut vakars būs vēls...

Kur pirmoreiz sauli viņš ieraudzīja,

Tur aizmigst grib dusā viņš mūžīgajā.

Piedz.

To bieži dziedāja dažādos tautiešu saietos un svētkos gadiem ilgi. To dzirdēju arī 1990. gadā Sietlā Latviešu biedrības namā, kur notika Latvijas sporta darbinieku tikšanās ar klaida latviešiem Amerikā. Vai nu mazums dzirdētas dziesmas visādos sarīkojumos un izpildījumos. Ne jau katreiz no svara, kas dzied un ko dzied, bet... kā dzied, ko dziesmā ieliek. Dziedāja jauniešu ansamblis, klausījās sirmgalvji. It kā vienkārša dziesmiņa, vienkāršā izpildījumā, bez ārišķībām un uzspēles, bet tā lika iestrinkšķēties sarūsējušām atmiņu stīgām tā, ka nevari palikt vienaldzīgs. Dziedāja jaunā trimdas paaudze, bet vecai paaudzei kaut kas kaklā kāpj un elpu rauj ciet. Skats kļūst miglains, un negribas to citiem rādīt. Roka zagšus meklē kabatas lakatiņu. Fui, kāds sentiments, bet vai par to jākaunas, ka tik tālu no Dzimentenes svešā malā dzirdi kaut ko svētu un dārgu.

Ak, teci jel, saulīt, uz Dzimenteni steidz!

Kurzemes cietoksnis

Trīs kritīs, bet viens vēl cīnīsies

Līdz savai pēdējai stundai

Un pēdējo asins lāsi lies,

Ticēdams uzvaras stundai.

Trīs kritīs, bet viens vēl turēsies

Un nedos no zemes ne pēdu.

Un kamēr viens vienīgs kaujā ies –

Latvija, neturi bēdu.

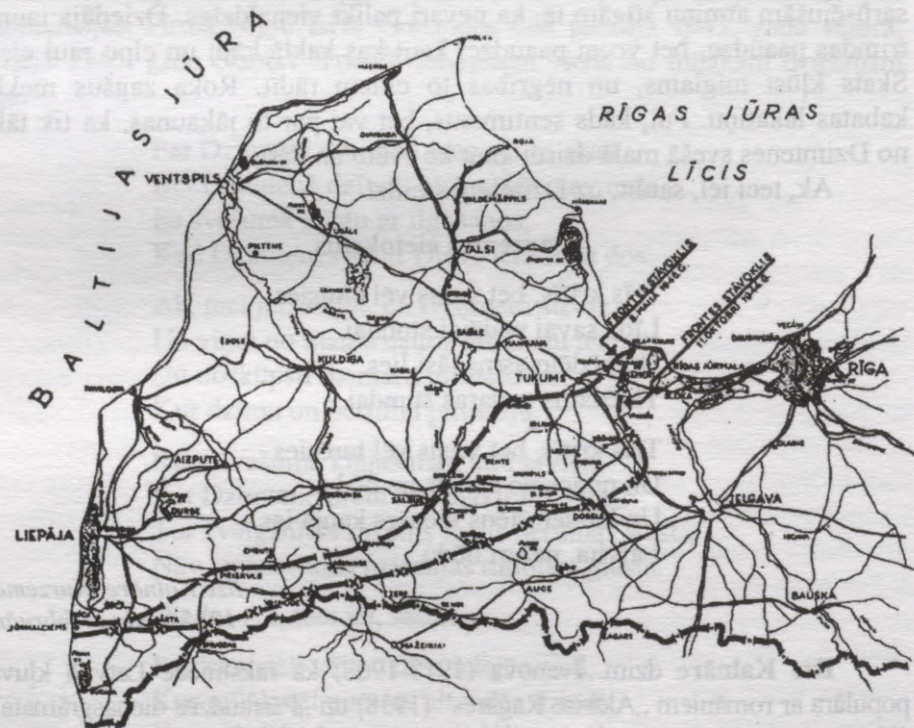
Ilze Kalnāre, Kurzemē,

1945. gada 8. februārī

Ilze Kalnāre dzim. Ivanova (1918-1968) kā rakstniece Latvijā kļuva populāra ar romāniem „Aktrise Ragārēs” (1938) un „Pārraudzes dienasgrāmata” (1940), kad daudzas lauku meitenes bija gatavas šturmet Ilģu divgadīgo lauksaimniecības skolu, lai kļūtu par piena pārraudzēm. Pāris mēnešos šī profesija kļuva par populārāko laukos. Sportistu aprindās popularitāti ieguva

1943. gadā žurnālā *Laikmets* publicētais romāns „Sniega roze”, kuras prototips bija Latvijā pazīstamā kalnu slēpotāja M. Martinsone. Vācu okupācijas gados I. Kalnāre kļuva par latviešu 19. divīzijas frontes korespondenti Volhovā. 1944. gada oktobrī devās bēgļu gaitās, nonāca Dancigā un Berlīnē. Uzzinājusi, ka Kurzeme vēl turas, 1945. gada sākumā atgriezās Latvijā. Pēc kapitulācijas darbojās nacionālos partizānos Klosterē, bet drīz tika apcietināta. 1947. gadā nāca jauna apsūdzība un viņai piešķīra kvartu – 25 gadus Kazahijā. Latvijā atgriezās 1956. gadā, bet padomju vara nevēlējās atzīt tautā populāro rakstnieci. I. Kalnāre kļuva vientuļa, nonāca pesimismā un dziļā depresijā, kuras rezultātā netālu no Ropažu pensionāta mežā izdarīja pašnāvību.

Tā padomju vara klusi un nemanāmi iznīcināja sev nevēlamus cilvēkus.

Kurzemes fronte līdz Vācijas kapitulācijas brīdim

Svēts mantojums šī zeme mūsu tautai,
Un svētīts tas, kas drošs par viņu krīt.
Leonīds Breikšs

Kad beidzās karš Aizvīķos?

Kurzemes meži ar partizāniem sāka pildīties jau 1943. gadā, kad vācieši strauji atkāpās. Laikraksts *Tēvija* ziņoja: „*Frontes plānveidīgas iztaisošanas nolūkos, elastīgi atraujoties, atdota tāda un tāda pilsēta, ciems vai teritorija.*”

Vaņkām šī spēlīte ļoti patika. Kā *fricis* kādu līkumu iztaisoja, tā *vaņkas* atkal iecirta jaunu robu. Kara beigu posmā sarkanarmija veiksmīgi bija apguvusi vermahta kara sākumā pielietoto aplenkšanas tehniku. Lielām pilsētām un nozīmīgiem objektiem negāja virsū tieši frontāli, bet apgāja apkārt, iecerēto kumosu saspiežot knaiblēs. Ar šādu stratēģiju tika izveidots arī *Kurzemes katls*. Tā *rotaļājoties* padomju daudzinternacionālā armija devās uz fašisma perēkli Berlīnē. Fašisti *plānveidīgi atrāvās* līdz savam midzenim.

Mežos pulcējās gan sarkanie partizāni, gan latviešu leģionāri. Katrai grupai bija savi mērķi un uzdevumi. Savējos sauca par partizāniem, pretinieka – bandītiem. Savējie bija izlūki, naidniekam – spiegi. Savējie bija varoņi, naidniekam – slepkavas. Debesīs lidoja savējie *ērgļi* un naidnieka *maitas putni*. *Tā viš bij'!* Un tā tas ir joprojām! *Kurzemes katlā* vāciešiem bija grūti. Viņi nezināja, no kura krūma notarkšķēs automātu kārtā. Pirms lielākiem mežu masīviem ceļmalās bija izlikti uzraksti: „*Achtung! Achtung! Banditen!*”

Aktīvākā partizānu darbība bija Augškurzemē, kur bija lielāki mežu masīvi. Mazāka aktivitāte bija vērojama Gaviezes, Grīņu, Apriķu, Salienas, Dzēves, Aizputes, Kazdangas mežos. *Kurzemes katla* laikā sevišķi aktīvi bija „Sarkanās bultas” partizāni.

Vācieši jau 1944. gada septembrī sāka *SS Jagdverband* organizēšanu, kas darbotos Kurzemes mežos padomju varas apstākļos. Latvieši organizēja nacionālo nelegālistu organizāciju *Laima*. *Laima* latviešu mitoloģijā nozīmē pozitīvu dievību, kas latviešu uztverē izteica kaut ko latvisku un nacionālu. *Laimas* centrāle sadarbojās ar *SS Jagdverband* grupām. *Laima* darbojās arī Zviedrijā, Vācijā, PSRS. No dažādiem politiskiem skatu torņiem raugoties, latviešu brīvības cīnītājus dēvēja par bandītiem, nacionāliem partizāniem, meža kaķiem vai tautas doto iesauku no agrākām

brīvības cīņām – meža brāļiem. Naidīgu varu nicināti, vajāti, spīdzināti un arī tagad valsts aizmirsti, neatzītie un diskriminētie simtiem patriotu nolika savas galvas gan Dzimtenes mežos, purvos, bunkuros, gan čekas pagrabos, gan nomērdēti Gulaga nometnēs.

Tikai dzīves ekstremālos apstākļos parādās, kas ir kas. Vairāk kā jebkad miera apstākļos cilvēki, jo sevišķi jaunatne, sāk domāt citās kategorijās – kas ir valsts, tauta, himna, karogs, patriotisms, Dzimtenes mīlestība. Vai tas ir kaut kas augstāks, vērtīgāks, nepieciešamāks nekā mana kūka, govys, ozols dzimtās sētas pagalmā, ziedoša rudzu druva, lakstīgalas dziesmiņa krūmājā? Vai pāri mantiskām vērtībām nestāv morālās jūtas. Kā uz delnas atklājas cilvēku raksturs. Glēvais malā stāvētājs un ņaudētājs domā, kas man par to būs, bet cīnītājs gatavs krūtis pretim griezt, kaujā doties un ziedot sevi augstākiem ideāliem tā, kā to darīja mūsu tēvi un vectēvi 1905. gadā un Pirmā pasaules kara laikā un tagad guļ Brāļu kapos.

Kurzemes katls vēl burbuļoja un vārījās pilnā sparā, kad Vidzemē un Latgalē sākās Baigā gada turpinājums. Partizānu cīņās iesaistījās dažādi sabiedrības slāņi. Latvieši domāja, ka rietumi nepametīs Baltiju drūmajam liktenim. Daži cerēja, ka Kurzeme varētu palikt kā maza bufervalstiņa kā kādreiz Kurzemes hercogiste, kā tagad Luksemburga, Lihtenšteina vai Monako pie pasaules vareno sāniem. Ilūzijas veicināja ik dienas radiofonā *Amerikas balss*, kas sākās ar Latvijas himnu, fanfarām un deklarācijām par ASV ārpolitiku un Latvijas tiesībām. Partizāni kavēja padomju režīma nostiprināšanos laukos. Taču Staļins domāja daudz savādāk. Īstenībā Berlīnē jau bija parakstīta vācu bezierunu kapitulācija, kad Otrā pasaules kara pēdējā dienā 8. maijā krievi masveidīgi bombardēja Liepāju. Pilsētas ģeogrāfiskais novietojums un liktenis bija lēmis pirmajai un pēdējai saņemt kara triecienus. Gaišs, saulains un silts uzausa 8. maija rīts, kad jau plkst. 9.00 tika izziņota *Alarm* (trauksme). Dažādos 4000-7000 metru augstumos vairākos viļņos pilsētai uzbruka krievu eskadroni ar apmēram 400 lidmašīnām, zenītartilērijai stobri kļuva karsti. Kādēļ? Kāda bija vajadzība pēdējā kara dienā šādu barbarisku darbu pastrādāt? Iznīcināt pilsētu, vērtības un cilvēkus, kas nākošā dienā piederēs pašiem? Vai tie, kas mūsdienās Rīgā un Liepājā 9. maijā, ordeņiem apkārušies, pulcējas pie pieminekļa un brēc par cilvēku tiesībām, spēj atbildēt uz šo un daudziem citiem jautājumiem un nodarījumiem, ko viņi pastrādāja pret latviešu tautu? Daudzas lidmašīnas nokrita apkārtnē un iekrita jūrā. Piloti un apkalpes locekļi izlēca ar izpletņiem un kļuva par dzīvu mērķi pilsētas aizstāvjiem.

Naidā pret vardarbību viņus sašāva kā sietus, pirms viņi nokrita zemē. Mirt kara pēdējā dienā tik dumjā un nevajadzīgā nāvē – tas kārtējo reizi parādīja, ka padomju karavadoniem cilvēku dzīvības nav augsti vērtētas. 9. maijs Padomju Savienībā tika pasludināts par Uzvaras dienu un valsts svētkiem, kaut rietumu pasaulē šo dienu svin 8. maijā.

1945. gada 9. maijā Latvijas PSR Augstākās Padomes priekšsēdētājs A. Kirhenšteins, Tautas komisāru padomes priekšsēdētājs V. Lācis un Latvijas K(b)P Centrālās komitejas sekretārs J. Kalnbērziņš aizsūtīja kvēlu pateicības telegrammu J. Staļinam par izglābšanu no vācu fašisma: „*Melnais bruņinieks izlaidis savu indīgo garu! Slava leģendārajai sarkanarmijai! Slava padomju tautas dižajam karavadonim, Padomju Savienības maršalam b. Staļinam.*”

Bet tauta domāja savādāk. Meži piepildījās ar nacionālajiem partizāniem. Īstenība bija skarba. NKVD un SMERŠ (tulkojumā – nāvi špijoniem) rāvās vaiga sviedros, lai izķidātu katru līdz pēdējai vīlītei un noskaidrotu – draugs vai ienaidnieks. Pilsētu ielās klīda *samovari* – kara invalīdi, kas zaudējuši locekļus. Tie kropļoja padomju *skaisto* dzīvi, tādēļ tos savāca un aizveda uz Belaja Zemļa Tālajos Ziemeļos un novietoja tur kā kara noziedzniekus.

Krievu triumfam nedrīkstēja atņemt ne kripatiņas. Saskaņā ar partijas ģenerālo līniju un *taisno lietu* visus laurus bija pelnījis viens vienīgs cilvēks – *Mūsu dižais ģēnijs un karavadonis biedrs Staļins*. Bezjēdzīgā nāvē dzītie miljoni klusēja. Kritušo galvām lauru vainagi nepiestāvēja. Nedēļu pēc uzvaras parādes Maskavā Staļins tika paaugstināts par ģenerālisimusu „par izciliem nopelniem Tēvijas karā”, papildus piešķirot Padomju Savienības Varoņa nosaukumu, Ļeņina ordeni, Uzvaras ordeni – piecstarainu zvaigzni platīnā ar 135 briljantiem un pieciem lieliem rubīniem. Vadonis saņēma visaugstākos apbalvojumus, bet miljoniem cilvēku Vidusāzijā cieta badu, valsts bija izpostīta. Visi grēki bija pierakstīti nacistiem un esesiešiem. Pat pret karagūstekņiem izturējās kā pret lopiem. Visi cilvēki, kas bija saskārušies ar rietumu kultūru vācu okupācijas gados, tika aizdomīgi uzskatīti par potenciāliem padomju varas ienaidniekiem. Necilvēcība, neprātīga liegšanās un meli bija abu naidīgo režīmu vizītkarte!

Termins *Dzimtenes nodevējs* attiecās ne tikai uz karavīriem, kurus vācieši bija savervējuši gūstekņu nometnēs, bet arī uz sarkanarmiešiem, kuri bija krituši gūstā 1941. gadā, kad vācieši izskrēja cauri milzīgām PSRS teritorijām bez pretestības kā nazis sviestam. Noziedzīgās padomju varas atmaskotājs, Nobela prēmijas laureāts, grāmatas „Gulaga arhipelāgs” autors

Aleksandrs Solžeņicins tomēr uzskata, ka šāds termins ir kļūdains. Tieši otrādi. Viņi nenodeva dzimteni. Dzimtene nodeva viņus! Savas nekompetences un nesagatavotības dēļ. Pēc tam liedzās atzīt viņu likteni vācu karagūstekņu nometnēs. Viņš uzskata, ka nodot savus karavīrus un pasludināt viņus par nodevējiem – tā ir vislielākā nekrietnība Krievijas vēsturē. Grāmata „Gulaga arhipelāgs” iznāca 1973. gadā vispirms rietumos daudzās valodās miljonu tirāžās.

Otrā pasaules kara laikā demogrāfiskie zaudējumi Baltkrievijā, Latvijā un Polijā sastādīja apmēram 20% no iedzīvotāju kopskaita, bet kara izraisītāju vidū – PSRS ap 9%, Vācijā 5%. Baltijas valstis cieta dubultīgi, pārceļot divus okupācijas režīmus.

1945. gada maijā krievi gaviļēja. *Gitler durak! Voina kaput! Domo!* Visi bija priecīgi, ka sagaidījuši ilgi gaidīto godam nopelnīto mieru. Priecīgi, ka palikuši dzīvi šajā drausmīgajā asinspiritī. Jutās it kā izkāpuši no elles. Gaidīja tikšanos ar tuviniekiem mājās. Bet nekā!

Dāmā uzturējās krievu karaspēks. Gramzdas priediens bija pilns ar nomaskētiem tankiem. Karavīri vaļojās, apciemoja tuvākās saimnieces, iepirkdami pienu un vēl kaut ko no pārtikas. Mācījās braukt ar divriteni un kādu vārdu latviešu valodā. Latvieši savukārt gaidīja, kad viņi beidzot vāksies projām. Bet virsvadoņi nesteidzās ar demobilizāciju. Lielie politiķi kala citus plānus.

Tikai tagad neatkarīgās Latvijas apstākļos, kad tiek atvērti dažādi slepeni arhīvi gan Krievijā, gan visā pasaulē, uzzinām kavēšanās iemeslus. Lielbritānijas premjeram, viltīgajam lapsam Vinstonam Čērčilam uz galda bijis izstrādāts plāns sākt Trešo pasaules karu 1. jūlijā pret PSRS no Drēzdenes līdz Baltijas jūrai ar nodomu: „Pie reizes nokausim arī otru vepri!” Tas varbūt būtu noticis, ja vien Čērčils 1945. gadā nebūtu zaudējis premjera vēlēšanās. Angļu tauta nevēlējās karu!

Vienā ziņā žēl gan, ka tas nenotika. Tas viņam būtu arī izdevies – aizdzīt *vepri* līdz sava staļļa durvīm, lai neiekāro svešas siles! Redzot milzīgās vācu karagūstekņu masas, kas klīda pa Kurzemi un rietumu pasauli, bija skaidrs, ka dzīvā spēka vēl diezgan jaunam slaktiņam. Ja krieviem būtu atņemti amerikāņu konservi, studbakeri un cita sabiedroto tehnika, krievu armija būtu zaudējusi savas potences. Visu iekaroto teritoriju vīri būtu gājuši palīgā sabiedrotajiem. Kas būtu noticis, ja Hirosimai un Nagasaki uzmetās bumbas būtu nokritušas Maskavā un Leņingradā? Latvija būtu atkal kļuvusi neatkarīga valsts!

Pēc pāris mēnešiem vaļošanās Kurzemē sarkanarmija devās pāri visai Krievzemei, lai sakautu japāņu agresorus un noslēgtu mieru arī austrumos.

Par to laiku Kurzemes mežos notika spēku pārgrupēšanās. Legalizējās sarkanie, bet viņu vietā stājās nacionālie partizāni, lai uzsāktu cīņu pret padomju varu, cerēdami, ka sagaidīs palīdzību no rietumiem.

Vācieši saviem kritušajiem karavīriem uzstādīja bērzu krustu ar bruņu cepuri uz tā. Krievi savukārt veidoja koka obeliskus ar pagaru tornīti, kura galā bija sarkanā zvaigzne. Tādi vientuļi vai grupu karavīru obeliski atradās ļoti daudzās vietās, kur notika lielākas vai mazākas kaujas. Lejaskurzemē kritušos sarkanarmiešus savāca un pārāpbedīja kopējos Brāļu kapos pie Priekules, kur apglabāti ap 23 000 krievu karavīru. Tie ir lielākie padomju karavīru kapi Kurzemē. Bet cik daudz karavīru kapu vietas nav zināmas, un viņus uzskata par bezvēsts pazudušiem? Sarkanarmiešu kapu vietas vairums ir apzinātas, bet daudzas vermahta karavīru apbedīšanas vietas daudzos gadījumos padomju laikā nolīdzināja ar traktoriem, dažkārt virsū uzcēla ēkas, ievēdoja ceļus, un tikai dažviet vietējie iedzīvotāji aptuveni zina, kur atdusas daudz nevainīgu kara laika upuru.

Cik liela var būt mātes mīlestības pret savu dēlu, nācās piedzīvot Smaižos. Bija 1945. gada augusta saulaina dienas novakare, kad rāmo klusumu *Mažu* māju apkārtnē pārtrauca it kā kliedzieni, kā raudas, kā vaidi, kas tālskanīgi atbalsojās apkārtnē. Nevarēja īsti saprast, no kuras puses nāk neizprotamās skaņas. Brīžam tās it kā pieklusā, lai pēc laiciņa atkal uzbangotu no jauna un satrauktu tuvējo māju cilvēku parātus, par kaut ko nelabu vēstošu. Beidzot izdevās ieraudzīt pakalnā pie *Siliņu* māju šķūņa kaut ko locāmies. Ļaudis zināja, ka pie šķūņa atrodas vientuļa, ar nezālēm apaugusi nezināma karavīra kapu kopiņa. Nebija zināms, kuras puses karotājs tur atdusas. Kapiņu atklāja pēc kara, kad atgriezās māju saimnieki no bēgļu gaitām. Atklājās satriecošs skats. Karavīra kopiņu ar plaukstām atkārpīja nepazīstama sieviete un nesavaldīgi kliezda un raudāja. Karavīrs nebija dziļi aprakts. Acīmredzot kaujas apstākļos nevienam nebija laika ziemā kritušo biedru rūpīgāk apglabāt. Parasti karavīru obeliskiem bija piestiprināta plāksnīte ar kritušā datiem. Šim karavīram nekādas zīmes nebija.

Mažu māju saimniece Anna Sprūde, ar grūtībām sazinoties krievu valodā, lūdza sievieti pārtraukt izmisīgo darbošanos, nomierināties un nākt mājās nomazgāt asiņainās plaukstas, kurās varēja izraisīties iekaisums. Sieviete pakļāvās aicinājumam. Nomierinājās, nomazgājās, pavakariņoja un izstāstīja notikušo. Māte saņēmusi sava dēla drauga vēstuli, kurā sīki

aprakstīta kritušā karavīra atrašanās vieta un arī sīks plāns, kā tur nokļūt no Vaiņodes dzelzceļa stacijas. No tālā Krievijas apgabala viņa braukusi divus mēnešus. Dzelzceļš bijis pārslogots ar pretī braucošo karaspēku, kas devās karot pret japāņiem. No Vaiņodes nākusi kājām. Smaiži atrodas diezgan nomaļā vietā, kur nepienāk lielie ceļi.

Nākošā dienā māti aizveda uz Dāmu pie dislocētās karaspēka daļas virsniekiem, kas palīdzēja kritušo karavīru pārāpbedīt Dāmas kapos ar karavīra godu. Nav vairs ne *Māžu*, ne *Siliņu* mājas, nedz šķūnis, kura pakājē gulēja svešs karotājs. Ir palikušas tikai skaudras atmiņas, ko tautām nesa naidis, varaskāre, nežēlība, kuru dēļ bija jācieš daudziem nevainīgiem cilvēkiem un jānoliek savas galvas svešā malā. Cik daudz mātes un līgavas joprojām būtu gatavas mērot tūkstošiem kilometru svešās zemēs, lai savām rokām atkārpītu sev tuvo cilvēku kapu kopiņas? Cik?

Karš par kundzību pie Baltijas jūras noslēdzās ar rietumu spēku atbalstītās sarkanās impērijas uzvaru. Smagas izjūtas mocīja ļaužu prātus. Ne tikai Baltijā, bet arī Ukrainā un citās valstīs, kuras nonāca komunistu ietekmē, gaidīja kapitālistiskās un komunistiskās pasaules sadursmi. Padomju varas iecerēto komunisma jauncelsmes darbu traucēja partizānu cīņa, kas Latvijā izbeidzās tikai 1956. gadā, Ukrainā 1958. gadā. Tā bija klusa un nežēlīga cīņa, par kuru presē nerakstīja ne vārda, un nebija vēlams par to skaļi runāt.

Kaut arī partizānu cīņas Lejaskurzemē nebija tik plašas kā Augškurzemē un nav aprakstītas biežās Heinriha Stroda un citu vēsturnieku grāmatās, tomēr tādas notika un tādas bija arī Aizvīķos. Partizānu darbošanās turēja pagasta iedzīvotājus sasprindzinājumā, jo sevišķi padomju iestāžu darbiniekus. Čekistiem bija ko nodarboties, lai atklātu partizānu atrašanās vietas un viņu atbalstītājus. Diemžēl, vēl joprojām aizvīķnieki partizānus uzskata par bandītiem, kuri nodarbojās ar laupīšanām veikalos, saimniecībās, uzbruku pagasta kasierim, kas veda uz Priekules banku iemaksāt par nodokļiem iekasēto naudu. Līdzīgi uzskati par partizānu darbību joprojām valda arī Rucavas, Sikšņu, Vaiņodes un citos pagastos. Grūti noskaidrot, cik dziļas nacionālās jūtas un patriotisms bija likts viņu darbības pamatā. Aktīvi darbojās arī Lietuvas partizāni. Cilvēkiem bija bailes staigāt pa mežiem. Ja satika jātnieku ar Lietuvas ģerboni pie cepures, tad saprata, ka tas ir mežabrālis. Lietuviešu nacionālās jūtas vienmēr bija augstāk vērtētas nekā latviešiem gan miera laikā, gan kara apstākļos, gan padomju varas gados, un šodien viņi ir savu panākuši.

Lietuvieši ir īsti saimnieki savā valstī, un viņiem nav jācīnās ar tādām integrācijas problēmām un valodas lietām kā Latvijā.

Jau 1946. gadā pie Aizvīķu skolas sporta laukumā partizāni nošāva partijas pirmorganizācijas sekretāru P.Štrausu. Partizāni palūdza uzrādīt dokumentus, lai pārliecinātos par personas īstumu, un atļāva viņam iet. Kad sekretārs pagriezās, lai dotos savu ceļu, viņu nošāva no mugurpuses.

Lai izsekotu partizānu gaitām, Liepājas Iekšlietu ministrijas darbinieki 1946. gada 15. maijā Aizvīķos ierīkoja slēpni trīs cilvēku sastāvā uz iespējamiem *bandītu* pārvietošanās ceļiem. Partizānu parādīšanās brīdī iznīcinātāju bataljona kaujinieks N.K.Eglītis nobijās un, pārskrienot uz citu vietu, nokļuva pie partizāniem, kuri viņu atbruņoja un palaida. Partizānu vajāšana panākumus nedeķa. Eglīti sodīja disciplinārā kārtā ar 10 diennaktīm arestā.

Tā rakstīts čekistu ziņojumā par neveiksmīgo operāciju. Partizāni palaida *istrebiķeli* brīvībā, bet vai čekisti būtu bijuši tik humāni pret noķerto partizānu?

Partizānu vajāšana iecerētos rezultātus nedeķa, vēl asāk – no kādas viensētas operatīvā grupa tika apšaudīta, iznīcinātāju vienības kaujinieki pameta ievainoto iecirkņa pilnvaroto Sergejevu un aizbēga. Par mazdūšību un palīdzības nesniegšanu ievainotajam priekšniekam kaujinieki Vītols un Lazdiņš nodoti tiesai. Varam tikai iedomāties, ka nekāds žēlīgais sods viņus nav gaidījis. Žēlastību no padomju varas šādās reizēs nebija ko gaidīt. Kara gados krievu zaldāts bija kā spīlē – priekšā ienaidnieks, aizmugurē poļitruks ar pistoli. Ar aurēšanu *za roģinu, za Staļina, urrāā...* karavīru ķēde lēca ārā no ierakumiem, slāja Kalašņikova automātu kārtas pretinieka virzienā un radīja psiholoģisku spiedienu uz pretinieku. Tas nekas, ka sarkanarmieši krita grēdām. Nāca nākošais vilnis pāri kritušajiem biedriem, kurus atkal pļāva ložmetēju uguns bultas. Daudzi kara apskatnieki brīnās, cik nežēlīgi padomju virsnieki dzina nāvē savus puišus. Neviens armija tā nerīkojās!

Iekšlietu ministrijas dokumentos minēts, ka atsevišķi iznīcinātāju bataljonu karavīri un komandieri „pieļāvuši baiļu izpausmes, nedisciplinētību, laupīšanas un nekārtīgu attieksmi pret dienesta pienākumiem”. Vai nu mazums *istrebiķeļu* vidū bija *čaumalas* ar šaurām pierītēm, kuriem ieroci rokās dot bija bīstami. Viņi bija varoņi pret neaizsargātiem cilvēkiem, bet sarežģītos un negaidītos kaujas apstākļos ātri kļuva par *mākoni biksēs*, kā tos raksturojis Oktobra revolūcijas trubadūrs V.Majakovskis.

It kā par atteikšanos no sadarbības ar partizāniem nošāva *Imantu* māju saimniekus Alisi un Arnoldu Sikus. Dzīva palika vecmāmiņa un trīs bārenīši, kurus ievietoja bērnu namā.

1948. gada rudenī pie *Poļu* māju eglītēm partizāni sagaidīja nodokļu iekasētājus, kuri veda naudu uz Priekuli. Nošāva pagasta padomes priekšsēdētāju Frici Luķevicu, ievainoja šķūtnieku Robertu Līgutu, kurš pēc tam līda apmēram trīs kilometrus, lai viņu nenošautu. Nošāva viņa zirgu. Sveikā tika cauri Eglīšu Ādolfs un Klaišis.

Atmiņas par tikšanos ar meža brāļiem stāsta Aina Auziņa-Sudmale:

„Biju dzirdējusi, ka kaut kur Lietuvā, Bārtā un citur mājās iebrukuši meža brāļi un aplaupījuši, bet tas likās tālu un mūs neskars. Nepatīkams bija gadījums, kad nošāva F.Luķevicu. bet tad 1948. gada augusta beigās pie mums Robežniekos atnāca milicijas pilnvarotais Samušs kopā ar kādu svešu vīrieti. Mājās bijām tikai mēs ar mammu. Aprunājās ar mums, kā iet, ko darām. Izskatījās, ka ciemiņi ir iedzēruši. Ejot projām, ieraudzīja dārzā skraidām mūsu suni, neko neteikuši, to nošāva un aizgāja.

Pagastā sāka runāt, ka dažs pagastos jau sākot dibināt kolhozus. Arī Aizvīķu Lauksaimniecības biedrības biedri sanāca kopā, lai apspriestos, ko darīt, ja arī Aizvīķos tāds būtu jādibina. Nekādus lēmumus vēl nepieņēma. Pēc trīs dienām tēvs saņēma vēstuli, kurā bija draudi: „Nedomājiet organizēties un iestāties kolhozā. Ja to izdarīsiet, iepazīsities ar Zaļo mežu.” Nekāda organizēšanās nenotika tomēr pēc kādām trijām dienām vēl vakarā atskanēja klauvējieni pie loga, lai tūliņ laiž iekšā. Skrēju istabā modināt tēvu. Redzēju, ka pie visiem logiem no ārpuses tiek spīdinātas kabatas baterijas. Mamma durvis vaļā netaisīja, jo nezinot, kas par cilvēkiem ārpusē atrodas. Tad pēkšņi izsita virtuves logu un ielēca vairāki bruņoti vīri. Momentā nodzēsa lampu un izklīda pa visām istabām. Biju ļoti pārbijusies, jo domāju, ka nošauta ir mamma, bet šāvieni bija ārpusē, lai mūs vairāk iebaidītu. Mums pavēlēja nodot pases. Iebildu, ka tumsā grūti pases atrast. Tad viņi sāka mūs grūstīt ar pistolei līdzīgu priekšmetu, sadzina vidējā istabā un lika nogulties uz grīdas. Bija kādi seši vīri. Divi palika pie mums, pārmeklēja skapjus, kumodi un galda atvilkni. Pārējie darbojās pa citām istabām, pieliekamo kambari un istabas augšu. Brālis Imants bija aizbraucis uz Liepāju. Tēvs grasījās piecelties sēdus un noskaidrot, kas par lietu, bet tūliņ dabūja belzienu pa sāniem. Kad iebrucēji bija savākuši sev vēlamās mantas, redzējām, ka vienam vīram rokās ir savīts striķis, ar kuru tas sāka sist tēvu. Mēs ar mammu lūdzāmies, lai nesit. Tad arī mēs dabūjām sitienus. Kāds ieminējās, lai vairāk nesit.

Viens vīrs ar zābakiem sāka mūs spārdīt un lauzītā valodā bļausīties, ka tas par to, ka gribam dibināt kolhozus. Likās, ka tas ir lietuvietis. Ja vēl domāšot par kolhoziem, tad būšot darīšana ar Zaļo mežu un ne pa jokam. Tad tēvam lika piecelties un steidzīgi iejūgt zirgu ratos. Tēvs teica, ka viņam jāsaģērbjas, jo zirgs ir piesiets ganībās patālu no mājām. Tad tēvu atkal sāka grūstīt un sist ar pistoles spalvu. Man palika iespaids, ka vienam vīrietim ir pazīstama balss, ka viņš ir kāds no vietējiem, kas zina, kur dzīvojam. Divi vīri gāja tēvam līdzī pēc zirga. Kad zirgs bija iejūgts, piebrauca pie mājas un sakrāva pievāktās mantas ratos. Mums pavēlēja necelties, sēdēt uz grīdas, nekur neiet un nevienam neziņot par notikušo. Ja ziņos, būšot atkal klāt! Viņi aizbrauca nezināmā virzienā.

Mēs ar mammu drebējām kā apšu lapas, bija bailes kaut kur iet. Apstaigājām istabas. Skats bija baigs. Logi vaļā, citi izsisti, durvis vaļā, skapju un galdu saturs izsvaidīts pa grīdu. Tā sēdējām un gaidījām rītu. Ap pulksten pieciem dzirdējām atkal kādu staigājam un saucam manu vārdu. Tas bija tēva māšas rentnieks Aleksis Siksnā no Ģentēm. Viņš gatavojoties braukt ar Lauksaimniecības biedrības mašīnu uz Liepāju, tādēļ cēlies agrāk, lai iejūgtu zirgu un brauktu uz Aizvīķu pili, no kurienes bija paredzēta izbraukšana. Izejot sētā, ieraudzījis mūsu zirgu iejūgtu ratos un piesietu pie staba, bet cilvēka neviena. Tādēļ ar satraukumu braucis pie mums nelabās nojautās.

Rītā aizejot uz pagastmāju, tēvs noskaidroja, ka aizvadītā naktī iebrukums bijis vēl trijās mājās. Pie Strausiem, Strēļa un Ķipsta. Stipri sasists Strēlis un Ķipsts. Neviens neko nebija atpazinis, nevienam nekādas skaidrības.

Pēc kādas nedēļas mūsu ārdurvju spraugā bija ielikta zīmīte ar naudas pieprasījumu un norādīta vieta, kur nauda jānoliek. Ja neizpildīs, atriebsies. Naudas daudz vairs nebija, jo laupīšanas reizē tā tika savākta kopā ar vērtslietām, pārtiku un veļu. Pusi no prasītās naudas tēvs nolika. Pēc tam mūs lika mierā.

Tie bija drausmīgi pārdzīvojumi. Ar lielām bailēm gaidījām katru nākošo nakti. Gribējām izrautes kaut kur tālu, lai tikai nebūtu Aizvīķos."

Daudzus kara un pēckara satricinošos notikumus slēpj pagātnes putekļi un arhīvu dokumenti, pie kuriem piekļūt padomju laikā varēja tikai retais, bet arī tagad tos nelabprāt atklāj. Tikai cilvēku prātos glabājas atmiņu lauskas, kas ne vienmēr ir precīzas un objektīvas. Patiesību varbūt arī nekad neuzzināsim, kas notika Aizvīķos tumšās naktīs, bunkuros,

mežos, par ko cilvēki runāja slepus un čukstus. Nevaram spriest, cik šajos notikumos bija patiesas Dzimtenes mīlestības jūtas, cik savas ādas glābšanas par nefriem darījumiem. Svarīgi ir, no kādām pozīcijām vērtējam. Ko padomju laikā sodīja par smagu valsts noziegumu, to tagad apvij ar varonības oreolu. Nav vēlēšanās nevienu tiesāt, nedz godā celt. To lai spriež katra sirdsapziņa. Izsekosim tikai vienai partizānu grupas darbībai uz arhīva dokumentu pamata un tiesas spriedumiem.

1948. un 1949. gadā Kalētu, Gramzdas un Aizvīķu pagastos darbojās partizānu grupa, kas bāzējās bunkurā pie *Gruntu* mājām. Grupas vadonis bija lietuvietis Luņis Pilivaitis ar iesauku Dramblis. Grupā darbojās lietuvieši Alfons Petriks, Elvīra Petrikaite, Mackus un Jānis Gedrimis, kalētnieks Reinards Siksna no *Mežmaļu* mājām. 1948. gadā grupas darbībā iesaistījās Jānis Daukants no *Bērzu* mājām, zemnieks, strādāja kolhozā *Sarkanais Partizāns*. Vācu laikā darbojās pašaisardzības vienībā, patrulēja uz ceļiem. Pie viņa slēpās citi grupas dalībnieki, kā arī Helēna Lubinaite, kura gatavoja ēdienus un nesa uz bunkuru.

Grupai pievienojās Jēkabs Pīlēns, kurš dzīvoja *Liepkalnu* mājās un strādāja par posminieku *Sarkanā partizānā*. Palīdzēja celti bunkuri *Gruntu* mājās. No 1947. gada bija iznīcinātāju bataljonā. 1949. gada jūnija naktī pie viņa ieradās divi vīrieši un sieviete un piedraudēja, lai Pīlēns viņus aizved uz Graudiņu mājām, jo paši nezinot, kur tādas atrodas. *Graudiņu* mājās dzīvoja *izstrebiķeļu* vada komandieris Sidorovs. Ļ. Pilivaitis, A. Petriks un E. Siksne arī iebruka 26. jūlijā Graudiņu mājās, atņēma Sidorovam automātu, granātas un munīciju. Ir pamats domāt, ka Sidorovs bija tikai *kļīčka* – iesauka, bet viņa īstais vārds bija Vladimirs Slepņovs, atzīts kara izlūku grupas komandieris. Bet partizāni to nezināja un atstāja viņu dzīvu. Sidorovs gan tā nebūtu darījis! Vai manu, vai... šitāds kumoss!

1949. gada maijā sakarus ar grupu nodibināja Eduards Trumpenieks, dzīvoja *Trumpeniekos*. Aktīvi atbalstīja grupu ar uzturu, bunkura celtniecībā, informēja par stāvokli pagasta izpildkomitejā. Strādāja par brigadieru *Sarkanā partizānā*, tādēļ viņam bija sakari ar pagasta un kolhoza vadību, viņš zināja, kad ieradīsies čekisti. Kurus cilvēkus jāaplaupa, noteica Jānis Gedrimis. 1949. gada 8./ 9. augusta naktī grupa iebruka *Upenieku* mājās, aplaupīja un smagi sasita saimnieku Vasili par to, ka viņš kādā iedzeršanas reizē uzdrošinājies grupas barvedi Pilivaiti paraustīt aiz bārdas. Iebrukumā piedalījās E. Siksne, R. Siksna, A. Patriks un Ļ. Pilivaitis. pēc kāda laika Vasili un viņa mīļāko aplaupīja vēlreiz un pieprasīja 10 000 rubļu. 1949. gada 7. septembrī grupa aplaupīja un smagi ievainoja kolhoznieku Pučkursu.

1949. gada oktobra sākumā grupu apcietināja. Lietuviešus nodeva Lietuvas drošības iestādēm, latviešus pratināja čekas pulkvedis Jaunpetrovičs, vecākais leitnants Stepanovs un 2. daļas priekšnieks Zujāns. Viss daudzkārtējais pratināšanas process notika krievu valodā.

Kara tribunāls Liepājā 1950. gada 13.-14. februārī sprieda *taisnu tiesu* un piemēroja visbargāko – 58. pantu par dzimtenes nodevību. Atlika tikai noskaidrot, ko tiesātāji un notiesātie saprot ar jēdzienu – Dzimtene! Bet tā kā padomju tiesa vienmēr rīkojās *humāni*, tad nāves sodu nomainīja ar labošanas darbiem lēģerī. Tā sakot, ātru nāvi nomainīja ar lēnu! Kāpēc nošaut cilvēku, ja viņu vēl var izmantot līdz pēdējai kapeikai varenās roģinas stiprināšanai. Runājot „Gulaga arhipelāgā” (GULAG – *Glavnoje Upravleņije lagerei* – Galvenā noietņu pārvalde, krievu val.) autora A.Solžeņicina vārdiem, vainīgajiem piesprieda populāro *kvartu* (25 gadus) plus vēl *uzpurni* (piecus beztiesību gadus pēc soda izciešanas) un visas mantas konfiskāciju. Patiesībā partizāni, spriežot pēc tiesas materiāliem, nevienu nebija nogalējuši, pat milici Eglīti un iznīcinātāju komandieri Sidorovu atstāja dzīvu. Ir pamats domāt, ka ne visi grupas pastrādātie darbiņi nonāca līdz tiesas procesam, tanī skaitā iebrukums 1948. gada rudenī četrās mājās, par kurām stāstīja Aina Auziņa-Sudmale, F.Luķevica nošaušana un citas. Tā ačgārni iznāca, ka *Sarkanā partizānā* aktīvi darbojās *baltie partizāni!*

Pēc J.Staļina nāves 1953. gada 5. martā valstī dzelžainais režīms kļuva vaļīgāks. Visas *nāvējošās* lietas lēnām tika caurskatītas un atvieglinātas. 1954. gada 4. decembrī samazināja sodus arī aizvīķniekiem Jēkabam Pīlēnam (dzim. 1899), Jānim Daukantam (dzim. 1890) un Eduardam Trumpeniekam (dzim. 1911). No Omskas apgabala Kamiševas lēģera 1955. gada 23. aprīlī atbrīvoja E.Trumpenieku, bet 1955. gada 9. maijā no Kazahstānas PSR Karagandas pilsētas Peščanija lēģera izkļuva J.Pīlēns un J.Daukants.

Jāpiezīmē, ka lietuviešus tiesāja Lietuvas PSR Kara tribunāls, bet sodus saskaņoja ar Latvijas republikas spriedumiem.

Ir pamats domāt, ka Aizvīķos dažādos laikos darbojās cita no citas neatkarīgas vairākas partizānu grupas. Ap 1950. gadu atklāja atstātu bunkuru netālu no Pūces mājām pie Laurenes tilta. Tāds bunkurs bija arī blakus Dāmas lidlaukam netālu no *Salmiņu* mājām. Dievs vien zina, kad Aizvīķos atskanēja pēdējais Otrā pasaules kara izraisītais šāviens, kad krita pēdējais upuris tautas brīvības cīņā ar svētu domu: *Uz ežiņas galvu liku, tēvu zemi sargājot!*

Kolhozu epopeja

Jau no pirmajām padomju varas nodibināšanas dienām lauku ļaužu prātus nodarbināja doma – būs kolhozi vai nē? Padomju ļaužu sliktais materiālais stāvoklis padomju zemē nebija noslēpums Latvijā. Daudzi to izskaidroja ar aplamo saimniekošanu kolhozos.

Vārds *kolhozs* ir saīsinājums no krievu *колективное хозяйство* – kopsaimniecība. Tos veidoja padomju vara, atsavinot zemi zemniekiem un iznīcinot viensētas, apvienojot vairākas saimniecības.

Līdzīgs vārds bija sovhozs – *советское хозяйство* – padomju saimniecība. Sovhozus apsaimniekoja ar algotiem laukstrādniekiem augstākas kategorijas valsts ierēdņu vadībā.

Krieviem ļoti bieži patika saīsināt garus nosaukumus, piemēram, MTS – mašīnu traktoru stacija, MZIP – mašīnu zirgu iznomāšanas punkts. PMK – pārvietojamā mehanizētā kolona.

Apģūstot jaunus terminus, latvieši bāleliņi arī sāka sarunāties saīsinātā valodā, piemēram, MZGD – mans zirgs grib d...

Kolhozs bija kolektīvās saimniecības princips. Padomju Savienībā centās atbrīvoties no individuālās darbības principiem, tā vietā liekot kolektīvismu. Latvieši cītīgi sekoja sava prezidenta K.Ulmaņa idejām, kas uzsvēra – *katram savs kaktiņš, savs stūrītis zemes*. Šis lozungs bija apdraudēts. Dažādi propagandisti, partorgi un citi padomju ideju sludinātāji braukāja pa pagastiem izskaidrodami, cik slikti līdz šim ir bijis un cik labi tagad būs, apgalvojot, ka kolhozu Latvijā nebūs. Diemžēl, tie bija kārtējie meli, ar kuriem padomju vara muļķoja tautu. Piemēri nebija tālu jāmeklē. 1941. gada 1. aprīlī Vērgales pagastā nolēma apvienoties trīs saimniecības. Tā kā vārdam *kolhozs* bija slikta slava, tad nolēma saukties – kopjūgs, kas atvasināts no zirgu aizjūga – vienjūgs, divjūga vai kopjūgs. Tā arī sabiedrībā runāja: Vērgales kopjūgs!

Kolhozs bija kolektīvās saimniecības princips. Padomju Savienībā centās atbrīvoties no individuālās darbības principiem, tā vietā liekot kolektīvismu. Latvieši cītīgi sekoja sava prezidenta K.Ulmaņa idejām, kas uzsvēra – *Katram savs kaktiņš, savs stūrītis zemes*. Šis lozungs bija apdraudēts. Dažādi propagandisti, partorgi un citi padomju ideju sludinātāji braukāja pa pagastiem izskaidrodami, cik slikti līdz šim ir bijis un cik labi

tagad būs, apgalvojot, ka kolhozu Latvijā nebūs. Diemžēl, tie bija kārtējie meli, ar kuriem padomju vara muļķoja tautu. Piemēri nebija tālu jāmeklē. 1941. gada 1. aprīlī Vērgales pagastā nolēma apvienoties trīs saimniecības. Tā kā vārdam *kolhozs* bija slikta slava, tad nolēma saukties – kopjūgs, kas atvasināts no zirgu aizjūga – vienjūgs, divjūga vai kopjūgs. Tā arī sabiedrībā runāja: Vērgales kopjūgs!

Klusībā tika veikti pasākumi, lai kolhozi tomēr būtu. Uzskatīja, ka buržuāziskās sabiedrības pēdējai šķirai – individuālajai zemniecībai jāpazūd, tāpat kā preču un naudas attiecībām, tirgum un citām padomju varai nevēlamām parādībām. Tomēr nelielus *sociālistiskus pārveidojumus* 1940. gada jūlijā septembrī veica, īstenojot agrārreformu. Lielsaimniekiem atstāja 30 ha zemes, pārējiem zemes kārotājiem iedalīja pa 10 ha. Sodot tautas ienaidniekus un šķiriski naidīgos elementus (tādi svešvārdi latviešu leksikā), sagrava Latvijas lauksaimniecību. Latviešiem jēdziens *zeme* saistās ar Dzimtenes izjūtu, ar ģimeniskumu, pēctecību, pastāvību, ar vēl citām *pievienotajām vērtībām*. Ar rūpēm par savu kaktiņu, stūrīti, ar prieku un gandarījumu, ko sniedz tās skaistums. Bet, ja latvietim samazina šīs morālās vērtības, viņam zūd interese un atbildība kopt savu tēvu tēvu līdumus.

Daudzi jaunsaimnieki īsti nezināja, ko ar zemi darīt. Vienkārši trūka zirgu, arklu, ecēšu, ratu, lai sāktu zemi kopt. Nācās lūgties bijušos zemes īpašniekus, lai palīdz uzsākt saimniekošanu, neatstājot zemi atmatā. Izveidojās diezgan paradoksāls stāvoklis.

Karš pārtrauca iesāktos pārkārtojumus. Tos turpināja pēc kara. 1947. gada augustā noteica īpašas *kulaku* (budžu) saimniecības pazīmes, sastādīja to sarakstus un uzlika tām nesamaksājamus nodokļus. Kurš ar pārcilvēcīgām pūlēm, naivi cerēdams izdzīvot, spēja nodokļus samaksāt, tam uzlika vēl papildus tā, ka zemnieks vairs nespēja vilkt nodokļu nastu. Tā tika likti pamati kolhozu veidošanai. Sākumā rūpīgi sekoja, lai kolhozos neiekļūtu *kulaki, buržuāziskie nacionālisti* un citi kaitēkļi. Viņiem spriedums jau bija parakstīts – deportācija. To *spīdoši* veica 1949. gada 25. martā. Daudzi labi zemkopji, kurus neskāra deportācija, uzskatīja labāk no laukiem aiziet un pārcēlās uz pilsētu. Lai spētu kolhozu noplicināto zemi apsaimniekot, tika radītas sava veida klaugas – pavasara un rudens darbos talkā ražas novākšanā izsūtīja skolēnus, studentus, arī rūpnīcu strādniekus. Daudziem kolhoziem piešķīra šefus – rūpnīcu strādniekus. Sociālistiskās pārveidošanas rezultāti sākumā bija bēdīgi. Partija prasīja ieaudzināt naidu pret *tautas ienaidniekiem*, republikas teritorija bija jāiztīra no iekšējiem ienaidniekiem.

Reti kāds aizvīknieks centās apgūt zināšanas lauksaimniecības skolās.
Viena no pirmajām, kura sadūšojās, bija Vēra Klieste (pirmā no labās), kura mācījās divgadīgajā Ilģu mājturības skolā.
1931. Gads Padomju varas apstākļos stāvoklis m anām i uzlabojās.
Valsts piešķir-a stipendijas lauksaimniecības tehnikumu audzēkņiem

Zemniekiem ieteica audzēt Latvijā nedzirdētu un neredzētu augu – koksagīzu, kas izskatījās pēc pienenes. No baltās sulas taisīja gumiju, mašīnu riepas, kā krieviem trūka. Tas bija kārtējais Staļina murgs. Tauta par to smējās un jauno kultūru dēvēja par *koksajēzu*, kas nepieciešama *kalašām*. Ar populāro krievu apģērba gabalu – vaļīkiem (filca zābaki) pa ūdeni staigāt nebija vēlams.

1947. gada 24. augustā Vērgales pagastā nodibināja pirmo kolhozu Liepājas rajonā – *Zelta druvu*. Citos pagastos ne īpaši steidzās. Zemnieks gribēja turpināt kopt savu kaktiņu. Ja citos pagastos kolhozi dibinājās, Aizvīķos vēl domāja. Partizānu draudi atturēja padomju varas piekritējus no aktīvas rīcības.

Kolhoza priekšsēdētājs Ernests Žvagulis ar dzīvesbiedri Ernu

Īstā rosība sākās pēc 1949. gada marta deportācijām. Daudzas zemnieku sētas palika tukšas, lopiem trūka kopēju. Aprīļa sākumā zemes rūķi piespiedu *brīvprātībā* beidzot nolēma soļot pa Ļeņina norādīto ceļu. Ļaudis runāja, ka zemnieku sapulcēs ierodas *runas vīri* un liekot saprast, ka jāastāda divi saraksti – viens par iestāšanos kolhozā, otrs *ekskursijai* uz Sibīriju. Zemnieki no diviem ļaunumiem izvēlējās izvēlējās mazāko – kolhozu. Domas dalījās par nosaukumu. Daži ierosināja nosaukt jauno veidojumu *Tukšā karote*, *Puse tev, puse man* vai *Gulbīt, gulbīt, kustini kājiņas*, tomēr varas vīri tos strikti noraidīja un lika saprast, ka brīvība iekš PSRS ir tas pats, kas brīvība komunālajā dzīvoklī ar vienu ieeju un klozetpodu. Bija stingri priekšā rakstīti ieteikumi, kādi nosaukumi būtu vēlami. Atlika tikai izvēlēties un *vienbalsīgi* pacelt rociņas.

Tā Aizvīķos nodibināja *Sarkano partizānu*, kas apvienoja Dāmu, Aizvīķu centru un lankas, ar Osvaldu Jansonu priekšgalā. *Padomju Latviju* Smaizos

ar priekšsēdētāju Ernestu Žvaguli un Vainodes pusē *Gaišo ceļu* ar priekšsēdētāju Leopoldu Gaļķintu. Tauta to apvienoja vienā teikumā: *Sarkanais partizāns pa Gaišo ceļu uz Padomju Latviju*. Tā kā L.Gaļķints bija turīga vecsaimnieka dēls, tad partija viņu neatbalstīja un ievēlēja Frici Šakali.

Arī citos pagastos jaundibināto kolhozu vārdi bija iespaidīgi: *Darba cilts, Miera sardze, Pret kalnu, Saules stars, Brīvība* un citi kvēli un uzmundrinoši nosaukumi. Gandrīz katrā rajonā bija *Leņins* un *Staļins*. Gramzdā nodibināja 1. maiju, Zelta vārpu un Saules lēktu.

Rajona avīze *Priekules Boļševiks* 1950. gadā rakstīja: „*Kolhozu iekārtas uzvar! Buržuāziskajā Latvijā ik gadus izputēja tūkstošiem zemnieku, bija spiesti vergot buržujiem un muižniekiem, tagad tie papildināja lauku proletariāta armiju.*”

Tā atkal bija kārtējā mērīšanās! Pirmie gadi kolhoziem patiešām bija grūti. Par to savās atmiņās raksta Rita Šenfelde: „*Kolhozu Padomju Latvija nodibināja 1949. gada 6. aprīlī. Cilvēki bija iebaidīti ar izvešanu, tādēļ visi iestājās bez ierunām. Pirmais priekšsēdētājs bija Ernests Žvagulis, grāmatvedis Reinskulbergs, uzskaitvede V.Lapiņa, brigadieri R.Līguts,*

Rita un Fricis Šenfeldi. 1958. gads

A.Pusaudzis, J.Lapiņš. Pirmie gadi bija ļoti slikti. Viss bija jāpaveic ar zirgiem, tehnika vēl nebija. Pagadījās slapji rudenī. Kartupeļu un cukurbiešu vagās bija ūdens, nevarēja noņemt. Labību plāva ar rokas izkaptīm. Pilnvarotie brauca no rajona un stāvēja klāt, lai cilvēki plauj, kaut nevarēja uzbrist uz lauka. Lopbarību sagādāja maz. Privātie lopiņi, pieraduši pie labas barības, nespēja piecelties kājās, tos cēla ar striķiem.

Ļoti daudzi nobeidzās. Nopelnīt neko nevarēja. Tie paši graudi, ko saņēma un no kā cepa maizi, – krāsnī kukuļi palika par plāceņiem un bija negaršīgi kā ņieps. Nu riktīga hļieba!

Pēc Aizvīķu skolas beigšanas 1952. gadā kopām kūkas Pauļos abas ar Irini Veidemani. Atveda, nobēra sasalušus kartup-eļus ar visām zemēm. Ar cirvi atdauzījām zemes klumškus un likām vārīt. Bija arī cukurbiešu grai-zījumi. Nobeigušos lopus savārijām un devām cuk-ām. Tas prasīja lielu piepūli. Ar visu to bija labi rezultāti sivēnu saglabā-šanā. Mani dēvēja par pirmrindnieci un slavīn-āja, bet tas bija, pateic-oties Irinai un Alvilam Veidemeniem, kuri man daudz palīdzēja. Prēmijā saņēmu vienu sivēnu un naudu tik, ka par to varēja nopirkt gumijas zābakus un vateni. Kaut cik labāk sāka iet pēc Staļina nāves 1953. gada pavasarī. Priekulē un Vaiņodē bija MTS. Jaunie puisi un vīri mācījās kļūt par traktoristiem. Par visu kolhoza laiku bija jauni lauksaimniecības speciālisti, kuri beiguši tehnikumu, - A.Jansons, J.Grīnfelds, E.Sudmalis, M.Saldeniekis.”

Priekules rajonā kolhozi saradās vesels lērums. 1949. gada beigās bija 41, bet daudzi bija mazi un dzīvotnespējīgi. Kaut arī avīzes rakstīja, ka Staļina Konstitūcija iecēlusi mūs laimīgā dzīvē, īstenība nepavisam nebija rožaina. Sākās kolhozu apvienošanās. 1950. gada decembrī bija vairs 24. Aizvīķos dzīve pirmajam satumsa *Gaišajam ceļam*. Priekšsēdētājs F.Šakalis izsaimniekoja kolhoza graudus, un viņu nodeva tiesai, bet kolhozu pievienoja *Sarkanam partizānam*. Sākot no 1950. gada 22. februāra līdz 1953. gadam divas reizes nedēļā iznāca rajona avīze *Priekules boļševiks*. Tad uzbudinošais boļševiks pārtapa par miermīlīgāku *Jauno dzīvi*, kuras pēdējais numurs iznāca 1959. gada 29. septembrī un pievienojās Liepājas rajona avīzei *Komunisti*.

Kolhozu dzīvi stimulēja sociālistiskā sacensība. Prese regulāri publicēja dažādu saimniecisko darbu rādītājus – pavasara sēja, rudens aršana, ražas novākšana, ziemā mežu darbi, garie saraksti par labākajām slaucējām, cūkkopēm, traktoristiem. Gada plānu izpildes olu dēšanā, gaļas, piena, labības, kartupeļu un citās sagādēs. Presē rakstīja, ka citur pasaulē bads, posts, trūkums, dažādi streiki, protesti, demonstrācijas, neapmierinātība, mums – kolektivizācija, elektrifikācija, pārticība, liela apmierinātība ar skaisto dzīvi. Demonstrācijās mēs gājām tikai augstos svētkos – 1. maijā un *pistoļu* svētkos 7. novembrī un klieodzām: urrā! Ierāvām šnapstu – prozīt!

Dažādos kampaņas darbos *Sarkanam partizānam* palīgā nāca Liepājas kokapstrādes talcinieki, bet *Padomju Latvijai* Liepājas energo pārvalde, kas par saviem līdzekļiem ievilka elektrību. Fermās Fricis Šenfelds iekārtoja mehānisko slaukšanu, bija gaisma, uzlabojās darba

apstākļi. Slaucējām darbs vairs nebija kā katorga, bija atvietotājas un iespēja dabūt brīvdienas. Fanija Lapiņa izmācījās par kontrolasistenti, vēlāk zootehniķi. Elektrību ievilka arī privātās mājās, bija iespēja paskatīties televizoru.

1950. gada 20. februārī pagasta padomes sesijā novērtēja kolhozu pirmā nepilnā gada darba rezultātus. Sēdi vadīja izpildkomitejas priekšsēdētāja V.Eglīte, sekretāre Sikсна. Osvalds Jansons ziņoja, ka *Sarkanā partizāna* kolhoznieki 1949. gadā par izstrādes dienu saņēmuši 5,1 kg graudus, 2 kg salmus, 2 kg siena, 1 kg kartupeļus, 51 g cukuru, naudu 1,19 rbļ. sējas plāns izpildīts daļēji, no vajadzīgiem 310 ha apsēti 277. Noorganizētas četras fermas, 82 liellopi, 30 jaunlopi, 40 teļi, 56 cūkas, darba zirgi 107. izremontētas kūtis, iekārtotas dzirdināšanas, pavasara sēklai atbērts 750 centneri. Šajā atskaitē tomēr trūka viena būtiska skaitļa – cik darba dienas izpelnījuši labākie kolhoznieki, citādi grūti noteikt faktisko darba dienas vērtību, cilvēku turību.

Par gaišo dzīvi *Gaišajā ceļā* vēstīja priekšsēdētājs Fricis Šakalis. Sejas plāns 411 ha, izpildīts 320, noorganizētas četras fermas ar 80 liellopiem, cūku ferma ar 26 cūkām, aitu ferma ar 25 iemītniecēm, vistu ferma ar 99 vistiņām, iegādāts tīrasiņu vaislas bullis, tīrasiņu sivēnmāte. Uz darba dienu kolhoznieki saņēmuši mazāk nekā kaimiņu kolhozā – 4,5 kg graudu, 0,5 kg kartupeļu, 1 kg salmu, 1 kg siena, 50 g cukura, naudā vienu rublēnu.

Deputāti J.Bunka, J.Štēbelis, J.Ķipsts, V.Eglīte un J. Kampars veikto darbu novērtēja apmierinoši un ieteica uzlabot kultūras darbu.

Tautā gan paklīda valodas, ka dažā brigādē brokastis turpinās līdz pusdienām un pusdienas līdz vakariņām. Dažs strādājot kā pionieris, slaistoties kā komjaunietis, bet brandavu dzerot kā vecs boļševiks!

1950. gada 24. augustā pagasta sieviešu organizatore skolotāja O.Medne un kolhoza priekšsēdētājs O.Jansons *Straujeniekos* atklāja bērnu dārzu ar audzinātāju Ruperti. Tas daudzām kolhozniecēm atbrīvoja vairāk laika darbam kopsaimniecībā.

Par faktisko stāvokli kolhozos var spriest pēc lauksaimniecības ministra Aleksandra Ņikonova slepenā ziņojuma 1953. gada 28. maijā Nr. 1363 Latvijas komunistiskās partijas Centrālkomitejas sekretāram Jānim Kalnbērziņam par Liepājas un Priekules rajonu kolhozu sabrukumu. Atcerēsimies, ka ļoti spējīgais, gudrais un talantīgais A.Ņikonovs tika padzīts no Latvijas 1959. gadā, kad atmaskoja *buržuāziskos nacionālistus*, kas pretojās pārkrievošanās politikai Latvijā. Tajā cieta arī Vilis Lācis,

Vilis Krūmiņš, Eduards Berklavs un citi nacionāli domājoši vadošie darbinieki Latvijā, kuri pretojās kadru politikai – neļēgu iesūtīšanai no Krievijas. Uzticamie staļinieši A.Pelše un A.Voss *noēda* krievu A.Ņikonovu kā neuzticamu Latvijai un pārāk neatkarīgu, kaut viņa partijas stāžs bija no pirmskara gadiem. A.Ņikonovu aizsūtīja uz Stavropoli, bet vēlāk viņš kļuva par PSKP Lauksaimniecības zinātņu akadēmijas prezidentu. Tik gudrs cilvēks Latvijā bija bīstams! A.Ņikonovs (1918-1995) gāja bojā auto katastrofā.

1959. gada tīrīšanās aizliedza svinēt Jāņus un daudzus citus nacionālnozīmīgus svētkus.

Savā ziņojumā A.Ņikonovs rakstīja: „*Daudz Liepājas un Priekules kolhozi atrodas dziļā sabrukumā, izteikti atpaliek galvenajos lauksaimniecības darbos, izsniedz kolhozniekiem par darba dienu maz labības un naudas. Kolhozos vadošos amatos daudz dzērāju. Nav labāks stāvoklis paša Liepājas rajona partijas komitejā, tāpat kā Priekules rajonā. Kolhozos masveidīgi notiek rupji lauksaimniecības arteļu nolikuma pārkāpumi.*”

Daudzi kolhoznieki vairāk nodarbojās ar savas piemājas zemes kopšanu, nekā strādā laukos. Kā vienu no piemēriem jāmin Aizvīķu Sarkano partizānu, kuru vada bijušais kulaks O.Jansons, kuram agrāk piederēja 60 ha zemes. Viņa miesīgais brālis ir baptistu mācītājs Liepājā. Liellopu un sīklopu fermu vada brālis un māsa Miķelis un Paulīne Eidiņi. Viņu vecākiem pirms zemes reformas bija 70 ha zemes. 1949. gadā viņi tika izsūtīti uz citiem PSRS rajoniem. Paulīne tajā laikā atradās slimnīcā un palika Latvijā. Lopkopības ferma šeit nolaista, Eidiņš trīs nedēļas neparādās lopu kūtī. Kulaks Jansons nepaziņoja kulakiem Eidiņiem par rajona kopējo sanākumi.”

Ziņojuma beigās A.Ņikonovs dod ieteikumus, kas būtu darāmi stāvokļa uzlabošanai. No šī patiesā ziņojuma redzams, ka jānoņem rožainās brilles, kādas centās uzlikt rajona prese, un jāieskatās dziļāk kolektīvās saimniekošanas apstākļos.

Daudziem saimnieciskiem jautājumiem piekabināja šķirisku un politisku nokrāsu. Par to rūpējās partijas pirmorganizāciju sekretāri ar pareiziem politiskiem ietevējumiem ne tikai miesā, bet arī garā. Tie *zostēja* īsto morāli darbaļaudīm. Pirmajos pēckara gados Latvijā iepludināja palīgus no *vecākajām republikām* ar pareizi noregulētu domāšanu. Daudz kadru bija ar latviskiem uzvārdiem, bet krievisku runāšanu un domāšanu.

„A vot, tovarišķi, vaj'gs pa boļševiski ar kriķiku, a ņevis kaut kā po inteliģenski. Vaj'g priņak meri pret fašistami i kulakami, sukensini takoj! Vaj'g revolucionars apziņs. Vaj'g studet leņinskij učeņņik i marksismu. Nado kartig strādāt i lustig acpusties. A vot, kas tas par dziesmu, primer, „Aija, žužu lača bierni” ili „Caur sidrab birzi gaj”, ili „Aiz ezer jeri brec”? Školas jādzed ņevis milestibas ziņģes a, biedriš, „Jesļi ritu mums draud voina” ili „Biedri, ceļaties nu kajas”, lai viss šmurgul domā par jaunem varoņdarbem. Vot tak, poņimaiķe!”

Partijas komitejas pēckara gados nebija nekādas kapličas. Tur pamodināja ne vienu vien snaudošo uz cēliem darbiem komunisma celtniecībā. Ja kāds to nevēlējās saprast, bija liela iespēja pārcelties uz dzīvi ziemeļu platuma grādos, tuvāk ledus lāčiem. Daudzi kolhoznieki, kuri bija dzimuši *pūstošajā kapitālismā* ar galīgi samaitātu domāšanu, ilgi nevarēja izprast ziedošā *sociālisma* daiļumu.

Vietējās partijas pirmorganizācijas bija vājas, sekretāri mazizglītoti. Tos izraudzījās pēc principa – kaut arī stulbs, ka tik boļševiks! Pagāja daudzi gadi, kamēr partijas rindas nostiprināja, par sekretāriem kļuva gudrāki un erudītāki cilvēki. Tie bija karognesēji jaunas iekārtas nostiprināšanā. Viņiem bija jāieklausās tautas *štimungā*.

Dzīve ar laiku parādīja, ka jābūt uzmanīgiem ar cilvēkiem, kam skārda lūpas un ģipša pakauši. Nonākuši pie varas, tie centīsies pazemot tos, kas gudrāki par viņiem un var aizēnot ceļu uz vēl augstākām virsotnēm. Apzinīgākos un labākos darbiniekus centās iesaistīt partijas biedru rindās. Lai tur nokļūtu, bija jāraksta iesniegums ar standartfrāzi: „Vēlos būt komunisma cēlāju pirmajās rindās!” Sarkano partijas biedra karti tautā dēvēja par *maizes kartiņu*, tā nodrošināja lielāku karoti pie kopējā katla! Visiem vadošajiem darbiniekiem – direktoriem, priekšsēdētājiem, arī viņu palīgiem bija gandrīz obligāta prasība iestāties komunistiskās partijas biedru pulkā. *Tā viš bij!* Partija un tauta bija divas atšķirīgas lietas! Vairākus gadus presē publicētos sarakstos par dažādām kampaņām un plānu izpildēm Aizvīķu kolhozi pieklājīgi turējās vairums gadījumos sarakstu beigās, tikai pa retam iespraucoties līderu pulkā, bet pagasta padomes sēdēs darbu vienmēr vērtēja kā apmierinošu. Pašapmierinātība nesekmēja attīstību.

Veco latviešu zemnieku gudrībai vairs neticēja, vajadzēja strādāt pēc jaunākām padomju zinātnieku Mičurina, Lisenko un citām gudrībām, taču tikai pēc gadiem atklājās, ka šīs zinātnes ir aplamas. 1953. gada septembrī Padomju Savienībā par PSKP CK pirmo sekretāru kļuva odiozais Ņikita

Hruščovs, kurš atmaskoja Josifa Staļina (Džugašvili) slepkavnieka darbus un personības kultu, pats nākdams ar dažādiem oriģināliem priekšlikumiem, tanī skaitā arī lauksaimniecībā. Ņikita pavēstīja: *dajoš kukuruzu!* Latvijā āboliņa vietā jāsēj tāda dienvidu kultūra zaļbarībai un skābbarībai. Zemes kopēju protesti, ka Latvijā ir ziemeļniecisks klimats, netika ņemti vērā. Valdībā noteica plānu: Latvijā apsēt ar kukurūzu 50000 ha. Bija pieņemts, ka, apspriežot valdības plānus, ar *sajūsmu* jāpieņem virsplāns un pretplāns, kam bija jābūt augstākam par valdības noteikto, tādēļ pretplāns ieteica apsēt vismaz 100 000 ha. Ja jau var apsēt divreiz vairāk nekā plānots, tad faktiski jāuzskata, ka plānošana bija ļoti zemā līmenī. Ārzemēs zinātne kalpoja karam, mums mieram!

Ņ.Hruščova laiks bija kā tīģera lēciens cirkus manēžā. Bija jāorganizē politpulciņi, kuros apsprieda un *pareizi* apgaismoja partijas un valdības politiku, lai viss būtu pēc plāna, Ļeņina tēzēm un valsts noteiktiem *gostiem*. Gudrāk būtu bijis, ja politnodarbības rīkotu kartupeļu laukā, cūku vai govju fermā, tad daži viesi *no centra*, kuri deva gudrus padomus, labāk būtu izpratuši praktisko dzīvi, kura manāmi atšķīrās no laikrakstu slejās lasāmā. Dzīvē nebija, kā rakstīja *partijas īsajā kursā*. Vēl ilgus gadus kolhoznieki par izstrādes dienām saņēma gramus un kapeikas, ko paši darba rūķi novērtēja kā *zārka variantu*.

Tautā klīda dažādas anekdotes par notiekošajām sanāksmēm. Piemēram. Kādā zemkopju sanāksmē pārstāvis no centra izskaidro politisko stāvokli. Zemnieks Jānis prasa aģitatoram: „Sakiet, lūdzu, kur palikušas desas, sviests, olas no veikalu plauktiem?” Činavnieks smalki izskaidro. Pēc krietna laiciņa nākošajā sapulcē atkal ierodas *tovarišcs* no centra. Jautā cits kolhoznieks Pēteris: „Es tagad zinu, kur palikušas desas, olas un sviests, bet sakiet, lūdzu, kur palicis Jānis?”

Iestājoties kolhozā, bija jāraksta lūgums par uzņemšanu kopsaimniecībā. Katrs rakstīja, kā prata, norādot, ar ko viņš papildinās kopu mantu. Jozas Kalinauskas rakstīja: „Laipni lūdzu uzņemt mani kolhozā *Gaišais ceļš* par strādnieku. Laipni lūdzu manu lūgumu ievērot.”

Zemnieki minēja, cik ha zemes, kādus lopus, kādu lauksaimniecības tehniku vai darba rīkus nodos kolhoza lietošanā, bet pagasta tautas nama vadītājs V.Hartmanis rakstīja: „Kolhoza rīcībā nodošu vienzirga ratus ar 9 gadus vecu ķēvi, kas aplecināta ar Lietuvas ērzeli.”

1953. gadā *Sarkano partizānu* uzskatīja par vienu no atpalikušākajiem lauksaimniecības arteļiem Priekules rajonā, tādēļ 1954. gada sākumā par priekšsēdētāju kļuva A.Lastenieks, bet O.Jansonu

pazemināja par brigadieru. Tur viņam veicās labāk. 1955. gada beigās viņu apbalvoja ar Priekules rajona darbaļaužu deputātu padomes Goda rakstu. A.Lasteniekam neveicās labāk, un 1955. gada beigās saimniecības vadību pārņēma trešais priekšsēdētājs – Alberts Vēveris. Viņš atsaucās uz toreiz populāro partijas un valdības aicinājumu kā trīsdesmittūkstošnieks uzņemties atbildību atpalikuša kolhoza pacelšanā. Tas viņam arī izdevās. 1956. gada beigās graudaugu raža bija divkāršota, piena izslaukums pieaudzis par 414 l, divreiz palielinājusies kartupeļu raža, par izstrādes dienu izmaksāts 1,3 rbļ. un 1,5 kg graudā. Aktivizējies partijas pirmorganizācijas darbs, kurā iesaistījušies septiņi cilvēki. 20. oktobrī darba pirmrindnieku sarīkojumā A.Vēveris atzīmēja Vilmu Ķeruži Hermīni Rozenbahu, Vilmu Pīlēnu, Ausmu Siksnu par izpildītām sociālistiskām saistībām lopkopībā. Laukkopībā teicami strādājis Miķelis Berķis, komjauniete Aina Palape. V.Pīlēna uzvarējusi rajona jauno lopkopēju sacensībā. Par labiem sasniegumiem lopkopībā 1955./56. gadā ar rajona izpildkomitejas Goda rakstu apbalvoja slaucēju V.Ķeruži, priekšsēdētāju A.Vēveri, kā arī *Padomju Latvijas* priekšsēdētāju E.Žvaguļi.

1956. gada martā par putnkopi *Sarkanā partizānā* sāka strādāt Žanis Sudmalis, iekārtoja *Robežniekos* putnu fermu, iegūstot gadā 114 olas no dējējvistas, kas ievērojami pasniedza 1955. gada rezultātus, kad ieguva tikai 10 olas no vistas. Vasarā ola maksāja 2, ziemā 5 kap. Ja pārsniedza plānu, tad virsplāna ola maksāja 10 kap. Kolhozs vistkopībā izvirzījās 2. vietā rajonā. 1957. gadā, atzīmējot Lielās Oktobra revolūcijas 40. gadadienu, rajona Goda sarakstā ierakstīja arī Ž.Sudmali. Sekmīgi strādāja truškopis Ž.Ķeružis, lopkopji Ž.Berķis, F.Dima u.c.

Par labiem darbiem cilvēki saņēma gandarījumu.

1954. gada otrā pusgadā par panākumiem sociālistiskajā sacensībā *Latvijas PSR labākais traktorists* nosaukumu ieguva Vaiņodes MTS traktoristi aizvīknieki O.Klaišis un J.Samats. 1955. gadā, sagaidot 1. maija svētkus, Priekules rajona darba pirmrindnieku Goda plāksnē ievietoja Oskaru Klaiši, kurš darba normu ikdienā izpildīja par 115%.

Brigadierim Imantam Bunkam par labu darbu rudzu pļaušanā *Sarkanā partizāna* valde piešķīra ceļazīmi uz Vissavienības lauksaimniecības izstādi Maskavā. To apmeklēja arī zootehniķe Rita Brutāne, *Padomu Latvijas* putnkope Katrīna Lapiņa un citi darba pirmrindnieki. 1954. gada augustā atklātā Vissavienības lauksaimniecības izstāde patiešām bija iespaidīga, kas kalpoja kā propagandas līdzeklis, lai parādītu visai pasaulei sociālistiskās saimniekošanas lielās iespējas. Katrai

republikai bija savs atsevišķs paviljons, kur demonstrēt savus panākumus ne tikai lauksaimniecībā, bet arī citās tautsaimniecības nozarēs, kultūrā u.c. Atsevišķi lieli paviljoni bija mehanizācijai, lopkopībai, grāmatniecībai, sportam un citām nozarēm. Izstādes centra iespaidīgas bija strūklakas *Tautu draudzība*, pasaka *Akmens zieds* u.c. Uz šo izstādi veda visas ārzemju delegācijas, un tur patiešām bija ko redzēt. Daudzi lauksaimniecības un kultūras darbinieki saņēma apbalvojumā izstādes zelta medaļas. Daudzkārt cildināta un apbalvota bija slaucēja Vilma Ķeruze *Sarkanā partizānā*. Par panākumiem lauksaimniecības attīstībā ar PSRS Augstākā Padomes Prezidija 1958. gada 15. februāra dekrētu ar medaļu Par Darba Varonību apbalvoja *Sarkanā partizāna* partijas pirmorganizācijas sekretāri Aleksandru Karkovsku, ar medaļu Par Izcilu Darbu *Padomju Latvijas* aitkopi Zelmu Burtņieci.

1956. gada septembrī *Sarkanais partizāns* saņēma *Voļevoj serebristij* gaļas šķirnes 40 trušus no Tatārijas APSR. Žanis Ķeruzis *Kviešu* mājās iekārtoja trušu fermu un īsā laikā no 10 sēklas trušiem savairoja 500 trušus, kas kolhozam gadā deva 19 000 rbļ. ienākumus. Dažos sezonas kampaņas darbos kolhoziem palīgā nāca talcinieki no pilsētām, Priekules rajona sakaru nodaļas, pat VEF un Galvenās aptieku pārvaldes darbinieki, kā arī no citām iestādēm. Kolhozi lēnām sāka nostiprināties, darba organizācija uzlabojās. 1958. gada pavasara sējas darbos *Sarkano partizānu* pat ieteica par paraugu rajona kolhoziem, kā jāorganizē darbs. Labi strādāja agronoms Petrevics, mehāniķis Matvejevs un citi. 1959. gadā par kolhoza priekšsēdētāju ievēlēja Pēteri Matvejevu.

Darbs uzlabojās arī *Padomju Latvijā*, kad 1957. gada sākumā gada atskaites sapulcē par priekšsēdētāju ievēlēja Frici Šenfeldu, kuru kolhoznieki atceras kā taisnīgu un godīgu cilvēku, kurš centās pasargāt kolhoza mantu no izsaimniekošanas. Kolhozos bija izveidojies uzskats, ka kolhoza manta ir mūsu kopējā manta un tādēļ nav nekāda skāde, ka paņem *savu* mantu – kādu bieti, kartupeli, graudu maisu vai ko citu. Lielu ieguldījumu kolhoza attīstībā deva Jānis Lapiņš, strādādams gan par brigadieru, fermu pārzini, gan būvbrigādē un visu darīja kā sev. Viņam bija arī sava kuļmašīna un dampis.

*Kolhoznieki pirms darba cēliena spriest: „Viens tā kā derētu...”
Vidū priekšsēdētājs E.Žvgulis*

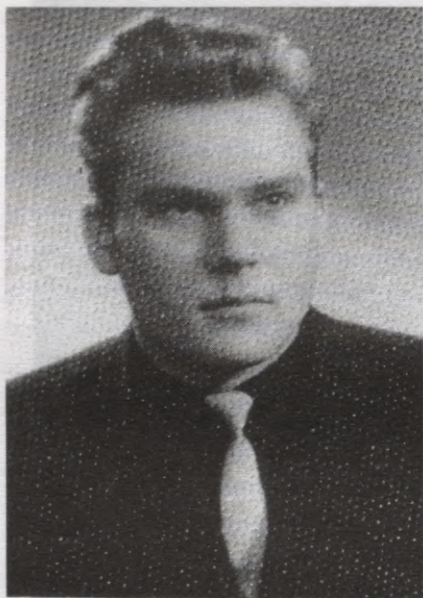
Tā plāva rudzus kolhozu pirmsākumos

*Ar savu apzinīgumu un čaklumu Lapiņu ģimene bija kolhoza balsti.
No kreisās: Fanija – zootehniķe, fermu pārzine, Valdis – būvinženieris,
Frīda – mākslas audēja, Jānis – lopkopības brigadieris un
Valija – grāmatvede no kolhoza sākuma līdz beigām*

Kolhozs pakāpeniski sāka iegādāties savu tehniku. Pirmais šoferis, kurš brauca ar smago mašīnu, bija Jānis Burvis, viņam vēlāk pievienojās brāļi Šviģi. Par kombainieri sevišķi labi strādāja Imants Endols, neatpalika Edgars Gutāns. Imants kombainieru sacensībā izcīnīja pirmo vietu, nokūla 315 ha graudaugu. Par labu darbu viņu apbalvoja ar televizoru, aizsūtīja uz sanatoriju Sočos. 1964. gada 18. martā Ministru Padome viņam piešķīra nosaukumu *Latvijas PSR labākais mehanizators*. Diemžēl, viņš gāja bojā katastrofā 23 gadu vecumā.

F.Šenfelds Aizvīķos ieradās pēc Zaļenieku vadošo lauksaim-niecības kadru skolas beigšanas. Par priekšsēdētāju *Padomju Latvijā*, kuru vēlāk pārdēvēja par *Padomju rītu*, strādāja no 1957. gada līdz 1961. gada martam, kad kolhozu pievienoja sovhozam *Gramzda* (priekšsēdētājs Nikolajs Skābardis) Šenfelds palika par agronomu Aizvīķu galā. Vēlāk strādāja arī par iecirkņa priekšnieku, arī partorgu. Bijušais kolhoza *Padomju Latvija* priekšsēdētājs E.Žvagulis (1949-1957) palika par brigadieru.

Imants Endols

Smaižu pusē mazie lauku ceļi derīgi bija tikai zirdzinieku un riteņbraucēju vajadzībām. Traktoriem, kombainiem, automašīnām, jo sevišķi rudens pusē, šie šaurie un bedrainie ceļi nebija izbraucami. Veicot meliorācijas darbus, ceļu kvalitātes uzlabošanu, ceļi kļuva plataki, līdzenāki, bet sāka tikai trūkt pašu braucēju. Laukos cilvēki izmira, aizceļoja uz pilsētām, un lauki palika tukšāki. Senlatviešu lauku sēta pamazām zaudēja savu skaistumu un jēgu.

Padomju vara apbalvoja ne tikai darba pirmrindniekus, bet arī mātes, kuras uzaudzinājušas krietnus bērnus. 1949. gadā ar Mātes Medaļas 2. pakāpi apbalvoja Annu Mickus, Ludvigu Bubļausku (1956). 1957. gadā šādu medaļu saņēma Ona Mickāne, bet 1974. gadā Rita Šenfelde.

Ar medaļu Par Izcilu Darbu Gramzdas padomju saimniecības lopkopi aizvīknieci Zeltu Pickēnu (1982). Ar medaļu *Par Darba Varonību* 1974. gadā apbalvoja komunistiskā darba trieciennieku ekskavatoristu Ivaru Lukēvicu par piecgades izpildi četros gados. Šāda padomju terminoloģija mums jau ir aizmirsusies!

Padomju varas pēdējos desmit gados ļoti populārs valdības apbalvojums kļuva medaļa *Darba Veterāns*, kuru PSRS Augstākās Padomes Prezidija vārdā atļāva piešķirt Latvijas PSR Augstākās Padomes Prezidijam. Tas kļuva par masveida apbalvojumu, kuru piešķīra gandrīz visiem, kuri nebija galīgi nodzērušies vai nepaspēja nomirt. Jebkurš apbalvojums devalvējas, ja to piešķir maisiem! Saraksts būtu makten garš, ja uzskaitītu visus aizvīkniekus, šī apbalvojuma ieguvējus.

Piecdesmito gadu beigās republikā pastiprināti sāka veidot padomju saimniecības (sovhozus). Priekules rajonā pirmie sovhozi tika nodibināti Vaiņodē, Priekulē, Embūtē. Pēc Priekules rajona likvidācijas Liepājas rajonā izveidoja desmit sovhozus. Bija izplēnējusi pirmo pēckara gadu

eiforija, kad saimniecībām deva Ļeņina, Staļina, Kirova, Molotova un citu dižvīru vārdus, vai, vēl trakāk, piemēram, PSKP XXV kongresa vārdā nosauktais sovhozs (Jēkabpils raj.) un tamlīdzīgi. Šī uzspēlētā politiskā iztapība bija ne tikai ļoti smieklīga, bet arī gaužām nepateicīga sava garā nosaukuma dēļ, kā arī grūti izprast, kur šāds objekts atrodas. Tādēļ modē nāca vietvārdu nosaukumi, un viegli bija orientēties, kur tas meklējams. Šie nosaukumi bija daudz stabilāki, jo, mainoties varām, nācās konstatēt, ka kādreiz diži cildinātie boļševiki ir bijuši slepkavas un ļaundari.

Blakus lauksaimnieciskai ražošanai Latvijā ir liela nozīme mežsaimniecībai. Mežs ir viena no lielākajām mūsu dabas bagātībām, par ko sevišķi varam pārliecināties mūsdienās, redzot ik dienas kādas milzīgas koksnes kravas pa mūsu ceļiem tiek dzītas uz ostām, nodrošinot darbu daudziem cilvēkiem.

Mežkopībai jau baronu laikos pievērsa vajadzīgo uzmanību, jo pats barons Korfs bijis pēc izglītības mežkopis. Viņam bijis labs palīgs mežzinis F.Pūce. Viņu iesākto darbu Latvijas neatkarības gados turpināja mežzinis Kārlis Mednis, kurš savu kantori iekārtoja Korfa celtajā pilī. K.Mednis bija ietekmīga persona pagasta elitē, bet par viņa darbību kļīst arī pretrunīgas ziņas, kas nebūt necēla viņa autoritāti. Viņa pakļautībā turpināja strādāt pieredzējušie baronlaika mežsargi Indriķis Eidiņš, Ernests Dižgalvis, Žanis Ozols.

Par mežsargu baronlaikos strādāja arī Fridrihs Šteins. Būdams bez speciālas izglītības, pedantiski un apzinīgi pildīja savus pienākumus. Pēc viņa nāves 1916. gadā darbu turpināja dēls Fricis, kļūdams Latvijas brīvvalsts laikā par iecienītu virsmežsargu. Piedalījies Latvijas atbrīvošanas cīņās. Pēc kara aktīvi iesaistījās pagasta sabiedriskajā dzīvē. Bija Zemnieku savienības nodaļas valdes priekšsēdētājs. Kādu laiku bija arī pagasta padomes priekšsēdētājs. Vēlāk šo posteni pārdēvēja par pagasta vecāko. Ilgus gadus veica Aizvīķu kapu komitejas vadītāja pienākumus. Dienestu meža resorā veica līdz 1948. gadam, aizejot pensijā. Par savu darbu mežkopībā saņēmis vairākas atzinības un apbalvojumus.

Latvijas pirmās brīvvalsts laikā pēc valsts prezidenta K.Ulmaņa ierosmes ļoti populāras kļuva ikgadējās Meža dienas katru pavasari. Tajās lielu darbu paveica mežsargi un skolu jaunatne, kopjot un atjaunojot meža stādījumus. Mežkopībā ienāca jauna paaudze – Alberts Šmuikšis kā virsmežsargs Aizvīķos, pēc tam pārgāja darbā Vaiņodē Bātas mežniecībā.

Pēc Cīravas meža skolas beigšanas *Taurētāju* un *Dāmas* apgaitās strādāja Fricis un Žanis Jansoni, bet viņu darbību pārtrauca Otrais pasaules

karš. Viņa vietas aizpildīja Voldemārs Šmuikšis, strādājot arī *Smaižu* apgaitā. Mežkopju Šteinu dinastiju trešā paaudzē turpināja Ilmārs.

Lielu postu Latvijas mežiem nodarīja nepieredzētā vētra 1967. gada rudenī, kad veciem mežsargiem negribējās redzēt, kā vienā dienā izpostīja viņu mūža darbu. Latvijā ieradās gučuļu darba brigādes, kas centās satīrīt vējlauzes. Padomju laikā lētās degvielas dēļ malkas apkure samazinājās, bet malkas vērtība strauji pieauga atkal Latvijas neatkarības gados. Pārdomātas apsaimniekošanas rezultātā mūsdienās egļu audzēs ir iegūti 80% lietaskoki.

Mežs nav tikai malkas ražošanas fabrika. Tas bagātina mūsu floru un faunu. Kas notiks, ja Latvijā nebūtu mežu, kas atsvaidzina piesārņoto gaisu, krāšņo dabu? Kur paslēptos no plēsoņām zaķītis, stirniņa, aļņi un brieži? Būtu jālikvidē mednieku biedrības. Kur perētu un dziedātu daudzveidīgā putnu armija? Kara un pēckara gados mežs deva patvērumu vajātiem cilvēkiem, diemžēl arī ļaundariem. Lielu postu mūsu dzīvnieku valstī ienesa nepārdomāti ievestie lūši un jenoti, kas panāca, ka zaķis ir kļuvis par dabas retumu Latvijā un būtu ierakstāms Sarkanā grāmatā.

Mežs ir kā brīvdabas aptieka, kurā aug ne tikai zemenītes, avenes, sēnes, mellenes, riekstiem bagātas lazdas un daudzi ārstniecības augi. Ka mežs ir saudzējams un kopjams dabas svētums, pārlicinājos 1943. gada ganu gaitās, ganīdams govīs *Smaižu* mežā. Mežos ir jaukas oāzītes – izcirtumi. Tur aizvējā un saulgozī aug ne tikai lekna zāle, bet arī ogulāji, labprāt uzturas arī meža dzīvnieki. Ganīt govīs izcirtumos ir patīkami. Ir celmi, kur ganiņam apsēsties un pasauļoties. Treknā zāle patīk govīm un aitām. Netrūkst dažādas odziņas.

Kādu dienu jauko idili pārtrauca mežkungs I.Eidiņš ar skaļu uzbrēcieni: „Vai tu neredzi, ka te ir jaunaudze? Govīs noposta un izbradā jauno priedīšu stādījumus. Jedritvaikociņ, stulbs esi!”

Nē, to es patiešām neievēroju un nesapratu, ka priedītes ir speciāli stādītas. Domāju savvaļā izsējušās un sadīgušās dabiskā ceļā. Sirmāis meža sargs patiesās dūmās man iešāva pa vaigu skaļu pļauku! Asinis uzvārījās! Pazemojums, bet pelnīts! Pļauka radīja izpratni par meža svētumu uz visu mūžu! Vienkārši un efektīgi bez gariem pedagoģiskiem pātariem. Meža jaunaudze ir tikpat svēta un sargājama kā ziedoša rudzu druva. Ja to nekopsim un nesaudzēsīm, mežs pārstās sniegt mums savas dāvanas, prieku, iztiku un veselību. Labi, ka mūsu tautā netrūkst goda vīru, kas savu mūžu ar sirdi un dvēseli ziedojuši mūsu dabas bagātību klētij un uzdrošinās iepļaukāt tos, kuri to nesaprot!

Saulgozī pie mežmalītes
Dzirkst jau zemenītes.
Skriesim, iesim lasīt viņas –
Zēni, meitenītes:

Prāvākās kārbiņā,
Sīkākās guziņā.
Bālās lai paliekās,
Kamēr ietekās!

Kā pa ziediem medutiņu
Savāc kamenītes,
Tā mēs naski, naski lasām
Saldās zemenītes.

Viena kārba man ar kaudzi,
Otru pielasīšu –
Ak, kas tur vēl daudzi, daudzi
Spulgo zemenītes.

Tā kādreiz V.Plūdoņa dzeju dziedāja Aizvīķu skolas korī un aizmirsta nav šī dziesmiņa! Kas gan var būt saldāks par Dzimtenes gaisu, kur gan var justies bagātāks, kā ejot pa zemi, kas tevi stiprina, kas var būt veselīgāks par meža eliksīru, kas visus spirdzina.

*Pa posta ceļu sūru
Ir gājis rads un draugs,
Uz svešu ļaužu jūru,
Kur smilgas maizei aug.*

N.Kalniņš

„Krasta banga” 1949. gada 25. martā

Pārlasot gadu simteņu vēsturi par Krievijas caru valstīm no laika pirms 300 un 400 gadiem līdz mūsdienām, - atšķirība tikumos nekādas. Vienalga, ķeizars, cars, ģenerālsekretārs vai prezidents, domāšana tā pati – mazo tautu pazemošana, liekrievu šovinisms nav mainījies. Krievs ar citām tautām nav daudz rēķinājies. Nespēja apkopt plašās prērijas aiz Urāliem, bet tiecas pievākt garšīgākos kumosņus no *tuvām ārzemēm*, kaislīga vēlme – līdz stulbumam pārkrievot citas tautas, demonstrējot apbrīnojamu debilitāti citu valodu apgūšanā. Neiecietība pret citādi domājošiem. Pirmās koncentrācijas nometnes taču uzcēla Ļeņins jau 1919. gadā. Hitlers varēja slepkavot tikai 12 gadus (1933-1945), bet Staļins un viņa palīgi to varēja krietni ilgāk. Ļeņins sludināja, ka revolūcijas nevar izdarīt ar baltiem cimdiem, svešās zemēs nevar iebraukt ar karieti, bet ar tankiem un teroru. Ļeņins, Staļins un vesela virkne viņu pakalpiņu pierādīja, ka cilvēkus var nokaut bez asins izliešanas, bez slepkavībām, bet garīgi un morāli piespiežot viņus dzīvot svešos un necilvēcīgos apstākļos, neierastā vidē un cilvēkos. Cilvēku slepkavošanā Staļins ievērojami pārspēja Hitleru, komunisms bija tālu priekšā fašismam. Pasaulē fašisms ir nosodīts, bet komunisms joprojām ir sveikā ticis cauri! Ja padomju laikā kāds ar to nebija mierā, ātri varēja uz dzīvi paraudzīties caur *ķīniešu gardīnēm*. Visu varu padomēm, pa Oktobra ceļu Staļina vadībā, urrā! *Miļotās* partijas sekretāri cēlās nākotnes vārdā centās pierādīt, ka Latvijā buržuji, zagļi un tautas ienaidnieki 20 gadus verdzinājuši latviešu tautu un tās labāko daļu – proletariātu. Padomju vara centās nomelnot visu to, kas bijis agrāk, un pazemot tos, kas domāja savādāk. Tā bija kā apsēsta iedomāto ienaidnieku meklēšanā, vai arī tīšām sevī uzkurināja vajāšanas māniju, radīja aizdomīguma atmosfēru, kāda netika manīta Latvijas neatkarības gados.

Jau 1945. gadā Latvijas komunistiskās (boļševiku) partijas Centrālā komiteja saņēma Maskavas naudu un direktīvas, kas jādara komunisma celtniecībā republikā. Partijas biedrus nevarēja sodīt bez pirmā sekretāra

atļaujas, tā radot neaizskaramības aizkaru. Drošākus panākumus, strādājot Dzimtenes labā, varēja gūt, iestājoties komunisma cēlāju pirmajās rindās.

Ar komunisma celtniecību, diemžēl, neveicās tik labi, kā partijas bosi bija iecerējuši. Vidzemē un Zemgalē 1944. gada rudenī tūlīt pēc padomju armijas ienākšanas un Kurzemē tūlīt pēc kapitulācijas sākās aresti, kas izsauca latviešos patriotisku vēlmi cīnīties par neatkarīgās Latvijas atjaunošanu. To stiprināja rietumu melīgā radiopropaganda, kas izsauca Latvijas mežainos apvidos īstu cīņu lavīnu, ko profesors H.Strods nosaucis par karu pēc kara.

Aprīņu partiju komiteju sekretāri ziņoja Centrālkomitejai, ka pagastos darbojas bruņotas bandas ar spilgti izteiktu buržuāziski nacionālu raksturu. Būtu lietderīgi, ka no katra pagasta izsūtītu dažas ģimenes, kas aktīvi palīdz saviem radniekiem mežos.

Līdztekus partizānu karam notika zemnieku dzīšana kolhozos. Latviešu zemnieki, kuri gadsimtiem ilgi bija dzīvojuši viensētās, saklausījušies padomju kolhoznieku nožēlojamo, dzimtbūtniecisko stāvokli, ar maziem izņēmumiem sabotēja Maskavas direktīvas. Latvijas PSR Ministru padome pēc attiecīgas norādes no Maskavas 1947. gada 27. augustā pieņēma lēmumu par kulaku saimniecību noteikšanu un aplikšanu ar paaugstinātiem nodokļiem. Galvenie noteikumi par kulaku saimniecību noteikšanu saistījās ar algota darbaspēka izmantošanu, ienākumu no dzirnavām, kuļmašīnām, sadarbību ar vāciešiem, piedalīšanos aizsargos un citām padomju varai nepatīkamām darbībām. Ar uzskaiti bija jānodarbojas izpildkomitejām un saraksti līdz 20. septembrim trīs eksemplāros bija jānogādā izpildkomiteju priekšsēdētājiem, kompartiju sekretāriem un finanšu nodaļu vadītājiem.

Tā lēnām nobrieda nepieciešamība pēc *kulaku* un *nacionālistu* izsūtīšanas no Baltijas republikām. Padomju Savienībā jau bija uzkrāta bagātīga pieredze Krimas tatāru, čečenu un citu tautu izsūtīšanā. Īsts meistars šajā ziņā bija čekas ģenerālis I.Serovs, kurš bija vadījis masu deportācijas Kaukāzā un Ļvovā, kad 1939. gadā PSRS sagraβα Poliju, un deportācijas no Baltijas 1941. gadā.

Nometināšanas vietas *kaitniekiem* no Baltijas atbildīgie orgāni sāka meklēt tūlīt pēc 1949. gada 29. janvāra PSRS Ministru Padomes lēmuma par deportāciju veikšanu. PSRS iekšlietu ministrs Kruglovs nosūtīja rīkojumus Jakutijas APSR, Amūras, Irkutskas, Omskas, Tomskas un Novosibirskas iekšlietu pārvaldēm un ministriju nodaļām, kā arī Habarovskas un Krasnojarskas novadiem. Attiecīgi reģioni atbildēja, cik

cilvēkus var uzņemt, kur izmantot, bet vēlams, lai tas notiktu, kad Sibīrijas upēs maijā un jūnijā sāksies navigācija. Trūcīgie kolhozi ieguva lētu darbspēku lauksaimniecībā, zivkopībā un meža darbos.

Deportācijas notika, pamatojoties uz PSRS Ministru Padomes 1949. gada 29. janvāra lēmumu Nr. 390-138 (*ss- soveršeno sekretno* – pilnīgi slepeni). Pakļaujoties šim lēmumam, LPSR Ministru Padome pieņēma divus lēmumus – 1949. gada 17. martā Nr. 382 par 10 000 budžu ģimeņu izsūtīšanu un vēl 24. martā Nr. 297 – par izsūtīto mantu konfiskāciju. Abi lēmumi noformēti ar V.Lāča un lietu pārvaldnieka I.Bastina parakstiem. Visu šo operāciju kodēja ar slepenu paroli – **Krasta banga**. Kad V.Lācis parakstīja šo pavēli, Krievijā jau viss bija sagatavots – vagoni, konvoji. Latvijā iebrauca vesels lēvenis ar čekas operatīvajiem virsniekiem. Ne jau uz vietas kāds deva rīkojumu sākt deportāciju.

18. martā tika sasaukta apspriede ar iekšlietu ministrijas apriņķu daļu priekšniekiem, bet 19. martā ar virsniekiem, kuri bija nozīmēti par iekraušanas un ešelonu formēšanas punktu priekšniekiem. Konvoju un ešelonu pavadīšanas grupas uz nozīmētām vietām nogādāja pa dzelzceļu un autotransportu naktī no 23. uz 24. martu.

No Igaunijas deportēja 20 713, Lietuvas 31 917, bet Latvijai atņēma visvairāk – 42 149 krietnākos, gudrākos, strādīgākos cilvēkus. Kā vēlāk atklājās, tad pagastu izpildkomiteju 1947. gadā sniegtie kulaku saraksti nemaz nebija pilnībā ņemti vērā, bet sarakstus sastādījuši drošības komitejas vīri, kuri par pamatkritēriju kulaku saimniecību noteikšanā ņēmuši arhīva ziņas par iedzīvotāju tautsaimniecības uzskaiti, kuru veica Latvijas buržuāziskā valdība 1939. gadā. Padomju vara neuzticējās savām izpildkomitejām, bet paļāvās uz desmit gadus veciem datiem, kas izraisīja šaubas par to pareizību.

Samērā mierīgā pārbaidītās sabiedrības reakcija ļāva Latvijas kompartijas 1. sekretāram biedram Klanbērziņam jau 1949. gada 29. martā parakstīt pilnīgi slepenu protokolu, kur 26. paragrāfā teikts: „1) *Atzīt, ka Latvijas PSR Valsts drošības ministrija ar PSRS Valsts drošības ministrijas palīdzību lieliski sagatavojusi un realizējusi kulaku un viņu ģimeņu, arī bandītu un nacionālistu ģimeņu izsūtīšanu. PSRS Ministru Padomes lēmumi par šo jautājumu izpildīti.*

2) *Atzīmēt par aktīvu piedalīšanos izsūtīšanas operācijās republikas partijas organizācijas, komjaunatnes un padomju aktīvu.*”

Tā bez kādiem tiesa spriedumiem un pierādījumiem noslēdzās latviešu tautas 20. gadsimta lielākā traģēdija **Krasta banga**. Par godam

veiktajiem darbiņiem daudzi deportācijas īstenotāji saņēma augstus PSRS Augstākā Padomes un Valsts drošības komitejas apbalvojumus.

Tā tika iecirsta dziļa brūce Latvijas ķermenī, kura joprojām nav sadzījusi un sūrst reizēs, kad tai pieskaras.

No Aizvīķiem „Krusta banga” aizskaloja:

1	Aļeckis Emīlija	1902	Ceriņi
2	Aļeckis Zelta	1937	„
3	Aļeckis Ernests	1889	„
4	Burvis Žanis	1907	Zvāguļi
5	Cimers Katrīna	1888	Buivīdi
6	Cimers Valija	1919	„
7	Cimers Ausma	1947	„
8	Cimers Pēteris	1888	„
9	Cimers Žanis	1917	„
10	Cimers Jānis	1948	„
11	Eidiņa Katrīna	1889	Kalnenieki
12	Eidiņš Jānis	1865	„
13	Freimane Elza	1910	Kapenieki
14	Freimane Dzidra	1946	„
15	Freimane Emma	1936	„
16	Freimane Otīlija	1902	Videnieki
17	Freimane Emīlija	1937	„
18	Freimane Melita	1939	„
19	Freimane Ruta	1940	„
20	Freimanis Eduards	1906	„
21	Freimanis Ivars	1935	„
22	Freimanis Zigurds	1933	„
23	Greiers Bille	1880	Tīrumi
24	Greiers Imants	1941	„
25	Grietēns Anna	1920	Bēti
26	Grietēns Žanis	1907	„
27	Ģībietis Natālija	1907	Padambji
28	Ģībietis Ausma	1929	„
29	Ģībietis Rita	1932	„
30	Jankaitis Elfrīda	1913	Piķeļi
31	Jansons Alvīne	1902	Grunti
32	Jansons Austra	1933	„
33	Jansons Erna	1930	„
34	Jansons Jānis	1898	„

35	Jansons Līze	1911	Ošenieki
36	Jansons Kārlis	1886	„
37	Ķempis Alvīna	1900	Pupaiņi
38	Ķeruzis Emīlija	1903	Kvieši
39	Ķeruzis Rīta	1935	„
40	Ķeruzis Žanis	1898	„
41	Ķeruzis Egons	1932	„
42	Lapiņa Anna	1907	Pauli
43	Lapiņš Ilmārs	1936	„
44	Lapiņš Aivars	1938	„
45	Lapiņš Visvaldis	1940	„
46	Mackus Linarts	1931	„
47	Ozols Elita	1909	Līdumi
48	Rimbenieks Žanis	1895	Degšņi
49	Svars Anna	1912	Eidiņi
50	Svars Ausma	1938	„
51	Svars Elvīra	1933	„
52	Svars Rihards	1928	„
53	Svars Aivars	1943	„
54	Strēlis Maiga	1890	Smiltnieki
55	Strēlis Austra	1922	„
56	Strēlis Rasma	1933	„
57	Strēlis Tabita	1929	„
58	Strēlis Jānis	1888	„
59	Siliņš Emīlija	1897	Mežprieki
60	Siliņš Žanis	1896	„
61	Saulīte Anna	1901	Tīreļi
62	Urkauskis Natālija	1902	Raudi
63	Urkauskis Ausma	1932	„
64	Urkauskis Erna	1930	„
65	Urkauskis Ģirts	1893	„
66	Zveja Jūlija	1889	Dārznieki
67	Zveja Jēkabs	1883	„

Arī šoreiz tāpat kā 1941. gadā no mazākā Aizvīķu pagasta izveda vairāk dvēseles nekā no lielākā Gramzdas – 41. Kāpēc tā? Nu varēja izdarīt inventarizāciju, kas palicis no pagasta bagātības. Cik daudz labi koptas sētas palika tukšas, cik daudz jauniešu pazuda tālēs zilajās! Staļina sirpis cirta platu vālu, āmurs sita sāpīgi.

Ne viss risinājās pēc čekistu iecerētā scenārija. Smaižu *Piķeļu* mājās gultā savilkts gulēja bijušais brāļu draudzes mācītājs Pēteris Jankaitis, sieva Anna kliboja ar protēzi. Viņi sarakstos nebija, jo dēls Jānis bija kritis karā sarkanaramijas rindās. Kā vēlāk noskaidroja meita Elfrīda, sarakstos bijuši citi, kas atpirkušies, un tādēļ paņēmti Jankaiši. Tomēr iekraušanas stacijā ārsti, kas pārskatījuši aizvedamos, neļāvuši tādus vagonā ievietot. Tā abus Jankaišu vecīšus un arī vecmāmiņu Idu Endoli atveda līdz Dāmas krustojumam un atstāja. Labi, ka Opelti ieraudzījuši, ka krēslā kaut kas kust, iejūguši zirgus un aizveduši mājās. Citādi naktī būtu nosaluši. Aizveda tikai Elfrīdu Jankaiti. Kad vecīši laimīgi atgriezušies mājās, mājas jau dienā bijušas izlaupītas. Kāds iedzīvojās uz citu nelaimi.

Tās bija satraukuma pilnas dienas, kad pa visu Latviju saulainā pavasara šķīdonī pa lieliem un maziem ceļiem braukāja ar cilvēkiem piekrautas mašīnas, bruņotu vīru apsargātas. Neviens īsti nezināja, kāds liktenis kuru katru brīdi ikvienu var skart. Pārdzīvoja ne tikai lielie, bet arī bērni. Aizvīķu skolā meiteņu internātā dzīvojošie bērni, klusi raudādami, dziedāja pašsacerētu dziesmu, kuru vēl atceras Rita Šenfelde:

Vakars vēls pār zemi laižas,
Dienas gaitas ļaudis beidz.
Nogurušie darba rūķi
Drīzi vien jau dusēt steidz.

Motors rūc, skan svešas balsis,
Durvīs stipri pieklaucē.
Ienāk vīri apbruņoti,
Pavēl ceļā taisīties.

Saimnieks aizsteidzas uz kūti
Staltos zirgus noglāstīt.
Nu ar Dievu, sirmie bērni,
Nejūgšu vairs arklā rīt.

Jauna māte lauztu sirdi
Noliecas pār šūpuli.
Karstām as'rām, maigu skūpstu
Uzmodina mīluli.

ВЯТЛАГ

Izgatavota 1999.
Precizēta dabā

APZĪMĒJUMI:

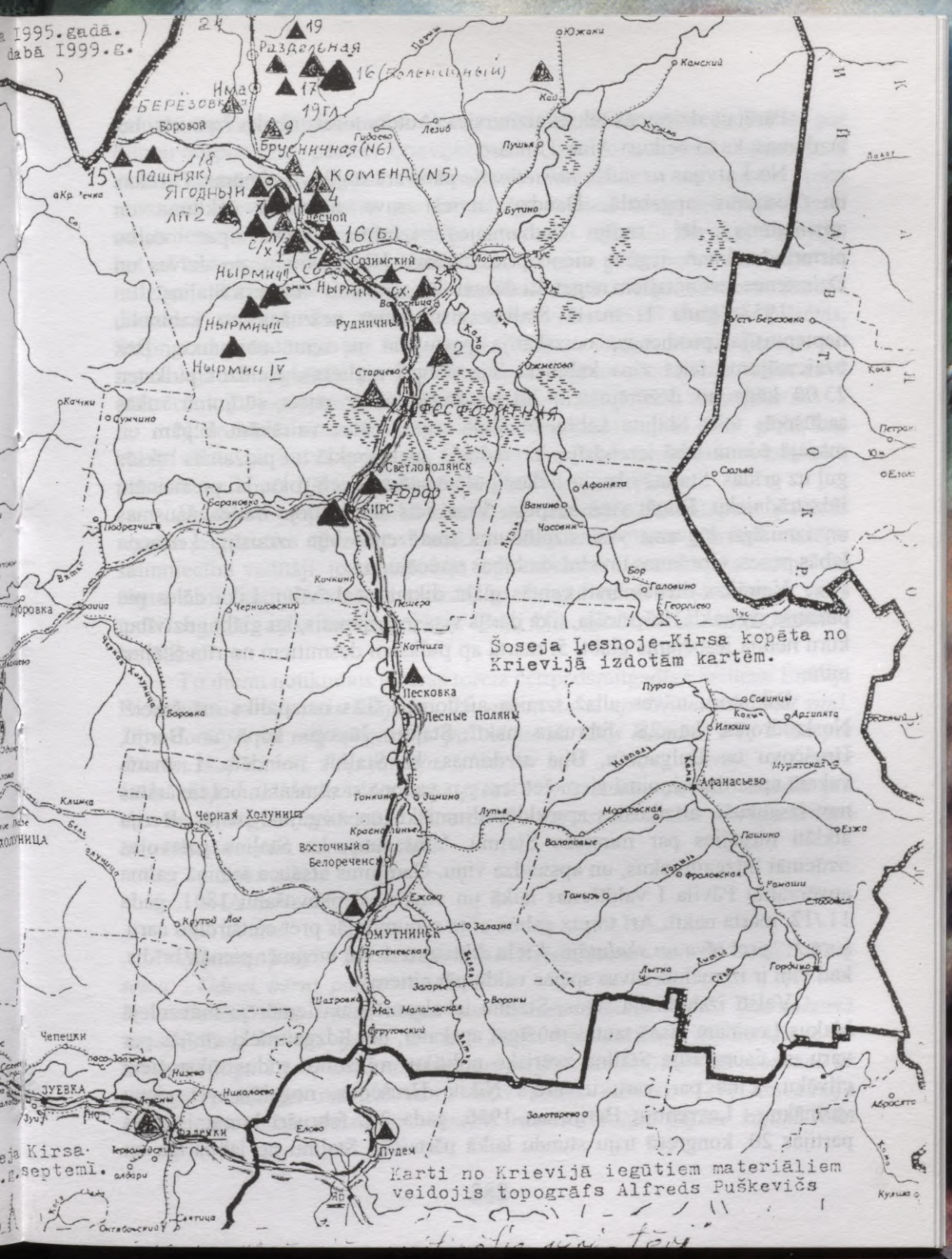
- ▲ LIKVIDĒTĀS NOMETNES
- ▲ NOMETNES
- ▲ NOMETINAJUMI
- EKSPEDĪCIJAS CEĻŠ 1995.g.
- EKSPEDĪCIJAS CEĻŠ 1999.g.
- ▲ NOMETNE NODOTA KIR. ABG. MVD.

Nometņu atrašanās vietas precizētas 1999. gadā ekspedīcijas "Vyatlags-99" laikā.

Daļēji asfaltēta šoseja K. Kirova apsekota 1999. g. sept.

1995. gada.
dabā 1999. g.

Šoseja Lesnoje-Kirsa kopēta no Krievijā izdotām kartēm.

Karti no Krievijā iegūtiem materiāliem
veidojis topogrāfs Alfreds Puškevičs

Kirsa-
septemī.

Handwritten notes at the bottom of the page.

Pārējais dziesmas teksts aizmirsies. Autors toreiz netika izpausts, bet aizdomas, ka to veikusi Aina Timbare.

No Latvijas *uz mūžu nometinātie* pārsvarā nokļuva Amūras, Omskas un Tomskas apgabalā. Daudzi latvieši sava iedzimtā čakluma un apzinīguma dēļ radīja iedzimtajos izbīnu, kļuva par darba pirmrindniekiem, ieguva cieņu priekšniekos. Nolemtajiem, no dzīves un Dzimtenes izstumtajiem negaidīti uzsmaidīja veiksmē – nomira Staļins.

1953. gada 1. martā Staļins visu dienu neiznāca no kabineta, nepieprasīja pusdienas, neizskatīja pastu un nevienu neizsauca. Bez uzaicinājuma ieiet viņa kabinetā bija stingri aizliegts. Beidzot pulksten 23.00 kāds no dežūrējošiem līdzstrādniekiem ar pasta sūtījumu rokās sadūšojās ieiet Staļina kabinetā. Viņš izgāja cauri vairākām telpām un mazajā ēdamistabā ieraudzīja, ka vadonis apakškreklā un pidžamas biksēs guļ uz grīdas. Staļins tikai ar lielām pūlēm spēja pacelt roku, lai pieaicinātu līdzstrādnieku. Runāt viņš nespēja. Viņa acis atspoguļoja bailes, šausmas un izmisīgu lūgumu. Asinsizplūdums smadzenēs bija izraisījis ķermeņa labās puses, elpošanas un sirdsdarbības traucējumus.

Vairākas dienas ārsti centās glābt diktatora dzīvību. Lika dēles pie pakauša un kakla, iespricēja, tika darīts viss iespējamais, lai glābtu dzīvību, kuru nebija iespējams glābt. 5. martā ap pulksten desmitiem no rīta Staļins mira.

Diktatoru nāves allaž izraisa aizdomas. Tās neizpalika arī šoreiz. Noskaidrojās, ka 28. februāra naktī Staļins žūpojis kopā ar Beriju, Hruščovu un Bulgaņinu. Bija aizdomas, ka Staļins noindēts. 1. marta vakarā apsardze ziņojusi šiem četriem par vadoņa saslimšanu, bet tie ārstus nav izsaukuši, atteikušies apmeklēt slimnieku un aizgājuši mājās. Berija atklāti nīrgājies par mirstošo Staļinu. Viņš jutis, ka Staļins gatavojas iznīcināt līdzgaitniekus, un apsteidza viņu. Gadījums atsauc atmiņā galma apvērsumu Pāvila I valdīšanas laikā un viņa noslepkavošanu 1801. gada 11./12. marta naktī. Arī toreiz galma elite sadumpojās pret cietsirdīgo caru, šoreiz – pret *tēvu un skolotāju*. Lielo diktatoru dzīvē vienmēr pienāk brīdis, kad viņi ir izsmēluši savas spējas valdīt pār citiem.

Valstī izsludināja sēras, Staļinu iebalzamēja un iemūrēja mauzolejā blakus Ļeņinam visas tautas mūžīgai apskatei, bet līdzgaitnieki cīnījās par varu un caurskatīja Staļina zvērisko politiku, mīkstinot sodus tūkstošiem cilvēku. Cīņā par varu uzvarēja Ņikita Hruščovs, nogalēja vēl vienu varmāku – Lavrentiju Beriju un 1956. gada 26. februārī komunistiskās partijas 20. kongresā triju stundu laikā pārtaisīja Staļinu no labdarīga un

ģeniāla vadoņa, kuram ticība tika ieaudzināta katrā padomju bērņā, par drūmu despotu, īstu pēcteci Krievijas cariem, kuri šausminājuši un mocījuši valsti tumsonības pagātnē. Ņ.Hruščova vēsturiskā runa, pirmo reizi nosaucot dievināto Josifu par cietsirdīgu tirānu, kura dēļ bojā gājuši miljoniem nevainīgu cilvēku, radīja satriecošu iespaidu ne tikai Krievijā, bet arī visās komunistiskajās zemēs. Turpmākajos gados valstī tika izdarītas milzīgas pārmaiņas visās Staļina darbības jomās. Tika novāktas mirušā diktatora statujas, kas greznoja gandrīz visas PSRS lielākās pilsētas, Staļingradu pārdēvēja par Volgogradu, Staļina dārgās miesas izņēma no mauzoleja un apglabāja pie Kremļa sienas. Ļeņins atkal palika viens savā svētnīcā, kuru joprojām gadā apmeklē tūkstošiem ļaužu no visas pasaules.

Ņ.Hruščova runu 20. kongresā pilnībā publicēja tikai 1989. gadā, kad valstī sākās pārbūves process. Ārzemēs gan uzdrošinājās šo vēsturisko patiesību publicēt 1956. gada 4. jūnijā *The New York Times*.

Hruščova atkušņa laikā daudziem uz mūžu izsūtītajiem pavērās iespēja atgriezties tēvzemē. Daudzus nemaz nevēlējās atbrīvot vietējie saimniecību vadītāji, jo latvieši bija ieguvuši labu slavu Sibīrijas zemē. Ar rūgtu sirdi tautiešiem nācās secināt, ka dzimtā zemē neviens viņus vairs īpaši negaida, atskaitot tuviniekus. Grūti bija dabūt darbu, iekļūt mācību iestādēs.

To dienu notikumus atceras toreiz četrpadsmitgadīgā meitene Emīlija Freimane no *Videnieku* mājām: „25. marta naktī ap diviem sāka riet suņi. Tēvs domāja, ka mājām garām pa celiņu iet kāds kaimiņš. Pēc brīža pie durvīm skaļi sitieni. Tēvs jautāja: „Kas tur ir?” „Otkroj, otkroj!” aizdurvēs kāds skaļi nokliedzās. Mēs, visi pieci bērņi, sākām raudāt. Sitieni pie durvīm un logiem atkārtojās. Tēvs atvēra durvis, un istabā iebruka čekisti ar automātiem un viens privātais.

– *Sobiraiķes!*

– *Uz kurieni?*

– *Uviģeš!*

Mamma paģība un nokrita zemē. Krievi sauca: nav ko vaidēt! Tēvs teica: „Ūdeni, bērņi, padodiet ūdeni!”

Čekisti lika iejūgt zirgus un krāmēt mantas ratos. Uztraukumā nesapratām, ko īsti ņemt, ko nē! Zirgs bija saslimis ar ienāšiem, to nevarēja jūgt. Tādēļ viens no čekistiem aizgāja pie Eglīšiem un atbrauca ar pajūgu, palīdzēja sasviest ratos kaut kādas mantas. Tēvs uzsēdināja mammu un mazo māsu uz mantām ratos. Pārējie gājām kājām līdz

pajūgam čekistu pavadībā. Mūs dzina uz pagastmāju. Es piekēros ratiem lai būtu vieglāk, un nesu līdz somiņu ar olām.

– Īgi, īgi skorej! – viens čekists uzsauca. Viņu vidū bija arī vietējais Zigfrīds Šilderis, Graudiņu Veltas vīrs Sidorovs, Eglīšu Koļa un vēl viens, kuru nepazinu. Pagastmājā mūs iekrāmēja vienā istabā, kur tupējām un gaidījām, kas ar mums notiks. Pēc neilga laika mums piebiedrojās Strēļu ģimene, Saulīšu tante, Mazdāmas Aļeckis un citi aizviļņieki. Ap pusdienas laiku sākām kravāties mašīnā. Tur bija Rupeika Žanis, Trumpenieks Fricis un daudz čekistu. Mūs aizveda uz Priekules staciju un sasvieda mantas tukšā lopu vagonā. Vagons lēnām pildījās ar priekulniekiem, kurus nepazinām, bet ātri sadraudzējāmies, jo bijām viena likteņa sitiena lemti. Asaras lija aumaļām!

26. martā vagoni sāka kustēties. Neviens nezināja, uz kurieni. Braucām un braucām, līdz nonācām gala punktā Sibīrijas plašumos, Omskas apgabalā, Uljanovskas rajonā, Sosnovskajas ciema padomē, Omskas cūkkopības sovhozā.

Pa ceļam nomira vairāki veci cilvēki un ceļā dzimuši zīdainīši, kuriem vienkārši pietrūka mātes piena. Omskā nonācām aprīlī. Atvēra vagonus, un sākās vergu tirgus. Mūs sagaidīja kolhozu un sovhozu direktori, lai mūs nopirktu. Meklēja darba spējīgākos cilvēkus. Veči un bērni bija lieks balasts. Pa vagoniem staigāja arī viens klibs krievs ar kruķiem. Uz vienu kruķi apspiedies, ar otru bakstīja mums krūtīs un noteica: „Eto naš, i eto tože naš!”

Man iegrūda kruķi krūtīs, ka elpa aizrāvās. Mūs aizveda uz sovhoza klubu pārņakšnot un pateica: „Te jūs būsiet uz mūžu un nedomājiet bēgt. Nošaus uz vietas!”

Otrā dienā aizveda uz pirti atutot. Tad izvadāja pa barakām, kas bija pilnas ar blaktīm. Telpas aukstas, malkas nebija. Kurinājām ar aitu mēsliem, kas ļoti smakoja. Maijā mani nozīmēja darbā cūku fermā. Manā rīcībā nodeva divpadsmit sivēnmātes, kurām tuvojās atnešanās laiks. Zootehniķe iestāstīja, kā jārikojas, kad atskries sivēntiņš. Atskrēja 125! Man par viņiem bija jāatbild. Neviens neaizgāja bojā!

Ja negribēji palikt duraks, bija jāiet skolā. Sākumā pret mums izturējās noraidoši, saukāja par fašistiem. Savus sivēntiņus audzēju divus mēnešus, tad nodevu uz citu fermu, kur tos nobaroja līdz nodošanai gaļai. Tā aizgāja mana cūcīgā jaunība! Tur svešumā atradu savu dzīvesbiedru Bruži.

Emīlija Freimane (pa labi) ar māsu Rutu Sibīrijā ganīja cūkas

*Cūku fermā strādāja dažādu tautību „kaitēkli”.
Emīlija sēž vidū, uzlikusi roku uz pleca kaimiņienei*

1956. gada martā mūs no mūžīgā ieslodzījuma tomēr atbrīvoja. Ar vīru un meitiņu Astru apmetāmies Ķekavā. 1958. gadā pārcēlāmies tuvāk dzimtajai vietai Priekulē. Tēvs devās uz Aizvīkiem ar vēlēšanos atgriezties Videniekos. Tomēr pagasta izpildkomitejas priekšsēdētājs F.Trumpenieks mājā iekšā nelaida. Tikai pēc kāda laika pateica tēvam: ja gribi dzīvot savās mājās, tev tās jāatpērk. Tā par 9000 rubļiem savu māju nopirkām otrreiz! Pirmo reizi nopirka, kad tēvs apprecējās ar mammu. Tēvs strādāja kolhozā, māte slimodama dzīvoja pa māju, līdz abi 1982. gadā viens pēc otra pārceļoja uz savu mūža māju Aizvīku kapsētā. Pati joprojām dzīvoju Priekulē.”

Latvijā joprojām ir palikuši pārsteidzoši daudz padomju varas cienītāju, kuri ar naidu, ņirgāšanos un neiecietību vēro visu to, kas notiek valstī. Viņi pricētos, ja mēs aizmirstu, kas pastrādāts pret latviešu tautu. Viņi nezina patieso Latvijas vēsturi un turas pie padomju gados iepotētās dziesmiņas. Kāds labums mums no dzīvošanas kopā ar svešiniekiem,

kuriem neinteresē ne mūsu kultūra, ne morāle, ne valoda. Sveši viņiem ir mūsu svētumi – karogs, himna, pieminekļi, bojā gājušo piemiņas vietas, necieš mūsu valsts vadītājus, kuri nepūš viņu stabulītē.

No laika, kad plosījās *Krasta banga*, ir aizritējuši vairāk nekā pusgadsimts, bet cietušo cilvēku atmiņās vēl spilgti atblāzmojas to dienu traģēdija. Šodien daudzi politiķi aicina pavilkt svītru pagātnes notikumiem un dzīvot ar jaukām nākotnes cerībām, bet, ka tas nav tik vienkārši izdarāms, liecina šāda vēstule:

„Ir apritējuši 55 gadi kopš Aizvīķu pagastu plosīja čekisti un viņu līdzskrējēji – vietējie streboki, pielīdēji un vēl visādi no malas, kuri šo situāciju izmantoja savtīgos nolūkos. Par vienu šādu notikumu nevaru klusēt. Tas togad skaļi izskanēja ne tik vien Aizvīķu sabiedrībā, bet arī ārpus tās.

Bija 1948. gada rudens. Vasarā Lietuvā bijusi izvešana. Sabiedrībā virmoja valodas, ka izsūtīšana neies secen arī latviešiem. Zemnieki žāvēja rudzu maizi sausiņos, gatavojās nebaltām dienām. Gan pagastmājā, gan vairāku zemnieku mājās mitinājās čekisti. Dāmas mežos uzturējās Lietuvas partizāni – bandīti, kā viņus toreiz sauca tā laika priekšnieki. Uz tik raiba sabiedrības fona uzradās kāds rīdzinieks ar iesauku konzuls, kuram Aizvīķos dzīvoja tuvi radinieki, un, iedzīvošanās kāres vadīts, viņš uzsāka Aizvīķu zemnieku izspiešanu. Gadījumi bija vairāki, bet pieminēšu konkrēti divus. No Akmentiņu mājas saimnieka Friča, to iebaidot ar izvešanas draudiem uz Sibīriju, izspieda speķa cūku, ko saimnieks bez ierunām nokāva un atdeva glābējam, lai tas uzpirktu čekistus. Nākošais upuris bija jaunsaimnieks Žanis no Kviešu mājām, kuram prasīja naudu, ko lika atstāt pie viena no telefona stabiem ar konkrētu numuru, jo stabi toreiz bija numurēti. Prasītā summa bija tik liela, ka saimnieks nespēja sadabūt. Par draudiem saimnieks paziņoja pagasta čekistiem. Sākās izmeklēšana, un minēto konzulu notiesāja. Tomēr Kviešu māju saimniekus tas nepaglāba. Ar radinieku svētību Kviešu ģimenei nācās iekāpt vagonā 1949. gada 25. martā.

Ētisku apsvērumu dēļ savu vārdu neminēju, jo 1957. gadā, kad atgriezāmies no Sibīrijas, tā laika pagasta vecākais – mans bērnības dienu bijušais baptistu draudzes svētdienas skolas skolotājs manus vecākus vairs savās mājās neielaida.”

Ar cieņu reiz bijusī aizvīķniece.

25.03.2004.

*Tas, kas cenšas aizmirst vēsturi pagātnē,
ir jau notiesājis sevi un savu tautu nākotnē.
Pagātnes filozofs Santana*

Gramzdas pagasts

Teritorija. Gramzda (Grunste) pirmo reizi minēta 1253. gada aktā par zemju sadalīšanu starp ordeni un bīskapu, kad Gramzdu ieguva ordenis. Tagadējā Gramzdas pagastā līdz 1949. gadam bija divi pagasti – Gramzdas un Aizvīķu. 1935. gadā Gramzdas pagasta platība bija 6790 ha, Aizvīķu – 5820 ha. 1945. gadā Gramzdas pagastā izveidoja Gramzdas un Mazgramzdas ciemus, Aizvīķu pagastā – Aizvīķu un Velēnu ciemus. 1949. gadā pagastus likvidēja, izveidojot vairākus ciemus. 1954. gadā Gramzdas ciemam pievienoja Mazgramzdas ciemu, 1961. gadā arī Aizvīķu ciemu, kurā 1954. gadā bija iekļauts Velēnu ciems. Savukārt 1975. gadā daļu Gramzdas ciema iekļāva Priekules ciemā. 1990. gadā atjaunoja pagasta nosaukumu. Platība 8469,5 ha.

Daba. Gramzdas pagasts atrodas Rietumkursas augstienes Embūtes paugurainē un Vārtājas viļņotajā līdzenumā. Pauguru augstums 30-70 m virs jūras līmeņa, augstākā vieta (ZA daļā) sasniedz 109,9 m virs jūras līmeņa. Pagasta D robežu ar Lietuvu veido Bārtas labā pieteka Apše ar Sārti, cauri pagastam tek Apšes agrākā pieteka Vidvide (Aizvīķupe, 17 km gar.), kas regulēta un iztaisnota, 9 km garumā upe plūst pa pilnīgi jaunu gultni un ietek jaunajā Ruņā. Augštecē un vidustecē 12 km garā posmā, kur upe līkumo pa paugurainu apvidu, tās kritums sasniedz 7,7 m/km. Pagasta R daļā tek Apšes pieteka Ruņa, kas ietek Apšē pa veco Ruņu un 6 km garā posmā – pa jauno Ruņu (Āža upi), kura izrakta 1953.-54. gadā. Ruņa ir viena no straujākajām Latvijas upēm (kritums 3,8 m/km), tā līkumo pa kanjonveida ieleju, kas aizaugusi ar skuju un platlapju kokiem, veidojot pirmatnīgu ainavu. Upē mīt foreles, ienāk laši, taimiņi, zuši. Lieli mitro pļavu masīvi pagasta D daļā (Mazdāmas Kunkuļu lanka) tagad nosusināti. R nelielas ūdenstilpnes (Zariņu, Gaiļu, Dāmas, Pauļu dīķis). Meži aizņem 31,1% pagasta platības, lielākais masīvs – Dižais mežs. Nozīmīga ir Gramzdas grants un smilts atradne (pētīta 1963.g., 1968.g., sākotnēji krājumi 8,4 milj. m³, atlikušie – apmēram 4 milj. m³), kopš 1963. gada izmanto granti ceļu būvei un asfaltbetona ražošanai. Ir saldūdens kaļķu atradnes.

Iedzīvotāji. 2000. gadā pagastā bija 870 iedzīvotāji, t.sk. 48,3% vīrieši, 51,7% sievietes, bezdarba līmenis 5,1%. Nacionālais sastāvs: 70,8% latviešu, 24% lietuviešu, 3,7% krievu. Ciemi: Gramzda – 342 iedzīvotāji, Aizvīķi – 140, Ozolbunči, skrajciemi – Laukmuiža, Mazdāma. Jau 8.-9. gs. Gramzdas novadā dzīvojuši senie kurši. 1710. gadā mēra epidēmijas laikā liela daļa iedzīvotāju izmira. Visvairāk iedzīvotāju bijis 1840.-1870. gadā, bet līdz 1914. gadam gandrīz puse izceļojusi, strauji bija samazinājusies dzimstība. Ap 1907. gadu sāka ieceļot vācu kolonisti no Polijas. 1905. gadā revolucionāri nodedzināja Dižgramzdas, Trekņu, Dāmas muižas.

1935. gadā pagastā bija 1380 iedzīvotāju, t.sk. 92,5% latviešu, 1,5% krievu, 1,1% vāciešu, 0,5% ebreju.

1989. gadā Gramzdā bija 407 iedzīvotāji, Aizvīķos (pansionātā *Aizvīķi*) – 187, Dāmā (Katleros) – 37, Mazdāmā – 35, Laukmuižā – 17.

Saimniecība. Pagastā ir 139 zemnieku saimniecības. 4087 ha kopplatībā un 162 piemājas saimniecības 1777 ha platībā. Lauksaimniecībā izmantojamā zeme 4969 ha, no tiem 4509 ha aizņem aramzeme, 50 ha augļu dārzi, 166 ha pļavas, 242 ha – ganības, meliorēti 3748 ha. Meži aizņem 2636 ha, purvi 101 ha, zivju dīķi 37 ha. Zemes kadastrālā vērtība 133 Ls/ha. Darbojas *Straupenieku* kokapstrāde, *z/s Indrāni, Priednieki, Bauži*. Gramzdā un Aizvīķos SIA *Dimanti* veikali. Pasta nodaļas Gramzdā un Aizvīķos. Pagastu šķērso 1. šķiras ceļš Priekule-Skoda, 2. šķiras ceļi Purmsāti-Gramzda, Bārta-Kalēti-Gramzda, Aizvīķi-Vaiņode-Aizvīķi. Agrārās reformas laikā Dižgramzdas muiža ar Lauku un Smikšu pusmuižu sadalītas 87 vienībās, Mazgramzda – 52, Trekņu muiža ar Jauno un Maztrekņu pusmuižu – 52, Gaļķintu muiža – 3 vienībās. 1935. gadā Gramzdas pagastā bija 196 saimniecības, darbojās zāgētava, ūdensdzirnavas, pienotava, divi pārtikas veikali. Aizvīķu pagastā Aizvīķu muižu sadalīja 50 vienībās, Diždāmas un Mazdāmas muiža, Smaižu un Raudu muiža – 69 vienībās, izveidojās 98 jaunsaimniecības. 1935. gadā Aizvīķos bija 176 saimniecības, viens pārtikas veikals.

Kolektīvizācijas sākumā nodibināja kolhozus *Gaišais ceļš, Sarkanais partizāns, Padomju Latvija, 1. maija, Zelta druva*, kas vēlāk apvienojās sovhozā *Gramzda*. Aizvīķos un Gramzdā bija kokzāgētava.

Izglītība un kultūra. Gramzdas pamatskola 2000./2001. māc.g. mācījās 119 skolēni. Skola dibināta 1878. gadā. 1941. gadā ēku vācieši nodedzināja. 1961. gadā uzcēla jaunu skolu. 1971. gadā tai piebūvēja jaunu korpusu ar sporta zāli. 1935. gadā Gramzdā un Aizvīķos bija sešklasīgā pamatskola. Pēckara periodā Aizvīķu skolu pakāpeniski samazināja uz

četrklasīgo pamatskolu, kuru likvidēja 1969. gadā. Kultūras namā zālē ir 200 vietas, darbojas skolas folkloras kopa *Jumītis*, sieviešu vokālais ansamblis, interešu klubs *Māmiņu skola*. Gramzdā un Aizvīķos ir bibliotēkas. 1935. gadā Gramzdā bija Kultūras fonds, Aizvīķos – lauksaimniecības biedrība *Vārpa*. Gramzdas dramatiskajai biedrībai (dibināta 1920.g.) piederēja skatuves iekārta. Padomju varas laikā Aizvīķos bija klubs.

Veselības aprūpe. Gramzdā un Aizvīķos atrodas feldšeru un vecmāšu punkts. Pirms Otrā pasaules kara Gramzdā bija savs ārsts, aptieka. Aizvīķos atrodas Specializētais valsts sociālās aprūpes pansionāts (dibināts 1957.g.).

Kultūras un dabas pieminekļi. Valsts nozīmes arheoloģijas pieminekļi ir Diždāmas un Straujenieku pilskalni, Aizvīķu pilskalns un senkapi, Tiltiņu senkapi 1940. gadā izrakumos atrasti 3., 8.-9.gs. apbedījumi, četri ugunskaņi) un Upīšu senkapi (1991.g. atklāti 9.-10.gs. skeletkaņi), vietējas nozīmes – Gramzdas un Kunkuļu senkapi.

1934. gadā Gramzdas baznīcā ģenerālis O.Dankers atklāja piemiņas plāksni 18 Latvijas Brīvības cīņās kritušajiem gramzdeniekiem. Smaizū kapos apbedīti revolucionāri J.Dambis (1881-1906), M.Svars (1875-1906), kapsētā ir bijušā Liepājas pilsētas galvas E.Rimbenieka dāvātais zvans. Dāmas kapsētā atdusas pagasta rīcības komitejas loceklis J.Graudonis 1879-1906), Aizvīķu kapsētā – rīcības komitejas loceklis K.Graudiņš (1887-1906), A.Šveinis (1873-1906). Gramzdas skolas parkā ir pieminēklis 1905. gada revolucionāriem, pie skolas piemiņas plāksne ilggadējam skolotājam, rakstniekam Sudrabu Edžum, kurš 1888.-1905. gados bija skolas pārzinis.

Valsts aizsardzībā ir Aizvīķu parks 36 ha platībā, kurā aug 31 vietējās un 48 introducēto koku un krūmu sugas, interesantas E.Ķruža veidotās koka skulptūras. Parks stādīts 1870.-1890.g. Dižkoks – goba atrodas pie Kapu mājas.

Ievērojamās personas. J.Baumanis (1712-1759) – Kurzemes ģenerālsuperintendants, rūpējies par Vecā Stendera darbu izdošanu, mācītājs Gramzdā. J.F.Freimanis (1763-1839) – medicīnas doktors, 1814. un 1819.g. par labu darbu saņēmis Krievijas ķeizara uzslavas. K.Kronvalde (1836-1913) – pedagoģe, publiciste, A.Kronvalda dzīvesbiedre, dzimusi Gramzdā. E.Šēnberģis (1825-1894) 1845. gadā atvēra Gramzdā ērgelnieku skolu, kuru vadīja 30 gadus. Bija izcila personība Kurzemes skolotāju vidū. Sudrabu Edžus (1860-1941) – rakstnieks, 1888.-1905.g. Gramzdas skolas

pārzinis. E.Ekšteins (1872-1941) – ārsts un kultūras darbinieks, 1907. gadā nodibināja Liepājas teātri. *Kurzemes Vārda* un *Kurzemes Vēstneša* izdevējs, apbalvots ar TZO, dzimis Gramzdā, apbedīts Balkaišu māju kapos. Z.Timbars (1890-1948) – LKOK jaunsaimnieks Gramzdas *Brīvniekos*. V.Baucis (1890-1919) – LKOK, miris Kēnigsbergā. K.Būka (1890-1979) – čellists un diriģents, dzimis Gramzdas bij. *Ezeros*. E.Garoza (1896-1950) – LKOK, dzimis Gramzdas pagastā. E.Sudmalis (1897-1964) – skolotājs, žurnālists, revolucionārs, 1931.-1932.g. Saeimas strādnieku un zemnieku frakcijas priekšsēdētājs, dzimis Aizvīķu pagasta *Zitišķos*. 1929.-1941. gadā Gramzdā strādāja ārsts Jānis Liepiņš, kurš kļuva ļoti populārs plašā apkārtnē, arī Lietuvā. Dzīvs sadega krogus mājā, kad vācieši 1941. gada 1. jūlijā nopostīja Gramzdas centru.

F.Sisenis (1900-1945) – LKOK, leģionārs, bataljona komandieris, nošāviens Ventspilī. Rūtenbergs (1902) – farmaceits, farmācijas pārvaldes priekšnieks. A.Ludviks (1907-1985) – dzejnieks, apbedīts Aizvīķu kapos. V.Pauzers (1907-1975) – gleznotājs, rāmju griezējs, dzimis Gramzdas *Trekņos*. H.Biezais (1909-1995) – teoloģijas un filozofijas doktors, profesors, LZA goda loceklis, pētījis Latvijas folkloru un mitoloģiju, 1932.-1941.g. Gramzdas baznīcas mācītājs, sarakstījis grāmatu „Gramzdas draudzes vēsture” un daudzas citas grāmatas, dzimis Lestenē, 1944.g. emigrējis uz Zviedriju. R.Kalnenieks (1944) – Starptautiskās klases sporta meistars riteņbraukšanā. Aizvīķu pagasta *Noriņās* dzimis PSRS Tautas izglītības darba teicamnieks, ilggadējais Kapsēdes astoņgadīgās skolas direktors Alfrēds Dobelis (1929-1989).

Daudzu ievērojamu Gramzdas un Aizvīķu pagastu cilvēku dzīves izpostīja 1905. gada revolūcija, Pirmā un Otrā pasaules karu gadi, krievu un vācu okupācijas. Viens no tādiem ir Ēvalds Rimbenieks (10.04.1888.-1943.). Dzimis Smaižu *Dekšņos*, beidzis Aizvīķu pamatskolu, dzīvi saistījis ar baptistu draudzi. 1907. gadā mācījās baptistu Lodzas seminārā. Pirmā pasaules kara laikā nokļuva Pēterburgā. 1921. gadā iesaistījās izglītības sistēmā, bija Liepājas pilsētas skolu valdes priekšsēdētājs, pilsētas Domes loceklis. 1934. gadā no 16. marta līdz 15. maijam bija finansu ministrs. Pēc tam K.Ulmanis viņu iecēla par Liepājas pilsētas galvu. Tanī laikā apmeklēja Parīzi, Prāgu un citas Eiropas pilsētas. Dāvināja kapsētas zvanu dzimtās puses Smaižu kapsētai. Atsaucoties uz K.Ulmaņa Draudzīgo aicinājumu, katru gadu dāvāja skaistas grāmatas Aizvīķu pamatskolai. Apbalvots ar Trīs Zvaigžņu ordeņa 3. šķiru un Lietuvas Gedimīna ordeņa 3.

šķiru. 1941. gada 14. jūnijā izvests no mājām Aizputē. Gāja bojā izsūtījumā Kirovā 1943.g.

Aizvīķos dzimis Jēkabs Jauģietis (1874-1968), kuru uzskata par otru sava laika ražīgāko un lietpratīgāko ērģeļbūvētāju Latvijā. Pēc pagasta skolas beigšanas Jēkabs ar lielu centību pašmācības ceļā sāka apgūt ērģeļu būvi. Ērģeļbūvētājam vajadzēja būt gan galdniekam un lodētājam, gan akustiķim un arhitektam, gan tēlniekam. Klausītāju vajadzēja piecēt ne tikai bazūņu skaņām, bet arī ērģeļu ārējai apdarei. Viņš izjauca vecas ērģeles un līdz sīkumam tās izpētīja. Pirmās četru reģistru ērģeles meistars uzbūvēja 1910. gadā. J.Jauģietis pārbūvēja Salienas ērģeles, paplašināja tās Virgā, Kandavā, Lipaiķos, jaunas uzbūvēja Bātā pie Vainodes (1927), Jaunpilī (1934) un Rucavā. Rucavas ērģeles parādīja meistara darba augsto kvalitāti. Meistars allaž izgudroja kaut ko jaunu. Paaudzes tēvam darbā sāka palīdzēt dēls Tobijs. Piedzīvojis cienījamu vecumu, J.Jauģietis, gandrīz aklus būdams, savas paplašinātās mājas ērģeles iebūvēja Jelgavas Annas baznīcā. Vēl 93 vecumā viņš piedalījās savā pēdējā instrumenta montāžā Jēkabpilī. Sirmā meistara mūžs izskanēja 1968. gadā 94 gadu vecumā Liepājā.

1932. gada septembrī *Kviešu* mājās dzimis Egons Ķeruzis. Gandrīz 30 gadus strādājis Liepājas virsmežniecības Priekules mežniecībā par mežsargu. Sabiedriskā darbā guvis panākumus dažādos konkursos kā kinoamatieris, bet pensijas gados izveidojis mazpazīstamo Aizvīķu parku par nozīmīgu dabas stūrīti, ko iekļāva Eiropas kultūras mantojuma pūrā. Par savu veikumu 2003. gada maijā saņēma Triju Zvaigžņu ordeņa zelta Goda zīmi, bet 2004. gada aprīlī Zemkopības ministrijas un Mežu konsultatīvās padomes balvu par mūža ieguldījumu mežsaimniecībā. Padomju varai viņš likās bīstams un tādēļ 1949. gadā tika izsūtīts tālāk no Latvijas. Taču spēja izdzīvot un atgriezties savā dzimtajā pusē un veltīt tai skaistu mūžu un krietnus darbus. Pa vaļas brīžiem izaudzinot tai izglītotus dēlus – ārstu Žerāru, pedagogu Henriju un mežkopi Leonu.

Savukārt 1927. gada 12. aprīlī *Dravenieku* mājās zemkopja ģimenē piedzima vienīgais dēls Ilmārs, kurš vēlāk kara vētrās tika aizpūsts trimdā, kļuva par slavenu zinātnieku ASV. Pēc Liepājas tehnikumā apgūtajām trīs klasēm, izglītību turpināja Vācijā. Pabeidza Ausekļa ģimnāziju un iestājās Jutas Liebig augstskolā Gaisenē. 1949. gadā saņēma Luterāņu federācijas stipendiju studēt Teksasas Luterāņu koledžā, kurā 1952. gadā saņēma Mākslas bakalaura grādu. Studijas turpināja Teksasas štata universitātē fizikā, vēlāk Sincinati universitātē fizikā līdz 1956.g. paralēli studēja

*Ilmārs Dāliņš pēckara gadus
bēgļu gaitās Vācijā*

Mičiganas tehnoloģijas institūtā. 1960. gada novembrī Huntsvillē Alabamā sāka strādāt valdības dienestā pie slavenā vācu raķešu pioniera Vernera fon Brauna kā atomfiziķis no visaugstākajām algas kategorijā. Atcerēsimies, ka V. Brauns radīja vienu no Hitlera sludinātajiem brīnumieročiem, kas nesīs pavērsienu Otrā pasaules kara gaitā. V. Brauna radītās raķetes V-1 un V-2 (dēvētas Fau-viens un Fau-divi) ar tālvadības pulti no Vācijas izšāva uz Londonu un radīja paniku angļos. Hitlerš cerēja, ka drīz būs gatava atombumba, bet nepaspēja. V. Brauns ar visiem rasējumiem izbēga uz Ameriku, lai nenonāktu krievu rokās un nāvējošo ieroci pirmā izgatavoja ASV. I. Dāliņš vēlāk strādāja NASA¹, kam oficiāli ar bruņošanos nebija tieši sakari. Tuvāka sadarbība nāca, veicot raķešu izsaukto seismoloģisko signālu pētīšanu. Dr. Vernera fon Brauna grupai bija izšķiroša loma ASV

programmā APOLLO, kuras ietvaros amerikāņi būtībā iekaroja Mēnesi.

1991. gada jūlijā Rīgā pirmo reizi notika Vispasaules latviešu zinātnieku kongress, kurā piedalījās arī I. Dāliņš. Padomju laikā ievērojamais zinātnieks bija ieskaitīts *tautas ienaidnieku* rangā, kuram nav vēlams Latvijā parādīties. Neatkarīgajā Latvijā viņš toties bija ļoti vēlams un 5. Saeimas vēlēšanās tika iekļauts *Tēvzemei un brīvībai* sarakstā un ievēlēts Saeimā. Pēc deputātu pilnvaru izbeigšanās I. Dāliņš vasaras pavada Latvijā savā tēva sētā, bet rudenos kopā ar gājputniem aizceļo uz siltām zemēm, lai pavasarī atkal atgrieztos Dzimtenē.

¹ NASA – Nacionālās aeronautikas un kosmosa apgūšanas pārvalde

Bijušais ASV izplatījuma centra darbinieks, fiziķis un ķīmiķis Ilmārs Dāliņš ir daudzu zinātnisku darbu autors, būtiski ietekmējis PSRS ekonomisko sabrukumu.

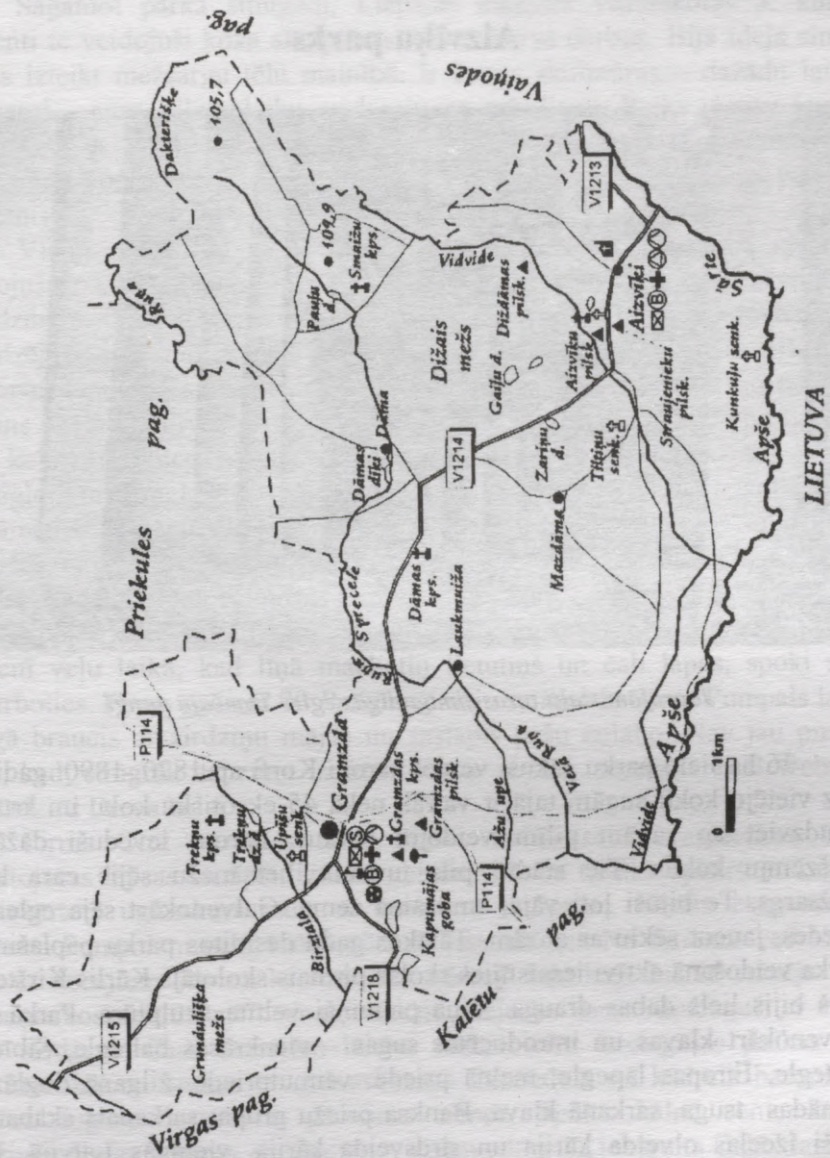

I. Dāliņš laboratorijā kopā ar doktoru Verneru fon Braunu (vidū)

5. Saeimas delegācija 1994. gada beigās apmeklēja Čečenijas republikas prezidentu, lai izteiktu savu atbalstu cīņā pret Krievijas agresoriem.

No kreisās: Dāliņš, Dudajevs, Brikmanis

Gramzdas pagasts

*Unificētās Eiropas vērtību skalā Aizvīķu rezervāts
ir vērtība un dārga bagātība. Retums.
Imants Ziedonis*

Aizvīķu parks

Joprojām stalti turas simtgadīgās egles Tumšajā gaņģī

36 ha lielo parku sākuši veidot baroni Korfi ap 1870.-1890. gadiem. Bez vietējo koku sugām tajā ir vairāk nekā 45 eksotisku koku un krūmu. Daudzviet ap savām pilīm veidojot parkus, baroni ievēduši dažādus svešzemju kokus. Tie stādīti pils tuvumā, bet mežu sējis cara laika mežsargs. Te bijusi ļoti vāja, smilšaina zeme. Galvenokārt sēja egles un priedes, jaucot sēklu ar auzām. Tālākos gadu desmitos parku paplašināja. Parka veidošanā aktīvi iesaistījies skolas pirmais skolotājs Kārlis Kiršteins, kurš bijis liels dabas draugs. Viņa piemiņai veltīta skulptūra. Parkā aug galvenokārt kļavas un introducētās sugas – vienkrāsas baltegle, Sibīrijas baltegle, Eiropas lapegle, melnā priede, veimutpriede, zilganā duglāzija, Kanādas tsuga, sarkanā kļava, Banksa priežu grupa, sarkanais skābardis. Īpaši izceļas olveida kārija un sirdsveida kārija, vienīgās Latvijā, kam ienākas sēklas. No barona pils cauri mežam Aizvīķu skolēni stādījuši egles

un izveidojuši Tumšo gaņģi – vienīgo Latvijā. Pirmās Latvijas brīvvalsts laikā parka kopšanai īpašu vērību nepiegrieza. Apkopa tikai pilij tuvāko parka daļu. Padomju laikā parkā ganījās kolhoza govju bari.

Sagaidot parka simtgadi, Liepājas mākslas vidusskolas 3. kursa studenti te veidojuši koka skulptūras, savus kursa darbus. Bija ideja simts gadus izteikt mežsargu tēlu mainībā. Ir četras skulptūras – dažādu laiku mežsargi – cara, Ulmaņlaiku, padomju un mūsdienu. Parks ieguva jaunu elpu, kad tā izveidošanā mūža nogalē klāt ķērās Aizvīķos dzimušais mežsargs Egons Ķerušis. Dažādi parka nostūri ieguva senatnes un pasaku gaisotni.

Viena no tādām vietām it Raganu peļķe, kuras tuvumā kādreiz dzīvojušas trīs raganas un avotā smēlušas ūdeni savām burvestību vajadzībām. Vienai no viņām radies konflikts ar baroncieniģtēvu, jo paredzējusi, ka muižniekus gaida grūta dzīve, zemnieki sacelšoties, dedzināšot pilis. Kad zīlniece nomirusi, viņa apglabāta netālu no peļķes. Barons nevarējis divas nedēļas mierīgi gulēt, rādījušies spoki. Tad barons licis kalpiem zīlnieci izrakt, nocirst galvu un ielikt to starp kājām, zārku aiznaglot un apglabāt augšā blakus barona kapličiai. Kapam virsū sakrāmējuši akmeņus, lai ragana nevarētu vairs izlīst virszemē. Šobrīd pie kapličas nav vairs atrodama ne kapa vieta, nedz krusts, nedz akmeņu kaudze, kāda tā bijusi vēl pirms Otrā pasaules kara.

Spoku kalns nosaukumu ieguvis tādēļ, ka tur allaž spoki rādījušies. Rudenī veļu laikā, kad līņā mazlietiņ lietutiņš un čab lapas, spoki sāk uzdarboties. Pirms gadiem 70 *Pumpuru* māju saimnieks Jānis Pumpals labā šmīgā braucis ar zirdziņu mājās un sastapis pašu nelabo. Nav jau pirmā reizi, kad, stingrāk uzņemot uz krūti *velna siekalu*, sastopas ar Belcebulu vai sadzird Dieva balsi.

Pirms Otrā pasaules kara Spoku kalnā savas rezidences bija iekārtojušas lapsas un āpši, izdalot nelabu smārdu tuvākā apkārtnē. Tagad tur iekārtota ugunsкура vieta ar spokainu skulptūru. Netālu ekspozīcijā redzama Pumpalam veltītā skulptūra ar visu kočiņu. No turienes ved Veļu taka uz vecajiem baronu kapiem, kur kādreiz bija kapliča. Tā stāvēja vēl Ulmaņlaikos. Iekļūt tajā caur durvīm nevarēja, jo baroni aizbēguši ar visu lielo slēdzeni. Caur šaurajām lūkām varēja ielīst šmaugākie puikas un apbrīnot baronu kaulus un galvaskausus. Nozudusī arī kādreiz baroniem veltītie čuguna krusti un piemiņas zīmes. Spoku kalnā senie kurši dedzinājuši ugunscurus, sazinoties ar citām ciltīm. Ir iekārtota Zaļā klase ar soliņiem, galdiņiem, ugunsкура vietu un divsimtgadīgu ozola celmu, kuru

nogāza 1991. gada vētra. Celmā iegravēts Aizvīķiem veltītās A. Lejas grāmatas virsraksts „Mūžam nebeidzama gaismas straume līst”. Zaļā klasē apspēžas ekskursantu grupas, ir telšu vietas tūristiem, skolniekiem var notikt mācību stundas brīvā dabā.

Parkā sastopams maģiskais Pēdakmens, kurā redzamas lielas pēdas nospiedums. Tas ir urbts un daudzīts, kāds licis to plēst un bojāt, lai neradītu nelabu auru. Pēdu akmens tikai nesen attīrīts no sūnām un aizmirstības. Ar to saistās dažādi mistiski senatnes nostāsti.

Pie dienvidu puses ieejas ir uzstādīts parka simbols – pakavs un pūce. Parkā baronlaikos varēja iebraukt tikai ar karietēm. Tāpēc simbolā ir pakavs. Toties pūce ir gudrības simbols. Tās ir pastāvīgas parka iemītnieces, kas iemājojušas vecajos kokos.

Pie parka Dienvidus vārtiem apmeklētājus sagaida daži simboliski cirtumi kokā, kuros E. Ķeruzis lakoniski attēlojis gan Aizvīķu vēsturi, gan paša pārdzīvojumus. Ir restaurēta Otrā pasaules kara beigu posma zemnīca, kurā atradās sarkanarmiešu apakšvienības komandpunkts. Zemnīca veidota kā savdabīgs muzejs, kurš šodienas paaudzēm stāsta par abām karojošajām lielvarām un to nodarīto postu šejieniēšiem. Simboliski tas atainots kokā veidotajā kompozīcijā pie ieejas zemnīcā, bet iekšpusē var apskatīt visdažādākos karalaika atribūtus. Ārpusē uzstādīta karte, kurā iegravēts aizvīķniekiem neaizmirstamais datums – **1944. gada 8. oktobris**, kad vēsajā svētdienas rītā pāri robežai no Lietuvas puses sāka plūst bēgļi ar sirdi plosošu vēsti – krievi nāk! Kartē redzama frontes līnija 1944. gada oktobrī, kad sarkanarmija *uzlika stīpas Kurzemes katlam*, un līnija, kad tās noņēma 1945. gada 9. maijā. Cauri parkam ved *Tanku ceļš*. Kara laikā te bija izvietotas *Stalīna ērģeles*, kā tautā dēvēja reaktīvās *kaķjušas*.

Kokgriezumā *Paradīze* attēlota čūska. Senatnes tautas savus parkus dēvējušas par paradīzi. Arī Aizvīķu parku var dēvēt par savdabīgu paradīzi. Skulptūra *Baltā ķemme* ir veltīta Aizvīķu muižas kalponei. 1905. gadā, kad apkārtnes zemnieki sacēlušies un dedzinājuši muiža, kalpone izteikusies: „Varētu vienreiz arī šiem baroniem pienākt gals!” Cita istabene to pastāstījusi baronam. Kādā pavasara rītā meitene izgājusi pļavā plūkt puķes. Tobrīd pie viena no barona pieciem dēliem viesojies draugs no blakus muižas. Jaunais Korfs teicis atbraucējam: „Redzi, meitenei matos ir balta ķemme, paņemšu karabīni un parādīšu, ka varu izšaut ķemmi no matiem.” Diemžēl trāpījis mazliet par zemu, un meitene bijusi uz vietas beigta. Kalponi apglabājuši bez tiesas, jo kalponēm nekādas tiesības nebija.

Lai saglabātu un pilnveidotu parku, 2000. gada jūlijā nodibināja sabiedrisko fondu *Aizvīķu parks* Gramzdas pamatskolas direktora Henrija Ķeruža vadībā. Fonda darbā iesaistījies arī Egona Ķeruža dēli ārsts Žerārs un mežsargs Leons, senas mežsargu dzimtas pārstāvji Ilmārs Šteins, pieredzējušie mežsaimniecības darbinieki Viktors Šķērsts un Ivars Pētersons, izglītības darbinieki aizvīķnieki Vilmārs Aļeckis un Alfrēds Leja, vaiņodnieks Aivars Bērziņš. Fonda darbību apņēmusies atbalstīt valsts akciju sabiedrība *Latvijas meži*. Turpmākajos gados fonda darbībā iesaistījies Modris Otaņķis, Māris Spinga, Ilmārs Dāliņš, Saeimas deputāts Kārlis Šadurskis, valsts prezidentes padomnieks Dzintars Kudums, Vaiņodes meža aizsardzības patologs Sigurds Spinga, Vaiņodes ciemata pašvaldības vadītājs Visvaldis Jansons un citi.

*Fonda „Aizvīķu parks” dibināšanas sanāksme Zaļā klasē.
No kreisās priekšā sēž E.Ķeružis, sekretārs I.Šteins, fonda prezidents H.Ķeružis.
Stāv: A.Bērziņš, A.Leja, V.Šķērsts, L.Ķeružis, I.Pētersons un Ž.Ķeružis.
2000. gada 29. jūnijs*

Aizvīķu parks ir ieskaitīts Eiropas kultūras mantojuma fondā un atzīts kā interesants tūristu apskates objekts, kur kādreiz promenēja baronmamzeles un baronēni vizinājās kariatēs.

Fonda dalībnieki pie Pumpulam veltītās skulptūras. 2003. gads

Savā ceļojumu aprakstā *Leišmalīte* tautas nemiera gars Imants Ziedonis raksta: „Aizvīķi var ievest Gramzdas pagastu nākotnes informatīvajā sabiedrībā. Tieši te nepieciešams uzcelt kaut mazu, bet jaudīgu informatīvo centru. Aizvīķu mazajā apvidū neatraisīts slēpjas liels informatīvais kapitāls. Te ir liels vēstures intelekta blīvums. Daudz intriģējošu sižetu tūrismam. Daudz saistošu intrigu, spriega vēsturiskā dramaturģija. Bioloģiska dažādība upītēs, unikālie pilskalni, te ir tik daudz spoku, tik daudz postpadomju seku, Raužu bezdibenis, spoku Vaidlaņķe, Kunkuļu un Kuršu senkapi, mānticīgas teikas. Aizvīķu vērtības jānoved līdz šodienas informācijas aprītei. Ir tāda pārliecība, ka tieši Aizvīķu parka

fonds ir tas izvadošais spēks, kas Aizvīkiem var palīdzēt nonākt Dienvidkurzemes attīstības eioprojektos.”

Tas būtu vērā ņemams arguments visiem tiem, kam rūp Gramzdas pagasta un mūsu tautas kultūras vērtības. Varbūt arī šī grāmata var kalpot I.Ziedoņa ierosmes īstenošanai?

Aizvīku pilskalns

Pilskalnā apvienotas gan pilskalam, gan Kurzemes elku kalnam raksturīgas iezīmes. Tas ierīkots lēzena paugura virsotnē, kur caurmērā 32 m lielu, izlīdzinātu plakumu ietver apmēram metru augsts, koncentrisks valnis. Ziemeļu pusē nedaudz zemāk par galveno valni atrodas vēl viens pakavveidīgs priekšvalnis. Pie visiem vaļņiem ārpusē vērojamas aizmilzušas grāvju vietas. Dienvidu pusē valnī ir trīs pārrāvumi – ieeju vietas. Arheologs P.Stepiņš saskatījis arī vēl ceturto ieeju kalna Ziemeļaustrumpusē. No militāra nocietinājuma viedokļa būtu vajadzīga tikai viena ieeja. Arī nocietinājuma izbūve plašajā lēzenajā kalnā pēc tā laika fortifikācijas prasībām būtu bijusi nepareiza. Šī neatbilstība vēl jo vairāk izceļas, ja aplūko turpat netālu esošo Dāmas pilskalnu ar 6 m augstu nocietinājumu valni un divām pavisam citādi veidotām ieeju vietām. Visi Aizvīku pilskalna aprakstītāji, sākot ar A.Bīlenšteinu 1869. gadā, uzskatīja to par Dāmas pilskalam atbilstošu kulta vietu. To norādīja arī E.Brastiņš. Kurzemē zināmi vairāki šādu koncentrisku vaļņu ietverti *pilskalni* ar vairākām ieejām. Daudzās ieejas viegli izskaidrot, pieņemot, ka kulta vietā, kur reizēm bija arī tautas pulcēšanās, vienlaikus bija jāatrodas, jāieiet un jāiziet lielākam ļaužu skaitam. Vaļņu un ieeju izbūves kuršu svētnīcās liek domāt, ka šādās īpašās celtnēs jābūt arī speciālam personālam – svētniekiem. Par apdzīvotību pilskalnā liecina arī kultūrlānis.

Mūsdienās, izbūvējot kalnā estrādi, pieminekļi ir postīti un kādā rakuma bedrē atrastas trauku lauskas, deguši graudi un ogles. Līdzīgi izbūvētā vietā Gramzdas Saulītēnu purvā konstatētas vēl spilgtāk izteiktas senās apdzīvotības pēdas. Pagaidām citur Latvijā šādu sena kulta kalni ar koncentriskiem vaļņiem un vairākām ieejām nav apzināti.

Aizvīku pilskalns atrodas Gramzdas-Aizvīku-Ilaiķu lielceļa kreisajā pusē, ap 100 m rietumos no *Pilenieku* mājām. 80 m rietumos no tā atrodas mazāks, savrups 5-6 m augsts uzkalns – iespējama senkapu vieta.

(Izraksts no J.Urtāna grāmatas „Latvijas senās svētnīcas”, 1993.)

Straujenieku pilskalns

Pilskalns atrodas Aizvīķu-Gramzdas lielceļa malā 150 m uz rietumiem no Aizvīķu kapsētas. Straujenieku pilskalns ietilpst vairāku senvietu kompleksā, no kurām pazīstamāks ir nepilnu kilometru attālumā esošās Aizvīķu un Diždāmes pilskalni. 300 m no *Straujenieku* mājām. Pilskalnu apzināja P.Steipiņš 1942. gadā. Tas ir savrups, ap 7 m augsts paugurs ar nostāvēm nogāzēm. Tā plakums ovāls, tikai 20x30 m liels. Ap pusotru metru zem plakuma visapkārt pilskalnam vērojama 2-3 m plata terase, kura kalna dienvidu daļā pāriet 15 m augstā valnī. Sakarā ar to, ka senlietas pilskalnā nav atrasta un arī izteikts kultūrslānis nav konstatēts, tā datējums un nozīme senatnē nav nosakāma.

Diždāmes pilskalns

Diždāmes pilskalns atrodas Vidvidas upītes labajā krastā, ap 200 m A Sedoļu mājām. Pirmo plašāko pilskalna aprakstu 1869. gadā sniedza A.Bīlenšteins. pilskalns ierīkots ap 14 m augstā zemes mēlē, kuru no trim pusēm norobežo dabīgi stāvas gravas. No dabas neaizsargātajā ZA pusē pilskalna plakums (30x45 m) aizsargāts ar ap 5 m augstu valni, grāvi un vēl vienu zemāku valni. Aiz šī valņa iespējams atradusies priekšpils vieta. Gan kalna plakumā, gan nogāzē vērojams intensīvs, līdz 0,5 m dziļš kultūrslānis. Vidvidas upītes pretējā krastā, ap 500 m uz DDR no Diždāmes pilskalna atrodas t.s. Aizvīķu pilskalns, kurš pēc formas vairāk atgādina kulta vietu.

Diždāmes pilskalns

Nedaudz par autoru

Alfrēds Leja dzimis 1927. gada 24. augustā muitnieka ģimenē Liepājas apriņķa Kalētu pagasta *Poļos*. Beidzis Aizvīķu nepilno vidusskolu, Kazdangas lauksaimniecības tehnikumu un Latvijas Valsts fiziskās kultūras institūtu. Strādājis par ASB (Arod biedrības sporta biedrība) *Daugava* Aizputes apriņķa padomes priekšsēdētāju (1948-1952), Kazdangas lauksaimniecības tehnikuma fiziskās audzināšanas daļas vadītāju (1952-1972), Kazdangas astoņgadīgās skolas direktoru (1972-1987) un vēlreiz Kazdangas tehnikumā (1988-2000).

A. Leja Zelta kāzās kopā ar dzīvesbiedri Veritu un mazmazbērniem Aneti un Tomu

Sabiedriskā darbā vadījis republikas Lauksaimniecības ministrijas fiziskās audzināšanas metodisko komisiju (1958-1971), bijis LBSB (Lauku brīvprātīgā sporta biedrība) *Vārpa* CP plēnuma loceklis, Kazdangas ciema padomes deputāts, Liepājas rajona Tautas tiesas piesēdētājs. Kā Nacionālās kategorijas tiesnesis vieglatlētikā tiesājis daudzās starptautiskas sacensības, daudzkārt pildījis inspektora komi sāra pienākumus Latvijas-Zviedrijas-Lietuvas valstsacīkstēs soļošanā. Turpinā darboties kā Latvijas olimpiskās komitejas loceklis no tās atjaunošanas dienas 1988. gadā, kā arī Latvijas sporta veterānu savienības valdes loceklis.

Sporta žurnālistikā publicējies no 1948. gada. Vairākkārt bijis Liepājas rajona avīzes *Leņina Ceļš* un republikas laikraksta *Padomju*

Jaunatne gada labāko ārštata žurnālistu konkursa laureāts, bet 1982. un 1989. gadā bija republikas sporta žurnālistu konkursa *Olimpiskā spalva* laureāts. Apmeklējis Monreālas (1976) un Maskavas (1980) olimpiskās spēles.

Sarakstījis grāmatas „Jaunieši, soļosim” (1962), Kazdangas lauksaimniecības tehnikuma vēsturi „Cik jauki Kazdangā” (1999), bērnības atmiņas „Mūžam nebeidzama gaismas straume līst” (2000), „Skolas direktora dienasgrāmata” (2001), soļošanas sporta vēsturi „Ak, kaut man Daliņa kājas būtu” 1. daļa (1997) un 2. daļa (2004), kopā ar Andri Zankovski Latvijas sporta veterānu vēsturi „Kaut ar sarma vizmo matos” (2002). Par sarakstītām grāmatām ieguvis starptautiskā konkursa Luda Bērziņa prēmijas 2001. un 2003. gadā. Piedalījies Latvijas sporta vēstures grāmatas sagatavošanā, kā arī PSRS Lauksaimniecības ministrijas izdotā grāmatā „Radošais darbs” (1967) par Latvijas lauksaimniecības tehnikumu pirmrindas pedagogu darba pieredzi. Apkopojis Latvijas lauksaimniecības tehnikumu fiziskās audzināšanas darba pieredzes materiālus.

Apbalvots ar republikas Izglītības ministrijas un Lauksaimniecības ministrijas darba teicamnieka krūšu nozīmēm, Arodbiedrības CP darba teicamnieks krūšu nozīmi, PSRS Fiziskās kultūras teicamnieks krūšu nozīmi, vissavienības Lauksaimniecības izstādes zelta medaļām (1955., 1957., 1970.), Latvijas PSR Nopelniem bagātā trenera goda nosaukumu (1962), Latvijas sporta veterānu savienības Goda nozīmi (1997), Latvijas Sporta pārvaldes Goda nozīmi (1998), Triju Zvaigžņu ordeņa zelta Goda zīmi (1996), Latvijas Valsts aizsardzības fonda *Lāčplēsis* kavaliera Goda zīmi (2003), Latvijas Olimpiskās komitejas Goda zīmi (2003). 1999. gadā iekļauts 24 Latvijas pedagogu skaitā, kuri atzīti Zviedrijas vēstures muzeja organizētā starptautiskā projektā „Skolotāju biogrāfijas valstīs ap Baltijas jūru”. Piešķirta valsts stipendija par mūža ieguldījumu Latvijas sporta attīstībā.

2

Sarakstlīgās grāmatas „Jaunieši, soļosim” (1962), Kazdanges lauksaimniecības tehnikuma vēsturi „Cik jauki Kazdangā” (1999), bērnišķīgu ainavas „Mūžam nebeidzama galmas sīvaune līst” (2000), „Skolēnu direktora dienasgrāmata” (2001), soļosams sporta vēsturi „Ak, kaut nūn Dailīna kājas būtu” 1. daļa (1997) un 2. daļa (2004), kopā ar Andri Zankovski Latvijas sporta veterānu vēsturi „Kaut ar šarmu vizmo anīstis” (2003). Par sarakstlīgām grāmatām ieguvis starptautiskā konkurta Lēla Bērziņa prēmijas 2001. un 2003. gadā. Piedalījies Latvijas sporta vēstures grāmatas sagatavošanā, kā arī PSRS Lauksaimniecības ministrijas izdevt grāmatā „Radošais darbs” (1967) par Latvijas lauksaimniecības tehnikumu pirmrindas pedagoģu darba pieredzi. Apskaidjis Latvijas lauksaimniecības tehnikumu būvniecības audzināšanas darbu pieredzes materiālus.

Apbalvots ar republikas Igaunības ordeni un Lauksaimniecības ministrijas darba teicamnieka krūšu nozīmni, Arodiedības CP darba teicamnieka krūšu nozīmni, PSRS Fiziskās kultūras teicamnieka krūšu nozīmni, virsvirsmnieka Lauksaimniecības iestādes zelta medaļāni (1955, 1957, 1970), Latvijas PSR Nopelniem bagātā treniņa goda nocaukums (1962), Latvijas sporta veterānu savienības Goda nozīmni (1997), Latvijas Sporta pārvaldes Goda nozīmni (1998), Triju Zvaigžņu ordeņa zelta Goda zīmi (1996), Latvijas Valsts aizsardzības fonda *Lācplēši* kavaliera Goda zīmi (2003), Latvijas Olimpiskās komitejas Goda zīmi (2003). 1999. gadā iekļauts 24 Latvijas pedagoģu sarakstā, kas iekļauti Ziemeļrietumu reģiona muzeja organizētā starptautiskā projektā „Skolēnu dienaspis valstis ap Baltijas jūru”. Piedalīta valsts atzinējais par nūnā ieguldījumu Latvijas sporta vēsturē.

Izmantotā literatūra

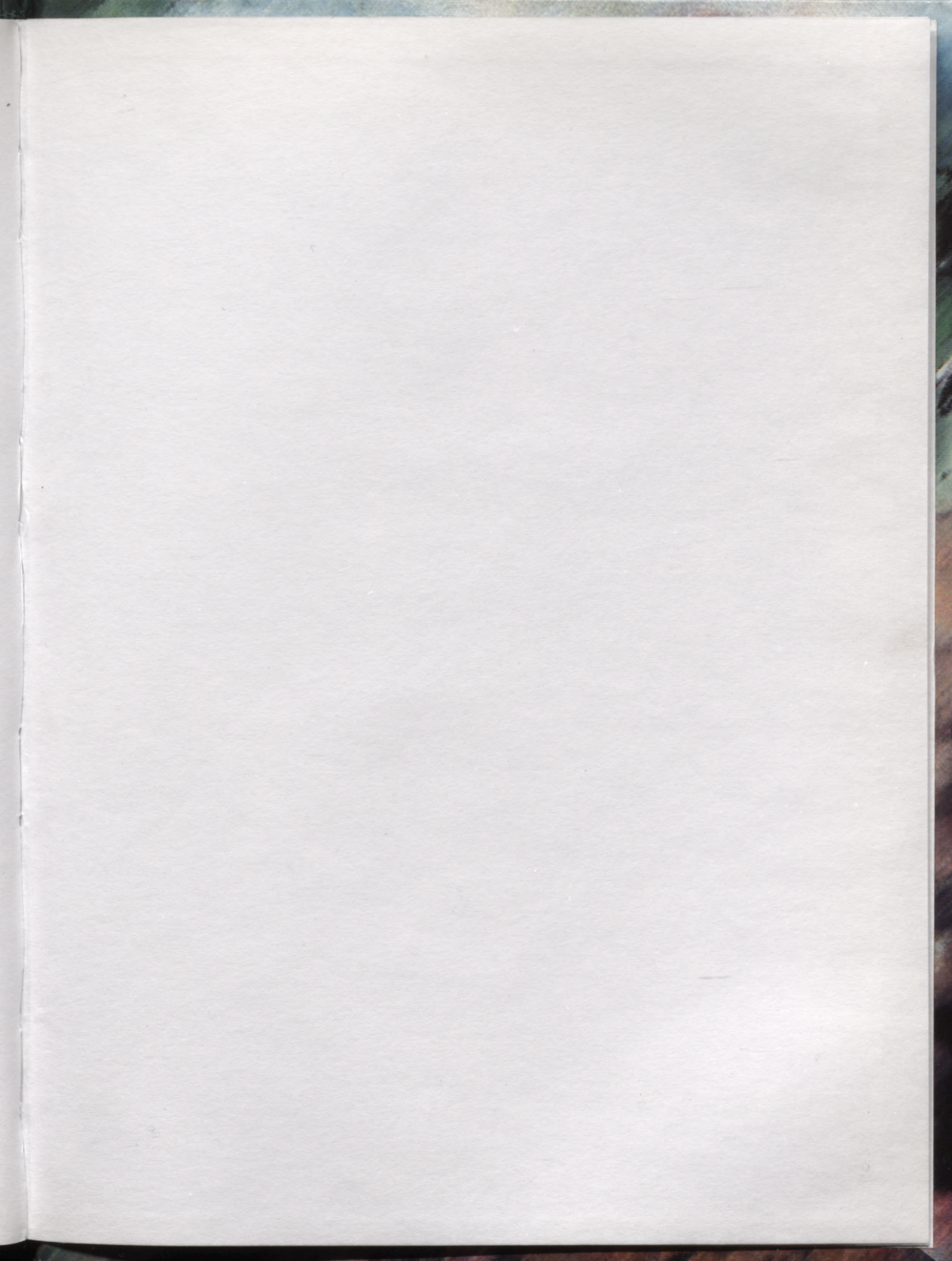
- H.Biezais Gramzdas draudzes vēsture, Mineapolisa, Laikmets, 1987
- H.Biezais Saki tā, kā tas ir., Linkolna, Nebraska, Gaujas apgāds, 1986
- A.Bīvors Berlīnes krišana. 1945., R.: Atēna, 2003
- E.Dunsdorfs Grāmata par Saldu., Melnburna: K.Zariņa fonds, 1995
- O.Eglīte Ēnas purvā., R.: Avots, 1989
- Enciklopēdija Latvijas pagasti., R.: Preses nams, 2001
- J.Greste Krist un celties., R.: Zvaigzne, 1990
- A.Grīns Latvijas vēsture., Zemnieka domas, 1936
- U.Ģērmanis Latviešu tautas piedzīvojumi (1.-4. daļa), Stokholma: Ziemeļzvaigzne, 1985, R.: Memento, 1998, R.: Zvaigzne, 1991
- A.Heniņš Ventas sakta
- Indriķa hronika., R.: Annele, 2001
- K.Kalniņš Vai jūs zināt, ka Latvija?
- V.Lācis Latviešu zemes un tautas vēsture., R.: Vieda, 2001
- Latv. arhīvs Okupācijas varu politika Latvijā (1939-1991), R.: NORDIK, 1999.
- Latvijas padomju enciklopēdija., R., 1986
- Latvijas valsts arhīvs
- A.Leja Sporta biedrības „Vārpa” vēsture., R.: Raka., 1999
- Liepājas rajona arhīvs
- A.Raškevics Viņu īstā seja., R.: LVI, 1962
- R.V.Rozentāls Latvijas mazpulku vēsture., Talsi., 1996
- V.Samsons Kurzemes meži šalc., R.: Liesma, 1974
- H.Strods Latvijas nacionālo partizānu karš
- A.Šnipke Vērgale laiku lokos., R.: Avots, 1992
- E.Sudmalis Es iegāju sevī., R.: Liesma, 1971
- I.Vārpa Latviešu karavīrs zem kāškrusta karoga., R.: NORDIK, 2003
- I.Ziedonis Leišmalīte., R.: Mājas Viesis, 2003

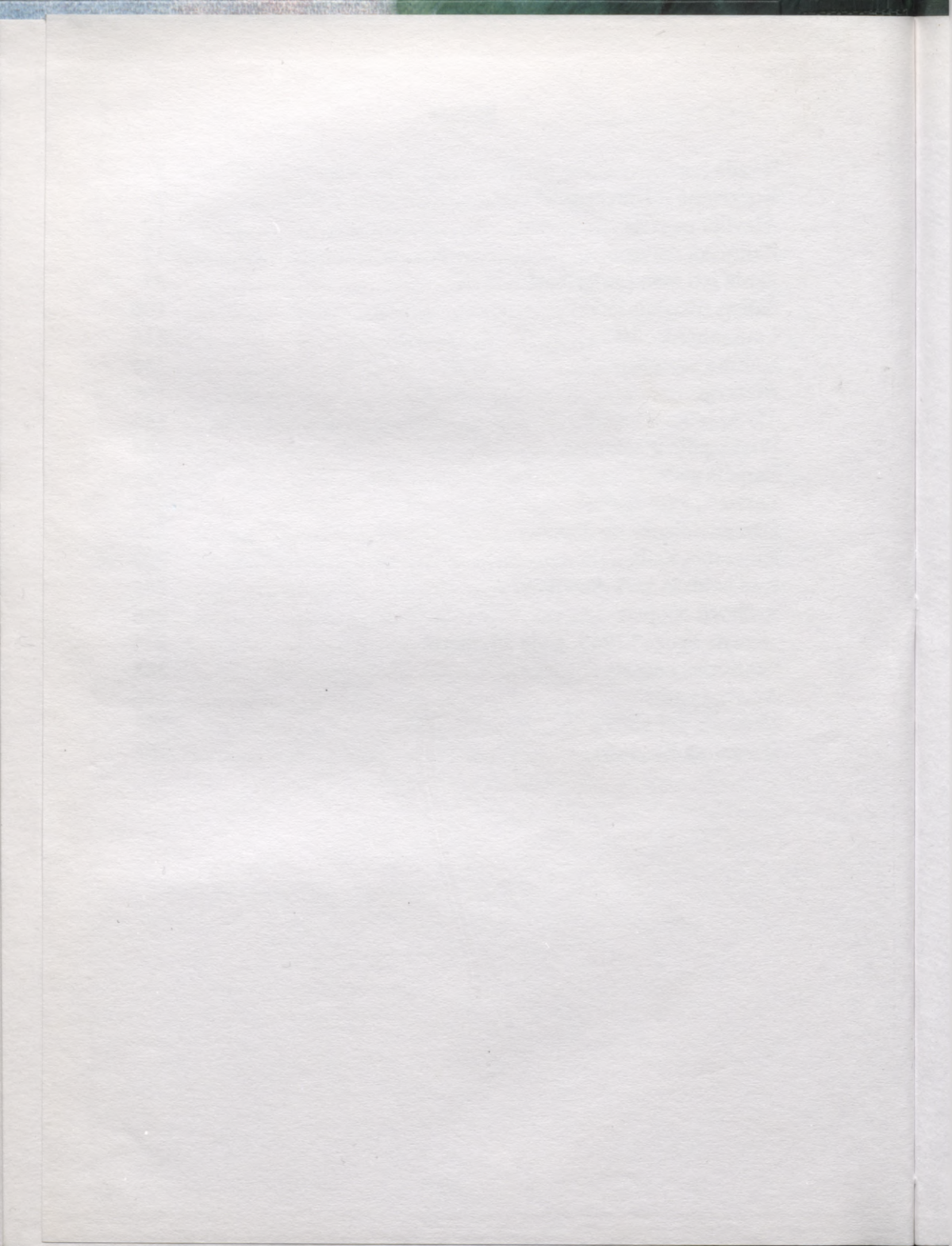
- I. Ziedonis. *Iešmaļtie*. R.: Māksas Vārds, 2003
- I. Vārpas. *Latviešu karavīrs zem kārskrusta karoga*. R.: NORDIK, 2003
- E. Šubmaļis. *Es iegāju sevī*. R.: Iešma, 1971
- A. Šņipke. *Vēgale latņu lokos*. R.: Avots, 1992
- H. Šuods. *Latvijas nacionālo partizānu karš*
- V. Šamsons. *Kurcmeņu mēģis kāle*. R.: Iešma, 1974
- R. V. Rozentāls. *Latvijas mazpulis vēsturē*. Talsi, 1996
- A. Raškevičs. *Vīnu tās seja*. R.: LVI, 1982
- I. Rēdžis. *Latvijas rajons arhivs*
- A. L. Šports. *Biedrības "Vārpa" vēsture*. R.: Raka, 1999
- Latvijas valsts arhivs
- Latvijas padomju enciklopēdija. R., 1986
- 1999
- Latv. arhivs Okupācijas vārū politika Latvija (1939-1991). R.: NORDIK, 2001
- V. Lācis. *Latviešu zemes un tautas vēsture*. R.: Vieda, 2001
- K. Kālinš. *Vai jās zināt ka Latvija?*
- Indriķa kronika. R.: Anāle, 2001
- A. Henrijs. *Vēstis sarkas*
- Ziemeļzvaidzīte, 1988; R.: Memento, 1998; R.: Zvaigzne, 1991
- U. Ģērmanis. *Latviešu tautas piedzīvojumi (1-4 daļa)*. Stokholma:
- A. Ģērns. *Latvijas vēsture*. Xamnieka domas, 1936
- J. Ģēsts. *Krist un celties*. R.: Zvaigzne, 1990
- Enciklopēdija Latvijas pagasti. R.: Preses nams, 2001
- O. Ģilīte. *Ēnas puvē*. R.: Avots, 1989
- E. Dambors. *Ģimnāsts par saidi*. Melnburas: K. Xarva fonds, 1992
- A. Bivors. *Berģinis krāsans*. 1945. R.: Atēna, 2003
- H. Bīcāns. *Saki tā, ka tas ir*. I. Mēkols, Nebrska, Gaujas apgāds, 1986
- H. Bīcāns. *Ģimnāsts draudzes vēsturē*. Mīncapolla, I. Ģimnāsts, 1987

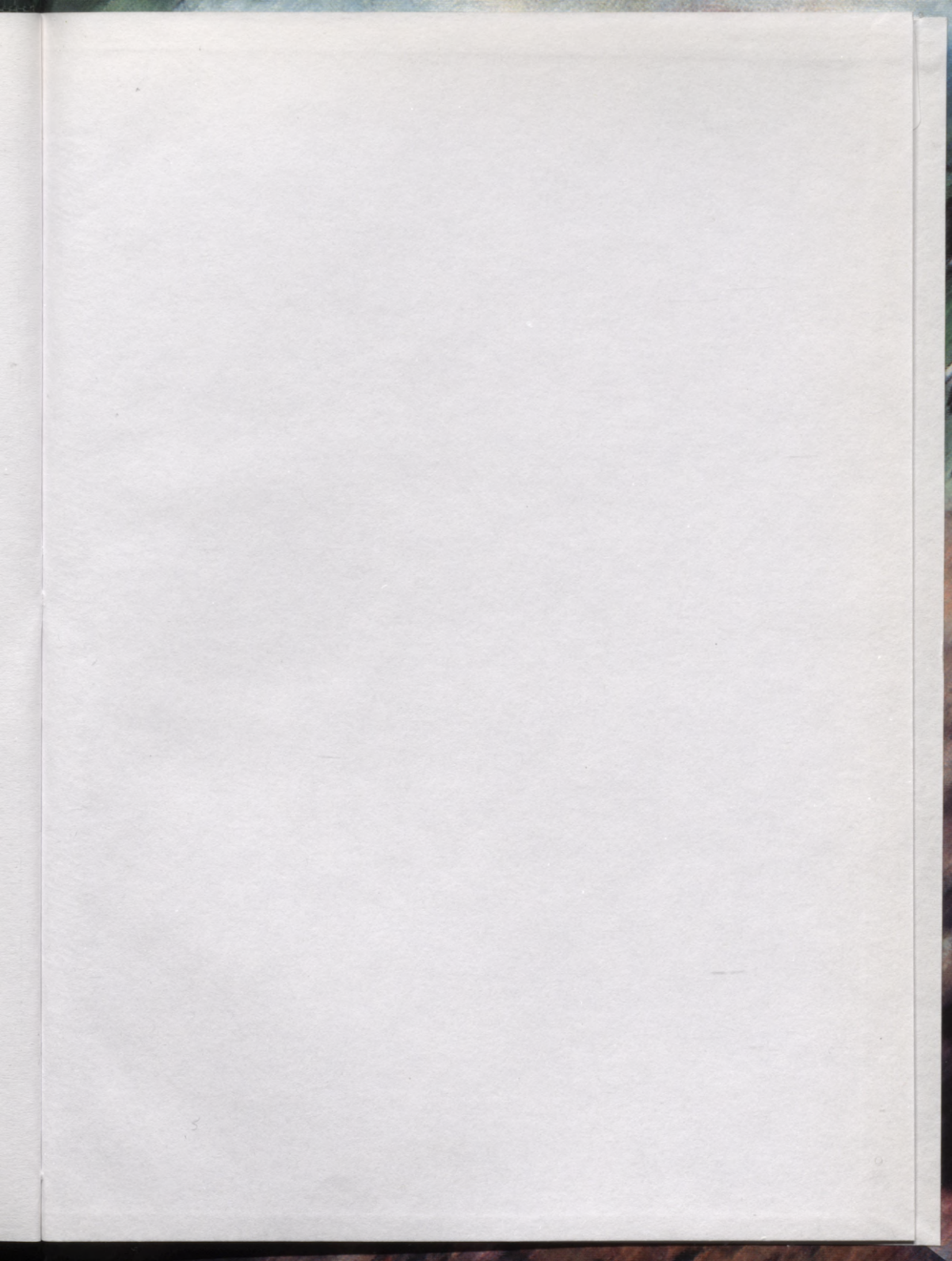
Saturs

Ievads	5
Kurzemīte – Dievzemīte!	7
Aizvīķu pagasts	12
Reliģiskā dzīve	31
Skolā ieti man (ne)gribas!	55
Šalkās trīcošais laiks!	106
Lauksaimniecība	116
Kultūra un sports	136
Aizsargi	160
45. Aizvīķu mazpulks	168
Priekšspēle ir sākusies	183
Baigais gads	192
Latvieši, karš sācies!	204
Dāmas lidlauka noslēpums	216
Kurzemes katls	222
Kad beidzās karš Aizvīķos?	245
Kolhozu epopeja	256
„Krusta banga” 1949. gada 25. martā	274
Gramzdas pagasts	288
Aizvīķu parks	296
Nedaudz par autoru	303
Izmantotā literatūra	307

307	Ивановича
303	Небольшой
306	Александр
288	Горького
274	„Красная звезда“ 1949 г. 25 марта
256	Коллекция
245	Кад бейбейс каре Александр
222	Курсовые работы
216	Двадцать лет спустя
204	„Лавина“, каре сестры
192	Байбейс каре
183	Проблемы и задачи
168	42. Александр
160	Александр
136	Культура и спорт
116	Искусство
106	Школа и семья (не)гражданин
53	Религиозная жизнь
31	Александр
12	Курсовые работы – Диссертация
7	Курсовые работы – Диссертация
2	Курсовые работы – Диссертация

REPRODUCED
FROM THE
ORIGINAL

LATVIJAS NACIONĀLA BIBLIOTEKA

0304081548

**OBLIGĀTAIS
EKSEMPLĀRS**

3774

2004-3
707

